

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

На правах рукопису

САКІВСЬКИЙ ІГОР БОГДАНОВИЧ

УДК 94 (477.84) : 355.3 "1929 / 1939"

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН
У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ У 1929–1939 РР**

Спеціальність: 07.00.01 – Історія України

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Науковий керівник:

Алексієвець Леся Миколаївна

доктор історичних наук, професор

Київ – 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Історіографія, джерельна база та методологічні засади дослідження	10
1.1. Стан наукової розробки теми	10
1.2. Джерельна база дослідження	19
1.3. Методологічні засади дослідження	26
РОЗДІЛ 2. Передумови створення ОУН у Тернопільському воєводстві	32
2.1. Громадсько-політичний рух на теренах Тернопільського воєводства	32
2.2. Діяльність УВО, СУНМ та створення ОУН	46
2.3. Паціфікація у Тернопільському воєводстві	72
РОЗДІЛ 3. Структура, чисельність та керівні кадри ОУН у Тернопільському воєводстві	80
3.1. Окружні, повітові та районні структури ОУН	80
3.2. Керівний склад та динаміка чисельності ОУН	112
РОЗДІЛ 4. Діяльність ОУН та протидія їй польської влади у Тернопільському воєводстві	133
4.1. Видавнича та пропагандистська діяльність ОУН	133
4.2. Вишкільна та бойова діяльність ОУН	161
4.3. Протидія та репресивні акції польської влади у 1929–1939 рр.	178
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	199
ДОДАТКИ	228

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗУЗ – Західні українські землі

КЕ — Крайова Екзекутива ОУН

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ [СРСР]

ОВКУГ - Організація Вищих Кляс Українських Гімназій

ОЕ — Окружна Екзекутива ОУН

ОУН – Організація Українських Націоналістів

ПЕ — Повітова Екзекутива ОУН

РЕ — Районна Екзекутива ОУН

СУНМ — Союз Української Націоналістичної Молоді

УВО — Українська Військова Організація

УНДО - Українське Національно–Демократичне Об’єднання

УПА – Українська Повстанська Армія

ВСТУП

Актуальність дослідження. Існування незалежної Української держави у ХХІ столітті тісно пов'язане з попередніми етапами історичного розвитку українського народу, ґрунтовне та максимально об'єктивне дослідження яких відіграє винятково важливу роль у національній історіографії. Чільне місце серед них належить періоду між Першою та Другою світовими війнами, важливою складовою якого була діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН). Дослідження та осмислення її ролі в українському суспільно–політичному русі становить наукову цінність, пізнавальне та практичне значення для розуміння процесів розбудови Української держави.

Наукове вивчення діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві поєднує в собі кілька методологічних та наукових аспектів, які виводять такого типу наукові студії за рамки звичайного краєзнавчого опису. Комплексний аналіз діяльності на території воєводства перебуває на перетині мікроісторії та регіоналістики, які є необхідною умовою для написання узагальнюючих досліджень із історії ОУН. Вивчення історії ОУН у контексті локальної адміністративної одиниці допомагає з'ясувати специфіку конкретного регіону, детально та всебічно вивчити історичне явище. Окрім того, історія ОУН у конкретному воєводстві – це можливість з'ясування багатьох аспектів українського національно-визвольного руху у 1920–1930-хх рр.

Цей регіон тривалий час був своєрідним фронт'єром між Російською імперією та Австрійською (Австро-Угорською) монархією, а пізніше – між Радянським Союзом та Польщею. Саме тут проходив так званий «сокальський кордон», однією з функцій якого було мінімізувати будь-які політичні та культурні зв'язки українців Галичини та Волині. Тому ідеологічна боротьба та підпільницька діяльність ОУН, громадських організацій і легальних політичних партій на цьому помеж'ї набувала особливої гостроти. Серед економічних факторів визначальним тут стало те, що це аграрно–сільськогосподарський

регіон, у якому чисельно переважало сільське українське населення, яке було важливим носієм консервативного світогляду, запорукою збереження національної традиції й мови. Тяглість традицій, її консервативна парадигма сприяла тому, що ці території були постійним джерелом поповнення ідейно вмотивованими членами й провідниками ОУН.

Актуальність досліджуваної проблеми має важливе наукове значення, оскільки дає змогу з'ясувати особливості генези, структури, діяльності та розвитку ОУН у Тернопільському воєводстві у 1929–1939 рр. Всебічний і ґрунтовний аналіз функціонування ОУН служитиме збагаченню знань про складні процеси формування української нації, становище Західної України у міжвоєнній Польщі. ОУН належить особлива роль у суспільно–політичному русі українців міжвоєнного періоду. Уся її діяльність була спрямована на здобуття власної незалежної Української держави.

Важливість дисертаційного дослідження посилюється необхідністю вивчення та узагальнення досвіду діяльності ОУН у 1929–1939 рр., активна позиція та праця якої виступала важливим чинником суспільного життя українців.

Діяльність ОУН у Тернопільському воєводстві в означений період є важливою сторінкою національної історії, досвід і практика якої слугуватимуть національному державотворенню на сучасному етапі. Тож наукове осмислення діяльності ОУН є важливим та актуальним завданням української історіографії. Запропоноване дисертаційне дослідження значною мірою сприятиме його розв'язанню.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках наукової теми, яку розробляє кафедра нової і новітньої історії та методики викладання історії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка “Україна — Європа — Світ: історико-політичні й духовні аспекти розвитку” (ухвала вченої ради ТНПУ ім. В. Гнатюка від 29 грудня 2010 р., протокол № 4).

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі широкого використання доступного матеріалу розкрити роль ОУН у національно-визвольному русі в Тернопільському воєводстві в досліджуваний період і визначити її вплив на перебіг суспільно-політичних процесів даного регіону.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати джерельну та історіографічну базу дослідження;
- висвітлити громадсько-політичний рух на теренах Тернопільського воєводства;
- встановити основні напрями й пріоритети діяльності СУНМ, УВО у Тернопільському воєводстві;
- охарактеризувати перебіг пацифікації у Тернопільському воєводстві;
- визначити та проаналізувати структуру ОУН у Тернопільському воєводстві;
- дати характеристику керівному складу та чисельності ОУН у Тернопільському воєводстві;
- прослідкувати розвиток вишкільної та бойової діяльності ОУН;
- розкрити роль видавничої та пропагандистської роботи ОУН;
- охарактеризувати зусилля польських державних органів, спрямовані на нейтралізацію ОУН, та дати їм оцінку.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні процеси на західноукраїнських землях, зокрема в Тернопільському воєводстві, в 1929–1939 роках.

Предмет дослідження – особливості виникнення, розвитку, інституалізації та специфіки функціонування ОУН у Тернопільському воєводстві в цей період у контексті українського визвольного руху.

Хронологічні рамки дослідження визначені його проблематикою й охоплюють період діяльності ОУН у 1929–1939 рр. у Тернопільському воєводстві, на який припадає активне функціонування структур ОУН, що дає

змогу простежити не лише особливості діяльності організації, але й дослідити шляхи та засоби реалізації політичних цілей.

Нижня межа дослідження обумовлена створенням ОУН у лютому 1929 р., а верхня (вересень 1939 р.) – ліквідацією Польської держави внаслідок окупації її території, і зокрема Тернопільського воєводства військами СРСР.

Для об'єктивного аналізу діяльності організації, що є необхідною передумовою комплексного, всебічного і ґрунтовного висвітлення досліджуваної проблеми, проаналізовано становище Польщі, Західної України та Тернопільського воєводства у міжвоєнний період, зокрема посилення антиукраїнської політики, репресивні методи влади, особливості економічного та суспільного розвитку. Таке бачення досліджуваної проблеми дозволяє визначити основні аспекти ролі ОУН в консолідації українців та формуванню національної свідомості.

Територіальні межі дослідження охоплюють Тернопільське воєводство у складі Польської держави, до якого входили сучасні райони Тернопільської області, за винятком північних, а також північно-східна частина сучасної Львівської області. Для простеження окремих тенденцій у боротьбі підпілля проти правоохоронної системи Польської держави дисертант вважав за доцільне в окремих випадках виходити поза встановлені хронологічні та географічні межі дослідження.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових принципів та методів пізнання, спрямованих на об'єктивне, всебічне висвітлення фактів, подій та явищ. Це принципи науковості, об'єктивності, історизму, системності, соціального підходу, а також методи: проблемно–хронологічний, порівняльно–історичний, діахронний, аналітико–типологічний, системно–структурний, ретроспективний, логічно–аналітичний, а також метод систематизації і класифікації документальних фактів, аналізу документів. Було також використано такі методи, як архонтологічний, адаптаційний, метод територіального структурування та теоретичного моделювання. Їх

цілеспрямоване і комплексне застосування сприяло всебічному аналізу конкретної проблеми історичного дослідження. Застосовуються і міждисциплінарні методи вивчення джерел у поєднанні із їхньою зовнішньою та внутрішньою критикою.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у: 1) комплексному дослідженні діяльності ОУН, її ролі у суспільно–політичному житті Тернопільського воєводства; 2) відтворенні організаційно–територіального поділу ОУН у Тернопільському воєводстві; 3) висвітленні нових фактів функціонування підпільної мережі ОУН; 4) уведенні до наукового обігу нових архівних матеріалів, які не були предметом наукового аналізу; 5) виявленні прізвищ декількох десятків представників керівної ланки ОУН; 6) формулюванні теоретичних положень, висновків та узагальнень, у яких міститься оцінка ролі та значення діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві.

Подальшого розвитку отримало вивчення структурної побудови ОУН у Тернопільському воєводстві та окремі аспекти бойової і пропагандистської боротьби ОУН з польською владою.

Уточнено дані означеної проблематики, щодо 1) керівного складу ОУН; 2) специфіки організації підпілля ОУН; 3) підрахунку чисельності ОУН на території Тернопільського воєводства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що на базі вивчених матеріалів і висновків дисертаційного дослідження отримано нові знання, які характеризують розвиток і роль ОУН у Тернопільському воєводстві у 1929–1939 рр. Вони сприятимуть поглибленому вивченню історії міжвоєнного періоду та їх використанню у науково–дослідницькій, навчальній, краєзнавчій сферах.

Апробація результатів дисертації. Найважливіші положення та висновки дисертації апробовані в доповідях на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях: міжнародна конференція “Український визвольний

рух у 1920–1950–хх роках” (25 жовтня 2013 р., Львів), наукова конференція молодих вчених, аспірантів і студентів (6–8 листопада 2012 р., листопад 2013 р., Київ), міжнародна наукова конференція “Проблеми польсько-українського культурного пограниччя ХХ – ХХІ століть” (Люблін, 18 листопада 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення, результати і пропозиції відображені в 5 публікаціях у фахових виданнях, визначених переліком ДАК Міністерства освіти і науки України та 2 у закордонних періодичних наукових виданнях. Також видано 3 праці, які додатково відображають результати проведеного дослідження.

Структура дисертаційного дослідження, визначена метою та завданням, складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку умовних скорочень, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційного дослідження – 232 сторінки, з них – 196 сторінок основного тексту, перелік літератури і джерел складається з 28 сторінок (368 найменувань), додатки становлять 5 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки теми

Історіографія діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) є доволі обширною, зважаючи на багаторічну історію дослідження та кількість авторів, які присвятили цій темі свої праці.

Так, станом на 2017 рік опубліковано сотні книг та статей у наукових збірниках, розділи у колективних монографіях, навчальних посібниках, тисячі газетних і журнальних статей, захищено десятки дисертацій [251, с. 9].

Найпоширенішою практикою групування джерел є принцип поділу за національністю чи громадянством автора. Більшість дослідників виокремлює українську історіографію, польську, радянську, діаспорну, зарубіжну [324; 326; 332]. Проте даний принцип потребує ревізії та переосмислення.

Як слушно зауважує Олександр Зайцев, такий поділ певною мірою віддзеркалює поля функціонування національних історіографічних дискурсів, у межах яких розглядають проблему [211, с. 17]. Тому, за твердженням Наталії Яковенко, “душею історіографії є концепція та методологія, а не “вітчизняність/зарубіжність” [282, с. 317].

У даному дослідженні ми ставимо за мету застосування нового принципу поділу для історіографії ОУН міжвоєнного періоду. Для цього потрібно виокремити наступні завдання: з'ясувати основні історіографічні підходи до історії ОУН; виокремити основні методологічні напрями дослідження історії ОУН; охарактеризувати історіографічні напрями; подати короткий аналіз основних праць авторів, що досліджували проблему історії ОУН у Польщі в міжвоєнний період.

Деякі історики застосовували власні методологічні підходи до історіографії ОУН. Досліджуючи явище українського інтегрального

націоналізму, Олександр Зайцев виокремлює чотири концепції, згідно яких згаданий рух був: 1) формою самовираження нації; 2) екстремістською формою українського буржуазного націоналізму; 3) українським фашизмом; 4) інтегральним націоналізмом недержавної нації [211, с. 19]. Гжегож Мотика, аналізуючи польсько–українські стосунки 1939–1948 рр., виокремлює чотири історіографічні напрямки: 1) ревізіоністів; 2) традиціоналістів; 3) істориків українського походження; 4) позанауковий напрям [299, с. 3–39; 302]. За схожим принципом розглядає польську історіографію щодо УВО та ОУН Петро Гава [232].

Для подієвої історії ОУН міжвоєнного періоду видається придатною класифікація за підходами дослідників до проблеми та їхньою оцінкою діяльності ОУН. Користуючись таким принципом, можемо виділити чотири напрями: 1) апологетичний; 2) негативістський; 3) об'єктивно–позитивний; 4) об'єктивно–нейтральний.

Апологетичний напрям досліджень представлений авторами, які схильні до некритичної героїзації діяльності ОУН. Перші праці написані безпосередніми учасниками підпільних структур. Першою спробою відтворити історію УВО та процес становлення ОУН була книга провідного діяча ОУН Володимира Мартинця [164]. У ній В. Мартинець використав як власні спогади і документальні матеріали, так і спогади інших учасників руху.

Серед дослідників цього напрямку найзначнішими є Петро Мірчук та Зиновій Книш, представники бандерівської та мельниківської течій відповідно. Дослідниця Яна Примаченко у своїй праці, присвяченій північноамериканській історіографії ОУН і УПА, зосередила свою увагу саме на цих авторах, називаючи їх “батьками–засновниками партійної історіографії ОУН” [256].

Петро Мірчук у своїй найбільшій праці “Нарис історії ОУН” [233] використав велику кількість матеріалів, до яких він мав доступ в еміграції. Дослідник висвітлив різноманітні аспекти протистояння ОУН та польської влади, питання бойової, пропагандистської діяльності, репресії проти підпілля.

Дотепер ця праця є найзначнішою за фактографічним наповненням. Проте автор свідомо уникає гострих тем і суперечливих моментів. П. Мірчук лише констатує невдачі ОУН, не аналізуючи їхніх причин.

Важливими працями П. Мірчука є дослідження про Є. Коновальця [232], С. Бандеру [235], Р. Шухевича [236]. Окрім П. Мірчука історичною біографістикою займались П. Дужий [207], Є. Перепічка [249], які написали праці про С. Бандеру. Постать Р. Шухевича досліджували В. Кук [223] і згаданий П. Дужий [206]. Вони є апологетичними за наповненням, проте містять цінний фактографічний матеріал.

Цінними для дослідження історії ОУН є праці Зиновія Книша, у яких знаходимо цінні факти з історії підпільного руху. Серед інших варто відмітити книги, присвячені діяльності УВО [156], створенню ОУН [157], Варшавському процесу ОУН [155]. Головними недоліками доробку З. Книша є суб'єктивність і тенденційність, упередженість щодо політичних опонентів.

Важливою є праця Лева Ребета, який у 1935–1938 рр. був головою Крайової Екзекутиви ОУН на Західно–Українських Землях (КЕ ОУН ЗУЗ) [171]. Автор зачіпає питання визвольної концепції ОУН, організаційної структури, протистояння з польською державою.

Цінний фактографічний матеріал знаходимо у працях Анатолія Бедрія [183], Степана Галамая [193], які розкривають бойову і військово–політичну діяльність ОУН.

С. Мудрик–Мечник зосереджує свою увагу на діяльності КЕ ОУН, де провідну роль відіграла нова молода генерація ОУН [237]. Він розглядає військово–організаційну діяльність Організації перед Другою світовою війною.

У 90–хх рр. ХХ століття апологетичний напрям сформувався в Україні. Першим автором популярного нариса історії українського націоналізму став Олег Баган [182]. У книзі чимало місця присвячено міжвоєнній добі. Галина Гордасевич присвятила працю С. Бандері [197]. Значний обсяг дослідницької роботи здійснив Нестор Мизак [228–231].

У своїй праці “Західна Україна у 1921–1941 рр.” Ігор Гаврилів аналізує діяльність ОУН та легальних українських політичних партій. У книзі виразно простежуються апологетичні тенденції, українських діячів охарактеризовано як таких, що “нерідко йдучи на самопожертву в ім'я втілення національного ідеалу в умовах чужинецьких окупаційних режимів, зуміли охопити громадянство Західної України та підготувати загал до усвідомлення потреби боротьби за Українську Соборну Самостійну Державу, що мало вплив на все українство” [189, с. 2].

До переваг апологетичного напрямку досліджень варто віднести значне накопичення фактів, характеристику різних напрямів діяльності ОУН. Недоліками є вузькість оцінок та інтерпретацій, відсутність критичних зауважень.

Негативістський напрям вперше почав розвиватись у середовищі радянських істориків, які характеризували діяльність ОУН з марксистських позицій. Потрібно відзначити стійку тенденційність їхніх оцінок та висновків. У дослідженнях неодноразово підкреслювалась роль “українських буржуазних націоналістів”. ОУН трактувалась виключно як реакційна та злочинна організація, що виключало можливість об'єктивних оцінок діяльності ОУН у міжвоєнний період. Серед дослідників цього напрямку варто згадати Є. Черняка [320], С. Дерев'янка [203], Ю. Римаренка [257], які рясніють звинуваченнями на адресу українських націоналістів. М. Герасименко [195], С. Даниленко [200], К. Дмитрук [204] трактували діяльність ОУН виключно як профашистську. О. Поліщук [250] критикував у своїх працях основні категорії націоналістичного руху: соборність, нація, визвольна боротьба.

Схожі інтерпретації знаходимо у книзі польських істориків Антона Щесняка і Веслава Шоти [312, 313]. Частково питання ОУН торкались також В. Желенський [318], Р. Юрись і Т. Шафар [292]. Автори, перебуваючи у канві традицій комуністичного історіописання, все ж використовують багато фактичного матеріалу та характеризують воєнно–політичну діяльність ОУН.

Одним з найвідоміших представників негативістського напрямку є Віктор Поліщук [306]. У своїх книгах та статтях він розглядає ОУН як фашистську структуру, яка ґрунтувалась на ідеологічній платформі Д. Донцова. Автор використовує вельми сумнівну інтерпретацію джерел, розповідає про членство ОУН таких неіснуючих організаціях, як “фашистський інтернаціонал”. Характерною для дослідника є використання емоційно забарвлених термінів як “гірка правда”, “злочинність ОУН”. Схожий тенденційний підхід простежуємо у працях Богуміла Ґрота, який засуджує діяльність ОУН [289, 305]. На подібних позиціях стоїть К. Лада [294]. Питання пацифікації 1930 р. досліджують Г. Мазур [299] та А. Земба [319].

Монографія Люцини Кулінської “Терористична і саботажна діяльність українських націоналістичних організацій у Польщі в 1922–1939 рр.” продовжує дослідження ОУН у руслі засудження [293]. Авторка опирається на вибіркочну й недостатню історіографічну та джерельну базу, оперує фактами, які інтерпретує помилково. Праця насичена пропагандистськими міфами та штампами “класиків” радянського історіописання.

Об’єктивно–позитивний (аффірмативний) напрям досліджень представлений працями, у яких автори вводять у науковий обіг велику кількість раніше невідомих документів та матеріалів. Представники цього напрямку детально аналізують діяльність ОУН. Окрім цього їх об’єднує здебільшого позитивна оцінка ОУН як історичного явища, що поєднується з науковою критикою проблемних моментів. Об’єктивно–позитивний напрям сформувався здебільшого у середовищі сучасних українських істориків.

Деякі питання української історії міжвоєнної доби висвітлюються у працях узагальнюючого типу. Це стосується, передусім, досліджень В. Косика. Цінність становить частина монографії “Україна і Німеччина у Другій світовій війні” [220], в якій особливу увагу приділено суспільно–політичним процесам у Західній Україні. Автор аналізує основні сили національно–визвольного руху УВО та ОУН.

Дослідники М. Швагуляк [271; 272], І. Шумський [279], Б. Трофим'як [266], Ю. Киричук [219] вивчали вплив націоналістичних організацій на молодіжне середовище, проблеми політичної консолідації в українському середовищі. Певні напрацювання здійснив дослідник В. Штокало [278; 279].

Праці Володимира В'ятровича стосуються переважно періоду Другої світової війни, проте часто ці питання потребують звертатись до історії міжвоєнної доби. Так, у своїй праці “Ставлення ОУН до євреїв” [187] автор досліджує публікації 1930–х років, простежує формування позиції ОУН. В книзі, присвяченій польсько–українським конфліктам 1942–1947 рр., дослідник полемізує з тезою про антипольський характер ідеології та боротьби ОУН у міжвоєнний період [188].

Микола Посівнич займається історичною біографістикою (Р. Шухевича і С. Бандери) та воєнно–політичною діяльністю ОУН у міжвоєнний період. У своїх дослідженнях [251–255] автор використовує чимало маловивчених та невідомих джерел. Він зосереджує увагу на формуванні воєнної доктрини, зовнішньополітичної орієнтації, бойової діяльності.

Богдан Галайко у своїх працях дослідив утворення та діяльність УВО [191, 192]. Праця Володимира Панченка висвітлює економічний аспект діяльності ОУН [244]. Автор вважає, що основою соціально–економічної платформи ОУН був економічний націоналізм Ф. Ліста. Частково у своїх працях зачіпає період 1930-х років Іван Патриляк [246, 247]. Також варто відзначити працю А. Русначенка “Народ збурений” [260].

У руслі цього напрямку здійснено ряд дисертаційних досліджень. Серед основних варто згадати Ю. Юрика [332], В. Виздрика [322], О. Дарованця [324], А. Ліпкана [325], В. Ходака [331], М. Мандрик [327], К. Бондаренка [321], Б. Галайка [323], Н. Мизака [328], Ф. Полянського [329], В. Старку [330].

Перевидання праці П. Мірчука зразка 2007 р., на відміну від першого, яке вийшло у 1968 р., варто віднести до цієї історіографічної групи, адже

упорядники видання здійснили великий масив роботи, внесли багато уточнень, приміток, уклали великий біографічний довідник [234].

Представники об'єктивно–нейтрального (нейтралістського) напрямку при розгляді діяльності ОУН намагаються давати відсторонену оцінку. Для авторів цього напрямку характерний огляд історії ОУН у ширшому соціальному, політичному, національному контексті.

Серед праць узагальнюючого характеру варто відзначити роботу Дж. Ротшильда, де він розглядає історію Східно–Центральної Європи між двома світовими війнами [259].

Джон Армстронґ опублікував свою працю про український націоналізм, яка залишається найоб'єктивнішою англomовною книгою дотепер. У роботі автор присвятив розділ міжвоєнному періоду, вжив термін “український інтегральний націоналізм”, охарактеризував його особливості [283]. До цього напрямку варто віднести певні напрацювання Дж. Химки [290; 291], Б. Будуровича [285; 286], Ґ. Лаґзі [295], Р. Марплза [298], А. Сороковського [309], С. Сроковського та Ґ. Кеннеді [310], М. Сича [311].

Іван Лисяк–Рудницький вважав, що необхідно розглядати діяльність ОУН у ширшому контексті, порівнюючи її з аналогічними рухами аграрних суспільств Східної Європи [224, с. 247–259]. Олександр Мотиль порівнює ідеологію ОУН з французьким інтегральним націоналізмом, італійським фашизмом, українським консерватизмом. Автор показує спільні риси цих течій, аналізує відмінні, вважаючи, що український націоналізм відрізняється від фашизму [300; 301].

До об'єктивно–нейтрального напрямку варто віднести праці Ришарда Тожецького [314]. Він досліджував українське питання у міжвоєнній Польщі, розглядав питання ОУН. До цього напрямку також віднесемо збірники праць, автори яких намагались розглядати історичні питання крізь призму україно–польського порозуміння [304, 307], а також праці М. Папержинської–Турек [303] і Є. Томашевський [308].

Важливою роботою, що стосується дослідження історії українського націоналістичного руху була монографія Анатолія Кентія, члена робочої групи з вивчення ОУН і УПА при Інституті історії України НАН України [216]. В основі книги – документи Празького архіву ОУН, де дослідник визначив роль ОУН у боротьбі за українську державність, хронологічно проаналізував історичний шлях ОУН та її організаційно–політичну діяльність. В іншій своїй праці А. Кентій [217] зосереджується на нових історичних фактах, узагальненні праць своїх попередників. Також варто відзначити історичні нариси Інституту історії НАН України про ОУН та УПА [242].

У своїй роботі Роман Скакун дослідив пацифікацію 1930 р. [262]. На підставі архівних документів та пресових матеріалів автор докладно розглянув її генезу та перебіг, наслідки для громадського й політичного життя українців, відлуння на міжнародній арені та подальших польсько–українських взаєминах.

Дослідження К. Федевича присвячене проблемі інтеграції галицьких українців до Польщі [268]. Автор вважає, що український національний рух прагнув максимально використати усі можливості для свого розвитку у Польській державі. Оля Гнатюк досліджує спроби україно–польського порозуміння [196].

Взаємодію націоналізму і релігії у контексті стосунків Греко–Католицької Церкви і українського націоналістичного руху у міжвоєнній Галичині у досліджували О. Зайцев, О. Беген, В. Стефанів [209] та Н. Галевич [194]. О. Зайцев також проаналізував ідеологію і політичну стратегію ОУН [210].

Важливим дослідженням про ОУН міжвоєнного періоду є книга Романа Висоцького [317]. Автор зосереджує свою увагу на основних чотирьох пунктах: генезі, структурі, програмі, ідеології, стверджуючи, що “лише ОУН, як політична організація, яка щороку ставала сильнішою, зі своєю ідеологією ставала духовною і політичною “антитезою” всіх легальних українських політичних партій” [317, с. 10]. Спочатку дослідник простежує формування націоналістичного середовища та процес переходу від УВО до ОУН. Окремий

розділ присвячує політичній концепції ОУН, ідеології та пропаганді. Р. Висоцький приділяє увагу саботажним та бойовим акціям ОУН, досліджує джерела та методи отримання фінансових джерел. Завдяки неупередженому погляду та залученню значного масиву архівних документів, ця праця є найкращим дослідженням діяльності ОУН у 1929–1939 рр.

Найновішим дослідженням цього напрямку є книга О. Зайцева “Український інтегральний націоналізм (1920–1930–ті роки)” [211]. Написана у жанрі інтелектуальної історії, книга охоплює різні прояви інтегрального націоналізму: інтелектуальну спадщину Дмитра Донцова (“чинний націоналізм”), ідеологію Організації Українських Націоналістів – ОУН (“організований націоналізм”) та Фронту Національної Єдності – ФНЄ (“творчий націоналізм”). Автор аналізує широкий історичний контекст, у якому формувались різні течії націоналізму. Окремий розділ присвячено демократичній, консервативній та комуністичній критиці націоналізму. Дослідник розділяє поняття фашизму (разом з нацизмом) і радикальну течію українського націоналізму, вважаючи, що вони належали до відмінних типів одного суспільного феномена – інтегрального націоналізму. Український інтегральний націоналізм був ідеологією недержавної нації, тому насамперед – національно–визвольним рухом [211, с. 426].

Огляд історіографії ОУН у міжвоєнний період дозволяє ствердити, що кількість праць постійно збільшується, проте діяльність ОУН у Тернопільському воєводстві не знайшла належного висвітлення у наукових працях та не стала предметом комплексного наукового дослідження, чим і зумовлене звернення автора до цієї теми. У науковій літературі знайшли відображення лише окремі її аспекти. Найбільш поширений історіографічний поділ за національністю автора утруднює концептуальний погляд на проблему. Поділ на історіографію українську, зарубіжну, діаспорну є доволі застарілим. Придатнішим може стати виокремлення апологетичного, негативістського, позитивно–об’єктивного та нейтрально–об’єктивного напрямів. Характеристика

основних праць показує, що усі чотири напрями дослідження продовжують розвиватись і, водночас, чимало питань потребують глибшого дослідження та деполітизації.

1.2. Джерельна база дослідження

При написанні дисертаційного дослідження нами використано значну кількість архівних документів, що зберігаються як в українських, так і закордонних архівах. Окрім цього залучено широкий спектр мемуарної літератури та матеріалів преси. Більшість документів, що використовуються під час дослідження вводяться у науковий обіг вперше. Слід зауважити, що при вивченні знайдених матеріалів виникало чимало труднощів, що передусім було пов'язано з їхнім фрагментарним характером.

Використані джерела доцільно поділити на кілька груп:

- 1) документи польських державних, судових та правоохоронних органів;
- 2) документи ОУН (листівки, кличі, відозви, реферати);
- 3) документи радянських державних органів;
- 4) мемуари та епістолярні матеріали;
- 5) матеріали газет та періодичних видань.

До першої групи джерел відносимо постанови, накази, інструкції Міністерства внутрішніх справ Польщі, Тернопільського воєводського управління поліції, звіти воєводських, повітових команд поліції, донесення таємних агентів про діяльність ОУН. До цієї групи входять звіти, реферати Міністерства закордонних справ Польщі про діяльність ОУН.

Значний масив документів цієї групи зберігається у Державному архіві Тернопільської області (ДАТО). Одним з найцінніших збірок ДАТО є фонд 231 Тернопільське воєводське управління, де зосереджені циркуляри, розпорядження, постанови МВС, звіти, статистичні відомості про діяльність ОУН у Тернопільському воєводстві. Також важливими є збірки документів

повітових староств. У них зберігаються звіти повітових управлінь державної поліції і повітових староств про політичний стан у повітах у 1921–1934 рр. Цікавими є матеріали про боротьбу українського населення за створення українських шкіл, притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності греко-католицьких священиків за використання української мови під час церковної служби. У фонді 3 “Тернопільське повітове староство” виявлено цінні документи про справу Я. Пришляка і П. Голояда та діяльність ОУН у Тернопільській ОЕ на початку 1930-х рр. У фонді 4 “Збаразьке повітове староство” міститься інформація про пропагандистську діяльність ОУН. Важливими також є матеріали фонду 6 “Борщівське повітове староство” та фонду 7 Бережанське повітове староство.

Фонд 274 “Тернопільська воєводська команда державної поліції” включає звіти воєводської і повітових команд державної поліції, щоденні рапорти про політичний стан у воєводстві, протоколи ревізій повітових команд і постерунків державної поліції. Використано матеріали фонду 280 “Бережанська повітова команда державної поліції”, фонду 282 “Підгаєцька повітова команда державної поліції”, фонду 284 “Бучацька повітова команда державної поліції”, фонду 276 “Збаразька повітова команда державної поліції” та фонду 316 “Постерунки державної поліції Тернопільського воєводства і Кременецького повіту Волинського воєводства”. У цих фондах зберігаються реєстраційні картки на членів ОУН, відомості про діяльність українських легальних та нелегальних товариств у повітах.

У фонді 275 “Тернопільський міський комісаріат державної поліції” зберігаються рапорти Тернопільського слідчого відділу, що відображають політичне життя населення, кримінальні злочини та інші випадки на території Тернопільського повіту.

Важливі матеріали для дослідження зберігаються у Центральному історичному архіві у м. Львові (ЦДІА у м. Львів). Цінними є матеріали фонду 205 “Прокуратура апеляційного суду м. Львів” та документи фондів 371

“Шухевич Степан, адвокат, громадський і військовий діяч, публіцист” та 358 “Шептицький Андрей 1865-1944”. У 205 фонді містяться донесення, звіти, інформації про суспільно–політичну ситуацію на території Тернопільського воєводства, матеріали судових процесів проти осіб, звинувачених у приналежності до ОУН. У фонді 371 зосереджено матеріали службової діяльності С. Шухевича: звинувачувальні акти, протоколи допитів, вирoki, листування та інші документи у справах осіб, звинувачених у приналежності до УВО та ОУН у Тернопільському воєводстві.

У Державному архіві Львівської області (ДАЛО) матеріали, що стосуються діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві зберігаються у фонді 121 “Львівське воєводське управління державної поліції”. Тут наявні рапорти керівників слідчого відділу Тернопільського воєводського управління поліції про діяльність ОУН, списки осіб, що підозрюються у діяльності в ОУН.

У архіві Інституту Гувера Стенфордського університету (Hoover Institution Archive) зберігаються матеріали, що надсилались до посольства Польщі у США. Тут містяться документи про генезу УВО, справу Я. Пришляка і П. Голояда, антишкільну акцію ОУН.

У Архіві актів нових у М. Варшава (Archiwum Akt Nowych) містяться цінні архівні справи, що стосуються діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві. Варто відзначити фонд 9 “Міністерство внутрішніх справ”, фонд 1180 “Воєводське управління у Тернополі”, фонд 2005 “Команда воєводської поліції в Тернополі”, фонд 2008 “Повітова команда поліції у Підгайцях”.

Дуже цінними опублікованими матеріалами є книга “За тебе, Україно” [125], де опубліковано документи з архіву в’язнів концтабору Береза Каргузька у 1934–35 рр.

Серед опублікованих документів варто згадати книгу “Україна – Польща 1920 – 1939 рр.: з історії дипломатичних відносин УРСР з Другою Річчю Посполитою” [132], у якій діяльність ОУН згадана в контексті діяльності дипломатичних служб обох держав. Радянські дипломатичні органи постійно

моніторили політичний стан українських земель у II Речі Посполитій, особливу увагу приділяючи ОУН, УНДО, газеті “Діло”. Також до цієї групи варто віднести матеріали “Тернопільського щоденного воєводського вісника” (“Tarnopolski Dziennik Wojewódzki”) [343].

До другої групи документів належать організаційно–статутні документи діяльності ОУН, звернення, інструкції, реферати політичного, військового, релігійного характеру, інструкції Крайової Екзекутиви ОУН.

У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) зберігається значна кількість документів ОУН. Важливим для нашого дослідження є фонд 3833 Краєвий провід Організації українських націоналістів на Західно–українських землях. Окрім документів ОУН тут зберігаються матеріали про діяльність ОУН у 1938–1939 рр.

До цієї групи джерел також належать опубліковані матеріали у збірці ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 [131].

Виданий НАН України спільно з ЦДАГО України збірник “Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів” показує процес підготовки і проведення I Конгресу ОУН, формування організаційної мережі ОУН. Серед матеріалів присутні протоколи засідань різних комісій, комунікати, проекти постанов конференцій, звіти, інформаційні бюлетені, обіжники, звернення [124].

Важливими для розуміння генези ОУН є документи і матеріали установчих зборів, відомих в історії під назвою Конгрес Українських Націоналістів [127]. У цій збірці міститься значна кількість оригінальних документів зі збірки Національного архіву в Празі, які доповнені матеріалами з преси, спогадами. У них відображено події, що стали визначальними для організаційного та ідеологічного оформлення українського національно–визвольного руху. Також важливими є документи що стосуються діяльності Є Коновальця [128], а також офіційні документи ОУН з 1929 до 1955 року [154].

Цінними для розуміння антиоунівських дій польської поліції є збірник, упорядкований Зиновієм Книшем [121].

Також вартими уваги є матеріали електронного архіву Українського визвольного руху (ЕА УВР).

До третьої групи входять документи, які здебільшого відносяться до комуністичного періоду, проте містять цінні відомості про попередню діяльність націоналістів.

Важливими для дослідження є документи з архіву Служби безпеки України. Зокрема, у Галузевому державному архіві (ГДА СБУ) у томах 372 справи 13 фонду містяться матеріали про історію та діяльність ОУН, протоколи допиту членів ОУН, доповідні записки комуністичних спецорганів.

Серед цієї групи джерел варто відмітити роботу І. Біласа [122] та С. Кокіна [126]. Однією з найновіших публікацій документів з російських архівів є збірник, виданий під редакцією А. Артїзова [134]. У ньому представлені розсекречені документи з відомчих і федеральних архівів Російської Федерації та документи з архівів України, Польщі, Білорусі та Німеччини. Основний масив документів зосереджений навколо Другої світової війни, проте деякі з них містять цінну інформацію про діяльність, керівний склад ОУН до вересня 1939 р. Попри вартий уваги фактаж збірник рясніє тенденційними негативними тлумаченнями українського визвольного руху, а підбір документів має кон'юктурний характер.

До четвертої групи джерел відносимо мемуари учасників ОУН, листування видатних діячів.

У Національній Бібліотеці у Варшаві (Biblioteka Narodowa w Warszawie) зберігається так званий архів Дмитра Донцова, де містяться особисті листи, статті одного з ідеологів українського націоналізму. Для нашого дослідження є цікавою переписка Д. Донцова з іншими видатними діячами, які проживали у Тернопільському воєводстві.

Цінним є збірник мемуарів колишніх учасників націоналістичного руху “Організація Українських Націоналістів: 1929–1954” [168]. Помітним явищем в історіографії ОУН став вихід збірника “Євген Коновалець та його доба” [149]. У 1985 р. в Канаді видано збірник спогадів та документів колишніх учасників ОУН “На зов Києва” [165]. Вартими уваги є спогади С. Бандери, які він написав у 1959 р. і, які були опубліковані у збірці матеріалів “Московські вбивці Бандери перед судом” [135]. Праця “Коссак, Охримович, Тураш” [158] включає короткі спогади друзів, однодумців про життєві події трьох діячів ОУН. Надзвичайно цінними є спогади Степана Шухевича, яким був адвокатом у багатьох справах, що стосувались членів ОУН у Тернопільському воєводстві [179].

У 4-томній праці Володимира Макара зібрано значний обсяг спогадів очевидців діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві. Особливо цінними є спогади Семена Левицького про ОУН на Бережанщині [160]. Також важливими для дослідження є мемуари що стосуються повітів Тернопільського воєводства, зокрема, Тербовлянського [175], Бережанського [136; 172], Підгаєцького [170], Тернопільського [144; 159], Золочівського [152], Збарзького [150], Зборівського [151], Бродівського [138; 146].

До п'ятої групи належать матеріали газет та видань, у яких відображено діяльність ОУН. Найважливішими з огляду на тему дослідження є газети “Діло”, “Розбудова нації”, “Сурма”, “Український голос”, “Юнак”, “Юнацтво”, “Наш клич”, “Студентський шлях”. Газета “Діло” була найбільш тиражованою у Галичині й центром громадського життя. У ній відображались найважливіші суспільні події та процеси, багато матеріалів присвячено україно-польському діалогу та діяльності ОУН. Газета “Сурма” була пресовим органом УВО, а згодом ОУН. Іншим офіційним виданням була “Розбудова нації”. У націоналістичній пресі публікувались офіційні документи, звіти, ідеологічні статті.

Наведені матеріали засвідчують, що джерельна база дослідження є доволі великою, проте маловивченою в українській історіографії. Детальний аналіз наведених документальних масивів дозволяє створити достатньо повну динамічну картину становлення та діяльності Організації Українських Націоналістів у Тернопільському воєводстві як у контексті суспільно-політичного розвитку цієї територіально-адміністративної структури, так і в контексті проблем становлення й трансформації національної свідомості українського населення цієї території під впливом діяльності та пропагандивного дискурсу ОУН. Ця подвійна оптика наукового пошуку дозволяє прослідкувати їх взаємовплив та безпосередній зв'язок у період від зародження ОУН до початку Другої світової війни. При цьому слід враховувати, що розглянутий масив документів творений акторами різних національних, ідеологічних прямивань. Їх зіставлення та аналіз дозволяють верифікувати одне одного, намагатися в контексті епохи й зіткнення ідеологічних, політичних, національних, геостратегічних напрямних виокремити достатньо об'єктивну картину ролі й місця ОУН у Тернопільському воєводстві у розгортанні й структуруванні суспільно-політичного простору кінця 1920-их – 1930-их років.

Газетні публікації, мемуари та листування з одного боку дають можливість привнести в дослідження цього періоду певний, сказати б, хронотопний колорит та суб'єктивізм *Zeitgeist*, який однак у науковому дослідженні є, на наше переконання, цілком виправданим, оскільки створює яскраво виражену антропологічну перспективу історії й служить додатковим засобом верифікації дослідницьких конструкцій, які ґрунтуються на вище зазначених документальних масивах.

Власне створення такої цілісної динамічної картини становлення та діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві вимагає цілого комплексу методичних та методологічних підходів, тобто окреслення методологічних засад дослідження.

1.3. Методологічні засади дослідження

Виходячи зі стану наукового розроблення проблеми та особливостей джерельної бази, характеру теми дисертації, мети й завдань, було використано низку наукових принципів і методів. Їх урахування та опрацювання під час написання дисертаційної роботи дало змогу обрати найоптимальніші з них. В основу дослідження було покладено використання загальнонаукових принципів історизму, об'єктивності, системності, соціального підходу.

Принципи дослідження.

У контексті сучасних підходів автор керувався принципом історизму в його загальноцивілізаційному вимірі, що у свою чергу вимагає розглядати різноманітні явища та події із історії Організації Українських Націоналістів (ОУН) у Тернопільському воєводстві в хронологічному порядку, у їх історичному взаємозв'язку. Також цей принцип дозволив, враховуючи уявлення того часу, а також існуючі закони та традиції оцінити причини діяльності ОУН і дати їм загальну оцінку в контексті суспільного розвитку українського народу першої половини ХХ ст.

Неупередженість у вивченні та аналізі громадсько–політичних процесів в Україні у міжвоєнну добу забезпечувалось використанням принципу об'єктивності. Такий підхід надав можливість автору здійснити критичний аналіз напрацювань попередників, які досліджували окремі аспекти діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві, що сприяло відсторонення від особистих суспільно–політичних позицій та світоглядних орієнтирів.

Надмірна політизація, замовчування та заперечення діяльності ОУН у радянський час унеможлилювали об'єктивне висвітлення діяльності цієї організації та її впливу на історичні та суспільно-політичні процеси.

У запропонованій дисертації системність як принцип цілісності й багатоаспектності зв'язків у розкритті об'єкта спрямовувалась на ретельне вивчення та оцінку діяльності ОУН в контексті громадсько–політичного та суспільного розвитку.

Принцип соціального підходу використовувався нами задля врахування соціальних інтересів різних прошарків населення, й щоб звернути увагу на суб'єктивні моменти у діяльності організацій та окремих особистостей.

Методи дослідження.

Виконуючи конкретні науково–дослідницькі завдання, дисертант використовували такі спеціальні історичні методи, як: проблемно–хронологічний, порівняльно–історичний, діахронний, аналітико–типологічний, системно–структурний, ретроспективний, логічно–аналітичний, а також метод систематизації і класифікації документальних фактів, аналізу документів.

1. За допомогою проблемно–хронологічного методу вдалося послідовно у часі й просторі розкрити головні чинники формування ОУН як підпільної організації, показати її вплив на суспільне життя Тернопільського воєводства.

2. Метод компаративістики (порівняння) та аналітично–типологічний методи дали змогу виявити і проаналізувати основні напрямки й пріоритети діяльності ОУН, її зміст, проблеми, головні тенденції та особливості на тлі суспільних процесів міжвоєнного періоду. Метод компаративістики забезпечив конкретизацію мети і завдань дослідження, простеження основних напрямків суспільно–політичного процесу в Польщі, на Тернопільщині, у результаті чого при аналізі національно–визвольного руху виявлено не лише одиничні особливі, а й загальні факти, що повторюються у різних регіонах Польщі означеного періоду. Цей метод дав змогу порівняти подібні дані, факти, події, врахувати просторові рамки зіставлених суспільно–політичних процесів, уникнути односторонніх оцінок та перебільшення значимості окремих подій і явищ.

3. Метод періодизації (діахронний) допоміг розкрити специфіку національно–визвольного руху, його становлення й розвиток, показати якісні зміни в ході подій та явищ, що вивчаються в суспільно–політичному просторі, їх форми і зміст. Застосування цього методу дало змогу дослідити головні етапи у формуванні ОУН як однієї з найбільш впливових організацій означеного періоду.

4. Системно–структурний метод зорінтував автора на розкриття цілісності процесів суспільно–політичного розвитку Польщі у міжвоєнний період, взаємозв'язки і взаємопроникнення окремих напрямків суспільно–політичної діяльності ОУН в контексті формування політичної нації.

5. Квантитативний (кількісний) та статистичний методи використовувались при опрацюванні таблиць, статистичних звітів, гарантували вірогідність даних і допомогли зробити на основі аналізу історичних відомостей нецифрового змісту аргументовані висновки.

6. Логічно–аналітичний у поєднанні з методом систематизації надали можливість у процесі дослідження подати матеріал, висвітлений в дисертації, у логічній послідовності, класифікувавши однорідні події, явища, досліджувані документи, а також здійснивши їх детальний аналіз.

Важливим при використанні методу систематизації був глибокий аналіз суспільних та історичних систем, виокремлення механізмів їх функціонування й розвитку, де необхідним виступав синтез внутрішніх процесів, що відображаються у єдності одиничних і особливих факторів, а також загальних явищ. У сукупності компоненти суспільно–історичних систем, функціонуючи та розвиваючись у синтезі неповторності й індивідуальності подій, різноманітних процесів і ситуацій, своїм внутрішнім характером розкривають різноманітність пов'язаних із діяльністю людей відносин. Це відображає, у свою чергу, причинно–функціональну взаємопов'язаність історичних подій у їх системності, а також відображає структурність та місце в ієрархії систем.

7. Ретроспективний метод, що був використаний в дисертаційній роботі, дав можливість виокремити певні закономірності історичних подій, визначити їхні причинно–наслідкові зв'язки, що у сукупності здійснили вплив на діяльність ОУН.

Загальні методи.

8. Під час опрацювання суспільно–політичних фактів автор використав загальнонаукові методи індукції і дедукції, аналізу та синтезу. Аналіз

застосований на всіх етапах даного дослідження. За його допомогою відбувся поділ багатоаспектної суспільно–політичної діяльності ОУН, що дало змогу встановити найістотніші відмінності й риси. За допомогою методу синтезу були зроблені теоретичні висновки та узагальнення. Таке комплексне застосування методологічних засад сприяло уникненню заполітизованих оцінок охопленого корпусу різноманітних джерел для досягнення достовірних результатів.

9. Історико–генетичний метод дозволив простежити початки формування ОУН на її ранній розвиток, зв’язок та спільні й відмінні риси з Українською Військовою Організацією та Союзом української націоналістичної молоді.

10. Метод теоретичного моделювання.

У дисертаційному дослідженні цей метод використано для представлення й глибшого розуміння історії та діяльності ОУН як цілісної системи. Для цього ми використали теоретичну модель “підпільна організація”, яка відображає найбільш істотні сторони досліджуваного об’єкта. Цілісна характеристика аналізу підпільної діяльності подана у книзі “Guide to the Analysis of Insurgency” [288].

Підпілля – це тривала військово–політична діяльність, що прямує до повного або часткового контролю над ресурсами країни через використання нерегулярних військових сил та нелегальних політичних організацій.

Діяльність підпілля включає:

- партизанські дії;
- тероризм;
- політичну мобілізацію (пропаганда, набір добровольців, легальна і таємна частини організації);
- міжнародну діяльність (план послаблення державного контролю і легітимності);

Більшість повстанських груп мають приблизно однакові проміжні завдання, які мають допомогти досягти повного домінування у країні. Загальними завданнями підпілля є:

- мінімізувати спроможність держави і посилити можливості повстанців забезпечувати роль державних служб;
- досягнути підтримки чи нейтралітету критичних сегментів населення;
- ізолювати державу від міжнародної дипломатичної та матеріальної підтримки, підвищити міжнародну підтримку повстанців;
- посилення внутрішньої та міжнародної легітимності підпільних організацій за рахунок витрат держави;
- знищити самовпевненість державних лідерів і кадрів, що стає причиною відмови чи відкликання активних дій;
- послаблення і, якщо можливо, нейтралізація державної примусової сили та посилення примусових можливостей повстанців [288, с. 3].

Успішні повстання проходять певні загальні стадії розвитку. Проте, не всі повстання проходять усі етапи; послідовність може бути різною у різних випадках; еволюція кожного періоду може тривати довгий період часу. Повстання можуть десятиліттями готуватись, дозрівати й досягати поставлених цілей і тільки після цього успішно розгортатися. Можна виділити чотири основні стадії підпільної діяльності: передповстанська, організаційна, партизанська, військова.

Підпільні організації поділяються на чотири категорії: політично організована, військово-організована, традиційно організована, міська (urban). Деякі підпілля мають ознаки кількох категорій. Основною ознакою кожної категорії є стратегія організації груп. Відмінності в типах організацій реалізуються у військових і політичних стратегіях, які використовуються повстанцями на міжнародному, національному і локальному рівнях [288, с. 6].

11. Фактологічний метод поділяється на два субметоди: документальний та вторинний. За допомогою документального субметоду була проведена робота з архівними матеріалами, їхнім опрацюванням, вторинний субметод використовувався у роботі з науковою літературою нашої теми.

12. Адаптаційний метод розглядає політичні явища також як і територіальні, які перебувають у тісному взаємозв'язку з географічними умовами місця свого виникнення, розвитку і закінчення. Даний метод відіграв важливу роль у розкритті теми, зважаючи на її специфіку та географічну локалізацію.

13. Метод територіального структурування використовувався під час упорядкування територіального і хронологічного існування структур у конкретних просторо–часових умовах; диференціація внутрішніх зв'язків між структурними одиницями ОУН у Тернопільському воєводстві – районними, повітовими та окружними ексективами. Поряд з методом територіального структурування використовувався картографічний метод, за допомогою якого було встановлено локалізацію територіальних структур ОУН відповідно до адміністративного поділу Польщі.

14. Архонтологічний метод використовувався під час дослідження найважливіших посад в ієрархії ОУН – окружних, повітових, районних провідників, бойових та організаційних референтів.

15. Ідеографічний метод використовувався при послідовному описі подій в історії ОУН на основі фактів.

Використання сукупності наукових принципів і методів стало важливою умовою для досягнення окреслених мети й завдань, посприяло висвітленню змісту і напрямків багатогранної суспільно–політичної діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві на основі міждисциплінарності, відходу від лінійної історії і впровадження багатовимірних моделей суспільно–політичного життя означеного періоду.

При застосуванні різноманітного набору принципів та методів, а також сукупності прийомів наукового дослідження як властивої особливості сучасної методології здійснено намагання уникнути суб'єктивізму та упередженості в отриманні результатів.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ОУН У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ

2.1. Громадсько-політичний рух на теренах Тернопільського воєводства

Перша Світова або ж Велика війна своїм початком закінчила попередню епоху довгого XIX століття. На зміну йому у Європу прийшли глибинні зрушення у політичному і громадському житті. Попередній устрій світу змінився, великі імперії розпались і розпочалася епоха національних держав. Не стала винятком і Польща, яка відновила національну державність.

Провідну роль у формуванні Другої Речі Посполитої відіграв Юзеф Пілсудський. 11 листопада 1918 року Регентська рада передала йому владні повноваження [336]. Після цього в період 14-22 листопада уряд проголосив створення Польської республіки, а самого Ю. Пілсудського – Тимчасовим Начальником Держави [334, 335].

У 1921 р. у Другій Речі Посполитій було прийнято конституцію, яка запроваджувала парламентсько–представницький устрій [342]. До цього часу державі вдалось сформувати всі основні державні інституції [180, с. 148–149].

Питання статусу Східної Галичини регламентувалось 91 статтею Сен-Жерменського мирного договору. У ній зазначалось, що Австрія відмовляється від колишніх земель Австро-Угорщини [345]. Про цей період та ставлення до нього дізнаємось, зокрема, із спогадів Стефана Витвицького. Українське суспільство виступало за збереження власної незалежності, проте на міжнародній арені перевагу здобула Польща [141, с. 100-119].

25 червня 1919 р. Верховна Рада Паризької конференції передала ці території під тимчасове управління Польщі, але за умови надання їй автономії й проведення плебісциту [316, с. 521]. А вже 21 листопада 1919 р. Верховна Рада затвердила Статут для Східної Галичини. Вона оголошувалася підмандатною

територією Ліги Націй, проте Польща отримувала мандат на управління нею впродовж 25 років [212, с. 453].

Формально питання про незалежність Східної Галичини кілька років залишалось нерозв'язаним. Юридично ці землі підпорядковувались державам Антанти, проте Польща активно зміцнювала свої позиції і фактично керувала цими територіями [213, с. 61]. Остаточне ж приєднання відбулось згідно з рішенням Ради Амбасадорів 15 березня 1923 р. [333]

Результатом такої політики стало те, що українці залишились найбільшою національною групою у міжвоєнній Європі, яких не стосувались доктрини політичного самовизначення [259, с. 59].

На знак протесту проти окупації українських земель у Львові на площі св. Юра 18 березня 1923 р. відбулась 20–тисячна демонстрація. Її очолив визначний політичний і громадський діяч Юліян Романчук, який запевнив, що українці ніколи не визнають цього акту і залишаться вірними ідеї української державності. Того ж року, 9 листопада 1923 р. у Тернополі відбулось окружне віче, важливим питанням якого було становище українців у Польщі. У прийнятих резолюціях наголошувалось, що польська влада проводить ворожу політику щодо українців у культурній та господарській сферах [213, с. 72–79].

Територія Польщі перевищувала 388 тис. кв. км. і займала за цим показником шосте місце у Європі. Згідно з переписом 1921 р. населення держави становило понад 27 млн. осіб. Друга Річ Посполита була переважно аграрною республікою: у сільському господарстві було зайнято 65 % населення, у промисловості лише 9 % [180, с. 165].

Формуючи адміністративний устрій українських земель, Польська держава на території Східної Галичини утворила три воєводства – Львівське, Станіславівське, Тернопільське. Тернопільське воєводство було створене 23 грудня 1920 року [341].

Цікавим фактом є те, що влада згодом мала наміри ліквідувати Тернопільське воєводство, оскільки воно вимагало постійних дотацій з

державного бюджету. Буцацький, Чортківський, Заліщицький і Борщівський повіти мали б увійти до Станіславівського воєводства, решта – до Львівського, але цей проект так і не був реалізований. [213, с. 68–70].

Воєводство очолював воєвода, якого за рекомендацією міністра внутрішніх справ призначав президент Польщі. Йому підпорядковувався виконавчий орган – воєводське управління. У повітах адміністративна влада перебувала у руках старост, які очолювали повітові староства і підпорядковувались воєводі. Повіти поділялись на гміни, якими керували війти. Гміни склались із громад [178, с. 39–40]. Наприклад, Підгаєцькому староству підпорядковувалось 65 сіл, що входили до складу 12 гмінних управлінь у селах Білокриниця, Голгоча, Горожанка, Литвинів, Новосілка, Семиківці, Сільце, Старе місто, Товстобаби, Вишнівчик, Завалів, Золотники [215, с. 9].

Першим тернопільським воєводою став Кароль Ольпінський, а після нього Луціян Завістовський, Миколай Кваснєвський, Казимир Мошинський, Артур Марушевський, Казимир Гінтовт-Дзєвалтовський, Альфред Білик та Томаш Маліцький [315, с. 125].

Адміністративно–територіальне управління повітом здійснювалось повітовим староством і повітовою командою державної поліції. Повітове староство було органом адміністративної влади Польщі першої інстанції на території повіту. Ним керував староста, який підпорядковувався Міністерству внутрішніх справ і тернопільському воєводі. Основними функціями староства було здійснення контролю за виконанням законодавства у торгівлі та промисловості, створення умов для розвитку селянських господарств. Староство слідкувало за діяльністю громадських організацій, пресою, релігійними установами, захищало державні інтереси влади [215, с. 9]. До компетенції повітового старости входили організація всієї роботи у повіті за винятком військової, земельної, фінансової та поштово–телеграфічної діяльності. Свої функції повітовий староста виконував за допомогою старостинського управління, яке складалось з відділів (рефератів) [178, с. 41].

Внутрішні межі повітів у Тернопільському воєводстві не були сталими та кілька разів змінювались. Так, у 1925 р. гміна Козлів перейшла у підпорядкування Тернопільського повіту [340], у 1934 р. змінювались межі Зборівського і Бродівського повітів [339]. Також варто відмітити, що деякі населені пункти, зокрема Хоростків і Товсте, у цей період отримали статус міст [337, 338].

Державним органом, який протистояв ОУН протягом 1929–1939 років була державна поліція Польщі, яка утворена 24 липня 1919 р. Організація повітових команд державної поліції була організована згідно зі статутом “Про польську поліцію” від 24 липня 1919 р. і розпорядженням Міністерства внутрішніх військових справ від 12 листопада 1919 р. на базі крайової жандармерії і військової поліції. Повітова команда очолювалась комендантом, який призначався комендантом Головної державної поліції. Поліція забезпечувала правопорядок, здійснювала контроль за роботою поліційних постерунків (відділень), була виконавчим органом судів і прокуратур при розслідуванні кримінальних справ, інформувала вищі органи поліції та адміністративну владу про загальну політичну ситуацію в повіті. Повітові команди підпорядковувались безпосередньо Тернопільській воєводській команді державної поліції. Так, у Підгаєцькому повіті було 11 постерунків: Голгоче, Вишнівчик, Завалів, Золотники, Волощина, Боків, Соснів, Багатківці, Горожанка, Новосілка, Підгайці [215, с. 7–9]. Детально аналізує діяльність поліції у II Речі Посполитій Роберт Літвінський [296; 297].

Питання національних меншин у Польщі було одним із найважливіших, адже вони становили 31 % населення держави. Найбільш чисельною національною меншиною були українці – 14,3 %, а також євреї – 7,8 % та білоруси – 3,9 %. Щодо територіального охоплення, то Західна Україна, Західна Білорусь і Віленщина, населені українцями, білорусами і литовцями, займали близько 40 % Польської держави [180, с. 151].

Згідно з офіційними даними, у Тернопільському воєводстві мешкали 1 мільйон 453 тисячі жителів. Серед них найбільшими національними групами були українці – 58, 16 % , поляки – 31, 94 % та євреї – 9, 71 % [103, арк. 1; 344].

Проте органи державної влади намагалися максимально підняти відсоток польського населення в державі, інтерпретуючи результати перепису у вигідному для себе світлі [205, с. 9].

У контексті цієї стратегії однією з форм полонізації українців була ревіндикаційна реформа, суть якої полягала у штучному перетворенні на поляків тих осіб, які не мали чітко визначеної національної приналежності. Культивувалась “національна” свідомість лемків, гуцулів, поліщуків. У квітні 1924 р. уряд утворив комісію у складі С. Грабського, Є. Старчевського, С. Тугута, яка розробила проект “кресових законів”, що були ухвалені 31 липня 1924 р. і вступали в дію з 1 жовтня 1924 р., законодавчо закріпивши назви “русин”, “русинський”. Політика асиміляції продовжувалась усі роки існування Польщі. Промовистим прикладом є розпорядження староства Тернопільського воєводства від 19 вересня 1936 р., згідно з яким усі українські товариства мали використовувати у листуванні з державними органами влади, в оголошеннях, афішах, печатках назви місцевостей польською мовою. А вже 17 жовтня 1936 р. було оштрафовано о. Ю. Юрика з с. Кип’ячка за те, що голова місцевої читальні не використовував у назві місцевості польську мову [213, с. 85-88].

Важливим чинником у внутрішньому економічному та політичному житті держави було явище осадництва – переселення польських колоністів на українські етнічні землі. Для проведення земельної реформи було створено окрему державну структуру – “Головний Земський уряд”, до компетенції якого входили землі Східної Галичини. З утвореного земельного фонду мали право купувати землю лише ветерани польської армії, рільничі та малоземельні польські робітники [213, с. 102]. Ще одним чинником, який посилював осадництво була світова економічна криза [225].

Осадники будували житлові та господарські будівлі, створюючи своєрідні колонії. Як свідчать анкетні дані гмінних управлінь про господарства Тернопільського повіту, найбільш інтенсивно процес осадництва проходив у 1928–1929 рр. Земельний фонд коливався від 4 до 44 га на одне господарство. Наприклад, таких господарств на території Чортківського повіту було 106, у володінні яких було 1675 га орної землі, 120 га лісу, 1303 одиниці великої рогатої худоби, 1007 коней. З цього суспільного прошарку уряд формував поліцейські і жандармські кадри, адміністративно–господарські органи, працівників пошти та залізниці [178, с. 10–12]. У міжвоєнний період у Буцацькому повіті з'явилося 24 польські колонії [228, с. 14]. Загалом, у Тернопільське воєводство у період з 1919 до 1930 р. переселилось 10 000 родин польських колоністів [234, с. 184].

У Тернопільському воєводстві активно створювались польські “рільничі гуртки”, які отримували вигідні кредити та централізоване фінансування. Наприкінці 1936 р. у Тернопільському воєводстві діяло 426 гуртки, які охоплювали Тернопільський повіт – 64, Скалатський – 40, Збараський – 33, Зборівський – 26, Бережанський – 23, Підгаєцький – 21, Золочівський – 20. Осередком внутрішньої колонізації став центр Тернопільського воєводства, проте осадництво східних кресів не дало очікуваного політичного та економічного ефекту. Воно призвело до загострення національних протиріч, проте не було настільки масштабним, щоб змінити національний склад населення на користь польського народу [213, с. 102–104].

Освічені верстви українського населення виводили свою культурну та політичну спадкоємність від Київської середньовічної держави, Галицько–Волинського князівства, Гетьманщини та ЗУНР. Хоча здобуття державності не увінчалось успіхом, перспектива незалежності та власного історичного буття були провідною ідеєю в суспільстві.

Центром національного життя виступали Греко–Католицька Церква і численні українські громадські організації [214, с. 170]. Міцні позиції займав

кооперативний рух, метою якого було покращення соціально–економічного становища українців, що, зрештою, мало поліпшити їхні можливості у досягненні громадських і політичних цілей [226, с. 328]. Господарська активність вважалась домінантою національного життя [352, с. 2]. Проте, економічна інтеграція залишалась позаду адміністративної та політичної і не була завершена до 1939 р. [259, с. 87]

У першій половині 1920–хх рр. українське політичне життя у Галичині презентувала Українська Народно–Трудова партія. Вона об'єднувала демократів і лібералів, частина видатних діячів зосередилась навколо часопису “Діло”, яке проте ніколи не було офіційним органом будь–якої політичної партії. Аналізуючи публікації у газеті “Діло”, можна побачити, які теми хвилювали українську спільноту найбільше та які проблеми виносились у публічну площину. Серед них варто відзначити питання національної автономії [346; 349; 351; 361], української мови у навчальних закладах [347], проблеми консолідації всередині української спільноти [352; 353; 354], політику польської держави щодо українців [357; 368] ,місце та українців на світовій арені [359; 360].

Зміни у політичному житті відбулись у липні 1925 р., коли УНТП об'єдналась з Українською парламентською репрезентацією (УПР) та Українською трудовою партією. Вони створили Українське Національно–Демократичне Об'єднання (УНДО), яке стало найсильнішою легальною українською партією [317, с. 34]. Цій події передував майже дворічний процес консолідації українських партій, які виробили нову політичну концепцію [222, с. 304–305].

Процес формування УНДО активно проходив у Тернопільському воєводстві: 9 листопада 1925 р. у м. Броди відбулась чисельне віче, на якому створено Повітовий комітет УНДО [222, с. 315]. У Тернополі УНДО регулярно збирала віча, де обговорювались актуальні для громади проблеми, з 1928 р. почала виходити газета “Подільський голос”, яку редагував відомий адвокат та діяч УНДО Степан Баран [273, с. 127–130].

Ставлення ОУН до політичних партій чітко простежується у пропагандистських матеріалах організації: “цілий ряд українських легальних політичних груп у Західній Україні почав голосити теорію, що найкращим шляхом до національного визволення є шлях поступової, органічної організації українського народу в рамках систем окупантів на всіх ділянках його життя – політичній, економічній, культурній. Ідею революційної боротьби проти окупантів вони називали безумством, божевіллям, дівачеством. Приймавши участь у виборах до польського сейму, і звівши всю свою політику до паперових декларацій і заяв, українські опортуністичні партії фактично стали на шлях співпраці з окупантами. Ці партії не тільки не закликали українські маси до активної боротьби, але у багатьох випадках їх від такої боротьби і відтягали...” [112, арк. 234 зв.]

Для членів ОУН дуже небезпечними і навіть “хворобливими” у значної частини українців рисами були “покірність перед окупантами, прив’язання до матеріальних, хоч би смішно мізерних, вигід, прислужництво ворогові. Зрозуміло, що з точки зору розгортання визвольної боротьби це все були явища дуже небезпечні”. [112, арк. 234 зв.]

Натомість ОУН пропонувала власний ідеал вільної, героїчної української людини – нескореної, готової постійно боронити честь і гідність свого народу. Найважливішим знаряддям ОУН у її ідейній боротьбі була націоналістична пропаганда [112, арк. 236].

Ідеологічні та етичні засади ОУН, а також концепція “перманентної революції” визначили негативне ставлення оунівців до будь-яких спроб польсько-українського порозуміння. Таке ставлення простежується ще з 1927 р., після першої Конференції українських націоналістів і не змінилось аж до 1939 р [264, с. 57–70].

Розвиток українського політичного життя залежав від стану культурних та господарських товариств українців. Їх стан і характер підтверджує той факт, що українське населення було, у своїй більшості, сільським. Одним з найбільших

було Товариство “Сільський Господар”, яке на кінець 1929 р. мало 85 філій, 1150 осередків та майже 30 000 членів. Також постійно зростала кількість господарств, які входили до Ревізійного Союзу Українських Кооператив (РСУК). У 1921 р. їх налічувалось 579, а у 1929 р. вже 2746. У рамках діяльності РСУК важливе значення мав Крайовий Молочарський Союз “Маслосоюз”. Під наглядом РСУК розвивався Союз Кооперативних Союзів, який називали Центросоюзом, “Народна Торгівля” [317, с. 37].

Внаслідок складного економічного становища активні українці, що опинились у складі Другої Речі Посполитої, шукали ефективні шляхи для реалізації своїх господарських інтересів. Найбільш поширеною формою організації людей стала кооперація – створення кооперативів, які були добровільними об’єднаннями громадян, їхніх грошей та матеріальних засобів задля спільної господарської діяльності [178, с. 12].

Кооперативний рух успішно розвивався завдяки законодавству про кооперативи від 1920 р., за яким національним меншинам дозволялось займатись цим видом економічної діяльності. Польські економісти спирались на успішний досвід співіснування польських та німецьких кооперативів до 1918 року [268, с. 103]. У 1921 р. у Галичині діяло 580 кооперативів, а у 1939 р. – біля 4000 [213, с. 103–104].

У Тернопільському воєводстві, особливо у південних повітах, ініціатором кооперативного руху був Остап Сіяк. У 1922–1926 рр. він організовував кооперативні курси для селянства. Така діяльність принесла плоди: станом на 1927 р. на території Бучацького повіту діяли 70 кооперативів [228, с. 18].

Кількість українських середніх навчальних закладів була низькою. У післявоєнний період у Сх. Галичині існувало кілька таких державних шкіл, а у двох гімназіях були запроваджені українські класи. Важливу роль у розвитку освіти відіграли культурно–освітні товариства. Товариство “Просвіта”, створене у 1868 р., було найпотужнішою організацією такого типу. На початку 1929 р.

“Просвіта” мала 84 філії і 2916 читалень [317, с. 39] та активно діяла у повітах Тернопільського воєводства [263].

Організацією українських шкіл займалось Українське Педагогічне Товариство “Рідна школа”, засноване у 1881 р. У 1930 р. воно об’єднувало 31, 6 тис. членів, які організували 39 загальних шкіл і 4 вчительські семінарії. Спортом та фізичною культурою опікувались товариства Сокіл та Луг. У контексті становища українців у різних державах, суспільно–політичний рух у Польщі був доволі значним. Його становище і розвиток показували прагнення до створення власної держави [317, с. 40]. “Рідна школа” чи не найкраще розвивалась на Бережанщині, де утворилась широка мережа сільських осередків та українська приватна народна школа [218, с. 124]. Українські школи намагались самостійно діставали кошти. Зокрема, у 1930 р. у Тернопільському воєводстві під час колядування було зібрано 16 785 злотих [213, с. 92].

Никифор Гірняк, видатний український діяч, який активно діяв та допомагав різним легальним товариствам [267, с.114-148], виступав проти одержавлення “Рідної Школи”, що закрило б доступ до освіти сільській молоді. У Тернопільському повіті найбільший інтерес до української справи виявляли у Баворові, Великих Бірках, Яструбово, Янківці. Українці все більше згурпувались у легальні товариства, де постійно обговорювали питання незалежної української держави. У вказаних селах населення під будь–яким приводом утримувалось від сплати податків [134, с. 32].

Згідно зі статистичними даними за період 1923–1935 рр. у Тернопільському воєводстві кількість шкіл з українською мовою викладання зменшилась у 9 разів і складала 5,6 % від усіх народних шкіл воєводства [178, с. 78]. Ще гострішою була проблема українських вчителів. У Галичині вони становили лише 25 %, а у деяких містах був лише один український вчитель – Борщів, Броди, Бережани, Скалат, у Зборові і Гусятині – жодного [222, с. 328].

Серед українських легальних товариств варто згадати “Молоду громаду”. Перші загальні збори Молодої Громади відбулись у липні 1927 р., у яких взяли

участь понад 50 осіб. Першим головою став Василь Бачинський, колишній сотник УГА. Жіноча секція у 1931 р. організувала кухню для політичних в'язнів: Рома Романюк, Марійка Мурій, Марійка Затирка. Очолювали товариство також Тадей Сай, Ярослав Кучерський, Богдан Філінський (двічі), Богдан Мурій, Володимир Постригач, Василь Куріца, Петро Романишин [243, с. 56–62]. Серед активних учасників “Молодої громади” у Тернопільському воєводстві було дуже багато членів ОУН.

У 1930 р. у Східній Галичині діяло 2393 кооперативи, 76 осередків Пласту, 513 Соколів, 747 Лугів [173, с. 120; 181]. Широке мережа легальних українських товариств охопила усі повіти. Наприклад, у Підгаєцькому повіті філія Просвіти об'єднувала 450 індивідуальних членів, 76 читалень, 56 театральних гуртків, 8 хорів, 5 оркестр. Бібліотека мала 1200 томів, 36 читальних домів. Повітовий союз Кооператив обслуговував 43 споживчі кооперативи і одну молочарню, 12 кредитових кооператив. Сокільських гнізд 43, Луг 13, Сільський Господар 33 гуртки, Рідна школа – 5 сільських кружків з 3 діючими садками. Товариство опіки воєнних могил доглядало стрілецькі могили у Вівсю та Семиківцях [173, с. 120].

Негативом для українського легального руху була заборона вживати слова “українець”, ”українець”, які заміняли “русин”, ”русинський”. Особливо складною була ситуація в освітній сфері, де польська держава провадила політику утравкізації, впровадження вивчення польської мови у державних та приватних початкових школах [317, с. 38]. Також було заборонене використання тризуба [15, арк. 4–5].

Зважаючи на важливість легального сектору українського національного життя у Польщі, важливою складовою у міжвоєнній діяльності ОУН було забезпечення впливу на легальні українські культурно–освітні, господарські, молодіжні та спортивні товариства і установи – Просвіти, кружки Рідної школи, Соколи, кооперативи, організацію «Сільський господар».

Наприклад, в інструкції КЕ ОУН за 1929 р. йшлося про те, що члени ОУН повинні опановувати культурно–освітні товариства, ініціювати створення при Просвіті різноманітних секцій, де можна було б вишколювати молодь. Вони називались по–різному: Гуртки Молоді, Культурно–освітні гуртки, Самоосвітні гуртки, Студентські гуртки, Студентські секції. Усі вони були передвишколами ОУН. Головними завданнями, які ОУН хотіла реалізувати завдяки легальним товариствам були:

а) агітація та збільшення революційності мас. Планувалось досягати цього результату через реферати, відчити, академії, концерти, “Святечні вечори”, культ героїв, пропагування культу січових стрільців та боротьби за незалежність. Часто проводились урочисті академії, наприклад “Святечний Вечір в честь героїв з–під Крут”, ”Листопадове свято”, ”Свято Мазепи”, “Академія в честь Хмельницького”, “Чайний вечір з доходом на пресфонд ОУН”. У тематиці рефератів переважали історичні екскурси та методи підпільної боротьби: “Катострофічний стан українців під Польщею”, “Пацифікація і урядовий терор”, “Конечність організованого підпілля у боротьбі з окупаційною владою”, “Террор як засіб пропаганди”.

б) проведення нелегальних зборів коштів для потреб українських інвалідів, політичних в’язнів та їх родин.

в) вербування нових членів ОУН. Студенти – провідники гуртків звертали увагу на характер, революційний фанатизм учасників гуртків, мали виробити їх ідеологічно, втягнути в ОУН і прийняти присягу. Теоретичні військові навчання відбувались під час прогулянок [52, арк. 48].

Прикриттям для таких акцій було впорядкування могил січових стрільців. Починаючи з 1929 р. результатом таких акцій було те, що 30–50 % членів гуртків були в ОУН. У 1932 р. КЕ ОУН відзначила позитивні результати такої діяльності та видала інструкцію засновувати якнайбільшу кількість “Гуртків молоді”. У місцевостях, де їх неможливо заснувати легально, вони мали існувати при ОУН. Станом на 1932 р. найкраще організовані були міста Золочів

і Кам'янка–Струмилова. У Золочеві утворено “Студентську секцію” у 1930 р., у ній близько 50 членів–студентів. Вони впорядкували на місцевому цвинтарі 30 могил січових стрільців. У Кам'яно–Струмиловій “Студентська секція” мала 35 членів.

24 вересня 1932 р. члени ОУН отримали наказ організовувати педагогічні гуртки при молочарнях і Маслосоюзі там, де нема Просвіт [50, арк. 115]. КЕ ОУН відзначала, що у Маслосоюзі, Центросоюзі, Народній Торгівлі, Дністрі є значна кількість осіб, які сприяють роботі ОУН. Основними причинами для цього були: 1) ОУН видала інструкцію, згідно якої члени ОУН мали підпорядкувати собі діяльність усіх легальних товариств, 2) усі члени ОУН, яким внаслідок судових вироків було заборонено подальше навчання чи займання посад, за свої заслуги отримували робочі місця в українській кооперації. Ревізори та інструктори кооперативів та молочарень проводили агітацію та поширювали нелегальну літературу. Деякі з них виконували функції зв'язкових між ПЕ та ОЕ. [52, арк. 48 зв.]. Члени ОУН вважали, що вони ведуть боротьбу за те, щоб вирвати ці установи з рук опортуністів. Згодом оунівці відзначали успіх своєї діяльності, бо більшість товариств стали ефективними провідниками ідей ОУН [112, арк. 237].

Цікаво, що зафіксовані випадки, коли члени ОУН виконували свої завдання під виглядом комівояжерів чи агентів книжкових фірм, диригентів хорів чи учителів танців [52, арк. 121]. Також ОУН виготовляла фальшиві документи для своїх членів [5, арк 1, 1 зв.] та посилювала конспірацію [20, арк. 105].

Керівництво ОУН відносилось до легальних організацій відповідно до своїх інтересів, тому фіксувались різні випадки взаємодії ОУН з іншими товариствами. Так, КЕ ОУН 10 жовтня 1934 р. наказала членам протидіяти утворенню клітин товариства Луг у місцевостях, де ОУН має недостатньо впливу. На території, де структури ОУН були міцними, визнавалась потреба співпраці і допомоги [29, арк. 147].

У звіті поліції від 27 липня 1936 р. подано, що майже усі легальні українські організації у Бучацькому повіті перебували під впливом ОУН: філія Просвіти, Повітовий союз Кооператив, повітове товариство Луг. Із 77 читалень Просвіти під впливом ОУН не менше 21, кооперативи – 80(25), союз Українок – 3(1), Сокіл – 6(2), Шкільна поміч – 1(1), Каменярі – 2(1), Народний дім – 1(1), укр. бесіда – 1(1), філія укр. тов. прихильників мистецтва – 1(1), товариство охоронаи воєнних могил – 1(1), міщанське братство – 1(1), Луг – 36(14), Рідна школа – 15(7), Сільський господар – 8(3), молочарні – 16(3) [32, арк. 78].

Поліція констатувала, що на території повіту більшість членів легальних товариств підтримує, у тій чи іншій мірі, зв'язок з ОУН. Особливо відзначали Сильвестра Вінницького, Івана Анчаковського, Миколу Бартківа, Зенона Нагорянського та ін. [60, арк. 69–69 зв.].

Схожою була ситуація у Підгаєцькому повіті. Так, 23 жовтня 1932 р. на зборах Просвіти у Сільці Підгаєцького повіту до її управління увійшло 6 членів ОУН: Г. Колодницький, А. Корпан, В. Гунчак, І. Михайлюк, Г. Джулинський, О. Ригайло. Діяльність ОУН у легальному напрямку у повіті була досить успішною, що підтверджує звіт Підгаєцької повітової команди поліції від 21 січня 1936 р., який містив інформацію про вплив ОУН на легальні товариства у повіті. На терені повіту було 57 читалень Просвіти, з них 36 перебувають під впливом ОУН, 46 гуртків Рідної школи – 38 під впливом ОУН, 6 товариств Сокіл – усі під впливом ОУН, 37 кооператив (24), 20 гуртків Сільського господаря (13) [215, с. 111].

Отже, післявоєнна політична ситуація у Європі формувалась державами–переможницями, які опинились у сприятливих умовах для реалізації власних інтересів. Польська держава утворилась внаслідок дії об'єктивних і суб'єктивних причин, насамперед завдяки збігові польських національних інтересів та міжнародної ситуації.

Головною ознакою політичного життя Польщі була діяльність багатьох партій та груп, які дотримувались різних орієнтацій. Польща була здебільшого аграрною країною, з невисоким економічним розвитком.

Значна частина українських етнічних земель увійшла до складу Польської держави, яка мала гарантувати їм автономію. Проте згідно з конституцією 1921 р. у Польщі впроваджувався унітарний устрій, в якому не залишалось права на автономію для жодної із земель, що входили у склад держави. Така система сприяла негації української етнічної меншості. На становищі українців у Польщі негативно позначались явища осадництва та культурної асиміляції.

У Галичині польська політика щодо українців була доволі жорсткою, проте мети – асиміляції українців – вона не досягнула. Польща не мала послідовної національної політики, натомість вона складалась із окремих рішень та дій, які залежали від поточної політичної кон'юктури. Окупаційний характер цього режиму визначав і його національну політику, в контексті якої проводилася практика осадництва, культурної асиміляції, пацифікації, дискримінаційна кадрова політика тощо.

Проте українцям у Галичині сприяв досвід ЗУНР, яка залишила нащадкам досвід існування незалежної держави. Покоління українців, яке воювало у Першій світовій війні, зуміло дати поштовх для розвитку як легального, так і підпільного національного руху.

Винятково важливою для українців у Галичині в міжвоєнний період була роль легальних культурних, освітніх, спортивних організацій та кооперативів. Просвіта, Сільський Господар, Луг, Сокіл, Пласт, Молода Громада та багато інших об'єднували найактивніших українців, які стали двигуном національних, соціальних та політичних процесів.

2.2. Діяльність УВО, СУНМ та створення ОУН

Перша світова війна мала негативні наслідки для державних утворень українців. ЗУНР та УНР зазнали військової та політичної поразки і втратили

контроль над українськими територіями. Тисячі українців, які зі зброєю в руках намагались відстояти існування своєї держави, опинились в еміграції і таборах. Щоправда, значна частина їх залишилась вдома, проте формально вони стали частиною іншої держави.

Українських націоналісти згадували про це, як один з найважчих періодів: “що являла собою Україна, український народ? Українські землі були роздерті між чотирьох окупантів: СРСР, Польщею, Румунією та Чехословацькою Республікою. Кожен окупант уважав загарбані ним українські землі як свою “невід’ємну” власність, всіма способами намагаючись [...] цілком включити їх у свою державно–політичну систему, ліквідувати усі вияви національної відокремленості українців [112, арк. 234].”

У ситуації, що склалась, український національний рух у Другій Речі Посполитій не зупинився у розвитку та обрав два шляхи еволюції: легальний та підпільний. Перший представляли партії та організації, які визнавали кордони польської держави та виконували її закони. Протилежну позицію займали представники нелегального шляху, які відмовлялись визнавати право Польщі на території, заселені українцями. Найпотужнішою праворадикальною силою нелегального напрямку була Організація Українських Націоналістів (ОУН) [317, с. 9].

Проте історію ОУН неможливо розглядати без досвіду діяльності підпільних організацій 1920–х років, насамперед УВО та СУНМ, які сформували підґрунтя для виникнення ОУН. Розглянемо формування цих організацій та їхню діяльність на території Тернопільського воєводства.

Коли воєнні дії припинились, українські вояки вирішили не зупиняти боротьбу, а змінити тактику дій. Результатом змін було утворення Української Військової Організації. Саме з цієї події згодом націоналісти вели відлік історії підпільних революційних організацій: “з поразкою української армії у 1920 р. українські офіцери та інтелігенція не здались. Свою роботу вони перевели під землю, тобто в підпілля” [111, арк. 3–4]. Польській поліції було добре відомо

про основну мету організації – створення незалежної України шляхом революційної боротьби проти Польщі та її поточні завдання – створення організованих клітин УВО, приготування до революційної боротьби, накопичення зброї, амуніції і грошей, шпигунство і розвідка, виконання саботажних актів, поширення національно-визвольного духу серед якнайширших верств українського суспільства і революційної пропаганди серед української молоді [46, арк. 59].

У дослідженнях апологетичного напрямку історіографії, особливо у діаспорних виданнях, утвердилась думка про те, що засновником і керівником УВО був Є. Коновалець. Такий підхід пояснюється пізнішими націоналістичними ідеологемами, де Є. Коновалець посідав чільне місце. Проте, як показують останні дослідження, історія створення УВО була дещо іншою.

У Галичині найбільш свідомою та активною верствою були колишні вояки УГА. У їхньому середовищі зародилась думка про продовження збройної боротьби, насамперед проти поляків. Провідну роль на себе взяв львівський гурток Січових Стрільців, який з весни 1921 р. почав налагоджувати контакти з громадами вояків і старшин УГА. Керував цією акцією сотник Я. Чиж, а також М. Матчак, які діяли незалежно від Є. Коновальця. Керівники нової організації керувались логікою збереження військових кадрів, для того, щоб вести боротьбу проти окупантів та мати готову військову силу. Організаційна структура являла собою поділ Галичини на 4 округи, що ділились на повіти [184, с. 58–64].

Згідно з іншою версією, вже у серпні 1920 р. територію Галичини було поділено на 6 військових округів [317, с. 43]. Дослідник О. Дарованець вважає, що аналізуючи документи польських органів влади, появу УВО можна датувати липнем 1920 р., а гурток на чолі з Я. Чижем, М. Матчаком та В. Кучабським діяв за наказом Української Стрільцької Ради під назвою “Воля” [241, с. 22]. Влітку 1920 р. створено Начальну Колегію – керівне ядро організації, до якого

входили Я. Чиж, М. Матчак, О. Навроцький, Ю. Полянський, В. Целевич [241, с. 27].

У липні 1921 р. до Галичини повернувся Є. Коновалець [197, с. 35]. Він намагався розбудувати свій проект Стрілецької ради, нарада якої відбулась 10–12 вересня 1921 р., проте результати були невтішними, без жодних практичних дій [184, с. 67–68]. Натомість організація, яку розбудувала “львівська трійка” (Я. Чиж, М. Матчак, В. Кучабський), вирішила привернути увагу світової громадськості до Галичини за допомогою збройної акції. 25 вересня 1921 р. колишній четар УГА С. Федак здійснив замах на начальника Польської держави Й. Пілсудського та воєводу Львова С. Грабовського. Після цього польська поліція арештувала більшість чільних діячів та фактично ліквідувала провід організації [184, с. 69].

У обставинах, що склалися, провід очолив Є. Коновалець (ймовірно, наприкінці 1921 – на початку 1922 р.) [184, с. 76]. У номенклатурі УВО відбулись зміни, керівне ядро отримало назву Начальна Команда УВО, до складу якої введено нових людей [317, с. 41–45]. Так, станом на вересень 1921 р. до керівного органу УВО входили Є. Коновалець, А. Мельник, М. Курах, Р. Дашкевич, В. Кучабський, Р. Сушко, М. Безручко та ін [241, с. 38]. Коли Є. Коновалець виїхав з Галичини 22 жовтня 1922 р., тут здійснювала керівництво Крайова Команда УВО [317, с.41–45].

Змін зазнала і організаційна структура. Тепер УВО поділялось на 10 округів, серед яких на території Тернопільського воєводства були Тернопільський, Бережанський і Чортківський. Дещо по-іншому поділ УВО подають польські джерела. У справі замаху С. Федака поліція встановила, що весь край поділений на 9 округів. До них входило декілька повітів з повітовими комендантами на чолі, яким підпорядковувались райони з районними комендантами. Окружні та повітові команди склались з організаційної, пропагандивної, бойової і політичної референтури. У ході розслідування поліцією не було підтверджено існування Чортківського округу [317, с. 41–45].

Окрім окружних команд у деяких місцевостях діяли обласні команди, що були проміжною ланкою між Начальною колегією та окружними колегіями. Відомо, на території Тернопільського воєводства діяла обласна команда у Бережанах, яку очолював В. Бемко [241, с. 45]. Кількість округ УВО різні дослідники подають від 4 до 15. Найбільшу цифру зафіксовано у зізнаннях М. Дзіковського [241, с. 46–47]. Таку ж кількість округ та перелік повітів, які входили до них, містить звіт НКВС УРСР від 2 липня 1940 р. Серед яких у Тернопільському воєводстві були: Чортківська ОЕ – Чортківський, Борщівський, Гусятинський, Заліщицький повіти; Бережанська ОЕ – Бережанський, Підгаєцький. Рогатинський, Бучацький; Тернопільська ОЕ – Тернопільський, Терехівський, Скалатський, Збарзький; Золочівська ОЕ – Золочів, Перемишляни, Броди; Радеківська ОЕ – Радеківський, Кам'яно-Струмилівський [133, с. 120].

Окружними керівниками УВО у Тернопільському воєводстві були: вже згадуваний В. Бемко, якому допомагали референти О. Сенік та Стефанишин, адвокат Іван Електорович, який очолював Чортківську округу, адвокат Д. Ладика очолював Тернопільську округу. Про повітових комендантів відомо набагато менше через сувору конспірацію. На території Тернопільського воєводства Підгаєцький повіт очолював Олекса Яворський [241, с. 48–49]. З 1924 р. Повітову управу УВО Борщівського повіту очолював адвокат Андрій Лунів [229, с. 15].

Деякі детальніші відомості збереглися про підпілля УВО у Заліщицькому повіті, яке організовано восени 1922 р., а з весни 1923 р. по селах. Спочатку відбувались ідеологічні вишколи, згодом військові. Організація боролась проти солтисів, в'їтів та лояльних до польської влади українців. Коли утворилась ОУН повіт було поділено на райони, по 9 сіл у кожному [153, с. 719].

Відомо, що в Заліщиках повітова команда УВО мала чотири відділи: кольпортажний, організаційний, вишкільний та фінансовий. Організаційно УВО в Заліщиках співпрацювала з Коломиєю і Станіславом, звідки щомісяця

надходили примірники “Сурми”, що розповсюджувались у Борщівському та Заліщицькому повітах. Влітку 1930 р. учні-члени УВО Мирослав Осадчук, Гриць Романко, Дмитро Потятинник, Тадей Юрійчук взяли участь у зїзді УВО–ОУН у Горганах. Ще однією характерною рисою діяльності УВО у Заліщиках був таємний націоналістичний гурток у вчительській семінарії в Заліщиках, який діяв у 1929–1930 рр.. Члени організації влаштовували дискусії на актуальні теми, читали газети “Український Голос” з Парижу і “Сурму” [153, с. 731].

Неповною є також інформація про низові структури УВО у Тернопільському воєводстві. Дослідник Н. Мизак подає, що осередки УВО існували у селах Шупарці (керівник (к) – Іван Лучик), Залуччі (Гнат Козак), Борщеві (Семен Харабара), Бурдяківці (Гнат Слободян) [229, с. 15]. На Бережанщині УВО діяла у селах: Гиновичі – І. Королишин, Куряни – О. Комарянський, В. Семенген і В. Ковальський, Потутори – Микола і Михайло Канюка, Василь Здирко, Микола Вигінний [136, с. 8].

Діяльність УВО у 1920-х рр. була доволі активною. Зокрема, проводились так звані «екси» — експропріаційні акти [190; 201]. Серед перших бойових акцій УВО у Тернопільському воєводстві варто згадати організацію замаху на тернопільського воєводу [234, с. 29]. Іншою важливою бойовою акцією був повстанський рейд у жовтні 1922 р. під керівництвом четарів УГА Степана Мельничука і Павла Шеремети. Загін з 50 осіб 15 жовтня 1922 р. розпочав діяльність у Зборівському повіті. Повстанці здійснювали напади на фільварки та будинки польських колоністів (щонайменше 12), вступали у сутички з поліцією (мінімум 3 вбитих з польського боку)

Їхня діяльність поширилась на Бережанський, Підгаєцький, Буцацький, Перемишлянський, Борщівський, Чортківський повіти. Також зафіксовано виступи у Бродівському і Збаразькому повітах. Останній бій відбувся 31 жовтня 1922 р., керівників арештували та розстріляли у м. Чортків [234, с. 29–30].

Їхня діяльність посіла своє місце у ідеологічному вишколі наступних років. Так, Олександр Дrajньювський згадував, що отримав під час навчання наказ від члена Проводу УВО організувати першу клітину УВО у гімназії. Учні збирались на місцевому замку і вивчали підпільну літературу, часописи “Смолоскипи” і “Розбудова Нації”. Сходини, читання та обговорення рефератів відбувались у неділю. Одним з головних обов’язків учнів було прибирання могил П. Шеремети і С. Мельничука. Щороку у листопаду гімназисти сплітали вінок з гілля смереки та вивішували на хресті [153, с. 108].

У тому ж 1922 р. поліція звітувала, що відбулась “саботажна акція УВО”, яка, згідно з офіційною версією, була інспірована Є. Петрушевичем, “який хотів показати, що населення Східної Галичини не згодне з існуючим станом речей, виконано ряд саботажних акцій: підпали, нищення залізниць і ліній зв’язку” [46, арк. 66 зв.].

Для здійснення таких акцій УВО видавала підпільні інструкції, щоб полегшити членам виконання завдань. Однією з таких була “Саботажна інструкція УВО”. У ній першочергову увагу зверталось на залізницю, яка відіграла найважливішу роль у кожній державі, поряд з телефоном і телеграфом: “кожна держава звертає на них найбільшу увагу, бо вони є нервами її організму” [46, арк.43–44]. Далі наголошувалось, що під час миру вона має значення лише для господарського життя, але під час війни значення залізниці стає набагато більшим, тому її потрібно виводити з ладу в першу чергу: “при захопленні залізниць треба якнайшвидше знешкодити стійки з допомогою газу, багнета або револьвера. Треба звернути увагу на більші залізничні мости, які потрібно знищити повністю”. Значна увага зверталась на виведення з ладу комунікаційної мережі: “для знищення телеграфної лінії потрібні пили, сокири і сталеві ножиці. Пилою чи сокирою зрубується стовп, а потім ножицями розрізається дріт. Якщо є час і змога, то потрібно знищити стовпи або скинути в річку чи озеро. Якщо часу на знищення стовпів нема, то потрібно намагатись різати дроти та розбивати білі порцелянові ізолятори, до яких на кожному

стовпі прикріплюється дрiт. Потрiбно знищувати 2–3 стовпи на 1 кiлометр, а дрiт рiзати кожних 6–10 км, що утруднює швидке налагодження зв'язку.” [46, арк. 43–44]

Найбiльше актиiв саботажу у цей перiод було виконано у повіті Кам'янка–Струмилова, де арештовано 17 членiв боiвок, зокрема, Петра Сайкевича з с. Сенькiв (Радехiвський пов.), члена Окружної Команди УВО, якого 3 листопада 1922 р. було передано до прокуратури при окружному судi у Золочевi. Також арештовано i вiддано пiд суд Окружного коменданта УВО у Радеховi – Михайла Дибайла. У нього знайдено оригiнальний наказ IX Окружної Команди УВО у Радеховi до повітових команд вiд 18 червня 1922 р., де поданий загальний оргiзацiйний стан i завдання ПК УВО i пiдлеглих їй структур.

Протистояння УВО та польської влади продовжилось наступного року, коли у жовтні 1923 р. були арештованi у Бережанах Антон Стефанишин, вчитель з Долини, член ОК УВО у Стрию, Михайло Сенник, студент агрономiї з Розворжан Перемишлянського повіту. Пiд час розслiдування було доведено контакти А. Стефанишина з провiдними членами УВО на теренi Львiвського i Станiславського воєводств та контакт М. Сенника з Андрiєм Олинським, який був членом УВО, а у 1925 р. у Познанi займався збором розвiдницької iнформацiї для УВО. Обоє мали зайняти керiвнi посади в УВО на Бережанщинi, проте цьому завадив арешт. Через кiлька мiсяцiв на цiй територiї, у лютому 1924 р. був заарештований Гринько Лихолат з с. Потiк (Бережанський пов.), у якого знайдено шпигунський довiдник та наказ у справi пошуку мужiв довр'я [46, арк. 67].

Наступний спалах активностi припадає на 29 вересня 1924 р., коли вiдбувся невдалий напад на поштовий амбулянс, що їхав з Дунаєва до Поморян Зборiвського повіту. Полiцiя пiдозрювала, що напад здiйснила УВО з метою здобуття коштів. Пiд час розслiдування було арештовано П. Сайкевича з с. Сенькiв та Теодора Яцуру.

Період 1926-1928 років були часом відносного затишшя для УВО на терені воєводства, оскільки поліція фіксувала лише поширення “Сурми”. Лише наприкінці 1928 р., у зв’язку з десятиріччям прийняттям четвертого Універсалу і створенням Української держави, УВО почала поширювати листівки у Тернополі, організувала демонстрації на цвинтарі у Тернополі над могилами українських вояків. У Бережанах місцева поліція доповідала про зневагу польських державних символів, вибиття шиб в адміністративних будівлях, псування мереж електропостачання та зв’язку у Бережанах. Організація також проявила себе 17 листопада 1928 р. під час похорону члена УВО Андрія Олинського у Підгайчиках Перемишлянського повіту, коли несли вінок з написом “У.В.О.” [46, арк. 67 зв.].

Починаючи з весни 1929 р., у звітах поліції зафіксовано зростання активності УВО у воєводстві: відбулось 13 випадків знищення дротів у Бережанському повіті, розсилання громадянам, лояльним до польської держави, листів з погрозами, масове знищення польських державних символів. А 19 березня 1929 р. українська шкільна молодь бойкотувала святкування іменин маршала Ю. Пілсудського.

У той же період 1929 р. слідство натрапило на докази існування у Тернополі боївки УВО у складі 20 чоловік серед шкільної молоді, які були організовані п’ятірками. Вони займались поширенням листівок, зокрема, про Ярослава Любовича – одного з учасників нападу на листоношу у Львові 6 березня 1929 р. та листівок у справі бойкоту іменин Пілсудського. Поліція арештувала боївку у повному складі [46, арк. 68].

Очевидно, що станом на 1929–1930 рр. поліція під УВО вважала як власне УВО так і ранню ОУН. Такому стану речей сприяла ситуація і у самому середовищі націоналістів: остаточне злиття організацій відбулось кількома роками пізніше.

Розуміння цих процесів польською владою та відокремлення УВО та ОУН відбувається також дещо пізніше. Про це свідчить лист тернопільського

воєводського коменданта від 29 квітня 1931 р., де він повідомляв, що відбулось цілковите злиття ОУН і УВО в одну організацію, яка має згуртувати широкі маси під гаслом: “Здобуття незалежності України дорожче революції” [114, с. 76–78]. Фактично, у межах польської держави остаточна ліквідація УВО закінчилась у 1933 р. [317, с. 157]. Хоча у польських поліційних звітах фіксуються звинувачення у діяльності в УВО аж до 1934 року [89; 98; 99; 100].

Окрім УВО, основою якої стали колишні вояки українських армій, у Галичині з середини 1920–х рр. почали виникати підпільні гуртки та товариства у середовищі шкільної та студентської молоді.

У 1924 р. був створений Союз Української Середньошкільної Молоді (Сусмол), який у літературі часто зустрічається під назвою Організація Вищих Кляс Українських Гімназій (ОВКУГ). Нелегальним пресовим органом організації став “Метеор”. У структурах ОВКУГ набували свій перший досвід боротьби багато осіб, які згодом активно діяли в ОУН. Про успішність її діяльності свідчить те, що до викриття організації у 1925 р., польська поліція не мала про неї жодних даних [317, с. 60]. До ОВКУГ у м. Тернополі належали Іван Шиманський, Іван Мітрінга, Фелікс Кордуба, Роман Паладійчук, які пізніше стали провідними діячами ОУН у Тернопільському воєводстві [239, с.121; 31].

З діяльністю нелегальних гуртків також пов’язана скаутська організація Пласт, члени якої часто працювали у підпіллі. Серед них варто згадати В. Конрада, братів Романюків, І. Щурка, З. Юськевича, І. Чолія. [240, с. 28]. Про їхню тісну співпрацю свідчить те, що тернопільські пластуни взимку 1928–1929 рр. віддрукували летючки УВО на службовому циклостиллі в приміщенні гімназії “Рідної школи” [239, с. 123].

Створювались підпільні гуртки та організації і в середовищі студентства та гімназистів. Так, у кінці 1925 – на початку 1926 р. було створено Союз Української Націоналістичної Молоді (СУНМ). У 1928 р. у СУНМ існувало 2 студентські групи, 4 середньошкільної молоді, 3 сільської молоді, 2 робітничої

молоді [317, с. 61]. До проводу СУНМ входило багато студентів, які згодом займали керівні пости і в ОУН: Богдан Кравців, Степан Ленкавський, Іван Габрусевич [222, с. 321].

Члени легальної партії УНДО хотіли перетворити СУНМ у своє молодіжне крило, але молоді підпільники виступили категорично проти легалізації, що означала б визнання польської державної влади [222, с. 322].

СУНМ існував у гімназії у Тернополі, про що згадував Я. Стецько. Спочатку гімназисти діяли як члени УВО, яких організував син о. Конрада, а згодом долучились до націоналістичного підпілля, яке організували Степан Охримович і Богдан Кравців (тобто СУНМ). Історія СУНМ у Тернополі тісно пов'язана з іменем Р. Паладійчука. Так, він організував звено СУНМ у Тернопільській гімназії. Гурток влаштовував акції проти полонізації, святкування річниць польської незалежності 11 листопада, іменин Ю. Пілсудського, Свята Героїв. Часто розкидали летючки у церкві, таємно роздавали та розвозили їх селами у суботу та неділю [120, арк. 4]. Окрім цього, Р. Паладійчук з 1926 р. виконував функцію крайового провідника Тернопільщини в СУНМ [240, с. 28].

На його активну діяльність звернула увагу поліція, і 20 квітня 1929 р. він був заарештований слідчим відділом державної поліції у Тернополі за те, що створив, як вважало слідство, бойову групу УВО в Тернополі. Внаслідок цього він був виключений з 8-го класу гімназії. Наступного дня, 21 квітня 1929 р. Р. Паладійчука покарали 3 місяцями арешту за статтею 305 кримінального кодексу [125, с. 154]. Пізніше, після відбування покарання, Р. Паладійчук не припинив діяльності. Так, 6 березня 1930 р. він брав участь у жалобній Службі Божій за померлим членом ОУН Зубровичем, під час якого збирав кошти і кожному жертводавцю приколов чорний бантик, а 31 березня 1930 р. зірвав богослужіння в каплиці української гімназії, з приводу іменин маршала Пілсудського [125, с. 155].

Структури СУНМ існували також на Бережанщині, куди входили Я. Старух, Д. Мирон та ще кілька учнів. Малий гурток поступово збільшувався та існував аж до злиття з УВО та утворення ОУН, після чого члени СУНМ стали першими організаторами ОУН на Бережанщині [130, с. 42–43].

У СУНМ особливу увагу приділяли ідеологічному вишколу. Хлопці читали видання "Літопису Червоної калини", твори Чайковського, книжки про ірландську революцію. Також були опрацьовані польські книги про революційну боротьбу та твір "Підземна Росія": "то, власне, був один із творів, з яких ми пізнавали революційну боротьбу. Ми захоплювались Перовською, Кибальчичем, які були українцями, але, на жаль, служили неукраїнським інтересам...Вся та література була нами дуже докладно студійована" [120, арк. 5]. Польська поліція згадувала про діяльність СУНМ навіть у 1930 р. Зокрема, комендант воєводської поліції Гончарчик 14 квітня 1930 р. писав слідчим відділам поліції у Тернополі, Золочеві та Чорткові, що одна з повітових команд при обшуку знайшла відозву "Наше вірую" та брошуру "Військове самовиховання". Відділам поліції потрібно було особливу увагу звернути на існування клітин СУНМ [47, арк. 64].

Згадана відозва "Наше вірую" є важливою в контексті дослідження історії СУНМ та заслуговує на детальніше висвітлення. У тексті автори стверджували, що їхня найвища мета – "Розбудова Нації, а як етап до неї – Осягнення і Утворення Незалежності Української Нації, Української Суверенної Держави! Виразом держави і незалежності вважаємо суверенну, сильну і неподільну владу, якій підлягає вся українська територія, заселена людьми" [47, с. 64 зв.]. Члени СУНМ стверджували, що не ставляться до цієї ідеї як мрійники та вважають, що це краще, що українська нація могла б коли-небудь осягнути. Націоналісти відмовлялись покладатись на зовнішні сили – "Антанту, більшовиків, чи навіть цілого світу, чи збігові обставин, як світова війна – Українська Нація стане незалежною і державною, але Ми Самі Хочемо Цю Найвищу Мету Осягнути. Не хтось скине нам наш ідеал з неба, а тільки ми самі

добудемо його власною працею. Не Хтось Дасть Нам українську Незалежну Державу, але Ми Самі Її Створимо!” [47, арк. 64 зв.]. Власна держава проголошувалась завданням усього життя. Боротьба за неї мала виявлятися у постійній, щоденній праці на всіх ділянках національного життя: “ми знаємо що хочемо і знаємо чого хочемо” [47, арк. 64 зв.]. Як бачимо, у середовищі молодих підпільників визрівали ідеї орієнтації на власні сили у здобутті власної держави.

Поряд з основними силами, що сформували майбутню ОУН — УВО та СУНМ, варто згадати інші націоналістичні формування. У 1920–х рр. націоналістичні організації діяли не лише на окупованих територіях, але й в еміграції. Одним з центрів формування політичної еміграції стала Чехословаччина: у 1920 р. тут перебувало 12 тисяч офіцерів та вояків з Галичини. Місцева влада дозволила відкрити кілька навчальних закладів, де гуртувались українці. У 1921 р. до Праги перенесли Український Вільний Університет, у 1923 р. заснований Український Високий Педагогічний Інститут імені В. Драгоманова, у Подєбрадах в 1922–1935 рр. діяла Українська Господарча академія [317, с. 65].

Першою націоналістичною організацією на цих теренах стала Група Української Національної Молоді (ГУНМ). Близько 70 % чисельності ГУНМ становили вихідці з Галичини, відомими діячами були Мирон Коновалець, Степан Нижанківський, Осип Бойдуник, Володимир Мартинець та ін.

У 1925 р. у Празі з кількох невеликих груп утворилась інша організація – Легія Українських Націоналістів (ЛУН), яку очолив Микола Сціборський [317, с. 68].

ГУНМ і ЛУН були близькими ідеологічно, а їхні члени часто були і в УВО. Такий стан справ зближував організації, і в листопаді 1927 р. у Берліні відбулась I Конференція українських націоналістів. На ній було прийнято рішення про створення Проводу Українських Націоналістів (ПУН), який очолив Є. Коновалець [317, с. 71–73].

Керівництво планувало скликати Конгрес українських націоналістів у 1928 р., проте у квітні у Празі відбулась II Конференція українських націоналістів, де обговорювались питання створення єдиної організації та ставлення до українських партій. Дата і місце проведення Конгресу ще кілька разів переносились, у зв'язку з арештами у Галичині.

Врешті, перший Конгрес українських націоналістів відбувся і тривав з 28 січня до 3 лютого 1929 р. у Відні та зібрав представників усіх значних організацій: УВО, ГУНМ, ЛУН, СУНМ. Результатом Конгресу стало створення Організації Українських Націоналістів: “Конгрес покликав до життя й чину єдину Організацію Українських націоналістів, що має охопити всі існуючі націоналістичні групи. Маючи на меті відновлення, впорядкування, оборону та поширення Незалежної соборної української національної держави, українські націоналісти змагатимуть до зібрання творчих сил унутрі нації та до зміцнення її відпорності назовні” [109, арк. 1]. У польських поліційних звітах наступного десятиліття ця подія вважалась основною у історії діяльності ОУН [102], а інформація про передумови створення організації поширювалась у командах поліції [70, арк.4,4 зв.].

Під час Конгресу делегати обговорили і визначили бачення ОУН державного устрою майбутньої держави, внутрішньої, зовнішньої та військової політики, культури, мистецтва та релігії [131, с. 6–14].

Щодо періодизації діяльності ОУН у Другій Речі Посполитій найбільш вдалим виглядає схема дослідника Романа Висоцького, який визначив 5 основних етапів діяльності ОУН:

- 1) 03.02.1929 р. – літо 1930 р. – від моменту утворення організації до того часу, коли Ю. Головінський став першим спільним крайовим керівником УВО і ОУН;

- 2) Літо 1930 р. – літо 1932 р. – продовження формування підпільних структур до конференції ОУН у Празі влітку 1932 р., де вирішено крайове керівництво УВО підпорядкувати крайовому керівництву ОУН;

3) Літо 1932 р. – літо 1934 р. – від Празької конференції до вбивства Броніслава Перацького, коли відбулись масові арешти членів ОУН, зокрема, Степана Бандери та інших членів Крайової Екзекутиви ОУН (КЕ ОУН);

4) Літо 1934 р. – кінець 1938 р. – завершення цього етапу визначається початком активної фази діяльності ОУН на Закарпатті та припиненням повноважень Лева Ребета як керівника КЕ ОУН;

5) січень 1939 р. – вересень 1939 р. – від призначення керівником КЕ ОУН Мирослава Тураша до початку Другої Світової війни [317, с. 28].

На першому етапі існування основою для формування структур ОУН у Галичині став СУНМ. Першим головою Крайової Екзекутиви ОУН на Західно-Українських Землях (КЕ ОУН на ЗУЗ) мав стати Зенон Пеленський. Проте він кілька років перебував на еміграції і не зумів пристосуватись до нових підпільних умов. У цій ситуації молоді націоналісти з Галичини запропонували голові ОУН Є. Коновальцю, щоб провідником КЕ ОУН став голова СУНМ Богдан Кравців. Він погодився на це і у лютому 1929 р. була сформована I Крайова Екзекутива ОУН на ЗУЗ [234, с. 99–100].

Одним з кульмінаційних моментів протистояння між УВО-ОУН і польською державою став 1930 рік, коли поліція на терені Тернопільського воєводства провела масштабну операцію по виявленню підпільних структур та керівних кадрів українських націоналістів у зв'язку з масовими підпалами фільварків та саботажними акціями влітку 1930 р. У поліційній номенклатурі вона отримала назву “ліквідація УВО” [46, арк. 58–68]. Така увага була спричинена тим, що найбільша саботажна акція відбулась у Тернопільській окрузі, де була найбільш розгалужена підпільна мережа. Після неї йшли Стрийщина, Бережанщина і Львівщина [120, арк. 9].

У ході поліційного розслідування було встановлено, що у повітах Тернопільської області УВО з весни 1929 р. почала інтенсивно організовувати боївки у Бережанському, Зборівському, Тернопільському, Збараському,

Чортківському та Підгаєцькому повітах. Провідну роль у цих подіях відіграв Іван Розп'ятовський.

Навесні 1929 р. І. Розп'ятовський з с. Криве Бережанського повіту почав організовувати у своєму селі та навколишніх гмінах боївки УВО. З цією метою він зібрав 7 осіб, кандидатів в члени УВО, у читальні «Просвіти» у Кривому. Після пояснення ідеології організації він почав вимагати складення присяги, проте чоловіки відмовились, бо вважали, що І. Розп'ятовський стосунку до УВО не має. Також вони вимагали пояснень, чийм наказом він керується, на що І. Розп'ятовський відповів про “коменданта”, ім'я якого є таємним. Після цього присутні вирішили, що один з них піде з І. Розп'ятовським до “коменданта” і якщо інформація підтвердиться, то вони вступають в УВО. Кілька днів по тому І. Розп'ятовським разом з визначеним на зібранні Шанайдою, вирушили до Бережан. Повернулись ні з чим, бо не застали “коменданта” вдома [46, арк. 58].

Незважаючи на це, І. Розп'ятовський приступив до організації боївок УВО, провів кілька конференцій з новими учасниками, прийняв у них присягу, розповів які обов'язки вони взяли на себе та наказав набирати відповідних людей і формувати боївки. Результатом цієї діяльності було утворення боївок УВО у Потоці, Бишках, Вибудові, Краснопуці, Дибці, Конюхах, Саранчуках, Козівці, Ценеві, Потуторах і Жовнівці Бережанського повіту. У 1930 р. ці боївки ліквідувала поліція. У ході розслідування виявлено, що усі вони підпорядковувались 1-ій інстанції команди УВО у Кривому, на чолі якої став І. Розп'ятовський [46, арк. 58 зв.].

Українські націоналісти активізувались й в інших повітах воєводства. Так, у Зборівському повіті Теодор Любовицький, студент 1-го року права в У.І.К (Університет Яна Казимира) у Львові, після прибуття навесні 1929 р. у с. Розгадів, розпочав формування боївок УВО. Першим, хто вступив до організації був комендант місцевого осередку товариства “Луг” Ілько Стефанишин. Він, у свою чергу, організував першу трійку з членів Лугу, а Михайло Стефанишин –

другу трійку. Боївка УВО в Розгадові тримала контакт з Кривим і, очевидно, підпорядковувалась команді у Кривому.

У с. Шили цього ж повіту боївки УВО організовував Василь Пастушенко. Він зумів утворити одну трійку і дві п'ятірки, а присягу приймав на портреті Тараса Шевченка. Поліції не вдалось встановити, кому підпорядковувались боївки у Шилах [46, арк. 58 зв.]. Окрім цих низових структур, станом на жовтень 1929 р. поліція у Збаразькому повіті підозрювала ряд осіб у приналежності до УВО. Постерунок у с. Клебанівці надав інформацію про 2 осіб, у с. Іваничанах – 1, у с. Добромірці – 3, у с. Скориках – 1, у с. Токи – 3 осіб [45, арк. 1–12]. Згідно звіту від 10 жовтня 1930 р. поліція вважала, що В. Процишин, Б. Гевко, Лукаш Галещук, Ярослав Кошіль, Марія Гевківна, Олександра Березівна як члени УВО з 1928 р. проводили конспіраційну діяльність, що метою якої була революція у Східній Галичині та створення незалежної Української Держави. В. Процишин також організував 14 хлопців у Луб'янках. [46, арк. 82–83].

Схожим чином відбувались події і у південних повітах воєводства. Восени 1929 р. у Чорткові Іван Шиманський, студент філософії, що проживав у Німеччині, залучив до УВО Стефана Олеськіва з Чорткова, якому після пояснення програми УВО доручив вербувати майбутніх членів. С. Олеськів виконав завдання і до своєї трійки добрав двох учнів приватної гімназії у Чорткові.

У Підгаєцькому повіті, на підставі зізнань арештованих членів УВО Івана Джиджори і Гриця Максимішина поліція встановила, що у Підгайцях існує Повітова Команда УВО, якою керує Григорій Фаріон, колишній офіцер української армії, який у 1928 р. повернувся з Чехословаччини до Польщі і приступив до утворення Повітового Комітету. З цією метою залучений через Г. Фаріона Іван Міськів почав у кооперативі Спілка та у філії Просвіти у Підгайцях проводити зібрання, набираючи щораз нових членів. У склад Повітового комітету окрім Г. Фаріона входило ще 7 осіб. Поліція ліквідувала на

терені повіту 20 боївок і одну повітову команду. Під час ліквідації було встановлено, що усі члени приймали присягу у були детально ознайомлені з цілями та інструкціями УВО [46, арк. 58 зв.].

На підставі зізнань арештованих членів УВО поліція зуміла відтворити організаційну структуру ліквідованих боївок станом на 1929–1930 рр. Було встановлено, що найнижчою організаційною клітиною УВО були трійки, які безпосередньо підпорядковувались Районній команді, а та, у свою чергу – Повітовій Команді. Трійкова система не була обов'язковою, бо у разі відсутності третього формувалась двійка, де активний організатор вербував більше членів, серед яких не було претендентів на роль керівника, формувались клітини з більшою кількістю членів.

Поліція звітувала, що на території воєводства було ліквідовано 6 звен по 2 осіб, 30 повних трійок, 2 четвірки, 5 п'ятірок, 2 шістки, 1 сімку, 1 вісімку, 1 вищу організаційну клітину у Кривому і 1 повітову команду у Підгайцях. Учасниками цих боївок були понад 200 осіб [46, арк. 59–59 зв.].

Поряд із розкриттям простих боївок поліція звітувала про існування керівних структур. Варто детальніше розглянути згадану вище клітину у с. Криве, яка була, ймовірно, Районною Командою УВО. Комендантом керівної клітини був Іван Розп'ятовський, членами Стефан Волощук, Петро Федорів, Ілько Крижанівський, Василь Сендецький. У Кривому було арештовано ще 16 осіб, яких звинувачували у діяльності в УВО, проте невідомо до яких організаційних утворень вони належали [46, арк. 62].

Іншою керівною структурою, про існування якої було відомо поліції – Повітова Команда УВО у Підгайцях у складі: Г. Фаріон – комендант, Олекса Яворський – організаційний референт, адвокат; священник Михайло Блажовський; Андрій Когут – член Просвіти, Рідної школи; Іван Міськів – референт пропаганди; Іван Даньків – зв'язковий з Крайовою Командою, Євген Сена – зв'язковий у повіті між повітовими командами – Василь Починок – зв'язковий з боївками у справах пропаганди [46, арк. 62].

Поліція протягом тривалого часу раніше стежила за відомими українськими діячами у Підгайцях. Згідно з доповідною запискою поліції від 4 лютого 1929 р – у діяльності в УВО підозрювались Олекса Яворський, колишній український офіцер та організатор Соколів, Лугів, Просвіт і кооперативів та його помічник Іван Даньків, ад'ютант Є. Петрушевича, у якого при обшуку 30 листопада 1928 р. знайдено 50 медалей і 15 значків для нагородження видатних діячів і колишніх військових старшин. Ще 31 жовтня 1928 р. був арештований Євген Сена з Підгаєць, який віз до міста 20 примірників “Сурми” та інші антипольські видання, які мав поширити серед членів українських товариств. А у Василя Колодницького з Сільця 7 листопада 1928 р. знайдено підшивку “Сурми” та список членів “Сокола”, які служили у польському війську. Він скликав таємні сходи, де переконував присутніх у ворожості польської влади до українців [215, с. 46].

Повітова Команда у Підгайцях контактувала з Крайовою Командою УВО у Львові через своїх членів, які за потребою бували у Львові. У контактах з УВО у Берліні підозрювались посли Олександр Вислоцький і Володимир Пелих з Радехова, які у 1929 р. були у Берліні. Під час перебування там вони потрапили на загальну фотографію діячів УНДО з Є. Коновальцем. Фото було опубліковане у “Gazeta Poranna” від 13 листопада 1930 р. Іншим доказом таких контактів слугує обшук у серпні 1930 р. у Йозефа Сливинського, якого підозрювали у приналежності до УВО. Під час обшуку у нього виявили лист, написаний американцем Мар'яном Маслаком. У ньому автор просив, щоб листи відсиляли до нього на адресу: “Євген Коновалець, Берлін–Грюнвальд–Франзенбадер стр(вул).2” для М. Маслака.

Важливим документальним підтвердженням контактів УВО у Польщі з Начальною Командою у Берліні є оригінальний список нових членів, прийнятих до УВО, знайдений під час ревізії польською поліцією у члена УВО Олекси Гальковича (Підгаєцький пов.). Список підписаний псевдом “Kufario” і

адресований Начальній Команді у Берліні через Крайову Команду УВО у Львові [46, арк. 58–68].

Внаслідок проведеної операції поліція звітувала, що у 1122 гмінах у Тернопільському воєводстві ліквідовано клітини УВО у 3 містах і 30 селах. З зізнань арештованих було зроблено висновок, що клітини УВО існують у кожному повіті, а найбільш щільно розміщені вздовж ліній р. Стрипи (Бережани, Підгайці, Бучач) [46, арк. 62 зв.].

Розслідуючи діяльність членів УВО, поліція особливу увагу звертала на участь у саботажній акції, що набула найбільшого розмаху влітку–восени 1930 р. Розглянемо ці події детальніше, з огляду на їхній зв'язок з пацифікацією та участь у подіях активу УВО-ОУН.

Так, у середині 1929 р. вже згадуваний І. Розп'ятовський наказав коменданту у с. Дибце І. Сироті перерізати телеграфні дроти і здійснити підпали у селах Потоці і Козівці, проте цього наказу виконано не було. Після повторного наказу у 1930 р. І. Сирота доручив В. Лихолатові з Потоку підпалити “якогось мазура” і перерізати телеграфну лінію. 30 серпня 1930 р. Цього разу В. Лихолат завдання виконав. Він підпалив скирту ячменю у Потоці, а 18 вересня 1930 р. перерізав дроти біля Козівки [46, арк. 58–68]. У цей же час відбулось перерізання телеграфних дротів на напрямку Тернопіль-Бережани [365].

У Підгаєцькому повіті також відбулись кілька підпалів. Першим постраждав будинок постерунку поліції у Бокові 30 квітня 1930 р., а через кілька днів у цьому ж селі підпалено будинок осадника Бурдзи Вавринця [215, с. 48–49].

На початку літа, за наказом І. Розп'ятовського, С. Орляк, Д. Питель і М. Мартин 2 червня 1930 р. підпалили оселю колоніста Мисячка в колонії біля с. Кривого. Поліції цього разу вдалось вийти на слід керівника і арештувати І. Розп'ятовського. Згодом, вироком окружного суду у Бережанах він був засуджений до 5 років ув'язнення [46, арк. 64 зв.]. У цей же період у

Вишнівчику Підгаєцького повіту 11 серпня здійснив підпал М. Фуртек з Гайворонки, а 3 травня у Рудниках того ж повіту – В. Пришляк і Є. Фурдей з Заставча [46, арк. 65].

Під час проведення слідчих дій підлеглий І. Розп'ятовського І. Сирота зізнався, що 8 вересня 1930 р. підпалив скирту у с. Козівка. Майже в той самий час, 28 серпня, Д. Дяковський і С. Орляк підпалили скирти пшениці у селах Кривому і Літятині, а 16 вересня 1930 р. І. Атаманчук і М. Баран з Ценева підпалили оселі колоністів на колонії Ценева. Сам І. Атаманчук на зустрічі боївок сказав, що наказ був даний згори, а він зголосився до виконання. У той же час значну активність виявили члени УВО В. Кузьо і Я. Баран, які підпалювали фільварок у Костельниках тричі: 13, 14 та 16 вересня.

У ході подальшого розслідування поліції вдалось знайти письмовий наказ УВО: “Наказ. Під загрозою смерті виконати! 1) Мізерний у Возняка Марцелівка, і Голгочі фільварок; 2) Сена Ярослав Мужиліві Стобецький, Угринові Крис і Кропивках Каспрук. До відома старшого провідника. Постій 21 серпня 1930 р. Kufario” [46, арк. 65]. Очевидно, що в наказі зазначались виконавці підпалів та місця їх здійснення. Після цього Я. Лапчак і М. Мізерний зізнались, що виконали підпали 10 вересня у Голгочах і 17 вересня у Марцелівці. Також слідство з'ясувало, що 12 вересня в Мужиліві, 20 вересня в Угринові, 25 вересня у Кропивках підпали виконав Я. Сена з Підгаєць [46, арк. 65]. У Бережанській окрузі підпали продовжувались і наступного місяця. Так, 4 жовтня 1930 р. Є. Гук підпалив скирту, від якої загорілось 7 польських господарств у Старих Петлицівцях Бучацького повіту. Поліція встановила, що горючі матеріали він отримав від В. Пришляка з с. Заставча (Підгаєцький повіт) через І. Дзидзора. [46, арк. 58–68].

Щодо подібних акцій у Тернопільській окрузі, то події розвивались наступним чином.

Розпочали акцію Віктор Івахів, Володимир Рудик, Володимир Пасіка та Петро Дзись з Тернополя, які 15 серпня підпалили 5 скирт на фільварку у

Сущині. Продовжили її І. Мітрінга, О. Павлусь та Ю. Павлусь, які 18 серпня знищили пам'ятний хрест, поставлений на честь 10-річчя “Дива над Віслою” у Красівці.

Далі підпали зростали в арифметичній прогресії, а їхній пік припав на середину вересня. Зокрема, під час слідства було висунуто звинувачення Василеві Солонинці, Василеві Сосновському і Богдану Мельнику з Курівець у виконанні саботажів і підпалів майна Віктора Юристовського у с. Курівцях Тернопільського повіту, що відбулись 1 та 16 вересня 1930 р. Ще до того, В. Солонинка і В. Сосновський підпалювали скирти на фільварку Ісака Ландеса у с. Чагарі Тернопільського повіту 24 серпня, у Довжанці підпалили масток Саломона Ліппмана 30 серпня та знищили скирти у фільварку Йозефа Войціцького у Покропивній 8 вересня. Надзвичайну активність виявили Ярослав Дупак і Павло Стадник, які підпалили 18 скирт у маєтку Ґедиміна Ґедройця у Кип'ячці. 14 вересня вони також підпалили 3 скирти Фейбіша Вайнстайна у Смиківцях. Продовжуючи такі акції підпільники Я. Дупак і Юрко Павлусь 18 вересня підпалили скирти конюшини у маєтку Антона Островського у Дичкові.

Поліція також звинувачувала В. Турковського у підпалі скирти збіжжя у Покропивній Тернопільського повіту. У той час трохи північніше підпалення забудов Оборського у Збаражі 21 вересня виконали Василь Процишин і Богдан Гевко. Б. Гевко на допиті заявив поліції, що В. Процишин був ініціатором та обіцяв 200 доларів (біля 2000 злотих), що було дуже значною сумою [46, арк. 65 зв.].

Саботажі також відбувались на території Золочівського повіту. Серед них варто згадати пошкодження телеграфної лінії біля Золочева, яке сталося 6 серпня. Виконавцями були Богдан Гошовський, Мирон Тарнавський, Йозеф Галиш із Золочева. У ніч з 30 на 31 серпня відбувся підпал стодоли Яна Пахолка Іваном Якубовським, Іваном Турчином, Богданом Проскурницьким, Ярославом Волинцем. Ще двічі на території повіту пошкодили телеграфні лінії: біля

Олеська в ніч з 12 на 13 вересня акцію виконали Михайло Сумик та Роман Таланчук з Олеська, а Михайлом Смолінським, Теодором Оленчаком, Володимиром Почапським, Іваном Мариновичем з Почап було зрізано 7 телеграфних стовпів біля села Почап в ніч з 18 на 19 жовтня. Як зазначала поліція, усі акти саботажу виконувались за наказом вищих інстанцій УВО [46, арк. 58–68].

Загалом у Тернопільському воєводстві у 1930 р. було виконано не менше 50 саботажних підпалів і 12 спроб підпалів, з яких було розкрито 25 і 2 відповідно [46, арк. 58–68]. З огляду на ці факти можемо зробити висновок, що акція підпалів та саботажів у Тернопільському воєводстві була доволі масовою, охопила обидві округи — Тернопільську та Бережанську, та відбувалась доволі злагоджено і одночасно.

Важливою складовою характеристики УВО на території Тернопільського воєводства був механізм відбору кандидатів в організацію та процес контактів між різними низовими структурами. Так, боївки УВО утримували контакт між собою з допомогою спеціальних кур'єрів, яких визначав комендант конкретної боївки. Вони зустрічалися з іншими кур'єрами у наперед визначених керівництвом місцях, де після обміну гаслами (паролями) обмінювались листами та інструкціями, потім повертались до своїх клітин. Деяких випадках кур'єри впізнавали один одного за блакитно-жовтими кокардами або квітах тих же кольорів.

Комендант визначав зв'язкового щоразу іншого, щоб при зустрічі вони не знали один одного. Розмовляти при зустрічі було заборонено. З допомогою зв'язкових визначали місця зустрічі боївок для організаційних сходин, доставка літератури УВО. Про отримання літератури комендант боївки попереджався письмово. Коменданти проводили зібрання і наради у своїх помешканнях, у приміщеннях легальних українських товариств, у кооперативах чи на свіжому повітрі. Наради боївок відбувались кілька разів на рік, за потребою [46, арк. 62 зв.].

Набір нових членів і форма вступу до організації, попри деякі винятки, загалом проводилась за наступною схемою. З людиною, яка дотримувалася націоналістичних поглядів, організатор УВО намагався познайомитись особисто, а потім пропонував читати відповідну літературу, говорив про необхідність боротьби за Україну, обов'язки кожного українця і цілі УВО. Лише після цього, переконавшись що дана особа готова є цілком підготовленою, робилась пропозиція вступу в УВО. У разі згоди визначалась якесь безпечне місце, де організатор приймав присягу, яка могла проводитись у різний спосіб [46, арк. 63].

В одному випадку кандидат в члени УВО (імя поки що невідоме) отримав лист наступного змісту: “оскільки хочеш бути членом УВО і присягаєш, приходь 21 червня 1929 р. о 11 год. Ввечері біля моста на дорозі, що веде до Черча. Звертаю увагу, що ніхто про це не сміє знати, бо в противному разі чекає тебе куля. На гасло «На Чайку» мусиш відповісти «Орел»” [46, арк. 58–68]. На визначеному місті кандидат зустрів невідомого чоловіка, який прийняв присягу на револьвері.

Залежно від кількості тих, хто мав вступити в організацію, присяга складалась на ножі, револьвері, хресті УГА, перед хрестом або іконою якогось святого. Наприклад, таким був зміст присяги у Бережанському повіті: “Присягаю тут перед розп'ятим Христом, який стоїть переді мною на хресті, що кожного дня, кожної години можу стати до боротьби, присягаю що не зраджу свого народу, хоч би прийшлося перетерпіти важкі муки, присягаю що дотримаю стану тверезості, поки не стане вільна Україна”. При присязі на револьвері: “Маєте бути тверді, як та сталь” або “присягаю на хрест і револьвер що буду вірно служити Україні і таємній УВО і нікому УВО і членів УВО не зраджу, а за зраду приймаю смерть, так мені Боже, допоможи. Амінь” [46, арк. 63 зв.]. На підставі цих фактів яскраво видно, що домінантна стратегія УВО-ОУН при наборі нових активістів опиралась на два постулати: християнську мораль та культ зброї.

Основна маса таких нових членів УВО набиралась з сільської молоді та, частково, з шкільної. Усі вони були добре ознайомлені з цілями УВО, читали Сурму. Основними завданнями, які ставились перед рядовими членами були:

- 1) оберігання в таємниці існування організації, тверезість і безумовне виконання наказу;
- 2) ведення пропаганди за незалежність України;
- 3) вербування нових членів;
- 4) здобуття фондів на цілі УВО;
- 5) допомога політичним в'язням;
- 6) здобування зброї і амуніції у своєму окрузі [46, арк. 63 зв.].

Кожен член боївки мав особисто дбати про знаходження для себе зброї, але якщо це не вдавалось, то він міг звернутись до коменданта та передати йому гроші для придбання зброї. Таких випадків виявлено три: в одному випадку це становило 5 злотих, у двох – 30 злотих.

Певне уявлення про стан пропагандистської роботи УВО можна скласти після ознайомлення з підсумками однієї з поліційних операцій, коли було знайдено значну кількість пропагандистських матеріалів УВО. Серед них варто відзначити видання УВО “Сурма”, яке до весни 1930 р. пересилалось до комендантів боївок поштою, або привозилась з Бельгії і Чехословаччини серед дозволених до ввезення в Польщу газет. Проте пізніше доставка “Сурми” до воєводства була перекрита. Також у значній кількості було виявлено газети “Розбудова нації” і “Юнак”, фотографії Я. Любовича і О. Басараб, цеголки (листівки, які видавались жертводавцям), призначені на “бойовий фонд” [46, арк. 64 зв.]. “Робудова нації” конфісковувались польською владою вже з 1929 р. [10, арк. 53–60].

У Збараському повіті було знайдено брошуру “Домашній лікар”, яка виявилась історією УВО, виданою відділом пропаганди УВО. Окрім цього у членів УВО поліція конфіскувала брошури “Поведінка у підпіллі на селі”, “До українських жінок”, “Нарис націоналізму”, листівки УВО із закликом до

саботажу, інструкцію про дії в разі арешту, збірник українських пісень видавництва УВО, програму ОУН, мапи для орієнтації на місцевості, мапи України видавництва Freytaga [46, арк. 64 зв.].

Окрім пропагандистської праці члени УВО брали активну участь у легальних українських товариствах: “Луг”, “Сокол”, “Просвіта”, деякі належали до кооперативів та Пласту. Завданням цих членів УВО було поширення націоналістичних поглядів у середовищі легальних організацій та пошук потенційних кандидатів для підпільної діяльності. Зі 444 арештованих за підозрою у приналежності до УВО та виконання саботажів було 58 членів “Лугу”, 21 “Сокола”, 51 “Пласту”, 20 членів кооперативи, 84 члени “Просвіти”. Щодо партійної приналежності, то було затримано 150 членів УНДО та 62 з інших партій. Соціальний зріз затриманих дає такі дані: серед 444 арештованих – 197 рільників, 97 учнів, 18 найманих працівників, 28 студентів, 37 ремісників, 5 вчителів, 1 викладача гімназії, 6 адвокатів, 11 греко-католицьких священиків, 21 особу без заняття, 1 інженера, 8 приватних працівників, двох секретарів гміни, 7 церковних дяків, 9 комерсантів. В числі 444 – 355 осіб було звинувачено та арештовано за членство в УВО, 89 – за саботаж [46, арк. 66 зв.]. На підставі поліцейних зведень бачимо, що основою для кадрів УВО була сільська та шкільна молодь, проте представлені практично всі соціальні прошарки.

Таким чином, діяльність УВО та СУНМ у 1920-х рр. у Тернопільському воєводстві виявлялась у саботажах, поширенні літератури, виданні листівок, бойкотах польських державних свят. Кожен член СУНМ, УВО та ОУН мав дотримуватись суворої конспірації, займатись пропагандою і діставати зброю. ОУН перейняла від УВО організаційну структуру та чітке військове підпорядкування проводу підлеглих структур.

Попри те, що ОУН була не єдиною підпільною організацією, проте завдяки своїй діяльності вона стала ідейною та політичною “антитезою” легальних українських політичних партій.

Основою для існування ОУН був потенціал українського населення у Другій Речі Посполитій, чисельність якого, за різними підрахунками, коливалась від 4 до 5,5 млн осіб.

Протистояння влади та підпілля загострилось у 1930 р., коли відбулись масові підпали та знищення комунікаційних мереж. Керівництво держави вирішило піти на ескалацію конфлікту та провело т.зв. “пацифікацію”.

2.3. Пацифікація у Тернопільському воєводстві

Акція “пацифікації” або умиротворення українського населення у Польській державі стала яскравим доказом домінантної стратегії польських правлячих еліт – вирішення проблем національних меншин силовими методами. І якщо до того українська національна спільнота у Польщі зазнавала освітніх, культурних, економічних утисків, то з пацифікацією був перейдений рубіж масового фізичного насильства над людьми, більшість з яких жодного стосунку до протистояння не мала. Окрім приналежності до українського народу.

Польська держава у 1930 р. перебувала в складних умовах. У внутрішній політиці продовжувалась боротьба Ю. Пілсудського з опозицією. 29 серпня 1930 р. Було розпущено парламент, чільних діячів опозиції арештовано, а всі сили влади спрямовано на для перемоги на наступних виборах. Економічна ситуація погіршувалась з огляду на загальносвітову кризу. Зовнішній конфлікт з Німеччиною сприяв нагнітання патріотичної істерії [262, с. 17].

Тернопільське воєводство входило до т. зв. “східних кресів”, які польська влада впродовж 1920–30–х рр. намагалася полонізувати. Основними засобами були утиски всіх проявів українського суспільного життя та колонізація земель “осадниками”. Польські колоністи отримували земельні наділи, створювали організації типу “Стшелец”, члени якого мали право на носіння зброї. У лютому 1930 р. уряд К. Бартеля вніс на розгляд сейму чотири законопроекти у справі подальшої військової колонізації [185, с. 80]. Організація українських

націоналістів протиставила польській владі саботажну акцію, що стала формальною причиною пацифікації. Щодо початків саботажної акції, то, найвірогідніше, її ініціювали структури “юнацтва ОУН”. “Юнацтво” в 1929/30 рр. посідало чільне місце в ОУН і було лише кілька шкіл, з якими вони не мали контакту [317, с. 109]. Очолив структуру І. Габрусевич [281, с. 380]. Хоча згодом, у 1931 р. на сторінках “Сурми” керівники підпілля запевняли, що саботажну акцію розпочала УВО, яка притягнула до себе багато сторонніх людей [356, с. 2]. Керуючись принципом “перманентної революції”, оунівці влаштовували підпали. В багатьох селах Бережанського і Підгаєцького повітів керував проведенням цих акцій районний провідник ОУН у с. Криве І. Розп’ятовський [262, с. 26].

У Тернопільському воєводстві актами саботажу були охоплені 10 повітів. Найбільше акцій відбулось в Тернопільському (18), Підгаєцькому (16), Бережанському (15), Бучацькому (9). Згідно з даними польського МВС, з липня до листопада 1930 р. у воєводстві зафіксовано 90 випадків саботажу [262, с. 37–38].

Рішення про проведення широкомасштабної репресивної акції, тобто розміщення у небезпечних селах відділів поліції та військових підрозділів, ухвалив особисто Ю. Пілсудський [262, с. 47]. Основні каральні заходи відбувались у період з 16 вересня 1930 р. до 30 листопада 1930 р. Важливим є той факт, що у пацифікації брали участь як поліційні відділи, так і військові частини. Участь військових формувань у масових акціях проти цивільного населення свідчить про розмах та план організаторів. Репресивні заходи охопили територію площею 50 тис. кв. км та населенням 5 млн чоловік [270, с. 53; 269]. Далі розглянемо перебіг акції у Тернопільському воєводстві.

Поліційні та військові відділи вдавались до знищення обладнання і товарів кооперативів та підприємств. Так, 9-й полк уланів у с. Купчинці знищив майно кооперативу “Надія”, де весь товар було полито нафтою, медом і потоптано... Поліція вимагала знищувати касові книги [248, с. 8]. Загалом,

збереглося чимало відомостей про численні зловживання уланів під час акції [86].

Фізичне насилля не оминуло і літніх людей: М. Мітрінгу, 57 р., продавця кооперативи с. Петрики змушували танцювати і співати сороміцькі пісні. Після відмови – жорстоке побиття. Задokumentовані також факти побиття деякого з поляків, які лояльно ставились до українців. Так, у Новому Селі, Збараського повіту, поляка Юзека та його дружину–українку побили зі словами: “не зашкодить, щоб трохи отримав. Будеш знати, як з ними брататись” [248, с. 6–16].

У селі Курівці Тернопільського повіту під час пацифікації поліцейські наказували кричати: “Хай живе Пiлсудський!” Хто вигукував не дуже голосно, того били. Численні випадки побиття набули системного характеру. Протягом тижня у вересні 1930 р. у повіті побито 5 греко–католицьких священиків, багато інтелігентів та близько 1000 селян [215, с. 59].

27 вересня 1930 р. відділи польської кавалерії прибули у ряд повітів, у т.ч. до Підгаєцького, Бучацького і Збараського. Загалом у Тернопільському воєводстві відділи поліції були застосовані у 63 місцевостях 4 повітів, а військові загони у 57 місцевостях 5 повітів [317, с. 131].

Окрім побиття людей та погромів у кооперативах під час пацифікації мало місце також спалення та цілковите знищення споруд і продуктових запасів. Так, зокрема, у с. Старі Петликівці спалено 16 будинків, у с. Скоморохи знищено молочарню та побито українських громадських діячів. Масові побиття та нищення збіжжя відбулись у селах Зелена, Золотий Потік. Нагірянкa, Цвітова, Бобулинці, Осівці. Військові частини здійснили погроми магазинів у селах Бобулинці, Осівці, Зелена. У Бучачі знищили склад яєць, що мали експортуватись [228, с. 18–25].

Характерною ознакою також було те, що польські військові відділи застосовували принцип колективної відповідальності. В с. Чернилів–Руський на

майдан було зігнано і побито всіх мешканців, старших 14 років. У с. Мозолівка, Підгаєцького повіту – розорено 110 господарств з 155 [248, с. 9].

Від акції найбільше потерпало населення Підгаєцького повіту. Депутат сейму О. Яворський, скаржився у Лігу Націй на злодіяння польської поліції в м. Підгайці: “23 вересня 1930 р. в моєму помешканні з’явилося 15 поліцаїв, без жодного судового уповноваження. Обшукали дім і наклали наручники. Потім 4 поліціантів били мене гумовими палицями, копали ногами і прикладами карабінів. До всіх битих працівники поліції кричали: «Будеш будувати Україну?»» [17, арк. 1].

Такі факти носили масовий характер, тому посли українського клубу надіслали запит–скаргу до польського МВС з приводу пацифікації у Підгаєцькому повіті. “у вересні 1930 р. проведено пацифікацію таких місцевостей: Підгайці, Старе Місто, Вербів, Голгочі, Багатківці, Угринів та ін.. Пацифікація зачепила села, де не було жодних актів саботажу: Вербів, Зарваниця, Угринів [...] мета пацифікації – не пошук винних за підпали, а побиття українців, особливо задіяних в укр[аїнських] товариствах” [29, арк. 2].

23 вересня 1930 р. в Підгайці прибув польський поліцейський відділ зі 120 осіб. Працівники поліції не вміли навіть читати українською, тому сама ревізія виглядала як привід до побиття особи, в якій відбувався обшук. Поліцейські, які били людей, перебували в стані алкогольного сп’яніння. У одному з архівних документів наводиться список із 37 осіб, яких було піддано побиттю у цей день [29, арк. 3]. Схожі ревізії відбулись також у Тереховлі [364, с. 11].

А. Кучма, студент теології, згадував про події: “Зранку 18 поліцаїв прийшли в хату, стали на шию, руки, ноги, а інші били палицями. Коли ті, що били, стомились, комендант вигукнув: «Досить, друга тура (зміна)», і їх змінили 4 інших. Коли побиття закінчилось не знаю, бо втратив свідомість. Прийшов до тями, комендант наказав співати польський гімн, сказав, що не вмію. Далі продовжили бити. Потім наказав співати «Ще не вмерла», а як заспівав знову

били з криком «Маєш за Україну». Потім наказали разом з батьком рубати сокирами підлогу, бивши при тому по голові» [29, арк. 4].

У деяких селах побиття були особливо масштабними. В Голгочах – 174 особи, в Богатківцях знищено 100 господарств, десятки людей постраждали; у с. Швейків ексекція тривала 1,5 годин, а люди ще кілька днів після цього ховались у льохах [29, арк. 24].

Посли українського клубу вимагали від міністерства спеціальну розслідувальну комісію в Підгаєцький повіту та покарання винних [29, арк. 30].

Відомості про пацифікацію також подавали повітові старости у своїх донесеннях. “У Бучацькому повіті в с. Трибухівці, в кооперативі «Єдність» фактично знищено товари, бо на них випадково виллялись бляшанки з нафтою. Пацифікаційний відділ знищив усі рахункові книжки кооперативу” [16, арк. 1]. Вірогідно припустити, що численні випадки “випадковостей” засвідчують навмисний характер подібних дій.

Постраждалі від пацифікації намагались відстоювати свої інтереси у суді. У воєводстві до судів подано 24 скарги про побиття під час пацифікації. Найбільше – у Підгаєцькому та Тернопільському повітах (по 7 з кожного) [16, арк. 2–3].

Під час пацифікації були зафіксовані смертельні випадки внаслідок побоїв. Внаслідок фізичного насилля загинули: А. Сновидович (с. Підгородища, Бережанський пов.), М. Кіцера (с. Коцурів, Бережанський пов.), учитель П. Смолій (с. Медини, Збаразький пов.), вїт О. Дичко (с. Вівся, Підгаєцький пов.), магістр права В. Кульматицький (с. Городища, Бережанський пов.) [234, с. 197].

У документах міністерства внутрішніх справ була зафіксована значна кількість фактів, які визначали антипольську спрямованість Пласту та його підпорядкованість ОУН [12, арк. 4]. З огляду на це польська влада 26 вересня 1930 р. заборонила Пласт [12, арк. 8]. Ще одним наслідком пацифікації стала заборона української гімназії в Тернополі [94].

Утиски українських товариств мали перманентний характер, та продовжувались і після пацифікації. В 1931 р. керівники читальні “Просвіта” скаржились на тиск з боку старости Тернопільського повіту: “І так в місяці грудні внесли подання о дозвіл на вистави Читальні в: Острові, Березовиці Великій, Чернихові, Товстолузі, Денисові, Прошовій, Ходачкові малім, Чорторії, Глибочку Великім, Пронятині, Бірках [...] Лише читальня в Товстолузі отримала письмову відмову, а інші не отримала її, а на запит, чому справа не полагоджується, дістають відповідь, що справа пішла до розгляду поліції” [14, арк. 1].

У січні–лютому 1931 р. з 93 заявок на проведення вистав дозволено лише 20. Повітовий староста повідомляв, що “в цій місцевості радикальна українська людність, антипольсько налаштована, тому там перебували пацифікаційні відділи. Агітатори українці через аматорські вистави хочуть розвинути агітацію. В Острові ночами українська молодь співала антипольських пісень” [14, арк. 2].

Внаслідок пацифікації на території Підгаєцького повіту було розв’язано 18 читалень “Просвіти”, 23 гуртки “Сокола”, 9 кружків “Сільського господаря” та ін. [173, с. 124].

У статистичних даних про українські товариства, які були заборонені в 1931 р. на території воєводства, містилася інформація про антипольські дії останніх. Зафіксовано 7 випадків поширення заборонених брошур, 21 випадок військових вправ, 8 походів, 3 насипи курганів, 5 випадків співання заборонених пісень, 4 неправильного носіння відзнак і мундирів, 2 летючки ОУН, 4 політичних зібрання, 1 випадок приналежності до ОУН і 2 прикриття діяльності нелегальних організацій. При цьому розпущено 8 осередків “Просвіти”, 18 “Лугу”, 2 “Сокола” і 1 “Товариства охорони дітей і опіки над молоддю” [35, арк. 1].

Окремо варто вернути увагу на діяльність греко-католицьких священиків під час пацифікації. Українське духовенство у Другій Речі Посполитій виконувало подвійну функцію.

Священики були духовними провідниками для народу і водночас не залишались осторонь боротьби за національні права [209, с. 231]. Зокрема, під час пацифікації о. Е. Ковч виголошував проповіді, у яких засуджував дії польської держави [208, с. 38]. Через них отця арештували [358]. У газеті “Діло” від 21 жовтня 1930 р. повідомлялось, що у Бережанській тюрмі перебуває 141 політичний в’язень, які з 15 жовтня розпочали голодування. Священиків звільнили з-під арешту, за ґратами залишився лише о. Е. Ковч [348, с. 3].

У с. Прошова (Тернопільський пов.) під час пацифікації було проведено ревізію в пароха Є. Лопатинського. Знищено всі парафіяльні акти та книги, розбито церковну касу. Докладний опис утискань духовенства подає єпископ І. Бучко [248, с. 22–35].

Греко–Католицька Церква та її священики були серед тих, хто найбільше постраждав від польської каральної акції. Загалом, під час пацифікації близько трьох десятків священиків були арештовані за приналежність до УВО, порушення громадського спокою, підбурювання людності [262, с. 156–157]. Цілком закономірно, що польська преса акцію пацифікації виправдовувала [350, с. 4-5].

Варто відзначити, що боївки ОУН здійснили кілька відплатних акцій, вбивши активних учасників пацифікації, зокрема: польського дідича Ю. Войцеховського (с. Богатківці, пов. Тернопіль, 26 листопада 1930 р), графа Баворовського (м. Копичинці, 28 січня 1931 р.), Ф. Брилька, (коменданта “Стшельца”, с. Товстолуг, Тернопільський пов.), „стшельца” Кузьмінського (допомагав поліції „пацифікувати” населення, с. Ковалівка, Буцацький пов.) [234, с. 206].

Отже, акція пацифікації була проведена в руслі радикалізації правлячого польського режиму та його прямування до авторитаризму. Не зумівши провести дієвих реформ, що вирішували б проблеми національних меншин, влада застосувала військову силу супроти цивільного населення. Результат виявився протилежним очікуванням. Відбулось тимчасове утихомирення, але українське

суспільство значно радикалізувалось, ОУН знаходила дедалі більше прихильників. Українське національне життя відродилось з новою силою, а напруга у протистоянні зростає.

Опираючись на вищевикладені факти у даному розділі, можемо зробити висновок, що різні українські середовища, як в Україні, так і в еміграції, після Першої світової війни не припинили політичної діяльності.

Український легальний рух обрав перспективу еволюційного, а не революційного розвитку. Поміркований український рух був формою захисту власної ідентичності. Він відстоював україноцентричну позицією і був мостом для зближення з поміркованими колами польського суспільства. Центром такої політики стала партія УНДО, яка діяла у правовому полі Польщі. Головним завданням УНДО було налагодження життя українців у Польській державі та, у перспективі, здобуття автономії.

Спільної рисою для членів усіх організацій, які називали себе націоналістами, було відновлення незалежної Української держави. Найбільшою серед них була УВО, діяльність якої була зразком для нового покоління. Молоді націоналісти у Галичині, об'єднані у СУНМ, повністю відкидали співпрацю з польською владою та критикували українські легальні політичні партії. Саме вони стали основним ідейним рушієм та кадровим резервом для створеної у 1929 р. ОУН.

ОУН вважала першочерговим завданням отримати вплив на легальні організації. Націоналісти розглядали їх як середовище для формування нових кадрів для підпілля. Водночас націоналісти, для яких основною метою було здобуття незалежної української держави, відкидали будь-яку співпрацю з польською владою та критикували легальні українські політичні партії.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА, ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА КЕРІВНІ КАДРИ ОУН У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ

3.1. Окружні, повітові та районні структури ОУН

Основою для активних та успішних дій будь-якої організації є ефективна структура. Особливо це стосується підпільних умов, за яких організаційна мережа стає вирішальним фактором росту та захистом від можливих ударів із боку спецслужб держави. Структура ОУН у Тернопільському воєводстві була невіддільною та логічною частиною ширшої структури ОУН, тому розглянемо процес її формування.

Відповідно до організаційної схеми, прийнятої Конгресом українських націоналістів у лютому 1929 р., всі українські землі поділялись на 10 країв (два з них, Галичина і Волинь – на території Речі Посполитої). Край включав в себе 5 округ, які поділялись на довільну кількість відділів. Проте практика показала, що такий поділ був надто теоретичним та не відповідав реальним умовам. Тому перш за все керівники підпілля вирішили об'єднати в один край Галичину і Волинь, а керівництво отримало назву Крайова Екзекутива ОУН на Західньо–Українських Землях (КЕ ОУН ЗУЗ) [234, с. 100]. На час створення мережа ОУН на ЗУЗ поділялась на 6 округ, які охоплювали 600–700 сіл. Проте вже у 1932–33 рр. мережа розширилась до 10 округ [276, с. 42]. Згідно з іншими даними, у 1933 р. існувало 7 округ, серед яких була і Тернопільська ОЕ [317, с. 102].

Щодо вертикальної структури ОУН в округах, то діяльністю тут керувала Окружна Екзекутива (ОЕ), а у повіті – Повітова Екзекутива (ПЕ). У районах і підрайонах головним керівником ставав районний або підрайоновий провідник [267, с. 101]. Серед 10 округ на ЗУЗ на терені Тернопільського воєводства знаходились Тернопільська ОЕ і Бережанська ОЕ [234, с. 100]. Остання з'явилась у середині 1930–х рр. [317, с. 102]

Керівні структури ОЕ складались із провідника і референтів. До складу ОЕ входило 5 повітів, а керівництво знаходилося у повіті з найкращою організаційною мережею. ОЕ ОУН не мала безпосереднього контакту з тереновими структурами. Найважливішу роль відігравав організаційний референт, який найкраще орієнтувався у місцевій сітці та керував ОЕ у разі арешту керівника. Ідеологічний референт відповідав за політичний вишкіл, референт пропаганди – займався організацією доставки преси та літератури. Працею у легальних товариствах займався керівник т.зв. “органічного сектору”. Референт військового вишколу був пов’язаний з бойовою референтурою. Існували підреферентури Юнацтва ОУН, які творили окрему організаційну структуру [317, с. 104]. Варто зауважити, що структура округ під впливом обставин та місцевих умов могла зазнавати значної модифікації. Наприклад, існували структури “підокруг”, які займали проміжне становище між округою і повітом [317, с. 105].

Фактично, ОУН продовжила схему адміністративно–територіального поділу УВО. Зазвичай в одному селі діяла найнижча клітина ОУН – п’ятірка (трійка) або лише станичний, а 3–5 сіл становили підрайон. Підрайони об’єднувались у райони (паралельно існувала номенклатура район–надрайон), райони у повіті, повіті в округи [234, с. 101]. На формування теренових структур ОУН, окрім традиції УВО, вплинув адміністративний поділ держави, насамперед з практичних міркувань.

Як уже згадувалось, працею у всьому повіті керувала Повітова Екзекутива ОУН. Вона опиралась на студентську молодь та сільську інтелігенцію, які у своїй більшості були абітурієнтами середніх шкіл, які не продовжили навчання у вищих освітніх закладах. Очолював повіт повітовий комендант (у пізніші роки його називали провідником) та ПЕ у складі 5–7 осіб. Кожен комендант мав заступника і наступника. Заступник виконував поточні завдання, а наступник часто був законспірований навіть серед членів ОУН. У ПЕ були особи, відповідальні за ідеологічний вишкіл, друк літератури, фінансові справи та

кур'єри. Зазвичай кількість районів у повіті коливалось від 4 до 6, підрайонів 2–3, кожен з яких охоплював 3–5 сіл [317, с. 105]. Важливо, що керівництво ПЕ ОУН не обов'язково мала перебувати у адміністративному центрі повіту. Прикладом такого стану був Підгаєцький повіт, де ПЕ ОУН у 1932–1933 рр. перебувала у с. Носів [317, с. 149].

Згідно версії слідчого відділу державної поліції у Тернополі від 24 серпня 1934 р., яка ґрунтувалась на основі результатів діяльності значної сітки інформаторів, організаційна система ОУН у воєводстві виглядала наступним чином. РЕ ОУН зазвичай знаходилась у місцевості, де проживало багато активних діячів організації і де, водночас, влада мала слабкий вплив. До керівництва РЕ входили: провідник, заступник, оргреферент, освітній референт, бойовий референт, референт жіночої секції та кур'єр. У кожній РЕ було кілька боївок, чисельність по 5 осіб та одна клітина розвідки (3 особи). Варто зазначити, що керівник клітини розвідки не контактував особисто з провідником РЕ. РЕ безпосередньо підлягала ПЕ [29, арк. 122].

До керівництва ПЕ входили: провідник, заступник, оргреферент, вишкільний референт, референт озброєння, бойових акцій та кур'єрів. Керівник ПЕ ОУН мав право звільнення керівника РЕ ОУН у випадку доведення зради останнього. Не встановлено чи керівник ПЕ ОУН тримав зв'язок із клітиною розвідки. Тернопільська ОЕ ОУН складалась із кількох повітів, на чолі перебував керівник ОЕ. Він відповідав за організаційні, дисциплінарні справи, вишколи, озброєння і організаційний суд. Керівник ОЕ контролювався делегатом КЕ ОУН “вірником”, який мав необмежену владу на території округи. Керівнику ОЕ безпосередньо підпорядковувалась клітина розвідки (5 осіб). До керівництва ОЕ окрім провідника входили організаційно–освітній референт, бойовий референт, референт жіноцтва [29, арк. 122].

Повноваження керівних кадрів в ОУН регламентувались посадовими інструкціями. Такою є інструкції ОУН від 1938 р. “Обов'язки повітового

провідника”, де були зібрані основні вимоги та правила, яких мав дотримуватись керівник ПЕ.

Передусім, провідник мав охопити організаційно цілий повіт (усі села, міста, усі сфери діяльності: освітню, господарську, політичну) та усі суспільні прошарки – селянство, робітників, ремісників, інтелігенцію, учителів, студентів. Не менш важливим завданням було територію повіту поділити на райони, організувати роботу, скласти план діяльності та послідовно впроваджувати його у життя.

Особлива увага приділялась вишколам членів організації – мужів довір’я, членів районних, надрайонних та повітових структур. Вишкіл мав включати виклади з історії України, географію України, українську літературу, історію української революції, революційні змагання інших народів, політичну географію, 10 заповідей, світогляд і таємницю організації, націоналізм Донцова, “Націократію”, короткий курс націоналізму (1936 р.). Наступними у списку були: військовий та фаховий вишкіл – книговодство, писання звітів, радіо, телефон, телеграф, авто, велосипед, читання карт.

Керівник ПЕ також був зобов’язаний організувати національне виховання мас через різні форми відповідної пропаганди – пісні, вистави, книжки, пресу та акції: шкільною, церковною, протикомуністичною, господарською. Одночасно потрібно було виховувати маси політично, створювати гуртки симпатиків і прихильників оунівського руху, допомагати займати їм відповідальні становища у повітових установах, усуваючи звідти небажаних для ОУН елементів.

Важливий наголос ставився на поінформованості провідника та усіх членів підпілля про ситуацію в повіті: “знати свій повіт – уклад політичних сил, свої сили і нашу вагу. Що повинен знати – пишу окремо. Займати все гідне – (згідне з нашою тактикою) становище відносно всіх прав, фактів, проявів у житті повіту. Повідомляти членів про своє становище відповідними

комунікатами, інструкціями та виступами (на зборах чи у формі акції). Комуникати є таємними та призначаються для членів і симпатиків” [66, арк. 1].

До переліку функцій провідника належало оподаткування членів, симпатиків і широких кіл українського громадянства на потреби підпілля. Наголошувалось, що “на це маємо право, як український революційний уряд. Вести точні рахункові звіти і обмежуватись у видатках”.

Необхідною умовою ефективної діяльності ОУН у повіті була звітність. Керівник був зобов’язаний вимагати від районних мужів довір’я точних звітів з їхніх теренів – про стан тих теренів, проведену роботу, про все, що діється, касовий звіт [66, арк. 1].

Керівник ПЕ на території повіту мав боротись з партійництвом, угодовством, лінивством. Наприкінці інструкції наголошувалась потреба у вихованні нового покоління на основі націоналістичного світогляду, неодмінною умовою успішної діяльності було здобуття зброї та створення надрайонних та повітових складів зброї.

Закінчувалась інструкція закликом “бути діяльним повітовим провідником, створити свою силу, творити життя повіту і ним керувати. Слава Україні! М. Коліда” [66, арк. 2].

Інша інструкція ОУН по зі збору націоналістами свідчень про політичне і суспільне життя повіту мала на меті покращити діяльність ОУН та підвищити поінформованість керівних кадрів про зовнішні обставини. Детально описувався алгоритм збору даних. Керівник ПЕ мав нарисувати і передати вищому керівництву мапу повіту. Межі гмін він мав позначити лінією нулів (00000). Села, де діяла ОУН, потрібно означити одним хрестиком, центри районів зазначити двома хрестиками. Центр гмін на карті повинен підкреслюватись, осередки постерунків двома нулями. Райони рекомендувалось позначати синьою, червоною та жовтою фарбами.

На особливі картки мали бути виписані села та містечка повіту, де діє ОУН, подані число членів та симпатиків націоналістичного руху. Також

провідник подавав інформацію про те, де відбувались саботажі у 1930 р. та шкільна акція 1933 р. Необхідними були дані про кількість у повіті українських націоналістів – політв'язнів, де вони утримуються та які отримали вирoki.

Після подання даних про стан організації у повіті, провідник мав зібрати усі можливі дані про польську владу [66, арк. 3]. Оунівці також збирали інформації про євреїв, їхні головні місця поселення, розташування синагог і місця проживання рабинів, назви єврейських товариств, де і скільки. Керівник ПЕ повинен був знати головних єврейських провідників.

Належало збирати дані й про москвофілів: чи є їхні товариства, кооперативи та молочарні, потрібно було зібрати інформацію про головних москвофілів повіту. В центрі уваги була й діяльність комуністів – необхідно було встановити назви сіл, де вони діяли, їх чільних діячів, дістати протоколи сходин, зразки преси, охарактеризувати форму їхніх акцій.

При зборі даних про українські товариства, основна увага зосереджувалась на інформації про голів, секретарів та урядовців Просвіти, Повітового Союзу Кооперативів, Союзу Українок, філій Сільського господаря. Необхідно було подати їхню коротку характеристику: скільки є в повіті читалень, кружків, кооперативів, кас, аматорських гуртків, хорів, самоосвітніх гуртків, дитячих садків; а також окреслити основні напрями їх роботи.

Наприкінці наголошувалось, що потрібно “гарно зібрати і зложити в один допис, вивчити і переслати. Вивчити докладно, щоб ми знали уклад вашого повіту. Без цього знання є неможливою жодна праця” [66, арк. 3].

Серед керівних кадрів ОУН також поширювалась коротка інструкція про те, як розбудовувати організаційну структуру повітового міста. Керував діяльністю організації комендант міста, який мав усі зв'язки, вишколював усіх членів, видавав накази. Організаційно–фінансовий референт проводив збірки та оподаткування, поширював пресу, книжки, організував імпрези. Керівник Юнацтва ОУН повинен був легально організувати шкільну молодь та юнацькі групи. Референт робітництва організував робітників, ремісників і селян,

поширював серед них пресу, створював самоосвітні та спортивні гуртки, хори, оркестри. До головних його завдань входила боротьба з комунізмом. Референт робітництва також мав виховувати нелегальну робітничу групу. Референтура жіноцтва організовувала санітарні і господарські курси, здійснювала опіку над стрілецькими могилами та політв'язнями. У місті повинна мала бути боївка, куди входило кілька готових на все людей. Метою органічного сектора було спрямування діяльності націоналістів у легальному житті: церква, "Просвіта. Розвідувальний відділ збирав відомості про все, що сталося в повіті. Усі ці люди підпорядковувались коменданту міста. Повітове місто творило окрему районну езекутиву [66, арк. 4].

Керівники ОУН мали поширювати вітання: Слава Україні – відповідь: Вождеві її Слава, наїзникам смерть! Усі інші мали вітатись Слава Україні! – Слава!, підносячи праву руку до гори. Разом з тим було бажаним поширення української революційної пісні: "Не даймо землі мазурам", козацьких та стрілецьких пісень [66, арк. 4].

Щодо обов'язків наступної керівної ланки у системі ОУН Тернопільського воєводства, то провідники районів (надрайонів) виконували накази ПЕ та утримували з нею зв'язок за допомогою одного з членів, яким найчастіше був організаційний або бойовий референт. В інструкції вишколу в умовах надрайону від 1938 р. міститься інформація про те, що керівництво надрайону складалось з надрайонного провідника (надрайоновий), культурно-освітнього референта, військового референта. Надрайоновий мав обов'язок раз у місяць зустрічатись зі своїми провідниками. Надрайонові провідники мали право карати районних провідників, надрайонових референтів та провідників сіл. Водночас, вони повинні були чітко дотримуватись рішень ПЕ. Районові провідники зобов'язані постійно тримати контакт із надрайоновим керівництвом та раз у тиждень збирати провідників сіл. До компетенцій районного провідника входило планування бойових акцій, контроль за районною касою та складання місячних звітів [317, с. 106].

У діяльності надрайонів діяли загальна адміністрація та розвідувально-інформаційний відділ, який займався збором інформації про членів ОУН, конфідентів, комуністів, фронтовиків (члени Фронту Національної Єдності). Обов'язками культурно-освітнього референта було проведення церковних акцій: він дбав про присутність у церквах української мови, народних символів, відправлення богослужінь під час великих свят. Також він займався пропагандивно-ідеологічною працею, бібліотечною справою, розповсюджував націоналістичні видання і книжкові видавництва, організовував культурні заходи, що популяризували спів, музику та театр. Військовий референт відповідав за загальний вишкіл, поширення фізичної культури, здобуття зброї та розвідувальну роботу [317, с. 106].

Згідно цих даних бачимо намагання ОУН ставити перед керівними кадрами високі вимоги. Члени організації отримували чіткі вказівки, як щодо власних дій, так і щодо творення структурних підрозділів. Організація та вишкіл таких кадрів стали однією з основних рис, які визначали розвиток підпільної мережі на території воєводства.

Поряд із активними членами ОУН значно більшою була категорія прихильників або ж симпатиків. До симпатиків організації були доволі високі вимоги. На протязі тижня особи, що симпатизували організації мали читати щонайменше одну книжку, при можливості також ходити у кіно. Книжки, які поширював референт, купувались за організаційні кошти. На Різдво і Великдень мали бути організовані збори коштів на потреби політв'язнів, інвалідів, у дні річниць Базару і Крут відбувались голодування. Найнижчою ланкою у організаційній структурі ОУН були "трійки" та "п'ятірки", які інколи так і називались – «ланка» або «звено», «гурток» чи іншою синонімічною назвою. Трійки та п'ятірки в одному селі об'єднувались у куці або станиці [317, с. 106–107].

Поряд із ними діяли станичні або мужі довір'я. Їх призначав районний провідник у тих місцевостях, де було неможливо утворити повноцінний гурток. Станичний міг відбирати собі людей і утворювати п'ятірки та трійки.

Процес організації клітин у селах визначався інструкцією КЕ ОУН. У Бюлетені КЕ ОУН на ЗУЗ №3–4 за березень–квітень 1931 р. йшлося про те, що ПЕ повинна утримувати контакт із селами, вивчати суспільні відносини у селі та давати інструкції щодо роботи. У разі потреби ПЕ повинна підготувати масовий виступ у всіх селах повіту, У зв'язку з цим ПЕ надсилала своїх людей, організовувала масові заходи та редагувала відповідні протестні декларації. За ініціативи ОУН обов'язковим пріоритетом при укладенні гмінних бюджетів мало стати спрямування відповідних сум для українського населення. Оунівці мали протестувати проти обов'язкових дорожніх робіт, які виконувались коштом населення [48, с. 36 зв.].

У цьому контексті є цінним звіт поліції від 16 вересня 1932 р., в якому наводилась інформація, що ОУН доручила своїм членам–студентам під час канікул організувати п'ятірки ОУН серед сільської молоді. Кожен студент мав зайнятись 2 селами поблизу свого місця проживання, організувати групи ОУН, які змогли б працювати самостійно. Той, хто організував села, призначався комендантом району. Він мав вибрати комендантів сіл.

Організаційна праця відбувалась наступним чином. Член ОУН приїжджав у село, де маючи уповноваження від Головного відділу Просвіти у Львові та у порозумінні з греко–католицьким парохом виголошував у місцевій Просвіті з реферат наукового, легального змісту. Після цього член ОУН спілкувався з українською молоддю, серед яких відбирав кандидатів в ОУН. Розмови стосувались історії України, політичних партій, відмінності націоналізму та інтернаціоналізму. Відібраним студент не казав, що вони будуть вступати в ОУН, лише що мають організуватись та бути готовими. У деяких місцевостях організовані гуртки симпатиків діяли під виглядом "самоосвітніх кружків". Така праця дала дуже добрі результати для ОУН, практично у всіх селах Львівського,

Тернопільського і Станіславського воєводств було засновано підпілля ОУН і визначено комендантів сіл [50, арк. 101]. Нерідко члени ОУН входили в “Просвіту”, де і проводили збори [37, арк.5, 5зв.].

Характерним для ілюстрації набору нового членства в ОУН є приклад Марії Римик (1923 р.н.), яка вступила в ОУН у серпні 1939 р. Згодом вона розповідала про свій вступ в ОУН: “у той час я ще навчалась у Чортківській гімназії, але жила вдома у с. Біла. Одного разу до мене прийшла дівчина з нашого села і сказала, що хтось мене чекає за селом на горбку і чекає, щоб я вийшла. Коли я прийшла на вказане місце, то зустріла чоловіка, брюнета середнього зросту, не більше 25 років. Він почав розповідати мені про гніт українського народу поляками і запропонував вступити в ОУН, яка бореться проти польського панування. Я дала свою згоду, після чого отримала псевдо «Гануся». Згодом зустрічалась з ним ще тричі, отримувала різну націоналістичну літературу” [113, арк. 36].

Поруч з “дорослою” структурою ОУН діяли ланки Юнацтва ОУН. Формування такої структури виглядає логічним із огляду на бажання ОУН максимально розбудувати свою мережу та декларування роботи з молоддю як одного основних напрямків діяльності ОУН.

Керувала цією структурою Підреферентура Юнацтва КЕ ОУН. Початки Юнацтва сягають 1928 р., коли група членів СУНМ на літніх канікулах вирішила організувати молодь. Робота була настільки успішною, що до I Крайової Конференції ОУН не було контакту лише з кількома школами. На згадуваній конференції було прийнято організаційну схему, реферат про ідеологічну працю та інструкцію праці для груп Юнацтва ОУН. Керівникові Юнацтва підпорядковувались інструктор групи, керівник пропаганди, керівник кольпортажу, керівник розвідки. Поряд із безпосереднім зв’язком керівництва з групами відбувався контакт через зв’язкового розвідки, зв’язкового пропаганди і зв’язкового кольпортажу. Працею усіх груп керував підреферент юнацтва [317, с. 109].

За працею у групах, які підпорядковувались безпосередньо підреферентурі юнацтва, спостерігав інструктор групи. Йому підпорядковувались провідники груп. У склад групи входили розвідник, пропагандист, кольпортер. Хоча кількість членів одного звена могла досягати восьми, кожен із членів даного звена, при значному організаційному розвитку, залишаючись у його складі, ставав на чолі нижчої організаційної клітини та вважався інструктором цієї групи [317, с. 110–111].

У Тернопільському воєводстві Юнацтво ОУН діяло передусім у великих гімназіях, де зосереджувалась молодь із ближніх містечок та сіл. Серед них варто відзначити Чортківську, Тернопільську та Бережанську.

За даними польської поліції у Чортківській гімназії з 1932 р. існувала організована група Юнацтва ОУН, спочатку організована трійками, а з 1933 р. – п'ятірками. Найвидатнішим учасником та керівником був Тарас Чеховський, син греко-католицького священика. Він перебував у тісному зв'язку з братом Гілярієм Чеховським, який вчився на торговельних курсах у Львові і передавав літературу ОУН [30, арк. 135]. Хоча вперше структури Юнацтва ОУН у Чорткові фіксуються у 1931 р., які функціонували під прикриттям антиалкогольного товариства “Відродження” [67, арк. 3].

Станом на весну 1934 р. поліції було відомо, що у гімназії є три організовані п'ятірки і ще кілька невстановлених осіб. Також Юнацтво ОУН у Чорткові діяло у приватній жіночій вчительській семінарії, де поліція підозрювала Ірену Стиранківну, ученицю 5 курсу, сестру члена ОУН Мирослава Стиранки.

У ході розслідування поліція з'ясувала склад цих п'ятірок. До першої належали: Тарас Чеховський – провідник, Петро Войтович, Корнило Шевчук, Стефан Демянів, Іван Ландяк. Лідер звена Т. Чеховський проводив вишкільну роботу з членами ОУН і на підпільній нараді, що відбулась у грудні 1933 р. вчив, що при перевезенні літератури потрібно ховати її в середину в'язки сіна чи соломи, а коли поліція знайде, то не признаватись. Літературу не можна

тримати вдома, лише поза ним. Щодо вербування, то нагадував, що спочатку не потрібно згадувати про ОУН, а просто збирати хлопців, давати їм читати історію України та інші книжки з націоналістичного змісту. Лише після того, як молодь виявить зацікавлення до запропонованої літератури, можна розповідати про цілі організації [30, арк. 135].

До складу другої п'ятірки входили: Іван Пшоняк (провідник), Дем'ян Казимирів, Дмитро Турчин, Софрон Григорій та Методій Криворучка. Контакт з цією п'ятіркою тримав Т. Чеховський. До третьої п'ятірки входили: Василь Дармоць (провідник), Павло Дармоць, Андрій Сисак. Прізвища ще двох учасників цієї п'ятірки поліція не з'ясувала. У цій п'ятірці був Василь Жовтюк, але у січні 1934 р. його виключили з ОУН, бо він використав для власних потреб 3 злоті, що зібрав на цілі організації. Окрім цього про звено було відомо, що керівник цієї ланки В. Дармоць 2 березня 1934 р. був покараний двома тижнями тюрми, за те, що вибив шиби 11 листопадам 1933 р. у будинку Струкової у с. Дальня Вигнанка. У неї вдома відбувались танці, на відзначення річниці незалежності Польщі, а оунівці у цей же час оголосили жалобу за ув'язненими членами ОУН [30, арк. 135].

Підпілля у Тернопільській гімназії діяло з 1920-х рр., учні входили в ОВКУГ, СУНМ, УВО. Проте у 1930 р. під час "паціфікації" гімназію закрили, мотивуючи це активною участю учнів у підпільній діяльності [105]. У архівах збереглись списки усіх учнів [105]. Вчителі та учні навчального закладу об'єднались з жіночою гімназією та утворили приватну "Рідну школу". Підпілля ОУН продовжило свою діяльність і у цьому закладі [265, с. 355].

Станом на 15 січня 1934 р. у 5 класі гімназії було організовано 2 трійки Юнацтва ОУН. До першої входили: Роман Кучинський, Ярослав Глуховецький, Тарас Плакса. До другої належали: Іван Романюк (брат відомих оунівців Ярослава, Антона, Євгена Романюків), Володимир Кашуба, Іван Заблоцький.

Поліція вважала, що безпосереднім організатором Юнацтва ОУН був Н. Гірняк, який також заснував клітини у інших класах: до третього звена входили:

Петро Шкільняк, Похмурський, Івахівна, учні 4 А класу; до четвертого: Вацик, Корда, Сосновський, до п'ятого: Шандрук, Тесля, Жулковський, учні 4 Б кл.; до шостого: Демчуківна, Зварич, Христинич, учні 4Б класу; до сьомого: Мельниківна, Ратич, Пачовський, учні 4 Б класу. Поліція не вдалось встановити особовий склад дівочих звен у 7 і 8 класі [29, арк. 116–121].

Основною діяльністю Юнацтва ОУН у гімназії було поширення підпільної літератури, зокрема, листівки “Герої в нерівнім бою” [29, арк. 78]. Також поліція встановила, що членом ОУН у гімназії УРТ в Тернополі був Євстахій Балабан, який отримував літературу від Михайла Зубика, члена ОУН у Тернополі [30, арк. 183].

Про діяльність учнів Тернопільської гімназії згадує Мирослав Болух, який разом з однодумцями наприкінці 1934 р. організував підпільну організацію. Спочатку вона не мала контактів з ОУН, але формувалась за її зразком. Учні утворили 4 ланки, а провід збирався у кутківцецькому лісі або у когось вдома. Згодом гурток, завдяки старшим товаришам, став частиною Юнацтва ОУН [137, с. 19–23].

Першими підпільними діячами у Бережанській гімназії у 1928–1929 рр. були учні, що вийшли з нелегального гуртка “Молода Україна”: Франц Коковський, Євстахій Гайдукевич, Антін Бурковський, Антін Слободян, Осип Боднарівич та ін. Степан Голяш згадував, що майже 70 відсотків учнів гімназії були членами Юнацтва ОУН [145, с. 494–495].

У Бережанській гімназії навчалось багато майбутніх активних членів та керівників націоналістичного підпілля. Зокрема Осип Дяків, Ярослав Скасків і Степан Голяш – три шкільні товариші, що навчались у Бережанській гімназії у 1932–1939 рр. У 1932 р. першим вступив в ОУН С. Голяш, через рік О. Дяків, а у 1934 р – Я. Скасків. Під час навчання їхнім завданням було нагадувати усім гімназістам про українські національні свята. Один чергував у коридорі та мав затримати викладача чи отця–катехита, а інший виголошував промову у класі. Також важливим завданням було зміцнення товариських зв'язків між

українцями. У неділю всі ходили на прогулянки, зазвичай у Руриська поблизу Бережан, де забавлялись і співали у навколишніх лісах. Таємні сходини дуже часто проводили у церковній бані. Пізніше сходини відбувались в лісі або на цвинтарі [147, с. 236–239].

Діяльність гімназистів звернула на себе увагу поліції, яка у звіті від 11 січня 1934 р. повідомляла, що у в'язниці за підозрою в організуванні ОУН у Бережанській гімназії перебувають Михайло Вербовецький з с. Новосілка (Підгаєцький пов.), учень 7 класу, Орест Семчишин, абсолювент гімназії з с. Конюхи [25, арк. 15].

Варто відмітити діяльність Юнацтва ОУН у інших навчальних закладах воєводства: гімназію “Рідна школа” у Золочеві, Бродівську державну гімназію ім. Юзефа Коженювського. Так, у Бродівській гімназії гурток ОУН створений ще у 1931 р., до нього входили учні 7–Б класу Андрій Турчин, Василь Гогоша, Пилип Горбатюк, Богдан Мончук, Федір Бортник [258, с. 351].

Розглянувши випадки існування та діяльності структур Юнацтва ОУН у гімназіях на території Тернопільського воєводства, можемо з певністю стверджувати, що навчальні заклади були центрами формування для підпільних діячів, які згодом активно проявили себе в ОУН.

Формування організаційної структури ОУН ускладнювалось діями поліції. Структура ОУН була предметом обговорення на конференції ОУН у Празі 11 травня 1932 р., де визначалось, що сітка ОУН найкраще була організована на Перемишльському терені, а найбільших втрат зазнали Дрогобич і Тернопіль. Поліція працювала доволі ефективно, бо у 1931 р. на території Галичини існувало 18 ПЕ, а у 1932 р. лише 11 [317, с. 145].

До цього періоду відноситься звіт тернопільської воєводської команди поліції від 12 жовтня 1932 р.. У ньому зазначалось, що ОУН змінила тактику і не здійснюватиме саботажі, бо це вносить дезорганізацію в ряди ОУН. Члени організації тепер навчаються і готуються до збройного виступу, тому в ряди ОУН планують набрати 2 000 осіб, щоб у разі війни сформувати на території

українських земель у складі Польщі 30 регулярних полків. Поліція вважала, що реорганізація ОУН полягала не лише у зміцненні роботи на селі та формуванні полків, але й у зміні внутрішньої тактики. До цього часу кожному члену ОУН доручали роботу і функції без врахування його індивідуальних особливостей. Тепер кожен новий член мав пройти вишкіл, після чого, відповідно до здібностей, його призначали до одного з відділів: бойового, розвідувального, пропагандистського, зв'язку [215, с. 110].

На підставі вищевикладених фактів можемо робити висновок, що організаційна мережа ОУН у 1929–1932 роках перебувала на етапі становлення та остаточно не сформувалась. Найкраще сітка ОУН була організована у навчальних закладах, які були центрами молодіжних підпільних організацій, що виникли і діяли раніше.

Структурними центрами мережі ОУН у Тернопільському воєводстві були два найбільші міста – Тернопіль і Бережани. У них сформувались ОЕ ОУН, які керували всією діяльністю організації.

Тернопільська ОЕ ОУН територіально охоплювала Тернопільський, Терехівський, Скалатський, Збарзький і Зборівський повіти [119, арк. 186]. Тернопільські підпільники організували її вже у 1929 р., а першим керівником став Василь Турковський [120, арк. 6].

Польська поліція особливу увагу звертала на розвиток організаційної мережі ОУН у воєводському центрі Тернополі та Тернопільському повіті. Так, станом на квітень 1934 р. було зафіксовано існування РЕ ОУН у населених пунктах: Микулинці, В. Березовиця, Настасів, Мишковичі, Дичків, Довжанка, Козлів, Товстолуг і Купчинці, також існував проект створення РЕ у Гаях Великих [30, арк. 173].

Найдетальнішу на даному етапі дослідження інформацію про структуру ОУН на цих територіях знаходимо в іншому звіті поліції. У ньому було встановлено, що станом на 1934 рік ОУН мала наступну структуру:

Тернопіль–Місто:

Окружна Екзекутива ОУН в Тернополі:

- Представник КЕ ОУН Никифор Гірняк “Вірник” (1888 року народження (р. н.), учитель у гімназії “Рідна школа”, майор, мобілізаційний референт УГА, організатор Пласту і його керівник до заборони у 1930 р.

- Керівник ОЕ – інженер Богдан Філінський (1905 р.н.), голова Молодої громади, член Сільського господаря, Просвіти, Союзу кооператив, Сокола, допомоги українським інвалідам [29, арк. 116–121]. 9 вересня 1934 р. у помешканні Б. Філінського поліція провела обшук, виявивши кілька рукописів та рефератів антипольського змісту. Вже 12 вересня він був етапований у Березу Картузьку, де перебував до 10 грудня 1935 р. [125, с. 211].

- Організаційно–освітній референт – Остап Сіак (1879 р.н.), офіцер УГА,

- Бойовий референт – Іван Лень (1891 р.н.), сотник УГА, директор фабрики Калина,

- Фінансовий референт – Володимир Брикович (1877 р.н.), суддя окружного суду в Тернополі,

При ОЕ діяла розвідувальна клітина: Е. Кінаш (1908 р.н., студент фізвиховання), К. Мариняк (1906 р.н., магістр філософії), А. Луговий (1909 р.н., студент права в Кракові). Усі були членами Молодої Громади.

Також при ОЕ була сформована референтура жіноцтва під назвою “Зелені” – Рома Валерія Романюк, (1912 р.н., абсолювентка гімназії). Поліції було відомо, що вона організовувала дитячі садки, займалась вихованням малолітніх дітей у селах в антипольському дусі. До складу входили: Гелена Змрочек, Стефанія Зубик, Дарія Сіак. Всі вони перебували у жіночій секції Молодої Громади [29, арк. 116–121].

Повітова Екзекутива ОУН в Тернополі:

- Керівник ПЕ – Йозеф (Осип) Павлишин (1892 р.н., офіцер УГА, заступник голови Сокола). Зайняв посаду у березні, до того виконував функції керівника РЕ в Тернополі [29, арк. 116–121]. Й. Павлишин був українським

офіцером, згодом його усунули з вчительської посади. Ще перед тим він був районним комендантом УВО у Товстолузі. Арештований восени 1930 р., при ньому знайдено вогнепальну зброю та “Сурму”, проте звільнений судом через відсутність доказів [125, с. 157].

- Організаційний референт – Євген Романюк, (1906 р. н., член Сокола, караний за членство у підпільному Пласті).

- Бойовий референт – Богдан Мурій (1906 р. н., Молода Громада), заступник референта – Мирон Вацек (1905 р. н., випускник ветеринарії) [29, арк. 116–121]. Б. Мурій активно діяв в ОУН з 1933 р., спочатку займаючи посаду освітнього референта ПЕ. У 1934 р. його призначено бойовим референтом ОЕ, при цьому безпосередньо контактував з КЕ. Вів дуже активну діяльність у товаристві “Молода громада” у Тернополі, членами якої були українські студенти, та товаристві “Сокіл”, де старався поширювати ідеї ОУН. Також, спільно з П. Кравчинюком проводив підготовку до замахів на польських чиновників [125, с. 143].

а) Відділ ОУН у Тернополі: комендант Володимир Менцінський (1899 р.н.), відповідав за зв’язки ПЕ з РЕ повіту. Заступник Петро Дзісь на той момент служив у війську.

б) відділ ОУН при товаристві Сокіл у Тернополі: Є. Романюк (керівник), заступник В. Керничний (1911 р.н.). Відділ складається з 6 боївок. Керівники: Дубенський Володимир, Петро Немак, Тройнар Іван, Тарас Філінський, Михайло Зубик. М. Зубик керував боївкою, яка стежила за поліцією і особами в ОУН [29, арк. 116–121]. М. Зубик влітку 1934 р. потрапив у Березу Картузьку за звинувачення у керівництві боївкою (раніше відбував 4–тижневе покарання за організацію таємного Пласту). Поліція вважала його довіреною особою ПЕ ОУН та посередником у передачі наказів з Тернополя до усього повіту. У поліції побоювались, що М. Зубик спостерігає за державними органами та планує замах на працівників слідчої служби. Був підтверджений його зв’язок із Ярославом Логином (с. Байківці) [125, с. 88].

в) жіноча клітина: Ольга Жулковська, Євгенія Петерзіль, Софія Щурко, Марія Постригач.

г) видатні члени, посади яких не встановлено. Ярослав Романюк (1908 р.н., раніше отримав 2 роки тюрми за діяльність в УВО, до березня був організаційним референтом, Фелікс Кордуба (1908 р.н., караний за участь в Пласті), Петро Кравчинюк (1902 р.н., студент філософії), магістр Йозеф Гринкевич (1892 р.н., адвокат) Іван Галушинський, Володимир Палашевський (1906 р.н.), Микола Мелішин (організатор т-ва Каменярі), адвокати Олекса Олійник (1888 р.н.), Володимир Лиси (1893 р.н.); Іван Боднар (1880 р.н.), Дмитро Ладика [29, арк. 116–121].

Також у звіті подавалася детальна інформація про склад та чисельність РЕ ОУН та звен, що входили до їхнього складу [29, арк. 116–121].

На підставі цих поліційних зведень нами підраховано, що станом на 1934 рік у Тернопільському повіті до ОУН належало не менше 350 осіб, серед них 21 дівчина. Також зафіксовано не менше 28 учасників Юнацтва ОУН. Щодо вікових груп підпільників, то основною була група дорослих, яким було 25-35 років. Таких було 159 осіб. Трохи менше було молодих, віком 20-25 років – 149 осіб. Частка старших за 35 років становила 13 відсотків або ж 49 осіб. Члени ОУН входили до структури ОУН, яка включала ОЕ ОУН, ПЕ ОУН та 8 РЕ ОУН, які були у В. Березовиці, Микулинцях, Настасові, Товстолузі, М. Ходачкові, Дичкові, Курівцях та Купчинцях.

Наступною після ОУН у Тернополі варто розглянути структуру ОУН у Тербовлянському повіті. У цьому структурному поділі дискусійним є питання приналежності РЕ ОУН у Микулинцях до певної ПЕ, бо згідно інших даних вона належала до Тербовлянської ПЕ.

Так, структура Тербовлянської ПЕ у середині 1930-х рр. виглядала наступним чином. Тербовлянській ПЕ підпорядковувались РЕ ОУН у Тербовлі, Іванківцях, Кобиловолоках, Микулинцях, Мшанці, Струсові, Романівці [140, с. 68–69].

Відомо, що у Тереховлянському повіті станом на 1935 р. створено боївки у с. Малів (2 осіб), Кобиловолоки (Богдан Гречило і ще 5 осіб), Буданів. У Кобиловолоках ОУН утримувала міцний зв'язок із культурно–просвітницьким рухом: члени Лугу, Просвіти, Союзу Українок вступали в організацію, бібліотекарі допомагали поширювати нелегальну літературу.

У тому ж 1935 р., в березні Іван Карп'як у Тереховлі організував клітину ОУН. Син священика, він керував церковним хором, провадив духовий оркестр і драматичний гурток. Це давало можливість членам організації їздити по селах. У складі були Микола Василецький, Ярослав Бабій, Василь Семків, Олекса Явний.

Струсівська РЕ ОУН активно діяла у складі ПЕ. Так, у с. Варваринці існувала бойова організація у складі Йосипа Дінки (керівник), Юліана Шостопаля, Євгена Атаманчука. У с. Різдяни діяли Михайло Скоренький (керівник), Микола Іванчук, Василь Бейгер, Іван Бейгер. У Струсові була клітина ОУН у складі: Леон Терлюк (керівник), Андріан Іванчук – заступник, Лонгін Конрад. У кожному селі один з членів боївки був закріплений за молоддю і проводив військові вишколи. У Зубові цим займався Михайло Холодинський [140, с. 65].

У Семенові діяла клітина ОУН у складі Володимира Наболотного (керівник, районний пропагандист), Ковальчука, Коваля і Парубчака. У с. Залав'ї працювало 4 осіб, керівник– Мирослав Руцицький (студент ветеринарії у Варшаві). У Гумниськах діяло 3 осіб, якими керував Мирослав Понятишин, син священика. У Застіночі було двоє підпільників, керувала Паньківна. В с. Острівці – Мілько Козак, Йосип Волович і Василь Бойчук, які входили до осередку у Новій Брикулі. Лисий Гаврило і Вітушницький – члени ОУН у Старій Брикулі. У Романівці ОУН очолювали студенти права у Львові – Музика і Штик. В Іванівці керівником був Микола Олійник. У цьому селі підпільна праця була найкраще організована на терені повіту. Поряд з місцевим осередком у кількості 5 чоловік, тут знаходилась РЕ, яку очолював Михайло Олійник [140,

с. 64]. На підставі цих даних бачимо значний розвиток мережі ОУН у Тербовлянському повіті, проте вже після 1934 року.

Наступним повітом, який входив у Тернопільську ОЕ ОУН був Збараський. Перші дані про структурні підрозділи ОУН у цьому повіті фіксуємо з 1932 р.

З даних поліції у повіті було відомо, що Лукаш Борак (1910 р.н.) з с. Чернихівці входив у п'ятірку ОУН, яку створив та очолив Володимир Бойко у 1932 р. У склад клітини також входили Дмитро Голуб, Іван Мазуренок і Богдан Гірка. Микола Осадчук (1910 р.н.) – входив у склад трійки ОУН, яка існувала з 1933 р. Комендантом був Йосиф Таращук, в її складі також був Данило Мазуренок. Також у Чернихівцях у діяльності в Юнацтві ОУН підозрювався Ярослав Тесля. Поліції було відомо про контакти Й. Таращука і В. Бойка з В. Лотоцьким, які зустрічалися 2 грудня 1934 р. о 23 год. [55, арк. 5–15]

У іншій доповіді поліція звітувала про організаційну схему ОУН у районі постерунку у Чернихівцях та про осіб з інших населених пунктів, з якими був встановлений організаційний контакт. Такими особами були: у с. Стриївка – Павло Крук, у м. Збараж – Данилевич, Савчук, у м. Тернопіль – Романюк, у с. Байківці – Демко, Мельник, у с. Шляхтинці – Середюк [55, арк. 11].

Проте мережа ОУН у повіті розвивалась нерівномірно, наприклад, станом на 17 жовтня 1932 р. поліційний постерунок у Кошляках не виявив жодних фактів існування чи діяльності ОУН на території постерунку у селах. Кошляки і Лисичанка [55, арк. 16–17].

Досить потужні осередки ОУН були у Зборівському повіті, зокрема, у м. Зборові, смт. Залізці, у селах Заруддя, Кудинівці, Яцківці (тут осередок діяв із 1930 року), Висипівці, Вовчківці, Нище (в обох селах ще з початку 1930–х рр.), Гаї-за-Рудою, Гарбузів, Годів, Городище, Носівці, Гукалівці, Лопушани, Загір'я, Коршилів, Травотолоки (тут був ще осередок УВО), Метенів, Кобзарівка, Присівці, Мшанець, Нестерівці, Озерна (з початку 1930–х), Оліїв (з середини 30–х рр.), Осташівці (з початку 1930–х), Данилівці, Панасівка, Перепельники,

Красна, Ренів, Розгадів (ще з середини 30-х рр.), Славна, Чернихів, Плесківці, Ярчівці (з середини 30-х рр.), Мшана. Центрами націоналістичного руху в Зборівському повіті на середину 1930-х років стали села Травотолоки (згодом село неофіційно називали повстанською столицею), Заруддя, Озерна, Осташівці, Оліїв, Жуківці, Мшана. Саме звідси вийшла ціла плеяда керівників подальшої національно-визвольної боротьби [166].

За інформацією Ярослава Чорного, секретаря повітового провідника ОУН в 1944–1945 роках “Мура”, у міжвоєнний період у повіті була запроваджена наступна структура ОУН: Зборівському повітовому проводу ОУН підпорядковувались 4 організаційні райони – Зборівський, Залозецький, Озерянський та Поморянський. У кожному з районів діяли районні проводи ОУН. На жаль, на сьогодні відома лише коротка інформація про Зборівський район. Тут провідниками були: до 1938 р. – Іван Питльований (“Гонта”, “Плугатар”, 1915–1946), після нього до вересня 1939 р. – Петро Романів (“Мур”, “Микола”, 1921–1945) із с. Травотолоки. Ярослав Чорний також свідчив, що організаційно всі райони поділялися на 12 підрайонів [153]. Згодом, напередодні Другої світової війни, внаслідок розбудови організаційної мережі, Зборівський повіт входив до Золочівської ОЕ [186, с. 18].

Про організаційний стан ОУН на території Золочівського повіту станом на кінець червня 1936 р. вдалось виявити такі дані:

- 1) Золочів, “Молода громада”. У цій організації діяло 68 членів, з них підозрювані в симпатії чи приналежності до ОУН – 38.
- 2) Золочів, місто. У місті діяли дві клітини ОУН, чисельністю чотири і п’ять осіб відповідно. Керівником першої був Михайло Мудрий, заступником – Дмитро Гайовий;
- 3) Керівник другої клітини Мирон Лех, заступник – Мар’ян Дорошак .
- 4) Село Вороняки, 4 члени. Керівник – Євген Паламар [32, арк. 15].
- 5) Село Закомар’я, 3 особи. Керівник – Ярослав Шумінський.

6) Село Юшківці, 5 членів. Керівник – Павло Габа, заступник – Ярослав Гнід.

7) Красне, 5 членів. Керівник – Гілярій Кук (07.03.1915 р.н., вступив в ОУН у 1932 р., займався кольпортажем та підпалом стирт у 1932–1933 рр., отримав термін ув'язнення 1,5 роки за вибухові матеріали). Заступник – Роман Падковський [32, арк. 15 зв.].

8) Село Плугів, 3 члени. Керівник – Степан Галамай (студент права, який в ОУН вступив у 1934 р. Поліції було відомо, що він утримує контакт між КЕ і ПЕ).

9) Село Переволочна, 4 члени. Керівник – Михайло Щуровський.

10) Село Ремезівці, 4 члени. Керівник – Петро Цица. Заступник – Іван Чепак.

11) Село Острів, 3 члени. Керівник – Андрій Майба. Заступник – Артим Макар [156, арк. 16].

12) Село Підлісся, 3 члени. Керівник – Іван Чучман (учень 7 кл. гімназії, вступив в ОУН, коли навчався у 5 класі, з 1933 р. був помічений поліцією у здійсненні саботажних акцій. Згідно наказу ПЕ він пройшов бойово–розвідчий вишкіл).

13) Село Шпиколоси, 2 члени. Керівник – Микола Білецький (був покараний за антидержавну діяльність на 5 р. в'язниці). Микола Кулішка – (був покараний 2 р. в'язниці за антидержавну діяльність).

Документи, що свідчать про таку структуру датовані 1936 роком, проте це не означає, що до того організаційної мережі не існувало. Більшість з членів боївок ОУН у Золочівському повіті були активними діячами ОУН щонайменше з 1932-1933 року та, як показують наступні поліційні звіти, ПЕ ОУН існувала вже у 1934 році.

Щодо організаційних контактів, то Золочівська ПЕ утримувала їх з КЕ ОУН через Б. Гошовського і С. Галамая. Організаційний контакт ПЕ з клітинами

ОУН здійснювався через Ярослава Почапського, приватного службовця Рідної Школи, Б. Гошовського, П. Габу, В. і Г. Кука [32, арк. 16 зв.].

Золочівська ПЕ тримала зв'язок і з іншими повітами. У Бродях контактними особами були: Іван Долинюк з с. Кадлубиська, Євгенія Заяцовна, Юліан Васьян з Бродів, у Перемишлянах – Ярослав Дзядига, у Збаражі – Василь Качуровський, у Львові – Микола Андрусак, Роман Косичин, Стефан Косичин, Микола Арсенич [32, арк. 17].

У польських звітах наступного, 1937 року, знаходимо інформації про організаційний стан ОУН на території Золочівського повіту станом на червень. Діяльність ОУН у порівнянні з попереднім роком характеризувалась певним оживленням, внаслідок ідеологічної та пропагандистської діяльності. У цей період було звільнено з тюрми 4 активних членів ОУН, двоє з яких у 1934 р. входили в ПЕ: Роман Кравчук – бойовий референт і Осип Безпалько – організаційний референт. Також звільнені Євген Паламар, член станиці у Вороняках і Микола Білецький, член станиці у Шпиколосах.

Пропагандистська та ідеологічна діяльність ОУН набула значної активності серед українських культурно–освітніх товариств. Праця відбувалась у Просвіті та Рідній Школі у формі відчитів та рефератів [32, арк. 12]. Також поліції було відомо про діяльність членів ОУН у студентських товариствах. Так, у грудні 1936 р. члени ОУН з Золочівського повіту (Богдан Гошовський, Михайло Коржан, Василь Рудко, Степан Галамай) брали участь у 5 конгресі Союзу українських студентських організацій в Польщі [32, арк. 12 зв.].

У 1937–1939 рр. чисельність ОУН збільшувалась, що призвело до реорганізації структури, було створено нові окружні ексекютиви, центрами яких стали найбільші повітові міста. Золочівська округа була створена наприкінці 1937 р. на основі Золочівського та Бродівського повітів [258, с. 349].

Провідником ОЕ став Роман Кравчук, який був членом ОУН з 1930 р. та кілька разів очолював Золочівську ПЕ, заступником – Осип Безпалько (який, ймовірно, очолив ОЕ після арешту Р. Кравчука у 1938 р.). Керівництву

Золочівської ОЕ вдалось розбудувати широку організаційну мережу [258, с. 350].

Ще одним повітом, який входив до Тернопільського воєводства був Радехівський. Про діяльність ОУН у цьому повіті відомо, що влітку 1933 р. відбулась організаційна зустріч Б. Казанівського з І. Климівим та В. Лобаєм зі Стоянова. Перед Б. Казанівським поставили завдання – організувати підпільну сітку у Радехівському повіті. Перед тим були успішні спроби організації через Кравцівну, Володимира Дибайла та Юрка Березинського, але через шкільну акцію більшість членів потрапили у тюрми. В. Лобай “Вугляр” організував Стоянівський район з трьома селами [154, с. 20–21].

У Радехівському повіті було кілька містечок та близько 80 сіл. Спершу Б. Казанівський теоретично поділив повіт на 6 районів. Знайшов провідників у районах Середпільці, Дмитрів, Павлів, Щуровичі. Через два роки організаційна робота у повіті була завершена. До опрацювання залишались містечка Лопатин, Топорів і Холоїв [154, с. 22].

Радехівщина поділялась на підрайони, райони і надрайони. Одним із надрайонових був відразу Гриць Бабський, згодом В. Турко. Перший район в Радехівщині утворювали села Торки, Бишів, Збоїська; другий – Ордів, Тоболів, Витків Новий і Витків Старий; третій – Сушно, Полове, Вілька. Разом це створювало надрайон, де керівником був В. Турко. У своїх спогадах він згадує про формування мережі ОУН: “ми стягали регулярно членські вкладки, підготовлювали і виконували різні акції, були активними в усьому суспільно–громадському житті і відповідно його направляли, згідно з директивами ОУН. Для розбудови організаційної сітки використовувались різні нагоди, як, наприклад, кооперативні курси в Радехові. Цією справою займались В. Лобай, Б. Казанівський і Брилявський “Босий” з Оглядова [176].

Іншим важливим центром ОУН у воєводстві, окрім Тернополя, Золочева було м. Бережани [284], яке стало центром ОЕ.

У Бережанському повіті структури ОУН були створені протягом 1929–1930 рр. Основними організаторами були Осип Рижевський, Володимир Герета, Дмитро Мирон, Лев Зацний, Ярослав Старух та ін [130, с. 43].

Активний діяч ОУН Семен Левицький у своїх спогадах подавав інформацію про те, що мережа ОУН у Бережанському повіті охоплювала 78 сіл, які об'єднувались у 9 районів і 3 надрайони. У середині 1930–хх рр. надрайони очолювали С. Левицький – “Кліщ”, Степан Гаврилук – “Чорнота”, А. Бойко з с. Гиновичі [160].

Інформація про активну діяльність ОУН на цій території підтверджується у рапорті польської поліції Бережанського повіту від 16 серпня 1933 р., де міститься інформація про збори освітньо–організаційної секції при філії товариства “Просвіта”. Скликав їх Я. Старух, член Бережанської ПЕ ОУН. Учасниками були Б. Старух, М. Вітковська, С. Сендецький, Є. Йонак, Л. Зацний, П. Федорів (з с. Кривого), В. Пришляк (с. Рай), Н. Самофал, Н. Савків (з с. Котова), усього близько 20 осіб. Проте секція була лише прикриттям для ОУН, заради цілей якої і була організована дана зустріч [275, с. 7]. Спостерігаючи за подальшим розвитком підпілля, поліція встановила, що 2 липня 1934 р. у с. Криве на фестинах Л. Зацний зустрівся з членом ОУН з с. Заставне (Підгаєччина) Йосипом Пришляком. Конфідент “Петлюра” доповів, що пізніше, у листопаді 1934 р. Л. Зацний організував та очолив клітину ОУН, до складу якої увійшли Ю. Кавка, М. Солтис, П. Петришин, В. Пекар [275, с. 7–8].

Згідно з матеріалами поліції, станом на березень 1934 р. ПЕ ОУН у Бережанах діяла під прикриттям “освітньо–організаційної” секції Просвіти. Відомий діяч Володимир Бемко не хотів брати відповідальності за діяльність ОУН, тому молоді підпільники створили “Студентську Громаду”. Ініціатором цієї акції був Михайло Гладиш, студент права [30, арк. 81].

Щодо територій, які входили до Бережанської ОЕ ОУН, то дослідник В. Мороз подає, що станом на вересень 1939 р. Бережанський повіт поділявся на

райони з центрами у селах 1. Бишки, 2. Медова, 3. Олесин, 4. Дибще, 5. Козова, 6. Вільхivecь, 7. Лісники, 8. Жуків [275, с. 104].

Варто додати, що Бережани ще у 1920–х рр. були центром округи УВО, до якої входили Бережани, Перемишляни і Рогатин [136, с. 461]. Згідно з іншими даними, Бережани були центром для Підгайців, Рогатина і Бучача [133, с. 120]. Пізніші дані стверджують, що у 1944 р. у Бережанську округу входило 5 повітів: Бережанський, Рогатинський, Підгаєцький, Зборівський та Перемишлянський [129, с. 49].

Зіставивши ці факти, можна припустити, що основою Бережанської ОЕ був Бережанський та Підгаєцький повіти. Їхній вплив поширювався Перемишлянський та Рогатинський повіти. Також цілком імовірно, що Бучацький повіт входив у сферу впливу Бережанської ОЕ, оскільки підпільники з Бережанщини активно розбудовували мережу у Бучацькому повіті, про що буде викладено нижче.

Щодо формування структури ОУН у Підгаєцькому повіті, відомо, що Я. Старух у 1932 р. займався реорганізацією Підгаєцької ПЕ. Організаційні зв'язки Підгаєцького повіту підтримувались із Скалатським, Тереховлянським, Бережанським повітами. Так, Дмитро Кулинич, студент з Мужилова у липні 1933 р. присягнув перед бойовиками ОУН у Глібові Скалатського повіту, а 12 серпня 1933 р. він був у Заздрості в Романа Сліпого, де багато підпільників обговорювали діяльність ОУН. Відомо також про факти формування структури ОУН в інших повітах вихідцями з Підгаєччини. Наприклад, Григорій Фаріон, відомий діяч ОУН, 28 листопада 1932 р. виїхав до Львова, де отримав вказівку реорганізувати ОУН у Підгірцях під виглядом лекцій з ветеринарії [215, с. 111–116].

Згодом, вже після вбивства Б. Перацького, відбувається активізація мережі ОУН у Підгаєцькому повіті. Так, 21 вересня 1935 р. у мужилівському лісі відбулась конференція ОУН, у якій брало участь 13 осіб – із Шумлян, Слов'ятина, Божикова, Мужилова, Новосілки, Телячого та “Влодко” Підгаєць у

ролі делегата. Оунівці Мужилова і Телячого отримали завдання озброюватись, а члени ОУН з Новосілки мали виконати саботаж у фільварку Вишнівчик. 23 листопада 1935 р. відбулась інша нарада ОУН біля Галича, у якій взяли участь 15 місцевих членів ОУН та двоє представників з Бережан і Львова. Один із делегатів виголосив реферат про Варшавський процес, де говорив, що націоналісти не повинні падати духом, а такі випробування лише зміцнять організацію. На ще одних зборах ОУН у Новій Греблі доповідач говорив, що у такій організації як ОУН мусять бути жертви. Наголосив що ОУН існує і в краї і закордоном, а у Підгаєцькому повіті є понад 360 активних членів [215, с. 209–214].

Наступного року у структурі ОУН також відбулись певні зміни. Згідно з донесеннями конфідента ПЕ ОУН у Підгаєцькому повіті постановила у період 8–19 січня 1936 р. розв'язати старе управління. Така логіка дій диктувалась небезпекою закриття філії Просвіти, через те, що В. Даньків був одночасно провідником ПЕ та урядником філії Просвіти. Нова ПЕ сформувалась у січні і, за свідченням одного з оунівців, мала розпустити усі організаційні клітини по селах. До ОУН мали прийматись люди, що служили у війську і вміли добре володіти зброєю, один з оунівців сказав, що “нам треба в організацію жовнірів, а не дідів”. 10 червня 1936 р. поліції стало відомо, що нова ПЕ дала наказ організувати вибиття шиб євреям та угодовцям у зв'язку з річницею вбивства отамана Петлюри.

У цей же період комендант постерунку поліції у Голгочах М. Маєвич подавав звіт про організаційний стан ОУН у 2–му півріччі 1935 р.: у Голгочах робота ОУН значно ослабла через відсутність керівних кадрів та бійок молоді між собою, що мала деморалізуючий ефект. У Мозолівці, ймовірно, існує клітина ОУН на чолі з Г. Репетою, проте вона не відзначилась жодною діяльністю. У Голгочах існує боївка ОУН, до якої входили: Василь Щур, Мирон Джоджик, Степан Луцишин, Теодор Жмуд та Василь Стульковський. 30 серпня 1935 р. це звено за дорученням РЕ у Вербові вивісило 11 афіш проти виборів.

Одним із визначних діячів цього терену був Гриць Максимішин (1899 р.н., с. Голгочі), колишній керівник РЕ у Голгочах, розконспірований у 1930 р., проте зараз був радником ОУН [215, с. 217–222].

Згідно зі звітом поліції у Підгайцях існувала ПЕ у складі: Олекса Галькович, зв'язковий ПЕ; Мирослав Возняк, виконує функції контррозвідки; Володимир Даньків, бойовий референт; Олекса Ригайло (до 23 грудня 1934 р. був оргреферентом, але засуджений на 2 р і 3 місяці в'язниці; Юлія Мацалап – можливо касир [215, с. 227–229]. Загалом, у Підгаєцькому повіті поліція зафіксувала існування 10 РЕ ОУН [215, с. 234–238].

Щодо структури ОУН у Бучацькому повіті, то станом на 1932–33 рр. Підозру у поліції викликали працівники легальних установ. Наприклад, Дмитро Савчук, секретар філії Просвіти у Бучачі, підозрювався у членстві в ОУН, при цьому часто виїжджав до гмін із метою перевірки читалень. У липні 1932 р. поліція фіксувала, що Онуфрій Пензій як люстратор Повітового Союзу Кооператив у Бучачі також виїжджав для перевірки кооперативів [61, арк. 5].

Пініше, у звіті поліції від 25 січня 1936 р. було стверджено, що у Бучачі існує ПЕ та дві клітини, проте точніших даних не було. У Монастирських діяла клітина, до якої входили: Норберт Рибак, Костянтин Вовчук, Ян Вовчук та ще двоє невідомих (усі з с. Березівка) [60, арк. 70 зв.]. Також поліція а участь в ОУН затримувала жителя м. Монастирська М. Легіновича [3, арк.11–13зв.]. У Золотому потоці ланка ОУН діяла від 1930 р. До її складу входило 5 осіб з Соколова, керівником яких найімовірніше був Степан Ковбан. У Жизномирі існувала клітина ОУН чисельністю 4 особи [60, арк. 70 зв.]. Згідно з іншими даними, у Соколові ОУН діяла з 1933 р. у складі 14 осіб, яких очолював Михайло Сенів. У Заривинцях діяло 7 осіб, у Нових Петлицівцях 3 особи [228, с. 23–24].

Діяльність ОУН у повіті була не надто активною, у звіті від 27 липня 1936 р. поліція констатувала відсутність організаційних клітин ОУН у Бучацькому повіті. Діяли лише окремі особи: у Монастирській – 5, у Соколові – 5, у

Жизномирі – 4, а також у Нагірянці. Місцеві члени ОУН через Ольгу Косарчин (с. Нагірянка) тримали контакт з мережею Підгаєцького повіту [60, арк. 75]. Вона підозрювалась у причетності до ОУН та створювала “Жіночі кружки” в районі Коропця [30, арк. 154].

Вивчаючи організаційний стан ОУН у Бучацькому повіті на території постерунку у Зубреці, поліція станом на грудень 1936 р. дійшла висновку, що найактивнішими осередками діяльності ОУН були громади сіл Жизномир та Сороки, проте не зафіксовано шпигунства чи акцій самої ОУН. На зменшення активності ОУН мало вплив те, що Михайло Гаврилишин, член ОУН, переїхав на постійне місце проживання до Бучача, де відкрив власну крамницю. Причинами його відходу від ОУН була відсутність часу та те, що основними його клієнтами були поляки. Єржи Данькович з Жизномира важко захворів, а у грудні 1936 р. виїхав у Варшаву на лікування. Обоє разом із Петром Босаком входили в одну клітину ОУН. Поліція зазначала, що члени ОУН не мали впливу на легальні організації [63, арк. 13].

18 лютого 1937 р. до Бучача прибув Лев Зацний, видатний діяч і керівник ОУН Бережанщини. Тут він працював у повітовому кооперативному союзі. У Бучачі Л. Зацний контактував з відомими оунівцями: Богданом Філінським, Степаном Купчиком, Сильвестром Вінницьким, Осипом Лозинським. Польська поліція вважала усіх членами ОУН, проте інформації про їхню діяльність отримати не змогла. Л. Зацний перебував у повіті кілька місяців, після чого 1 жовтня 1937 р. переїхав до Львова. Проте ще раніше, 13 листопада 1936 р. Борщівська повітова команда поліції отримала повідомлення, що сюди виїхав Л. Зацний на постійне проживання. У той час він перебував у с. Товсте [275, с. 9]. Загалом, 1937 рік характерний певними змінами організаційної структури ОУН [6, арк. 1, 11].

У цей час Л. Зацний очолив формування структури ОУН у Бучацькому повіті. Центром формування ОУН був Жизномир, де часто бував Л. Зацний. Тут працювали Юліян Гуляк, Володимир Гуляк (“Варнак”), Олекса Бабій, Іван

Винник, Юліян Данкович. Інші члени ОУН з Бережанської округи у різний також займались становленням мережі у Бучацькому повіті. Так, М. Мізерний і О. Катериняк 7–11 липня 1935 р. перебували у Богдана Бучковського, колишнього хорунжого УГА, члена ОУН, який займав у Бучацькому повіті високу посаду в ОУН [215, с. 207–208]. У 1938 р. у Жизномирі з цією метою перебували Петро Галушка (“Ясень”) та Василь Потягач (“Зелений”) [228, с. 23–24].

Окремого розгляду потребує становлення мережі ОУН у південних повітах Тернопільського воєводства. Про організаційні зв’язки керівництва Тернопільської ОЕ з південними повітами поліції було відомо те, що 19 квітня 1930 р. Р. Паладійчук виїхав з Тернополя до Чорткова, де вчителював його батько Степан, а згодом у Заліщицький і Борщівський повіти, де контактував з Богданом Лотоцьким з Більче–Золотого. Б. Лотоцький був арештований 20 квітня 1929 р. за організацію бойової групи УВО, згодом переданий в розпорядження прокуратури у Тернополі. Р. Паладійчук, як працівник редакції часопису “Наш клич” підтримував контакти зі Степаном Гудзяком, членом ОУН з Більче–Золотого [125, с. 155].

Центром ОУН у південних повітах Тернопільського воєводства був Чортків. Доказом цього є дані поліції за 1935 р., де зазначалось, що у Чорткові міститься підокруга ОУН [317, с. 333].

Початок формування ОУН у Чортківській окрузі пов’язаний з визначним діячем Іваном Шиманським, членом УВО. Згодом він залучив до роботи Степана Онищука, а сам виїхав за кордон [90, арк. 4 зв.]. Варто зауважити, що поліція часто фіксувала еміграцію українських націоналістів за кордон [16]. Діяльність С. Онищука спочатку не була помічена поліцією, проте з 1932 р. він активізується у організаційно–бойовому напрямі ОУН. Він прийняв до ОУН Якова Гніздовського, Володимира Балачку та Мирона Бачинського (псевдо “Екзекутор”) [90, арк. 5–7].

За даними польської поліції станом на березень 1934 р. Кількість звен ОУН значно збільшилась, вони існували у 8 гмінах повіту: Чортків, Біла, Ридодуби, Мухавка, Білобожниця, Скородинці, Стара Ягільниця, Черкавщизна, а також Пишковці (Бучацького пов.) [30, арк. 135]. Після розбудови організаційної мережі, очевидно, у проміжку 1935–1938 рр. Чортків став центром ОЕ, яка охоплювала Чортківський, Заліщицький, Борщівський повіти [133, с. 120; 276, с. 79; 241, с. 48–49].

Клітини ОУН у Заліщицькому повіті існували у Касперівцях, Іванє [153, с. 785]. У 1930 – х рр. клітини ОУН створені у с. Дзвиняч, Біла, Білобожниця, Сосулівка, Колиндяни, Джурин, Шманьківчики, Улашківці, Шульганівка [230, с. 11].

Перші клітини ОУН у Борщівському повіті почали діяти в Іванкові, Бурдяківцях, Горошовій, Пилипчі, Мушкатівці, Гермаківці, Олексинцях (організатор – Михайло Бурейко), Циганах (організатор – Іван Снігур), Мельниці–Подільській (організатор – Михайло Гаврилук), Трубчині (організатор – Олекса Марчак) [229, с. 16]. У 1934 р. в Заліщицькій вчительській семінарії існувала клітина ОУН, яку очолював Володимир Корінь (1916 р. н., Заліщики) [231].

Організаційна структура ОУН була доволі динамічною та активно розвивалась аж до початку Другої Світової війни. Про активність ОУН на цьому відтинку роботи свідчить звіт поліції від 22 липня 1939 р., який містив інформацію про те, що у Скалатському повіті затримано наступних осіб: Ян Ілик (21 р, кравець), потрапив до ОУН через Ізидора Гніда; Іван Калиняк (28 р.), який завербував Миколу Шевчука з Старого Скалата. І. Калиняк зізнався, що вступив в ОУН у січні через Миколу Трущак. М. Трущак у 1938 р. був службовцем Просвіти у Скалатському повіті, а з квітня працівником Союзу Кружків Рідної Школи у Теробовлянському повіті. У той час він був організаційним референтом ОЕ, його діяльність зафіксована у тернопільському, збаразькому, скалатському і теробовлянському повітах. Поліція затримала М.

Трущака 20 липня 1939 р., а 31 липня заарештувала Ольгу Задорожню (Полупанівку), у якої знайдено велику кількість кореспонденції і рефератів та список заборонених пісень [97, арк. 44].

М. Трущак був затриманий у Скалаті, звідки він велосипедом їхав до Теремовлі. Він зізнався, що вступив в ОУН через Йосафата Будника з Качанівки (станом на липень 1939 р. він затриманий та перебував у Стрию за спробу переходу на Закарпаття). Потім він змінив зізнання і сказав, що у грудні 1938 р. його завербував Володимир Голояд з Теклівки, який в січні сконтактував М. Трущака з Мар'яном Іваницьким з Теремовлі. М. Іваницький дав М. Трущаківі завдання організувати ОУН у Скалатському повіті, створивши 5 районів, а самому виконувати функцію організаційного референта. Коли М. Трущак переїхав зі Скалата до Теремовлі, то передав функцію оргреферента Іванові Калинякові зі Скалата й доручив йому віддати керівництво району в Скалаті у руки Шевчукові. Також Микола Трущак зізнався, що долучив до праці в ОУН Захарка Гудза з Лежанівки, власника магазину у Гримайлові, якому доручив керівництво районом у Гримайлові. М. Трущак подав поліції прізвища осіб, які не погодились працювати в ОУН [97, арк. 46].

Станом на 1939 р. КЕ ОУН підпорядковувалось 18 округ, серед яких у межах Тернопільського воєводства знаходились Бережани (керівники – Петро Федорів “Сівко”, Григорій Голяш “Тарас Бульба”), Чортків, Тернопіль (Дудир – “Чорний”) та Золочів (Осип Галиш) [276, с. 79].

Дещо приблизне уявлення про організаційний стан та структуру ОУН напередодні Другої світової війни ми можемо отримати з листа крайового провідника ОУН Івана Климів “Легенди” до голови Проводу ОУН про організаційну роботу на ЗУЗ 1941 р. У ньому подавалась інформація, що структура ОУН у Тернопільській області складає 690 станиць, неохопленими залишаються до 100 осель, а чисельність сягає 6 000 членів [107, арк. 1]. Згідно з іншими, раннішими даними за січень-лютий 1940 р., чисельність ОУН у Тернопільському воєводстві становила понад дві тисячі осіб [198, с. 261].

Отже, при розгляді структури ОУН у Тернопільському воєводстві можна зробити висновок, що ОУН спиралась на традиції УВО. Межі ПЕ ОУН здебільшого співпадали з адміністративними межами повітів. Структура ОУН пройшла тривалу еволюцію від дрібних гуртків у середовищі гімназистів та студентів до широкої і розгалуженої мережі напередодні Другої світової війни. Найкраще організованими повітами були Тернопіль, Бережани, Підгайці, Чортків, Золочів.

3.2. Керівний склад та динаміка чисельності ОУН

Поряд із формуванням структури ОУН у Тернопільському воєводстві, напрочуд важливим є дослідження керівних кадрів організації та її чисельності. Чітко регламентована структура ОУН передбачала наявність активних підпільників, які могли б створювати звена, керувати підлеглими та виконувати завдання.

Як уже зазначалось, Тернопільська ОЕ почала формуватись відразу після створення ОУН у лютому 1929 р. Першим керівником ОЕ у Тернополі був Василь Турковський. Згодом він переїхав до Львова, а Тернопільську ОЕ очолив Осип Сливинський. Через кілька місяців керівником Тернопільської ОЕ став Ярослав Стецько, який після закінчення гімназії у 1929 р. вже був членом ОЕ [120, арк. 7].

Його рідне село Великий Глибочок було центром діяльності ОУН, де сходили організовували члени Проводу Василь Стецько і о. Микола Винницький [227, с. 26–27].

Я. Стецько, характеризуючи націоналістичне підпілля, вказував, що “ми були підготовлені до ОУН, бо вже були націоналістами, але нас не задовольняло, що УВО не мало чіткої ідеології” [120, арк. 6]. У той період найбільший вплив на молодь мав Іван Габрусевич, якого сприймали як лідера ОУН на українських землях. Перший раз він приїхав до Тернополя за досить конспіративних умов: з’явився у студентській громаді під час забави. На думку

Я. Стецька, І. Габрусевич відіграв найбільшу роль у формуванні націоналістичного світогляду молоді [120, арк. 7].

Серед інших керівників ОУН у Тернополі варто відмітити вже згаданого Р. Паладійчука, активного діяча СУНМ, який у 1929 р. увійшов до ПЕ у Тернополі, де очолив референтуру пропаганди. Станом на березень 1935 р. був референтом КЕ, перебував у Березі Картузькій [125, с. 154–155].

Про керівні кадри у м. Тернополі поліції також було відомо, що Євген Романюк, керівник відділу ОУН при товаристві “Сокіл”, на зібранні керівників п’ятірок, засвідчив, що ОУН готує акцію проти польської держави на весну 1933 р. Керівниками п’ятірок у Тернополі були Володимир Керничний, Володимир Дубенський, Ярослав Вацик, Михайло Кіцкай [22, арк. 131]. В. Керничний влітку 1934 р. потрапив до Берези Картузької. Згідно з інформацією поліційної розвідки, він належав до боївки, яка безпосередньо підпорядковується ОЕ. Кілька разів В. Керничного затримували за підозрою діяльності в ОУН та розповсюдженні нелегальної літератури [125, с. 94]. Згідно з іншим звітом поліції Омелян Яків Щурко (абсолювент гімназії) був керівником ОУН у м. Тернопіль. На посаді він замінив Володимира Керничного, якого арештували. Перед ним цю функцію виконував Зиновій Скородень [29, арк. 144].

Брат Євгена Романюка Антон Романюк, студент філософії у Львові, виконував обов’язки організаційно–пропагандивного референта при КЕ для тернопільської округи [22, арк. 20]. Зв’язок між братами Романюками відбувався через Володимира Поврозника. Він мав знижку на проїзд залізницею, двічі на тиждень їздив Львова, де слухав лекції в музичній консерваторії та був задіяний у праці ОУН [22, арк. 131].

Третій брат, Ярослав Романюк потрапив у поле зору поліції у 1928 р., як один із перших організаторів УВО на території Тернополя і околиць. У 1930 р. поліція арештувала Я. Романюка у зв’язку з саботажем у Збаражі, звинувачуючи у співучасті. Засуджений на 1,5 р. в’язниці, проте після відбуття покарання

знову займався організацією клітин ОУН [125, с. 184]. Займав посаду організаційного референта ОЕ до березня 1934 р [29, арк. 116–121]. Згодом потрапив у Березу Картузьку, де перебував з 12 вересня 1934 р. до 3 липня 1935 р [125, с. 184].

У поліції була інформація, що Ілля Кінаш з Тернополя був керівником спеціальної боївки, що підкорюється безпосереднім наказам Б. Філінського і Н. Гірняка [30, арк. 173 зв.]. І. Кінаш під прикриттям агента, що збирає замовлення книжок для українських бібліотек, виїжджав у села з організаційними завданнями ОУН [29, арк. 130].

Щодо діяльності І. Кінаша поліція звітувала від 13 серпня 1934 р., про те, що він, як комендант розвідки є всім відомим членом ОУН та проводить активну роботу по селах. І. Кінаш був дуже популярним підпільником, як керівник розвідки при ОЕ, при чому провідника Б. Філінського мало хто знав [29, арк. 130]. У вирі літніх подій 1934 р. його арештували та відправили у Березу Картузьку, де він перебував з 10 липня 1934 р. до 2 вересня 1935 р [125, с. 95].

Ще одним визначним діячем ОУН у Тернопільському воєводстві був Василь Охримович, який розпочав націоналістичну діяльність у 1930 р. під час навчання у Тернопільській гімназії. У 1931 р. був керівником п'ятірки ОУН у Тернопільському повіті, у цьому ж році разом із 4 оунівцями арештований, але виправданий за відсутністю доказів. У 1933 р. він призначений керівником одного з районних проводів на Тернопільщині, згодом знову арештований, проте через 3 місяці звільнений з-під варти. Після цього у 1934 р. В. Охримович виконував обов'язки керівника РЕ у Дичкові, у липні 1934 р. арештований і відправлений у Березу Картузьку. Звільнившись у грудні 1934 р., В. Охримович у 1935 р. очолив Тернопільську ПЕ, одночасно будучи організаційним референтом ОЕ. У 1936 р. він став керівником Тернопільської ОЕ. У серпні 1937 р. арештований і у березні 1938 р. засуджений до 8 р. в'язниці [114, арк. 191–192].

Продовжуючи представлення керівників ОУН у Тернопільській ОЕ, варто згадати про Т. Панаса, який у 1930 р. закінчив бойовий курс УВО у Львові, а після повернення зайняв керівну посаду у Повітовій Команді УВО Скалатського повіту. Разом із ним бойовий курс закінчив Петро Дзись, який повернувся до Тернополя у 2-ій половині 1931 р., де зайняв керівну посаду в УВО на терені Тернополя. 27 січня 1932 р. він отримав від П. Дзіся або Ф. Кордуби відозви ОУН для поширення у Скалатському повіті. П. Стадник був референтом пропаганди у Студентській секції у Скалаті [1, арк. 56 зв. – 57 зв.].

П. Дзись і Ф. Кордуба з 1929 р., як учні гімназії у Тернополі, були провідними членами нелегальних антипольських організацій і згідно з вироком суду від 31 травня 1930 р. відбули 2 тижні арешту. П. Дзись також підозрювався у справі Віктора Івахіва і товаришів, яких звинувачували у підпалах в Сущині. У Ф. Кордуби у той час знайшли рукопис антипольського змісту, який був підписаний “Ідеологічна референтура Проводу українських націоналістів”. Вірогідно, що 3 лютого 1932 р. від Ф. Кордуби отримав відозви ОУН Павло Филіма з с. Купчинці, який служив разом з Ф. Кордубою у війську [1, арк. 59].

У керівному середовищі ОУН у Тернополі не обходилося без конфліктів. Один із них, зафіксований поліцією, стосувався збору грошей на бойовий фонд ОУН. Події розгортались наступним чином. У травні Петро Решетуша заявив, що Є. Романюк займався фальшуванням карток для збору на бойовий фонд. Цю справу мав вирішити І. Кінаш із Тернополя. І. Кінаш і П. Решетуша 18 лютого 1934 р. поїхали до с. Домаморич, де проживав Євген Ониськів, з яким співпрацював Є. Романюк [30, арк. 30–30 зв.]. До звинувачень долучився також Є. Макевич. Проте провівши внутрішнє розслідування, керівництво ОУН виправдало Є. Романюка та дало догану за несправедливе обвинувачення Є. Макевичу [29, арк. 91–91 зв.].

Серед документів поліції вдалось виявити ще одного керівника ОУН — Йозефа Павлишина. У 1934 році він був затверджений на пост Коменданта ПЕ ОУН в Тернополі [29, арк. 91–91 зв.]. Й. Павлишин закінчив семінарію у

Тернополі в 1912 р. Учителював в Івачеві до 1914 р., з серпня 1914 р. до березня 1915 р. був вояком 35 п. п. австрійської армії, перебував у російському полоні з березня 1915 р. до квітня 1918 р. У березні 1919 р. – підпоручник УГА, займався набором до війська з Тернополя й Тереховлі. Потрапив у польський полон, звідки втік до Чехословаччини, перебував на еміграції до липня 1923 р. Згодом повернувся у с. Товстолуг. Поліція закидала йому антидержавну пропаганду, організацію української молоді. Й. Павлишин був засновником кооперативу та членом Просвіти. У 1928 р. він створив Сокіл у Товстолузі, куди набрав 53 члени. Ознайомив їх з ідеологією УВО, а у липні 1930 р. організував боївку УВО, куди входили Йозеф Шайнюк, Василь Лозинський, Кирило Литвин. Заприсяження членів УВО відбулось в липні 1930 р. через Остапа Сіяка, коменданта Тернопільської округи УВО. У 1931 р. Й. Павлишин займає посаду коменданта РЕ ОУН, а 11 листопада 1932 р. переїжджає до Тернополя, де стає членом ПЕ, проте надалі керував ОУН у Товстолузі. З кількох різних джерел поліції було відомо, що Павлишин був керівником ПЕ, брав участь у конференції ОЕ, у квітні виїжджав до КЕ ОУН де отримав накази та інструкції для кур'єрів та керівників РЕ [29, арк. 123–125].

Діяльність ОУН у Тернопільській ОЕ тісно пов'язана з ім'ям Никифора Гірняка [267]. Згідно версії поліції, 3 травня 1934 р. Н. Гірняк “Вірник”, отримав інструкцію від КЕ про бойову підготовку на червень [24, арк. 9] Н. Гірняк виконував контролюючі функції при ОЕ, як представник КЕ ОУН, проте поліція мала сумнів, що ця інформація була актуальна на другу половину 1934 р [29, арк. 132].

У вересні 1934 р. через конфідентів поліції стало відомо, що відбувся конфлікт між членами ОУН у Тернополі, а саме гостра розмова між О. Сіяком і Н. Гірняком. О. Сіяк заявив, що якщо політика керівників ОУН продовжуватиметься, то усіх чекає Береза Картузька, а Н. Гірняка на вулиці застрелить якийсь батько одного з ув'язнених хлопців або видасть поліції. Н.

Гірняк сказав, що буде старатись вирішити проблеми, але, незалежно від того, вимагатиме покарання для О. Сіяка через брак дисципліни [29, арк. 138].

Серед інших діячів, які мали стосунок до ОЕ ОУН поліцією зафіксовано технічного референта – Зенона Луцишина, який був власником радіомагазину у Тернополі [29, арк. 132].

Знаним діячем також був Томаш Кордуба, брат Ф. Кордуби, який був покараний міським судом староства у Тернополі за розповсюдження нелегальної націоналістичної літератури. Чотири рази перебував під слідством, проте не був засуджений. Станом на липень 1935 р. поліція вважала його членом ОЕ, де він займався збиранням коштів на бойовий фонд та розповсюдженням літератури. Т. Кордуба разом з Федором Процишиним планували замах на працівника слідчого відділу у Тернополі, який був свідком оскарження у процесі проти 23 членів ОУН у Тернополі [125, с. 107].

У списках оунівців, які потрапили у концтабір Береза Картузька, згадується підпільник Володимир Роговський із Смиківців, який вступив в ОУН у 1930 р., де проявив себе здібним організатором. У 1931 р. його арештовано за розповсюдження листівок ОУН та організацію бойових груп. Перебував під слідством цілий рік, але суд присяжних визнав його невинним. Вдруге В. Роговського арештовано 26 жовтня 1933 р. за підозрою у пошкодженні пам'ятника маршалові Пілсудському у Великих Бірках і організацію антишкільної акції. Поліція вважала В. Роговського дуже небезпечним діячем ОУН, внаслідок чого він опинився у Березі Картузькій, де перебував з вересня 1934 р. до вересня 1935 р. [125, с. 179].

Вже у пізніших, радянських документах, які характеризували діяльність ОУН у міжвоєнній Польщі у 1939–1940 рр., міститься інформація про те, Ярослав Логин займав посаду керівника Тернопільської ОЕ, а Михайло Зубович – керівника відділу розвідки і контррозвідки. У розпорядженні НКВС був список найвідоміших діячів “Юнака” на Тернопільщині та перелік членів ОУН, які мали зброю у селах Байківці, Русанівка, Шляхтинці, Біла, Черняхівці,

Охримівці, Курники, Гримайлів, Скалат, Суворці, Дубліно, Шлопаки [133, с. 126–127].

До цього ж періоду відносяться дані про ряд керівників підпілля ОУН на Тернопільщині. Зокрема, Дем'ян Мацілінський (1914 р.н.) був керівником РЕ у Дичкові, Юліян Кручовий керував ПЕ у Тернополі, а Євген Кручовий був членом ПЕ. Керівником Збараської ПЕ був Василь Пастушенко. Членами Тернопільської ОЕ були Фелікс Кордуба, Дігус, Любов Родивна. Активними учасниками підпілля були Кутовий (секретар адвоката Бриковича) та Володимир Мушкевич, священик у с. Охримівці (Збараський повіт), які були колишніми членами ОЕ [134, с. 132–144].

У міжвоєнний період лише розпочинали свою діяльність багато націоналістів, які згодом активно діяли в УПА. Прикладом може бути Іван Комар (1915 р. н., с. Лука Велика), який вступив в ОУН “за панської Польщі, де за націоналістичну діяльність переслідувався владою” [114, арк. 83].

Щодо чисельності ОУН, то Я. Стецько згадував, що на початку створення ОУН “справа кількості членів ОУН ніколи не обговорювалась на засіданнях і навряд чи хтось знав точну кількість. Ми могли орієнтуватися лише приблизно” [120, арк. 12]. Проте при подальшій розбудові мережі ОУН ведення обліку активістів виглядало цілком закономірним. Це підтверджує обшук навесні 1934 р. у Ярослава Антона Боднара. У нього виявили Наказ КЕ ОУН про реєстрацію всіх членів та симпатиків ОУН [30, арк. 62].

Про керівні кадри у Збараському повіті відомо, що станом на літо 1934 р. місцеву ПЕ очолював Михайло Топорович (1898 р.н). Поліція відзначала його значний вплив на молодь та організаторські здібності. М. Топорович також потрапив до числа тих, хто перебував у Березі Картузькій [125, с. 206]. Варто також згадати про Д. Клячківського, майбутнього командира УПА [142].

До Збараської ПЕ станом на 1934 р. входили також Михайло Руцак, який перебував у тому ж концтаборі. У 1930 р. він уже був арештований у зв'язку з нападом на поштовий автомобіль під Бібркою, проте був звільнений [125, с.

184]. Інший місцевий діяч Василь Пастушенко (1910 р. н.), організовував клітини ОУН на території повіту, за що 8 місяців перебував у в'язниці. Важливим фактом є те, що В. Пастушенко підтримував контакт із підпільною структурою ОУН на Волині, куди постачав нелегальну літературу [125, с. 157].

Особу ще одного керівника у Збаразькому повіті поліції вдалось з'ясувати під час допиту Євгена Костецького, 20 березня 1934 р. Він зізнався, що з першої половини 1931 р. був керівником районної ексекутиви в Токах [30, арк. 50]. У пізнішому звіті поліції за липень 1932 р. відзначалась активність члена ОУН Павла Козака з с. Гуцанка, проте його посади в організації не було з'ясовано [26, арк. 12].

Актив ОУН Збаразького повіту постійно комунікував із центром у Тернополі. Про такі контакти підпільників свідчить поїздка членів ОУН до Тернополя: І. Багрія, Я. Порожняка, І. Гевка, В. Мартинчука з с. Шили. 2 квітня 1933 р. вночі вони мали виїхати возом до Тернополя. І. Багрій зазначив, що вони мають приїхати о 6 чи 7 ранку, а повернуться цього ж дня чи наступного, залежно від обставин [53, арк. 1]. Загалом, станом на 1934 р. у Збаразькому повіті була добре організована структура ОУН [5].

Важливі факти у діяльності ОУН на території Збаразького повіту зафіксовані у документах радянського періоду. Зокрема, один із керівних постів у Збаражі станом на 1939 р ймовірно займав Василь Добротвар. Вже після початку Другої світової війни він очолив антирадянський виступ у грудні 1939 р. Затримані вже радянською владою 19 грудня 1939 р. жителі с. Черняхівці, Турок і Калецький зізнались, що є членами ОУН. Їм було відоме прізвище Бойка – одного з керівників ОУН, який сидів у польській в'язниці, а з початком війни був змушений виїхати в Німеччину. Після нього ОУН очолили Зирко і Борок, які до того мали досвід створення ОУН у с. Черняхівці. Ще одним керівником був житель м. Тернополя В. Керничний. У селах Кобилля та Іванчани ОУН очолював Білецький, який прийняв рішення про грудневий виступ проти радянської влади. В. Керничний через одного з керівників ОУН у

Збаражі Данилевича передав наказ про одночасний виступ у Збаражі і Черняхівцях. Станом на 1939 р. керівником ОУН у с. Черняхівці був Афтан Здирко [134, с. 88–96].

Про діяльність членів ОУН Скалатського повіту дізнаємось зі свідчень інформатора поліції, який у звіті від 13 травня 1933 р. доповідав, що був присутній на святі Христа у Львові, де передав листа він Генка Романюка до Антона Романюка. Інформатор мав би забрати матеріали ОУН для Скалатського повіту. На час складання доповіді матеріали ще не прийшли (мали прийти на Зелені свята з Праги – “Сурма”, листівки про знищення могил Січових стрільців). А. Романюк мав список усіх членів ОУН, що прибули на свято. Під час цього дійства збір членів ОУН чисельністю 150 осіб відбувся у стрийському парку, зі Скалата були присутніми Арсен Тригубчак і Андрій Тертека. До інформатора зголосились хлопці з Колодіївки: Стефан Зімак, Теодор Піддвірний, Стефан Козяр [21, арк. 39].

Видатним діячем ОУН на території Скалатського повіту був Мирослав Голояд, якого доставлено у Березу Картузьку в червні 1934 р. Поліція обґрунтовувала рішення тим, що М. Голояд контактував з ОЕ у Тернополі та є активним діячем на терені Скалатського повіту [125, с. 59–60]. У концтаборі також опинився Дмитро Перешлюга, один із найвідоміших організаторів ОУН на території повіту. Його неодноразово арештовували, але звільняли за відсутністю доказів [125, с. 160].

Стосовно керівних кадрів Теробовлянського повіту, то одним з найвідоміших повіті був В. Гринів, який влітку 1934 р. потрапив у Березу Картузьку. Згідно версії поліції, В. Гринів займав посаду районного коменданта ОУН у Теробовлі та мав великий вплив на українську молодь [125, с. 71]. Згідно інших даних, В. Гринів очолював Теробовлянську ПЕ [151, с. 68–69]. У цей період також арештовано Адріяна Іванчука. Станом на червень 1934 р. він був керівником РЕ у Струсові та, водночас, очолював ОУН у Теробовлянському повіті [125, с. 90].

Серед визначних діячів ОУН Зборівського повіту варто відзначити згадуваного Івана Габрусевича, який народився у с. Годів у сім'ї священника, з 1929 р. очолював підреферентуру Юнацтва КЕ ОУН [167, с. 47].

Ймовірно, що десь у середині 1930-х був утворений Зборівський повітовий провід ОУН. Його очолив Володимир Ульчак ("Зруб", 1912–1941), житель с. Озерна, член ОУН з 1931 р. "Зруб" був повітовим провідником до 1938 р., коли перейшов до обласного проводу. З 1938 по вересень 1939 року повітовим провідником ОУН був Іван Питльований ("Гонта", "Плугатар", 1915–1946), уродженець с. Заруддя, член ОУН із 1935 року. З приходом більшовиків "Гонта" виїхав на захід. Його змінив на посаді повітового провідника Омелян Польовий ("Очерет", 1913–1999), майбутній командир ВО "Лисоня" [166].

Ще одного активного діяча ОУН Василя Крохмалюка поліція вважала організатором клітин ОУН на території повіту. Він ініціював та очолив антишкільну акцію, за що був арештований, проте суд не зміг довести його вини. Він також потрапив до Берези Картузької влітку 1934 р. [125, с. 116].

У Залізцях провід ОУН перебував у руках студентської молоді, а організаційна сітка була переважно селянською. Провідником був О. Питляр, референт пропаганди Г. Бакуменко, ідеологічний референт Е. Дзюбинський. Як згадує учасник тих подій "провід був молодий і трохи недосвідчений, незважаючи на ув'язнення. Сам провідник, мабуть, мав занадто аналітичну і раціональну вдачу, щоб бути твердим і рішучим революційним командиром" [151, с. 273]. У 1930-х рр. І. Габрусевич створив у Поморянах клітину ОУН до якої належали: Василь Дичок, Антін Жуковський, Роман Данилевич, Михайло Зубрицький. Це звено стояло на чолі всього українського життя у Поморянщині [151, с. 373].

Поряд із керівними кадрами цих повітів потрібно також розглянути провідників Золочівського повіту, а згодом округи. Так, у Золочівському повіті Роман Вельган у червні 1934 р. потрапив у Березу Картузьку за те, що виконував обов'язки кур'єра між КЕ ОУН і Золочівською ПЕ [125, с. 43]. Богдан

Гошовський, станом на липень 1934 р. був членом ПЕ, кілька разів був арештований, але суд звільняв його через відсутність доказів [125, с. 70]. Інший підпільник Роман Патковський був арештований ще у 1930 р. за підпал стирт у фільварку в Петрицях (Золочівський пов.), але виправданий. Перебував у Березі Картузькій у червні–листопаді 1934 р [125, с. 158]. У той час оунівець Михайло Ласка організував клітини ОУН серед учнів гімназії. Заснував і керував збором коштів на бойовий фонд організації, поширював нелегальну літературу [125, с. 125].

Під час масових арештів влітку 1934 р. 8 липня до Берези Картузької потрапив Антон Демкович–Добрянський. У 1931 р. він вже відбував півторарічне покарання у в'язниці за діяльність в ОУН. Серед української молоді А. Демкович–Добрянський проводив агітаційну роботу та розповсюджував нелегальні матеріали, що й стало причиною арешту [125, с. 77–78].

До Берези Картузької також потрапив Петро Бурачок (1909 р.н., Броди). Він був активним діячем товариства “Молода громада”, розповсюджував серед молоді видання ОУН. Згідно з секретною інформацією, П. Бурачок станом на липень 1934 р. був членом ПЕ [125, с. 40].

Одним із найвизначніших діячів із Золочівщини був Василь Кук [150], який був членом Юнацтва ОУН з 1929 р. У 1930 р. увійшов до складу Золочівської ПЕ, очолював її у 1936–1937 рр [238, с. 721]. У цей період також зафіксовано посаду провідника ОУН у Золочівській тюрмі, де перебувало близько сто осіб у справах з Радехівщини, Тернополя та Золочева. Ним був Степан Галамай [154, с. 37–40].

Про діяльність ОУН у Золочівському повіті також згадував Кость Таланчук, який народився 8 травня 1914 р. в Олеську Золочівського повіту. З 1928 р. Він належав до Соколу, де було 60 хлопців і дівчат. Молодь щороку брала організовану участь у всенародніх здвигах на Підлинській горі під пам'ятником–хрестом М. Шашкевича. В ОУН К. Таланчук перебував з 1932 р.

У 1936 р. Він був пов'язаний із іншими членами ОУН з с. Закомар'я, а також з Михайлом Шумінським, Ілярієм та Василем Куками. У с. Ремизівці в ОУН діяли Петро Цица і Петро Дацьків, а також двоюрідні брати–тезки Петро і Петро Сороки [174, с. 439–445].

До Тернопільського воєводства входив також Радехівський повіт. Тут обов'язки повітового провідника виконував В. Лобай “Вугляр” аж до свого арешту в грудні 1938 р. [154, с. 90].

Як згадував сам В. Лобай, керівником ПЕ перед ним був Данило Чайковський, а після – студент теології Володимир Максимович. В. Лобай почав організовувати повіт після пацифікації, проводив шкільну, антимонопольну акцію, насипання могил. У 1933–35 р. В. Лобай мав головне завдання – ламати “сокальський кордон”, закріплювати оргзв'язки з Волинню [161, с. 29–30].

Ще одним видатним діячем ОУН у Радехівському повіті був Б. Казанівський (“Щетина”) [154, с. 41]. Згідно спогадів В. Лобая, Б. Казанівський відповідав за усі справи в повіті [161, с. 27–118]. Він займав посаду організаційного референта Радехівської ПЕ у 1933–1937 рр [238, с. 692].

Звичайною практикою для оунівців було використання легального підприємництва для підпільних потреб. Прикладом у Радехівському повіті був Микола Свистун з Ордова, який відкрив мануфактурну крамницю у Радехові, став військовим референтом ПЕ. Крамниця була надійним зв'язковим пунктом. У польській гімназії ім. Баденього діяла клітина ОУН під проводом Романа Левицького [154, с. 22–23].

Характеристика керівних кадрів ОУН у Радехівському повіті була би неповною без ще кількох прізвищ. Так, Петро Тупиця “Качур” із Дмитрова, член Радехівської ПЕ, займав посаду референта пропаганди [154, с. 39–41]. Дмитро Кушинський з с. Криве у той час виконував обов'язки районного провідника. Пост районного провідника також займали Дубенко з Середпільців та Лис зі Щурович. І. Войтович виконував функцію підрайонного провідника у

Щуровичах [154, с. 36–42]. За спогадами Л. Павлишина, станом на листопад 1938 р. І. Войтович займав посаду провідника РЕ ОУН в Лопатинському районі [169, с. 123].

На території Радехова також діяв член ОУН Мартин Синицький. Він очолював клітину ОУН, яку організував Володимир Дибайло. М. Синицький перебував у Березі Картузькій до 21 листопада 1934 р. [125, с. 193]. В. Дибайло був одним з провідних діячів на території повіту, організовував клітини ОУН, перебував у Березі Картузькій [125, с. 80].

У 1936–39 рр. Лука Павлишин (псевдо “Вовк”) працював управителем початкової школи у с. Завидче Радехівського повіту [169, с. 119]. У листопаді 1938 р. дав клятву–приречення і став членом ОУН, завдяки провідникові ОУН в Лопатинському районі Івану Войтовичу, жителю с. Завидче і члену ОУН Миколі Лисаку, с. Щуровичі. Після кількох місяців активної роботи Л. Павлишина призначено заступником районного провідника [169, с. 123–127].

Ще один діяч ОУН Р. Мандрика народився у Лопатині у 1912 р. Вступив в ОУН у 1930 р. за допомогою Зені Кравців. Брав активну участь у шкільній акції. У зв’язку з цим у жовтні 1932 р. поліція арештувала обох Р. Мандриків з Лопатина, Федора Головайчука з Ляшків, Миколу Лисака і Ганну Максимець зі Щурович. Усі засуджені в Золочеві з вироками від 2 до 6 років [163, с. 270–277].

Наступною великою структурною одиницею ОУН на території Тернопільського воєводства була Бережанська ОЕ ОУН. Керівні кадри Бережанської округи формувались у середовищі гімназистів та під впливом традицій УВО. Більшість керівників ОУН були пов’язані з Бережанською гімназією та були жителями найближчих сіл та містечок.

Серед них першим варто згадати Володимира Герету, який народився 19 лютого 1911 р. у Козові, з 1926 р. був членом УВО [274, с. 4–5]. У червні 1929 р. його виключили з гімназії за участь у Пласті, тому закінчував польську гімназію у Тернополі, після чого вступив на правничий факультет Львівського

університету. Першим повітовим провідником ОУН на Бережанщині став Осип Рижевський. В. Герета – його заступником та бойовим референтом [274, с. 6].

Інший вихідець з Козови, Лев Ярослав Зацний (“Троян”, “Вік”, “Декан”) народився 3 травня 1911 р. У 1929 р. зайняв пост організаційного референта ПЕ Бережанщини. До складу ПЕ, окрім провідника О. Рижевського і бойового референта В. Герети, входили Я. Старух, Д. Мирон, І. Думик, П. Федорів, Г. Голяш. У 1931 р. Л. Зацний закінчив гімназію, а продовжив навчання у Краківському університеті [275, с. 4–5]. У 1937 році він призначив на посаду військового (за іншими даними — організаційного) референта ПЕ Г. Голяша [136, с. 248; 215; 139]. Вихідці з Бережанщини контактували і в інших місцевостях, про що свідчить організаційна зустріч Л. Зацного з Т. Федечком, яка відбулась у вересні 1938 р. у Львові [275, с. 10].

Як твердив І. Гірняк, Ярослав Старух у 1929–1930 рр. виконував функцію референта пропаганди. Проте, за даними польської поліції він у 1931–1932 рр. під псевдонімом “Максим” очолював молодіжний відділ Бережанської ПЕ. Така інформація узгоджується з відомостями підпілля про смерть Я. Старуха, де він названий організатором Юнацтва ОУН в Бережанщині з молодих літ [130, с. 43].

Районним комендантом ОУН у м. Бережани станом на літо 1934 р. був Богдан Старух (1909 р. н.). Поліція характеризувала його як “запеклого українського шовініста” та розповсюджувача літератури ОУН [125, с. 200]. Таку характеристику підтверджують відомості поліції про те, що Б. Старух створив у Бережанах спецбоївку [20, арк. 9].

Згідно з даними польської поліції, станом на червень 1934 р. членом ПЕ був Богдан–Володимир Пашковський. Він працював контролером повітового союзу кооперативів, займався організацією бойових груп та розповсюдженням літератури ОУН. Задля цього В. Пашковський використовував свої виїзди у села повіту для контролю кооперативів. Перебував у Березі Картузькій з 10 липня 1934 р. до 20 вересня 1935 р [125, с. 158]. У той самий період до концтабору

потрапив Петро Сагайдачний. Поліція вважала його ймовірним членом ПЕ. П. Сагайдачний відбув 10 місяців арешту за організацію таємного товариства колишніх українських січових стрільців та, згідно секретної інформації, у 1930 р. у Чехословаччині закінчив курси ОУН [125, с. 188].

Станом на 1937 р. повітовий провід Бережанської ПЕ перебував у с. Бишки. У той час Григорій Голяш (“Модест”) був повітовим провідником Юнацтва, Осип Кусень (“Сірий”) із Олесина займав посаду районного провідника ОУН Козівського району [136, с. 227].

Василь Галаса став членом ОУН у 1937 р. Йому про організацію розповів Осип Кусень, а безпосереднім зверхником був Петро Бесага [143, с. 18]. Після кількох місяців його призначили районним провідником Юнацтва ОУН. До структури входило 10 сіл та м. Козова [143, с. 19]. У с. Олесин, яке було осередком районного керівництва ОУН, нараховувалось 12 членів, 20 юнаків, 5 дівчат та близько 50 симпатиків. Членами ОУН були Осип Кусень, Петро та Іван Бесаги, Йосиф і Григорій Смачили, Іваня Яцик, Іван Кульбачинський, Микола Кузишин, Іван Тайфурка, Михайло Кусень, Іван Баривка. Станичним Юнацтва був Ілько Смачила [143, с. 20–21].

Сам В. Галаса згадував про це так: “в ОУН я вступив у 1937 р. у с. Олесин через Осипа Кусеня – “Сірого”, керівника РЕ ОУН. До вступу в ОУН я був активним членом Просвіти у с. Олесин. Вірогідно, ця обставина була причиною того, що О. Кусень звернув на мене увагу, наблизив до себе і після відповідної націоналістичної підготовки запропонував мені вступити в ОУН, на що я дав свою згоду. У 1938 р. призначений керівником РЕ Юнацтва, яку очолював до арешту польською поліцією у травні 1939 р.” [115, арк. 123].

Щодо пізнішого періоду діяльності керівних кадрів ОУН, то станом на 1939 р. очолював ПЕ Бережанського повіту Іван Гірняк [136, с. 228]. У той час, влітку–восени 1939 р, Г. Голяш займав посаду військового референта Бережанської ОЕ, а Петро Федорів “Дальнич” був провідником Бережанської ОЕ (в’язень польських тюрем 1930–31, 1934–36, 1938–39 рр.) [162, с. 472–474].

Богдан Івашків з с. Бишки, закінчив Бережанську гімназію, де керував мережею ОУН. Про нього також була інформація, що у 1939 році він виконував обов'язки референта пропаганди ОЕ та керівника ОЕ у 1939 р [162, с. 475].

Серед керівних кадрів Бережанської округи також варто відзначити таких осіб, як: Григорій Гірняк – повітовий референт Юнацтва, Теодор Голяш – кущовий керівник ОУН с. Бишки, Конюхи, Ценів, Іван Івашків – підрайонний провідник ОУН, Микола Косович – парох с. Бишки, організатор інтелігенції в ОУН, Григорій Лихолат – підрайоновий провідний ОУН, Йосиф Марків – районний провідник, Михайло Сисак – член підрайонного проводу ОУН, Іван Федечко – член ПЕ ОУН, голова “Просвіти” [136, с. 243–248], а також Теодор Федечко – керівник ПЕ, а від середини 1937 р. до лютого 1939 року – керівник Бережанської ОЕ [202, с. 185].

Важливим для встановлення керівних кадрів є перелік присутніх на нараді керівників ОУН Бережанщини, яка відбулась вже після початку Другої світової війни. Дослідник В. Мороз подає дані, що на ній були присутні: Г. Голяш – провідник ОЕ, Степан Гаврилюк “Чорний” – провідник ПЕ, Іван Гірняк “Мороз”, Лев Рега, референт пропаганди Богдан Іванків “Боз”, “Топір” [276, с. 103].

З вищенаведених даних бачимо, що у Бережанському повіті мережа ОУН була досконало організованою та охоплювала більшість сіл, де активно діяли звена ОУН різного рівня.

Серед керівних кадрів ОУН Підгаєцького повіту поліції було відомо про Миколу Виваля, зв'язкового і провідного діяча с. Божиків, який був членом ПЕ Підгаєцького повіту, разом з Даньковим і Миськовим [136, с. 309].

Після пацифікації у Підгаєцькому повіті поліція вважала цілком можливим існування ПЕ у Підгайцях. Провідником був Василь Бойко, секретарем Євген Ткачук. Як окремий відділ діяли Володимир Пришляк з Заставча, Ярослав Кальба з Мозолівки та Марія–Ольга Содомора з Вербова.

Згідно з іншими даними, Підгаєцька ПЕ ОУН була створена 31 грудня 1931 р. на таємних зборах студентів університетів та тих, кого виключили з навчальних закладів за антидержавну діяльність. Прикриттям для цих зборів була нібито мета залучення студентів до філії Просвіти у Підгайцях. На цих зборах поділили повіт на 10 районів. До них часто виїжджали І. Даньків, О. Галькевич, О. Голубяк, В. Пришляк. Референти виступали перед селянами з освітніми доповідями, виконували організаційну та пропагандистську роботу ОУН.

У районі постерунку державної поліції у Горожанці згідно конфіденційної інформації мала існувати РЕ у складі: О. Голубяк – член і організатор Лугу, Ярослав Придаткевич – син священика, Михайло Сарабин (усі з с. Горожанка), Володимир Бодак, Володимир Калакура (члени Сокола з Гнильча) [215, с. 105–106].

Приблизна кількість членів ОУН у Підгаєцькому повіті станом на 1935 р. – 234 особи. Повітовий комендант поліції подавав у воєводське управління пропозиції щодо обмеження впливу ОУН, які полягали у обмеженні та повторній цензурі усіх програм сценічного мистецтва, де беруть участь аматори та установити суворі санкції за зміну програми чи порушення громадського спокою на таких заходах [215, с. 232].

Серед націоналістичних діячів Перемишлянського повіту провідну роль відігравав отець Еміліян Ковч, який був членом та одним з керівників ОУН. Богдан Кордюк згадував про те, що він “був головою підпільної організації українських націоналістів на Перемишлянський повіт” [358]. Підтверження цього факту подають упорядники біографічного додатку до праці П. Мірчука “Нарис історії ОУН” [238, с. 707].

Про участь Е. Ковча в ОУН також згадувала Олена Вітер: “Я особисто була членом ОУН з 1932 року і проводила значну виховну націоналістичну роботу з населенням. Також мені було відомо, що священик м. Перемишляни Ковч Еміліян був членом районного проводу ОУН” [151]. Найвірогідніше, що Е.

Ковч займав посаду референта пропаганди, зважаючи на його проповіді, постійну працю з людьми та активність у громадському та політичному житті повіту.

Ймовірним військовим референтом ПЕ в Перемишлянах був Іван Романів (1919 р.н., магістр права), у якого знайдено поліцією зошити і нотатки про військовий вишкіл [97, арк. 18].

Оунівці на території Перемишлянського повіту постійно зазнавали репресій з боку польської держави. Так, Теодора Барана звинувачували в організації Пласту, співпраці з ОУН. У зв'язку з цим його арештовували у 1930 р. та 1933 р., але закривали слідство через відсутність доказів. Т. Баран розповсюджував літературу ОУН, був інтелігентним та політично обізнаним [125, с. 25]. Врешті, у 1934 р. він опинився у концтаборі Береза Картузька [234, с. 329]. Антона Романюка польська влада вважала членом КЕ ОУН. На території Перемишлянського повіту він створював “Самоосвітні гуртки”, де поширював ідеї ОУН [125, с. 183].

Щодо діяльності ОУН у Бучацькому повіті, то станом на 1932 р. польська поліція вважала, що чисельність ОУН на території повіту складала 117 осіб. Під впливом ОУН перебували керівники українських товариств, зокрема, Остап Воронка і Сильвестр Винницький [228, с. 21–23].

У звіті від 21 січня 1936 р. поліція відзначала, що націоналістичними діячами в гміні Озеряни були Павло Когут, Микола Вдовин, Павло Хомут, Еліяш Синишин. Усі вони брали активну участь у легальних товариствах та мали значний вплив на українську людиність [60, арк. 84].

Діяльність ОУН у Бучацькому повіті була тісно пов'язана з братами Юліяном та Володимиром Гуляками. Володимир Гуляк “Варнак” (1912 р.н.) до 1939 р. був кілька разів арештований, займав посаду військового референта, згодом керівника Бучацької округи ОУН. У 1938 р. був ув'язнений у Бучачі разом з Юліяном Гуляком (1915 р.н.), звідки згодом їх перевели до Чорткова, де вони перебували до вересня 1939 р. [148, с. 446–451; 228, с. 23–24].

Юліян Гуляк (1915 р. н., с. Жизномир), закінчив учительську семінарію в Заліщиках, де вступив в ОУН. Був повітовим референтом Юнацтва ОУН, повітовим провідником Буцацького повіту, згодом окружним провідником Чортківщини до арешту поляками у 1939 р [148, с. 446–451; 228, с. 137]. Серед відомих діячів ОУН у повіті варто також відмітити окружну провідницю жіноцтва у Буцацькому повіті Клавдію Чайківську (“Ластівка”) [228, с. 23–24].

Видатним діячем ОУН у Чорткові був Іван Шиманський, член ОУН з 1929 р., вчився у Рогатинській гімназії та філософському факультеті Львівського університету. Арештовувався польською владою. У 1931 р. за дорученням Є. Коновальця виїхав до м. Софії, де виконував обов’язки секретаря ОУН на Болгарію. Його знайшли мертвим 4 травня 1933 р. у парку в Софії [230, с. 12].

Станом на літо 1934 р. членом Чортківської ПЕ був Олександр Дrajневський. Поліція вважала, що він займається організацією клітин ОУН на території повіту та розповсюдженням нелегальної літератури [125, с. 83].

Микола Косарчина був одним з найактивніших українських діячів на терені Чортківського повіту. Згідно з інформаційними донесеннями, він організував антишкільний виступ у Нагірянці і навколишніх селах. Потрапив у Березу Картузьку, де перебував з 10 липня 1934 р. до 18 вересня 1934 р [125, с. 112].

У Березі Картузькій влітку 1934 р. опинився також Петро Войтович із Вигнанки Горішньої. Під час навчання у гімназії він поширював серед молоді ідеї ОУН. Польська поліція вважала, що П. Войтович був членом боївки у Чорткові та делегованою від молоді особою, яка входила у ПЕ [125, с. 47–48]. Очевидно, що йдеться про керівництво референтурою Юнацтва ОУН.

Серед керівних кадрів ОУН у Буцацькому повіті також треба згадати Євстахія Дзюбу, який від січня 1939 р. був членом ОУН та керівником трійки, членів якої не назвав [97, арк. 19].

Норберт Рибак (1898 р. н., Монастириська) кілька разів був арештований за діяльність в УВО. Проте за відсутності доказів, суд закривав усі справи.

Станом на літо 1934 р. організовував клітини ОУН у Монастириськах та околицях, розповсюджував нелегальну літературу. Також перебував у Березі Картузькій [125, с. 175].

У першій половині 1935 р. у повіті зафіксовано діяльність боївки у Нагірянці у складі Теодора Поповича і Данила Сліпенького [62, арк. 2–3].

У Борщівському повіті підпільною діяльністю керував Андрій Лунів, а після його загибелі повіт очолив Василь Тарнавський, бухгалтер повітового союзу кооператив. Він керував організаційною роботою до 1934 р. Із 1934 р. до 1940 р. керівником Борщівської ПЕ був Омелян Вец, колишній четар УГА, ревізор повітового союзу кооперативів [229, с. 15]. Відомо також, що до складу Борщівської ПЕ входив Яків Боднар, який перебував у Березі Картузькій [229, с. 34].

У донесенні Заліщицького повітового староства від 29 липня 1937 р. подавалась інформація про водія повітового старости у Заліщиках Юрія Кузя з Ворвулинець, який підозрювався у контактах з оунівцями. У 1934–35 рр. він забрав зі староства кілька револьверів та передав оунівцям. Також поліція вважала, що Роман Скоморовський із Заліщик є визначним членом ОУН. Адміністративний референт староства Йозеф Робак, який був українцем, також підтримував тісні стосунки з Ю. Кузем [32, арк. 10]. У Ворвулинцях також діяв Іван Малюк, активний член ОУН [153, с. 738].

У діяльності в ОУН на території повіту у 1937 р. поліція звинувачувала Івана Володимира Барана, абсолювента гімназії та Романа Гавронського, садівника [39, арк. 45].

Дослідник історії ОУН Роман Висоцький вважає, що протягом останніх 4 років перед початком Другої світової війни чисельність ОУН зростала та мала два основних етапи. Перший етап почався через ріст популярності ОУН після варшавського і львівського процесів. Другий етап розпочався у 1938 р. та був зумовлений трьома основними причинами: подіями на Закарпатті, загостренням польсько–українських стосунків та ліквідацією КПЗУ [317, с. 336].

Таким чином, точну чисельність членів ОУН неможливо встановити через особливості підпільної діяльності та місцями неточні та неповні дані польської поліції. Потрібно розрізняти заприсяжених членів ОУН, симпатиків, прихильників, членів Юнацтва ОУН. За нашими підрахунками чисельність ОУН у Тернопільському воєводстві на початку діяльності становила становила триста–чотириста осіб, а наприкінці 1930–хх років не менше ніж дві тисячі з прихильниками та членами Юнацтва ОУН включно.

Отже, підсумовуючи вищенаведені факти у цьому розділі, відзначимо, що основними центрами діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві були міста Тернопіль та Бережани. Вони стали центрами ОЕ, та були осередками, з яких ОУН поширювала свою діяльність на інші території воєводства.

У 1937–1939 рр. кількість членів ОУН збільшувалась, що стало поштовхом до зміни структури. Було створено нові окружні езекутиви, центрами яких стали найбільші повітові міста. У Тернопільському воєводстві створено Золочівську ОЕ, Чортківську ОЕ. До Тернопільської ОЕ входили Тернопільський, Збаразький, Скалатський, Зборівський, Теремовлянський повіти, до Бережанської ОЕ – Бережанський, Підгаєцький, Рогатинський, Перемишлянський повіти. Члени ОУН з Бережанської округи активно організовували підпілля у Бучацькому повіті. До Золочівської ОЕ належали Золочівський та Бродівський повіти. У Чорткові у 1935 р. існувала підокруга ОУН, згодом Чортків став центром ОЕ, яка охоплювала Чортківський, Заліщицький, Борщівський повіти. Структура ОУН пройшла тривалу еволюцію від дрібних гуртків у середовищі гімназистів та студентів до широкої і розгалуженої мережі напередодні Другої світової війни. Чисельність ОУН у Тернопільському воєводстві зростала від моменту створення у 1929 р. і до початку Другої світової війни. Серед основних причин збільшення чисельності відзначимо такі важливі події, як пацифікація, Варшавський та Львівський процеси ОУН, створення Карпатської України

РОЗДІЛ 4

ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН ТА ПРОТИДІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ

4.1. Видавнича та пропагандистська діяльність ОУН

Серед головних завдань, які задекларувала новостворена в 1929 році Організація Українських Націоналістів, було піднесення політичної свідомості українців. Інструментами для такої роботи були, перш за все, пропаганда та видавнича діяльність. ОУН абсорбувала досвід попередніх організацій — УВО та СУНМ.

Пропагандистські елементи діяльності ОУН дозволяють реконструювати основні засади комунікативної праці організації, способів і засобів поширення своїх ідей серед українського населення.

Серед найважливіших таких засобів було поширення листівок. Хронологічно першою листівкою ОУН у Тернопільському воєводстві, яку нам вдалося виявити, є листівка “Про науку і навчання”, видана у листопаді 1929 р.

У тексті автори обґрунтовували необхідність навчання: “Справа науки не є річчю «техніки» чи «тактики», хоч які б ідейні мотиви нами не керували. Основою у відношенні нас, молодих націоналістів, до науки має бути почуття обов’язку перед Справою. Свідомі завдань, що стоять перед нами, мусимо трактувати науку, як один із засобів боротьби із ворогом. Революціонер це не тільки той, хто орудує бомбою. Він для успіху революції вміє працювати у суспільному житті, гідно й уміло виступати на зборах та в пресі. Боротьба за Незалежну Соборну Українську Державу коштує і щораз більше коштуватиме великих трудів і багато посвяти на всіх ділянках українського політичного життя. Ідучи революційним шляхом до нашої Великої Цілі не вільно нам забувати, що всі устремління мусимо спрямовувати в одне русло...” [46, арк. 5].

Наприкінці листівки зазначалось, що націоналісти вважають освіту під егідою окупанта смертельною для нації, та що “Молодь є носієм Майбутнього Нації і тому за її душу в першу чергу змагається кожен з окупантів” [46, арк. 5].

Без сумніву листівка була адресована гімназійній та студентській молоді. Очевидно, що автор теж належав до цієї найбільш активної і радикально налаштованої суспільної групи.

Наступного року, 18 лютого 1930 р. всі повітові команди поліції у воєводстві отримали зразки саботажної інструкції УВО та інших агітаційних матеріалів: “Сильний характер”, ”Поведінка в підпіллі”, ”Поведінка в підпіллі на селі” [46, арк. 42].

Пропагандистська праця ОУН у цей період була тісно пов’язана з першим керівником Тернопільської ОЕ Василем Турковським. Його заарештували 27 лютого 1932 р. у потязі, яким він їхав на канікули. При обшуку у нього знайдено два пістолети та багато набоїв [101, арк. 19]. Поліція вважала, що В. Турковський мав виконати на терені Скалатського повіту якусь збройну акцію [1, арк. 50].

Того ж дня проведено обшук у помешканні В. Турковського в Академічному домі у Львові. Було вилучено брошури та реферати ОУН. Серед іншого знайдено цитати, виписані з історії боротьби різних народів. Одна з них особливо привернула увагу поліції: “Україна є, була і буде, бо мусить бути. Ми здобудемо волю наукою і мечем, бо інакше бути не може. Без великих жертв нема свободи, нема волі” [1, арк. 51].

Після затримання В. Турковського поліція продовжива арешти інших членів ОУН, зокрема, Панаса Теодора з с. Лежанівка, Павла Стадника, Мирослава і Володимира Голоядів з с. Теклівка, Петра Дзіся і Фелікса Кордубу – учнів української гімназії у Тернополі [101, арк. 19].

У домі П. Стадника знайшли 3 відозви, що розпочиналися словами “Український народ”, які видані ОУН з датою “постій 22 січня 1932 р”; карту

України, 2 карти тернопільського і скалатського повіту, та кілька українських книг [1, арк. 52].

У Т. Панаса було знайдено кореспонденцію студентської секції у Скалаті, організаційну інструкцію референтури для студентських повітових організацій з планом діяльності під час літніх канікул 1931 р., список 56 членів студентської секції у Скалаті. Ця секція, що була утворена 11 липня 1931 р. з ініціативи В. Турковського, розповсюджувала листівки у 20 селах Скалатського повіту [133]. Студентська секція у Скалаті зосереджувалась на прочитанні рефератів і поширенні листівок. На зібранні 25 грудня 1931 р. у Гримайлові було вирішено зачитати реферати у Гримайлові, Товстому, Білитівці, Скалаті, Сороцьку, Старому Скалаті, Колодіївці, Вікнах. Виступи були приурочені до 14-ї річниці проголошення незалежності України і 13-ї – об'єднання всіх українських земель в одній державі. 10 січня 1932 р. відозви ОУН були поширені у 21 місцевості повіту [1, арк. 52].

Також у Т. Панаса під час огляду виявлено рукописну доповідь на восьми сторінках зошита під назвою “22 січня 1918–1919 рр”. Текст розпочинався словами “Український народ” та був майже ідентичним з відозвами ОУН від 22 січня 1932 р., які у лютому 1932 р. були масово розкинуті на території воєводства. У цьому контексті варто зауважити, що 2 жовтня 1931 р. Т. Панас отримав посаду торгового практиканта у кооперативній філії та разом з А. Ференцем об'їздив українські кооперативи повіту [125, с. 156].

Доповідь закінчувалась подякою першим організаторам і творцям української національної армії, всім її лицарям, які поклали свої заслуги на вівтар вітчизни і перед всім світом показали волю українського народу до державного і незалежного життя. Далі автори наголошували, що “як на крові апостолів виникла християнська церква, так на крові і терпінні українських національних борців за велику ідею 22 січня виникає світло і всеперемагаюча святиня незалежної Української національної держави” [125, с. 156].

Під час розслідування діяльності В. Турковського польській поліції стало відомо про ряд нарад оунівського активу у Тернопільській окрузі. Так, 20 вересня 1931 р. у приміщенні Просвіти у с. Лежанівка В. Турковський провів нараду повітового активу ОУН, де були присутні Іван та Теодор Панаси, Олександр Пісецький з Гримайлова і двоє невідомих з сіл Фащівка і Лука. Свідок Новитка розповів поліції, що бачив В. Турковського і Т. Панаса 8 січня 1931 р., коли вони несли якісь невідомі пакунки. Очевидно, це були відозви ОУН, поширені 10 і 17 січня у Скалатському повіті [1, арк. 54].

12 січня 1932 р. у будинку дяка Крушельницького у Скалаті, відбулась ще одна нарада ОУН під керівництвом І. Панаса і В. Турковського. Присутніми були Т. Панас, П. Стадник, брати Голояди, Д. Перешлюга з Товстого, В. Качор з Познанки Гнилої, Т. Буката з Гримайлова, Ірена і Стефанія Бачинські з Жеребек, А–Б. Любінський з Колодіївки, Н. Бачинська з Тернополя. Наступного дня В. Турковський поїхав до Тернополя, залишивши у гардеробі вокзалу валізу і невеликий пакунок. Потім вирушив у місто, де стеження за ним обірвалось біля будинку Фелікса Кордуби на вул. Дороша. Згодом на пакунок на вокзал прийшов невідомий чорнявий хлопець низького росту. Усі учасники цих подій підозрювались у націоналістичній діяльності [1, арк. 54 зв.].

У справі В. Турковського також проходили Йосафат Добривода, Олекса Метельський, Йосип Тульчак, Гаврило Метельський, Микола Бровчук, Олекса Фік, Йосип Шуст, Михайло Ніздропа, Дмитро Намага, Дмитро Когут, Олександр Гудз [92, арк. 2].

Результатом арештів В. Турковського та інших провідних членів ОУН стало те, що члени ОУН в Скалатському повіті постановила ліквідувати конфідентів Івана Марущака, Василя Затирку та коменданта поліції в Гримайлові Михайла Ковалю [92, арк. 5].

ОУН поширювала свою пропагандистську діяльність також і на Збаразький повіт. У звіті від 31 жовтня 1933 р. міститься інформація про поширення листівок антишкільної акції у гмінах Збараж, Залужжя, Іванчани,

Курники, Лисичанці, Шельпаки, Кошляки, Токи, Добромірка, Гущанка, Лозівка. У Токах було вибито шиби та понівечено державний герб, у Шельпаках вибито 2 шиби. У поліції ці події вважали проявом діяльності ОУН, хоча на території повіту організованих клітин ОУН виявити не змогли. Проте підозрювались окремі особи, які могли бути в ОУН [4, арк. 12].

З усіх населених пунктів цього повіту особливою активністю відзначалось село Шили. Так, в ніч з 19 на 20 квітня 1930 р. тут було розкидано листівки [4, арк. 7]. Водночас невідомі повісили їх біля церкви. Поліція підозрювала дяка Володимира Пастушенка і його брата Василя, учня 7 класу гімназії у Тернополі. Їх було покарано – 14 днів арешту [4, арк. 14]. Наступна акція у Шилах відбулась 23 січня 1932 р., коли на парканах керівника гміни та симпатиків УНДО були прикріплені листівки ОУН. Друком листівок займались В. Пастушенко і Степан Клим [49, арк. 12–14].

Листівка починалась із заклику: “Український народе! Ти програв недавно свою визвольну війну! Політична неволя лягла важкою зморою на цілому Твоєму житті і з нею прийшла і соціальна нужда” [49, арк. 15]. Далі автори листівок апелювали до крові і поту українського народу, якими зрошено землю. Висловлювався жаль, що цю землю віддали чужинцям–переселенцям. Не кращою виглядала ситуація у промисловості, де “займанець відібрав усі варстати праці. До фабрик на твоїй землі попроваджував займанець своїх робітників – ляхів з корінних земель своєї держави” [49, арк. 15].

Автори листівки подавали свій варіант оцінки польської влади. Передусім наголошувалось на пацифікації, морі крові та жертв, тисячах знищених і пограбованих українських господарств. Закінчується листівка цілим абзацом закликів у формі категоричних тверджень: “Займанець причина усього! Твоя кервавиця (щось нажите важкою працею. – *І. С.*) має іти в руки тих, що стискають петлю на твоїй шії!! Навіть дрібним датком Ти понижуєш свою національну честь!” Основним гаслом, яке було написане великими літерами та

було основною думкою, яку члени ОУН намагались донести до українців було: “Ти не смієш свого добра давати чужинцям!” [49, арк. 15].

Серед інших листівок ОУН варто згадати “Село, як поле діяльності організації” [21, арк.79–80], “Село, як терен організації” [23, арк.20–21], ”Українські батьки та матері” [20, арк.40, 40 зв.], ”Молоді друзі! Українські школярі” [23, арк. 34, 34 зв.], “Український народе” [20, арк. 42, 42 зв.], ”Українці і гуцули” [21, арк. 101–102], ”Як боротись за виховання української молоді” [20, арк.43–45 зв.], “Українці” [64, арк. 29]. “Присяга Крутам”, “Ода пісні” [64, арк. 5–26], “Наша боротьба” [68, арк. 9] та інші [23, арк. 45–48].

У поліційній записці для внутрішнього користування від 1 лютого 1932 р., у якій аналізувалась пропагандистська діяльність ОУН, знаходимо твердження про те, що за останній рік можна було спостерігати масовий друк і поширення листівок ОУН. Причиною є те, що ОУН сама стверджує, що масове поширення нелегальної літератури є одним з головних завдань. У поліції висловлювали занепокоєння, що коли ОУН не буде зустрічати перешкод, то незабаром не буде дня, щоб не було поширено листівок. Керівництво поліції гостро критикувало підлеглих та наголошувало, що поширення листівок ОУН свідчить про вкрай незадовільну працю органів поліції. Висловлювалось невдоволення контрзаходами, які були недостатніми. Водночас багато виконавців практично уникали покарань. Перед усіма місцевими органами поліції ставилось завдання організувати розвідку і встановити провідників антидержавної політики у своєму районі. Наголошувалось, що уся праця ОУН зосереджується навколо одного чи двох енергійних провідників, яких поліція неодмінно мусить знайти. Тоді пошук виконавців розповсюдження листівок чи інших акцій не буде важкою справою [49, арк. 68].

Розповсюдження літератури було чи не наймасовішою та найтривалішою акцією ОУН. Способи поширення були різними, аж до підкидання примірників підпільних газет окремим господарям, які чіпляли на вікно або прив’язували до дверної ручки [176, с. 156]. Схожий випадок зафіксовано вночі 3 лютого 1932 р.,

коли через вибите вікно до будинку Кирила Сковрона у Збаражі вкинуто листівку ОУН. Вона була ідентичною до листівок, що поширені у Сухівцях і Шлепаках вночі 24 січня 1932 р. [49, арк. 22].

Ще одна листівка ОУН видана у зв'язку з 14 річницею незалежності Української держави була розповсюджена у Збараському повіті у лютому–березні 1932 р. у с. Шили та гміні Лисичинці. Кольпортажем займався В. Пастушенко, який передав їх невідомій особі [49, арк. 106].

Інша група активістів ОУН також розповсюджувала листівки. Про це дізнаємось зі звіту поліції, відділ якої у лютому 1932 р. арештував Володимира Мороза та Івана Слободяна з села Добромірка. Вночі 11 лютого 1932 р. вони розвішали листівки антипольського змісту у селах Ободівці, Лозівці, Гуцанці Добромірці. В них, зокрема, містився заклик до збройного виступу проти Польщі. 14 лютого поліція провела обшук у В. Мороза, де було знайдено 13 брошур “Червона калина”, 1 брошура “Вогні”, 1 карта України видавництва Frejtag у Відні, 3 газети “Україна”, видані у Чикаго, 1 листівка “Український народ”, 2 приватних листи про пацифікацію, 1 відозва “Всі на “рідношкільний фронт”. Після цього поліція провела ревізію у І. Слободяна, у кишені його пальта знайдено малу частину листівки, на якій добре видно напис “Організація Українських Націоналістів”, який є таким же, як і у листівці, знайденої у В. Мороза [49, арк. 54 зв.]. Згодом у цій справі був арештований Дмитро Малишевський, який вночі 4 лютого причепив одну листівку на даху будинку гміни, а іншу на вербі біля дому Гриця Берези [49, арк. 61].

На Конференції ПУН 10–11 червня 1932 р. Керівництво ОУН обговорювало тактику діяльності ОУН у Східній Галичині. До закордонного керівництва ПУН надходили тривожні звістки, що крайові керівники звинувачують його в опортунізмі. Насправді це означало, що крайові структури намагались діяти без узгодження своїх дій з ПУН. Прикладом цього були дії керівництва ОУН у Тернополі і Чорткові, які на власний розсуд видали листівки, у яких критикували УНДО та господарські організації [317, с. 145].

Діяльність ОУН, у свою чергу, також критикували інші українські ідеологічні та політичні групи [28, арк.1–10].

У звіті поліції від 24 квітня 1931 р. знаходимо згадану листівку ОУН. У ній автори зазначали: “по наших землях і по світу рознеслася звістка, що українські послы, представники найбільшої партії УНДО допустилися найбільш ганебного вчинку – почали переговори [...] з ляхами. Ще не загоїлися рани на спинах катованих українських селян, ще сотні молоді сидить по тюрмах, ще не осіли могили останніх кривавих жертв, а залякані “вибранці народу” сідають за один столик з чорною кавою з катами українського народу...” [215, с. 74–76].

Націоналісти вважали, що “на польський терор і визиск українського населення ми маємо відповісти не проханнями і запобіганням ласки, але боротьбою усіма засобами, які залишаються кожній поневоленій нації. На катування по тюрмах наших передових борців і на гноблення беззахисного населення ми мусимо відповісти явною і скритою боротьбою з поліцією, з польськими учителями, що нищать душі наших дітей, зі старостами воєводами і їхніми прислужниками–колоністами [...] провідниками нашими будуть ті з поміж нас, що не лякаються стати в першому ряді відверто зі словом і зі зброєю проти ворога–окупанта, що не лякаються втратити теплу посаду, не лякаються ні тюрми, ні катування і є здатними для боротьби з ворогом перейти у підпілля” [215, с. 74–76].

Наприкінці тексту автори листівки заявляли, що хочуть бачити провідниками народу тих, що “не торгуватимуться з панами за марні дрібки з панського стола для самої тільки Галичини, навіть без Волині, а матимуть завжди і кожної хвили перед очима ясний ідеал Незалежної Соборної Української Держави” [215, с. 74–76]. Загалом, у період 1929–1932 рр. ОУН видала значний масив брошур, бюлетенів та листівок [11; 24; 27]. Відповідно, частішали також випадки конфіскації матеріалів [70, арк.5–6] та виявлення окремих нелегальних бібліотек [68, арк. 4, 4 зв.].

У 1933 р. поширення листівок у Тернопільському воєводстві зафіксовані у Чортківському та Терехівському повітах. У Терехівському повіті поліція арештувала Івана Понятишина, Дем'яна Ястребського, Василя Кузя та Степана Ковальчука. У Чортківському повіті поліція провела ревізії у Станіслава Аксанчука, який працював на залізниці та мав переховувати вдома листівки ОУН і Тараса Полового, який повинен був видрукувати листівки. Проте при обшуку жодних доказів знайти не вдалося [96, арк. 1]. Також у Чортківському повіті у цей період звинувачувались у приналежності до ОУН М. Владика, П. Лисий, С. Король [76], а також Білинський і Мерський із с. Журавинці [85]. У листопаді 1933 р. члени ОУН поширювали листівки у Радеківському, Тернопільському, Бережанському та інших повітах [8, арк. 1, 1 зв.; 96, арк. 1–25].

Після червневих арештів 1934 р. КЕ ОУН поліція вважала, що ОУН для відновлення структури активізує референтуру пропаганди. Вдалось встановити зв'язок Дмитра Сусика, репортера “Нового часу” з студентом Адріаном Горницьким та Олександром Стешиною, який прибув із Тернополя до Львова. У помешканнях Д. Сусика та А. Горницького знайдено багато літератури ОУН. Під час слідства А. Горницький зізнався, що у 1932 р. був завербований до ОУН Дмитром Мироном, який і постачав йому літературу. Після цього А. Горницький передавав матеріали Я. Старухові [317, с. 227]. У серпні 1934 – вересні 1935 р. поліція детально розслідувала цей напрям роботи ОУН [73; 91].

Загалом, лише від осені 1933 р. до літа 1934 р. поліція вистежила понад 100 осіб, які займались кольпортажем та пропагандою. Активізації діяльності ОУН у цьому напрямку завадила ліквідація КЕ ОУН, що відбулась 14–15 червня 1934 р. [317, с. 250].

При розгляді пропагандистської діяльності ОУН потрібно враховувати вплив Дмитра Донцова, як публіциста, що мав вплив на формування ідеології ОУН. У архіві Д. Донцова збереглась його переписка з відомими українськими

громадсько-політичними діячами, які також мали вплив на ОУН. Серед них варто згадати Мирона Кордубу та Миколу Шлемкевича [116].

Після драматичних подій 1934 р. ОУН зменшила, проте не припинила пропагандистської діяльності. Серед листівок ОУН цього періоду були агітки, присвячені бойкоту виборів. Черговий спалах активності поширення агітаційних матеріалів ОУН припав на березень 1934 р. Так, у Козові 15 березня 1934 р. за розповсюдження листівок був заарештований 18-річний Ян Грам'як, 18 р. [30, арк. 40].

Того ж місяця, 27 березня у с. Лапшин був затриманий Ілько Кузів. Поліція вважала його причетним до знайденої дерев'яної таблички з написом: “Український народ: пишіться до української військової тайної організації, з весною будем ся бавитис (тут – керувати, використовувати – *I. С.*) ляхами (поляками – *I. С.*) [...] і не давайте ляхам податку, чекайте Україну, тоді дасте, бо вже несила терпіти, вже мусить бути кінець” [30, арк. 83]

25 березня 1934 р. були розкидані листівки у с. Конюхи, у якій критикувались українці, що вступають у польські напіввійськові формування на кшталт пожежних дружин. Листівки закінчувались словами “нехай живе ОУН в Конюхах”. У зв'язку з цим був затриманий Петро Мрикала [30, арк. 87]. У с. Дибце навесні 1934 р. за утримання і розповсюдження літератури ОУН було засуджено Лева Рега на 5 років тюрми, а Дмитра Барилака – 3,5 роки [30, арк. 134].

Оунівці продовжили агітацію під час Великодніх свят 8–10 квітня 1934 р., коли у Чорткові та повіті масово розповсюджували листівки [30, арк. 90]. У с. Вигнанка на цвинтарі 1 листопада 1934 р. було розкидано листівки ОУН, поліція підозрювала Леона Юрчинського [29, арк. 189].

У його родича Євстахія Юрчинського 9 листопада при обшуку було знайдено друкарську машинку “Underwood”, шрифт якої був ідентичним із шрифтом, що використовувався у листівках ОУН. Вони були розкидані на цвинтарі у селі Вигнанці Дальній, з написами “Хай живе українська

національна революція”. Також у нього знайдено реферат “Підставові засади націоналізму”.

Загалом, у 1931–1934 рр. поліцією зафіксовано багато акцій поширення листівок у Тернопільському, Скалатському, Тереховлянському, Збаразькому і Зборівському повітах. Польській поліції вдавалось перехопити нелегальну літературу у потязі на трасі Львів–Тернопіль. У зв’язку з цим та діяльністю в ОУН окружний суд у Тернополі 16 червня 1935 р. засудив провідних членів ОУН до різних термінів ув’язнення [317, с. 225].

Починаючи з 1935 р. спостерігається певне затишшя у діяльності ОУН, спричинене масовими арештами та зміною тактики. У Тернопільському воєводстві зафіксовані поодинокі випадки, зокрема, 19 грудня 1935 р. у Бучачі в стайні поліція виявила літературу ОУН, було затримано Данила Сліпенького [60, арк. 69–69 зв.].

Одним із центрів пропаганди ОУН у 1937–1939 рр. стало с. Мужилів, де працювала друкарня ОУН “Мандоліна”. Нею керував Василь Кук (“Медвідь”), який також виконував обов’язки військового рефрента. Він підтримував зв’язок з Г. Голяшем, І. Гірняком, С. Гаврилюком та провідником Підгаєцької ПЕ Михайлом Хомою “Старим” [317, с. 220]. Через села Бережанського повіту проходила лінія зв’язку, якою перевозились усі необхідні матеріали. Пункт зв’язку знаходився у лісі, на межі двох повітів, в околиці сіл Літятин і Теляче (Мирне) [136, с. 231]. Потім скопійовані листівки відвозили до Зборова, звідки передавали до Львова. Серед інших листівок, у ній було надруковано відозви у справі Варшавського процесу, загибелі Коновальця і про Карпатську Україну [317, с. 220].

Кілька пропагандистських акцій ОУН зафіксовано у 1937 р. Так, у червні у с. Налужжя (Тереховлянський повіт), був арештований Ярослав Сохацький, за підозрою у розповсюдженні листівок ОУН [39, арк. 1].

У липні 1937 р. Ярослав Онуферко, студент ветеринарії з Тернополя, який вчився у Брно, під час канікул привіз із собою пакунок з листівками (“На вічну

ганьбу Польщі” та інші), які були розкидані у церкві в Тернополі. Пакунок знайшов робітник, коли ремонтував стріху у stodолі. Його забрав Василь Онуферко, брат і керівник “Пасічної спілки” та вивіз до Франції [39, арк. 34].

Поліція при обшуках підозрілих осіб часто знаходила підпільні видання. Загострення протистояння стає помітним із літа 1938 р. Так, Іван Бандера з с. Хмелиська Скалатського повіту підозрювався у володінні зброєю. Під час обшуку зброї не було знайдено, але виявлено пісенник із забороненими піснями, рукописний реферат націоналістичного змісту, який І. Бандера прочитав у липні в Будинку Просвіти у Хмелиських та лист Ореста Пачовського. І. Бандеру арештовано 26 липня 1938 р. за підозрою у діяльності в ОУН, а згодом засуджено на 6 місяців [40, арк. 67].

Доволі активним поширенням листівок ОУН відзначився серпень 1938 р. Після виявлення листівок ОУН у с. Купчинці та с. Денисів поліція обшукала дід Михайла Криси, у якого знайдено співаник заборонених пісень, зошит з записками та книжку. Усі матеріали передано у прокуратуру в Тернополі [40, арк. 5–5 зв.]. У той же час у Заліщицькому повіті за розповсюдження антидержавних листівок арештований 26-річний Михайло Площинський [39, арк. 5].

Постерунок поліції у с. Заруддя Зборівського повіту 12 серпня 1938 р. затримав Миколу і Томаша Бутринів, що мешкають у с. Цецівка. У них знайдено 2 листівки ОУН, із рукописними нотатками про смерть Є. Коновальця [67, арк. 10]. 16 серпня 1938 р. листівки були поширені також у Зборівському і Тернопільському повітах [40, арк. 13 зв.].

У звіті від 16 серпня 1938 р. поліція інформувала про затриманого Миколу Венгера з с. Махнівці Зборівського повіту, який зізнався, що поширював 22 липня листівки ОУН та сам є членом організації. У с. Домаморич Тернопільського повіту вночі біля церкви було розкидано листівки ОУН. Солтис Я. Загородний назбирав їх 26 штук і відправив до постерунку у Козлові [40, арк. 14].

18 серпня 1938 р. поліція затримала церковного дяка Михайла Яструбицького (1920 р. н., с. Дмухівці). У нього знайдено вирізку з газет із статтею про Є. Коновальця, 2 брошури видавництва “Дешева книжка” та брошуру “Визвольна боротьба”. Встановлено, що М. Яструбецький ввечері 13 серпня був на цвинтарі у с. Домаморич, де в той же час було розкидано листівки ОУН [40, арк. 19].

Поліція фіксувала також листи–погрози, метою яких було залякування чи попередження. Так, на stodолі Антона Семповича, поляка з с. Барилів Радохівського повіту, знайдено анонімний лист, написаний чорним олівцем на аркуші з шкільного зошита, українською мовою: “Ну, дорогий товаришу, вже збудувався людською працею, що тих двох добрих людей під кулі видав, а ті в тюрмі сидять. Не думай, що ті твої мури будуть стояти, їх порвуть міни, а з тебе кишки рознесе і з твоєї худоби, все в порох піде разом з хатою. Кінець буде тобі тепер. Ти, мазуре проклятий, досить людських дітей віддавати, грім би тебе забив, а сам щодня в Шимона п’єш” [40, арк. 25]. Судячи із стилістичних конструкцій та емоційного навантаження можна припустити, що авторами погрози були молоді місцеві українці, яким не подобалась діяльність Антона Семповича.

Схожий випадок зафіксований у с. Вербів, 26 січня 1933 р., де націоналісти використовували назву УВО: “Кара Совісти! У.В.О.! Вже і до тебе йдем в гості, Український Ворог! Ми довідались, що ти є шпіциль (поліційний агент. – І. С.). А ми на такого чекаємо. Абись знав, вороже, що ти до Великодніх свят не дочекаєш. Ти не думай, що ти маєш револьвер. Бо ми вже давно вписали тебе до мертвих! І., Бер., член УВО” [59, арк. 95].

ОУН у цей період відзначилась активністю на території Золочівського повіту [79]. У звіті поліції від 3 вересня 1938 р. про поширення листівок ОУН знаходимо інформацію про те, що було почеплено листівки у Золочеві на дороговказі і придорожній фігурі у с. Конти. Затримано 3 осіб (Миколу Бакуна, Степана Савчука, Ярослава Мартинюка), під час ревізії у них було знайдено

листи, 1 писаний вручну декалог ОУН, рукопис “Прикмети характеру українського націоналіста” та карту Польщі, на якій Я. Мартинюк відмежував Галичину, Волинь та Полісся і написав “Україна” [40, арк. 44].

У Чортківському повіті 24 липня 1938 р. поширено листівки ОУН “Український народі”, де описувались заслуги Є. Коновальця та заклик до боротьби на незалежність України. Відозви було знайдено у с. Нагірянка, Озеряни, Грабовець, Лещанці, Старі Плетиківці, Чорна Слобідка, Пишківці, Вичулки, Соколів, Стінка, Сокілець, Космирин, Русилів. Під час цих подій у чотирьох селах у церквах дзвонили дзвони, в інших стріляли зі зброї – в Сокільці 7 разів, Космирині та Русилові по 3 рази [65, арк. 15].

Серед листівок ОУН, які поширювались у воєводстві зустрічаємо також короткі листівки–заклики антипольського змісту: “Лях –кровоїд! Лях – кат! Лях – тиран! Не дає землі! Проч відсіль ляхи!!!Хай жиє О.У.Н.!” [65, арк. 89]

Частка арештів та обшуків збільшилась у 1939 році. Влітку 1939 р. поліція провела обшуки та арешти серед членів ОУН у Бережанському повіті. Серед інших затриманий був Михайло Боух, якому інкримінували участь у підпалах в с. Жуків. 26 червня 1939 р. в с. Гиновичі було знайдено зошит з 57 пунктами “бойового вишколу”, який, найімовірніше, належав М. Боухові [97, арк. 4]. У той же час у кур’єра ОУН Гринька Косціва, знайдено 17 зшитків “Завдання партизанського відділу”(24 пункти) [97, арк. 9]. У липні 1939 р. у с. Заставці було знайдено листівку, яка називалась “І знову кров”, видана у зв’язку з убивством члена ОУН Олександра Димитрука; інструкція “ідеологічний вишкіл” 18 сторінок; реферат у звязку з річницею смерті Є. Коновальця [97, арк. 5].

Також у липні 1939 р. під час обшуку у Ізидора Гніда, одного з діячів ОУН з с. Зарубинці було знайдено 2 реферати. Арештовано також Івана Гніда у якого вже у в’язниці було знайдено “Декалог”. У Івана Купецького при обшуку знайдено 21 картку із зображенням тризубів та дві ікони з написом “поляглим борцям за волю”. І. Купецький на допиті визнав, що до ОУН його прийняв

Ізидор Гніда 28 травня 1937 р., разом з братами Калитою Гаврилом і Калитою Мироном (із с. Зарубинці) [129, арк. 32]. Також поліція дізналась, що Микола Шевчук у квітні 1939 р. вступив до ОУН. У ході розслідування поліція встановила, що Ізидор Гнід був підрайоновим комендантом, а Гаврило Калита відповідальним за розповсюдження літератури і вербування нових членів. Він видав М. Шевчукові 2 примірники “12 правил українських націоналістів”; листівку, де зображений український вояк з мечем, спрямованим на польського солдата і щитом з написом ОУН; картку, на якій зображена жінка з малим хлопчиком, які плачуть над могилами Головінського, Данилишина, Басараб, а над ними стоїть польський військовий, який б’є їх нагайкою [97, арк. 42].

ОУН у Тернопільській ОЕ мала досить розгалужену мережу копіювання та поширення листівок. Пропагандистська діяльність ОУН у період її існування у 1929–1939 р. ставала все більш активною та масовою. У своїй пропаганді ОУН порушувала актуальні для українців, які проживали в Польщі, теми, закликала до економічної протидії польській владі. Пропагандистські акції були однією з основних складових діяльності ОУН та заклали передумови збільшення чисельності ОУН, політичної активізації українського населення у пізніший період.

Поряд із поширенням листівок ОУН здійснювала інші пропагандистські заходи. Серед них варто відмітити антишкільну та антимонопольну акції.

Антишкільну акцію ОУН провела у вересні 1933 р., коли у більшості українських сіл було розкидано листівки, скинуто польські герби та портрети польських державних діячів [234, с. 254].

Згідно із спогадами очевидців, антишкільна акція 1933 р. охопила усю Бережанщину та була однією з перших значних акцій ОУН. Діти бойкотували польських вчителів, у річницю 1-го листопада на державних будинках таємно вивішувались українські прапори [160, с. 347]. Ці дані також підтверджуються архівними матеріалами [9, арк. 2–3].

У с. Божиків антишкільну акцію очолили Олекса Тяжкий, Олекса Мурмило, Микола Виваль. У селі було знищено польські емблеми, розкидані антидержавні листівки. Після цього О. Тяжкий та О. Мурмило були заарештовані у 1933 р. Згодом О. Тяжкого знову заарештували, перевівши у Станіславську в'язницю. Він кілька тижнів сидів в одиночній камері, у якій вода була до колін [136, с. 301]. У с. Саранчуки поширенням листівок займався М. Карась [20, арк. 78].

До Берези Картузької влітку 1934 р. потрапив Осип Ганачевський (1904 р. н., с. Рай), якого поліція підозрювала у поширенні літератури ОУН. У 1933 р. О. Ганачевський уже був арештований за участь в антишкільній акції, але справу закрито за відсутністю доказів [125, с. 56].

Шкільна акція активно проходила на території Перемишлянського повіту. Зокрема у с. Альфредівка 3 жовтня 1933 р. невідомий зірвав польський державний герб і кинув у рів [96, арк. 7]. У с. Підгайчики 26 вересня 1933 р. з будинку школи зірвано польський герб і таблицю з назвою школи. Замість них вчепили дошку з написом “Українська школа” та тризубом (намальований мастилом для воза) [96, арк. 14 зв.]. 18 вересня 1933 р. у Перемишлянах за шкільну акцію арештовано В. Заплатинського, у Коросні – В. Колосовського, М. Кадая, Ясінського [234, с. 316].

Іван Долинюк з с. Кадлубисько був арештований як член ОУН, що брав участь в антишкільній акції. Він збирав гроші на бойовий фонд ОУН, а при обшуку у нього знайдено антидержавні брошури [125, с. 82].

У звіті від 31 жовтня 1933 р. повітова команда поліції у Збаражі повідомляла про поширення антишкільних листівок у гмінах Збараж, Залужжя, Іванчани, Курники, Лисичанці, Шельпаки, Кошляки, Токи, Добромірка, Гуцанка, Лозівка. У Токах було вибито шиби, знищено державний герб, у Шельпаках вибито 2 шиби. Водночас поліція не зафіксувала існування клітин ОУН, лише підозрювала окремих осіб [4, арк. 12].

У Чортківському повіті під антишкільної акції припав на вересень 1933 р., яка відбувалась шляхом розповсюдження листівок (7 вересня 1933 р. в гміні Білій, 27 вересня 1933 р. в Чорткові і Скородинцях). Т. Чеховський, діяч ОУН, був затриманий 22 вересня 1933 р. в Ягільниці з пакетом антишкільних листівок [30, арк. 135].

7 вересня 1933 р. за поширення листівок у Білій був арештований Іван Болеховський, учень 8 класу Чортківської гімназії. Він перебував у в'язниці з 28 жовтня до 17 листопада 1933 р. Арешти цих діячів не зупинили антишкільної акції у повіті: 27 вересня 1933 р. у Вигнанці дальній у церкві було поширено листівки. У зв'язку з цим затримали Петра Войтовича з с. Зарваниця, Підгаєцького повіту, який належав до ОУН [25, арк. 25–27]. Варто відзначити, що розповсюдження листівок біля церков було доволі поширеним явищем протягом усієї історії ОУН [367]. У вересні цього ж року антишкільні листівки були розкидані у с. Довжанка [23, арк. 33], у листопаді у с. Застінка Тернопільського повіту [19, арк. 114], а в грудні у с. Пилатківці Бучацького повіту [7, арк. 1-1 зв.].

У звіті шкільної інспекції в повітах Тернопільського воєводства зазначалось, що антишкільна акція продовжувалась і в 1934 р. Так, у селах Потутори, Рибники з 19 на 20 березня 1934 р. вибито шиби, у с. Нагірянкa з 20 на 21 лютого знищено державний герб і портрети діячів. Також акції відбулись у Жизномирі, Паволоці, Курівцях, Гримайлові [30, арк. 146–148]. З 13 на 14 лютого 1934 р. пошкоджено польський державний герб на школі в Пишковцях, що у Бучацькому повіті [30, арк. 6]. У березні 1934 р. 1 антишкільну листівку знайдено в Озерянах [30, арк. 77].

У Бучацькому повіті 7 січня 1934 р. були арештовані за поширення шкільних листівок у с. Стінка Петро та Іван Мельники. Такі ж листівки були поширені у селах Коропець та Осівці в ніч на 12 вересня 1933 р [60, арк. 74]. У ніч з 21 на 22 липня 1934 р. на будинку школи у с. Ясенів пошкоджено

державний герб. Невідомий виконавець перекреслив його олівцем та вимастив коров'ячим послідом [29, арк. 191–193].

Наступний спалах активності ОУН у справі шкільництва спостерігаємо вже у 1938 р. У Бережанському повіті, де зафіксовано кілька таких фактів.

Так, у с. Стриганці 5 вересня 1938 р., о 9 годині ранку до дітей, які виходили з церкви після служби підійшло двоє осіб. Один із них почав переконувати дітей не ходити до школи і не молитись польською мовою. Директор школи схопив невідомого і вивів за огорожу сільського кладовища. Після того особи пішли у напрямку с. Нараєва, крикнувши наприкінці “Слава Україні!”. Того ж дня у с. Криве 5 невідомих осіб заходили до помешкань українців і закликали не віддавати дітей до школи до того часу, поки навчання не буде проводитись українською мовою. У зв’язку з цими подіями затримано Василя Петруха, Василя Даниліва, Василя Стрільця [40, арк. 51].

У звіті від 9 вересня 1938 р. Поліцейний постерунок у Курянах повідомляв про затримання 18-річного Михайла Комаржанського, який 28 серпня проходив повз пасовище у Вулці, де підійшов до дітей, які випасали корів. Взнавши, що вони українці, він почав їх намовляти до відмови від вживання польської мови у побуті та навчанні. Закликав спалити усі польські книжки. Сказав, що якщо вчителька у школі буде їх змушувати вивчати польську, то нехай скажуть, що не знають мови. Якщо вчителька продовжить, то отримає кулю в лоб, а сама школа буде знищена [40, арк. 55].

13 вересня 1938 р. у с. Криве до кількох будинків заходили невідомі озброєні люди, які під страхом смерті наказували батькам не віддавати дітей у польську школу. Наступного дня до школи прийшло на 98 дітей менше, ніж зазвичай [40, арк. 61].

Поряд із антишкільною акцією набула розмаху антимонопольна акція ОУН, метою якої було зменшення прибутків держави від продажу алкоголю і тютюну. Серед перших таких випадків відзначимо, що у с. Раківці Андрій Запарнюк підозрювався у діяльності в ОУН і навесні 1933 р. кілька тижнів

агітував за утримання від паління тютюну і вживання алкогольних напоїв. 9 квітня 1933 р. він прийняв присягу від 36 осіб, які зобов'язувались не пити й не курити, а в разі порушення присяги накладався штраф 10 злотих [215, с. 153].

У звіті про антимонопольну акцію поліція констатувала, що останнім часом ОУН перейшла від експропріацій до інших способів систематичного завдання якнайбільшої матеріальної школи для Польської держави, без жодного ризику для самої організації. Для такої цілі ідеально надавалась антимонопольна акція, яка проводилася під гаслами загальнолюдських ідеалів, відмови від алкоголю і куріння, як звичок, шкідливих для здоров'я. Акція дуже успішно тривала у Збараському повіті, постійно збільшуючи свої масштаби. Станом на весну 1933 року не було місцевості, де б якийсь член ОУН чи їхні прихильники у легальних товариствах не пропагували б відмову від алкоголю та тютюну. Акція призводила до зменшення обсягів продажу алкоголю і тютюну, що завдавало державній скарбниці щораз більші збитки.

Польська влада намагалась протидіяти цій акції, але їй бракувало аргументів на користь вживання алкоголю і тютюну. Єдиним аргументом для польської влади стала потреба наповнення Державної скарбниці, але це ніяк не могло впливати на ворожо налаштованих до Польщі українців. Тому єдиний можливий спосіб протидії антимонопольній акції полягав у притягненні до відповідальності агітаторів, які її проводили під гаслом зменшення доходів бюджету, бо у такому випадку акція ставала антидержавною пропагандою, що каралось 156 і 167 статтею кримінального кодексу Польської держави.

Обов'язковим стало проведення ревізій з метою пошуку та для конфіскації самогонки. Їх проводили на підставі конфіденційної інформації, для чого поліція активізувала діяльність із конфідентами.

У звіті зазначалось, що членам поліції та поліційним агентам потрібно розмовляти з людьми і розповідати, що для агітаторів є важливим не здоров'я людей, а антидержавні цілі, які рано чи пізно приведуть до репресій стосовно звичайних людей [54, арк. 1].

Поліція постановляла, що до 27 травня 1933 р. члени постерунків мають подати звіт у якому:

- 1) визначити місцевості, у яких проводиться акція. У яких місцевостях проводиться лише антиалкогольна чи антитютюнова кампанія.
- 2) Встановити характер проведення акції (політичний або ін.)
- 3) Чи акція проводиться лише елементом ОУН та під їхнім впливом, чи також і під впливом КПЗУ [54, арк. 1 зв.].

Антимонопольна акція не завжди була вдалою. Постерунок у Кошляках у звіті від 22 травня 1933 р. повідомляв, що керівник читальні Просвіти Євген Гуцалюк оголосив у читальні всім членам, щоб утримались від вживання алкоголю і тютюну. Проте люди в окрузі продовжували курити, а не вживали алкоголь лише через кризу і відсутність коштів на це [54, арк. 6].

У Шилах священик Семен Чепіль у січні 1933 р. розпочав антимонопольну акцію, створивши товариство Відродження. До його складу записалось 50 осіб, які обіцяли утримуватись від тютюну та алкоголю. Після трьох тижнів вони почали знову пити і курити. Поліція вважала, що акція була відверто політичною, бо священик добирав собі помічників, які підозрюються у діяльності в ОУН [54, арк. 9].

Серед пропагандистських акцій ОУН важливе місце займав культ героїв. Для цього ОУН спершу використовувала практику вшанування могил українських героїв Першої світової війни. Перші акції, що присвячувались бійцям під Крутами, організовував ще СУНМ. ОУН поширювала культ героїзму на місця видатних боїв січових стрільців (Лисоня, Маківка), військових могилах УСС, УГА, УВО. Виступи і маніфестації у цих місцях мали виразний антипольський характер, тому влада чинила перешкоди, забороняла подібні акції [234, с. 109]. У числах “Сурми” за травень, серпень і вересень 1930 р. подається інформація про руйнування українських могил, штрафи і арешти. У Тернопільському воєводстві конфлікти зафіксовано у Поморянах, Жабині, Торговій (Зборівський повіт), Козовій (Бережанський пов.), Княжому

(Золочівський пов.), Білобожниці (Чортківський повіт), Романівці (Теребовлянський пов.), Магдалівці (Скалатський пов.), Завалові, Сільці (Підгаєцький пов.), Плетеничах (Перемишлянський пов.) [234, с. 110].

Заходи такого типу часто організувало “Товариство охорони військових могил”. Однією з таких акцій була панахида і покладання вінків 10 серпня 1933 р. у Семиківцях, на місці одного з найбільших боїв УСС. Цього дня сюди прибула українська молодь з Підгаєцького, а також Бережанського, Тернопільського і Теребовлянського повітів. В організації походу були помічені члени ОУН [215, с. 162–175; 57, арк. 19].

У Тернополі з метою вшанування пам’яті січових стрільців активно діяло товариство “Молода громада”, серед якого була значна кількість членів ОУН. Так, 13 травня 1934 р. товариство організувало пісенне свято, приурочене до 20-ї річниці створення Січових стрільців. У всіх відчитих, декламаціях та піснях лунали слова “гарячого націоналізму”, що опирався на традицію боротьби 1918–1921 рр. У заході взяли участь близько 250 осіб. Затримано Емілію Дудар, ученицю гімназії, яка підозрювалась поліцією у керівництві ОУН у Мишковичах. Проте за відсутністю доказів, після допиту її випустили [43, арк. 5].

Поряд із возвеличенням січових стрільців все більшої ваги набирав культ власне оунівських героїв. Серед усіх загиблих націоналістів, відзначення річниці смерті О. Басараб мало чи не найдовшу традицію в ОУН. Хоча польська влада не взяла на себе відповідальність за смерть О. Басараб, у свідомості українського суспільства існувало переконання, що її замордували у в’язниці через політичні переконання. 12 лютого 1929 р. у приватній жіночій гімназії у Тернополі відбулась панахида за О. Басараб, яку відправили священники Громницький та М. Конрад – катехити навчального закладу. Ця акція була протрактована як антидержавна, тому влада прийняла рішення про заборону ученицям 4 класу гімназії навчатись у будь-якій приватній чи державній гімназії у 1929/1930 рр. на терені східних воєводств [317, с. 241].

У лютому 1930 р. була видана відозва УВО, у якій український народ закликався до відзначення 6-ої річниці смерті О. Басараб: “Ользі Басараб не було суджено закінчити розпочату справу, але його мусять завершити українці. У їхніх серцях тліє іскра ненависті до поляків, яка з часом вибухне великою пожежею і пошириться на весь рідний край. Поляк тріумфує, але він скоро закінчиться і український народ помститься за смерть Ольги Басараб, яка згинула геройською смертю, замучена поляками” [46, арк. 48].

З появою нових жертв з боку ОУН кількість панахид збільшувалась. Так, 5 жовтня 1932 р. у Новому Селі відбулась панахида у річницю смерті Ю. Головінського, яку відправив парох Іван Малюца за участю 40 членів товариства “Сокіл” [50, арк. 122].

У період з 8 червня до 20 липня 1933 р. відбулись масові свята “Української молоді Христової”, які перетворились на антипольські демонстрації за участю греко-католицького духовенства. Так, у с. Богатківці Підгаєцького повіту 20 червня 1933 р. відправлено панахиди за страченими членами ОУН (П. Голояд і Я. Пришляк). Схожі акції відбулись у багатьох селах повіту: у с. Боків 15 червня, в селах Голгоча та Вишнівчик 26 червня [56, арк. 2–5], а також у Скалатському повіті [21, арк. 32]. У цей же період поліція була занепокоєна можливістю революційних заворушень, організованих ОУН та шукала способи нейтралізації її впливу [69, арк. 61–64зв.; 95].

Панахиди за страченими Біласом і Данилишином відбулись 26–27 червня 1933 р. у с. Волощизна, Горожанка, Завалів, Золотники, Соснів і у м. Підгайцях. Також відбулись масові богослужіння за полеглих українських воїнів [56, арк. 6–18 зв.].

Члени ОУН також таємно вивіщували синьо-жовті прапори та насипали символічні могили. У першу річницю загибелі Біласа і Данилишина у селах Скалатського повіту були насипані символічні могили борцям за волю [228, с. 24]. В с. Івані Золотім (Заліщицький пов.) біля читальні “Просвіти” вночі 22 червня 1937 р. було встановлено дерев'яний хрест (2,5 м) з табличкою та

написом українською: “Борцям за вільну Україну – спіть, хлопці, спіть. Хто це не клав, щоб не відважився здоймати (знямати. – І. С.)”. В с. Ператині (Радехівський повіт) на цвинтарі з нагоди Зелених свят вивішено синьо–жовтий прапор. Стяг був почеплений на ялині, на відстані 20 метрів від землі [39, арк. 1].

Інший випадок зафіксований у с. Русилів, де Іван Головецький, симпатик ОУН, в останній день Великодніх свят 1932 р. знищив польський прапор, вчепивши замість нього тризуб [228, с. 24]. А у с. Гуштинці в 1939 р. п’ятеро юнаків відновили могилу борцям за волю, хрест прикрасили барвінком, вибили тризуб і дату “1918” [229, с. 11].

Олекса Ликтей згадував про те, що у 1935 р. з нагоди річниці знищення панщини у селі Тростянець, він вивісив синьо–жовтий прапор. Наступного ранку зчинився “твалт”, поліція зрізала сосну і пошматувала прапор, шукаючи винних. У 1936 р. на другий день Зелених Свят біля церкви висипали могилу на честь січових стрільців і поставили березовий хрест з написом: “Поклін борцям за волю України”. Арештували 6 осіб. Одного разу, ідучи з весілля, О. Ликтей загравав на прохання сусіда пісню “Гайдамаки”, після чого просидів 3 дні у Потуторській тюрмі [136, с. 687-688].

Після вбивства Є. Коновальця у воєводстві збільшилась кількість акцій з метою його вшанування. Вночі 10 жовтня 1938 р. на горі Менич біля с. Загірці Золочівського повіту насипано символічну могилу з каменю. Її обложено дерном та прикрашено калиною. Встановлено хрест із написом: “Для пошани пам’яті полковника Коновальця”. На могилі було прикріплено дощечку, розміром 50×60 см із написом: “Смерть чекає того, хто порушить хрест або могилу” [40, арк. 8 зв.].

До культурних заходів ОУН можна віднести колядування, співи, діяльність аматорських гуртків. У Бережанському повіті такі акції організував Л. Зацний, який на Різдвяні свята 1935 р. провів колядування у Козові та навколишніх селах. 12 травня 1935 р. Л. Зацний разом із хором гуртка “Рідної

школи” співав українські націоналістичні пісні на могилі невідомого українського воїна. А вже 14 травня 1935 р. він був оштрафований на 30 злотих Козівським міським судом за те, що 25 січня вигнав з своєї хати польського священника Іванського. Штрафи не зупиняли діяльності Л. Зацного, який 23 червня 1935 р. організував 50 осіб із Козови, які прибули до Бережан для вшанування пам’яті А. Чайковського. 30 червня у Бережанах відбулось кількатисячне свято “Рідної школи”, куди прибула делегація з Козови, яку очолив Л. Зацний, у складі 80 осіб та духового оркестру [275, с. 8].

ОУН також організувала масові заходи, які польська влада кваліфікувала як політичні маніфестації. Серед найбільших варто згадати велику процесію 27 травня 1934 р., що відбулась у Тернополі від церкви на вул. Руській до могил українських вояків на тернопільському кладовищі. Організатором виступила Філія українського Товариства охорони військових могил. У ході взяло участь 11 священників з Володимиром Громницьким на чолі, близько 2000 вірян з Тернополя, навколишніх сіл та кілька десятків осіб з Скалатського повіту, 3 оркестри. Люди несли 24 жалобних вінки від різних українських товариств, з яких 8 покладено на могили страчених членів ОУН Пришляка і Голояда. Після панахиди священник Петро Івахів із Заруддя виголосив промову політичного змісту, яка була присвячена полеглим січовим стрільцям [43, арк. 18–20]. Варто відзначити, що поліція регулярно підозрювала греко-католицьке духовенство у симпатіях або активних діях у націоналістичному підпіллі [13, арк. 20, 21; 87].

У той же день на вул. Острозького біля Міщанського братства українська молодь на чолі з Я. Романюком з дозволу Б. Філінського, який був керівником Філії українського Товариства охорони військових могил, розтягнула ланцюг на тротуарах і формувала похід у четвірках. Поліція намагалась цьому перешкодити, але люди самі почали шикуватись у четвірки, приєднуючись до колони. У перших четвірках ішли члени товариств “Молода Громада”, “Бесіда”, “Українське Товариство охорони військових могил” [43, арк. 18–20].

Один з вінків мав червону стрічку з написом “Борцям за державність України”. Його принесли до могил Пришляка і Голояда. Вінок несли Олександр Бровчук, Ольга Біла та Ольга Заверуха, члени читальні Просвіти з с. Товсте. Інший вінок з таким написом несли Микола Босюк, Текля Білінська і Барбара Турчин з с. Зелене (Скалатський пов.) На нього звернула увагу поліція, тому Єронім Кордуба сказав поставити цей вінок на могилу УСС. Після цих подій затримано М. Босюка, Є. Кордубу, О. Бровчука. Після панахиди молодь невеликими групами почала збиратись біля могил Пришляка і Голояда, але поліція їх розігнала.

Панахиди за УСС у той же день були відправлені у ряді сіл Тернопільського повіту: Малашівцях (у церкві встановлено хрест з написом “Бойовикам, борцям за волю України вічна пам’ять”), Баворові, Прошовій, Воробіївці [43, арк. 18–20].

7 серпня 1934 р. у Тернополі відбулась панахида за генералом М. Тарнавським, яку відправив отець Громницький. Цю відправу зініціювали колишні вояки УСС та УГА, у ній взяло участь близько 700 осіб [40, арк. 1].

Схожі маніфестації відбувались не лише у центрі воєводства в Тернополі, але й у Бережанській окрузі ОУН. Наприклад, похорон В. Герети 17 січня 1936 р. перетворився на політичну акцію, а на будинках у Козові з’явилося гасло “Слава героям”. 16 квітня 1936 р. у Козові арештовано Володимира Солтиса, у якого, серед інших матеріалів, було конфісковано короткий реферат, що прославляв В. Герету (його написала Сабіна Томаєр). Протягом наступних років на Провідну неділю, Зелені свята мешканці міста з хоругвами відвідували могилу В. Герети [181, с. 8]. 14 січня 1937 р. у всіх гуртках с. Вербів було відчитано реферати про смерть В. Герети, члени ОУН цілий день постили [32, арк. 2]

У липні 1937 р. у Бережанах було затримано 5 осіб за те, що вони несли вінки (серед них з колючого дроту у формі тризуба) з написами “борцям за Україну”, які поклали на могилу українського вояка [38, арк. 23]. Під час цих

подій від поліції втік Микола Бачинський з с. Мужилів, у якого знайшли картку з записами про Біласа і Данилишина [38, арк. 25].

До пропагандистських акцій ОУН слід віднести збори коштів для потреб політичних в'язнів чи діяльності самої ОУН. Зафіксовані також збірки на бойові акції [20, арк. 5]. До цієї роботи були залучені значною мірою симпатичні та прихильники. Так, 14 серпня 1938 р. поліція затримала членів товариства “Молода громада” Богдана Васюка (абітурієнт гімназії) та Івана Мариняка (студент теології), які проводили збір пожертв біля церкви отців редemptористів у Тернополі. Дозвіл на збірку коштів дав священник Петро Романишин, проте влада вважала її нелегальною [40, арк. 14]. Схожий випадок зафіксований 9 березня 1934 р., у неділю в с. Вигнанка дальня, де Галя Рослякова (керівник філії Союзу Українок у Чорткові) розпродувала вербові гілки, виручені гроші пішли на потреби політичних в'язнів та переказані у Банк Дністер у Львові. У березні і квітні члени Молодої громади провели нелегальний збір коштів, гроші передали у редакцію часопису “Вісти” у Львові. Збір коштів серед гімназійної молоді був ініційований Тарасом Чеховським, який передав гроші у редакцію згаданої газети [29, арк. 160].

Гроші збирались також під час зустрічей членів ОУН та на імпрезах, таких як фестини, вистави. Члени ОУН видавали спеціальні блочки ціною від 10 до 30 грошів з печаткою “На політичних в'язнів” [32, арк. 13]. Часто гроші пересилали легальні організації, зокрема, “Молода громада” [23, арк. 62].

У руслі пропагандистської роботи ОУН потрібно вказати на формування “Відділів прийняття молоді”. 15 січня 1934 р. відбувся збір КЕ ОУН у Львові, де було вирішено створити при окружних ексекутивах такі відділи – для опанування молоді та виховання національного духу. Остап Сіяк був призначений керівником цієї структури при тернопільській ОЕ. Значна увага у руслі цієї акції приділялась освітнім курсам при Просвіті. Створено комітет, що займався збором коштів на бойовий фонд ОУН. На терені Тернополя до складу

комітету входили: Ярослав Романюк, Томаш Кордуба, Євген Романюк, Богдан Філінський, Рома Романюк [30, арк. 30].

Відомі факти допомоги в'язням з боку легальних товариств та окремих осіб. Наприклад, під час Різдвяних свят Комітет допомоги українським політичним в'язням поширював у всіх повітах, де мешкають українці, листівки з проханням допомогти українським героям і мученикам [46, арк. 32]. У Бережанах легальними способами підтримки українського руху займався В. Бемко, він ініціював збір подарунків для українських політичних в'язнів. Безпосередньо збором займався столяр з Бережан Михайло Бідула [25, арк. 15].

У Збаразькому повіті гроші на потреби українських політичних в'язнів збирав Олекса Безкоровайний з с. Добромірка. Коли він прийшов до селянина Телев'яка, той дав йому 10 грош. На це О. Безкоровайний відреагував досить емоційно: “до вас треба прийти з сокирою або револьвером, то більше би дали на таку добру ціль”. Після цього господар додав ще 10 грош [30, арк. 8].

Гроші збирали також для конкретних подій. Так, у червні 1936 р. молочарні у с. Скоморохи збирали гроші на львівський процес Бандери і товаришів [60, арк. 75]. 29 жовтня 1935 р. від Підгаєцької ПЕ надійшов наказ назбирати якомога більше грошей на судовий процес щодо вбивства Б. Перацького, вже було зібрано 370 злотих. Також поліція дізналась, що під час однієї зустрічі невідомий наказав конфіденту передавати гроші касирові у Підгайцях, який у гарячий день буде одягнутий в блузу, застібнута під шиєю та кашкеті–мазепинці без відзнак, а в дощовий день буде одягнений у плащ і кашкет [215, с. 205–206]. А на території Бучацького повіту був зафіксований збір коштів на організацію української армії в Закарпатті [134, с. 36].

У звіті від 15 вересня 1938 р. поліція зазначала, що Михайло Лисевич із с. Острів 11 вересня нелегально збирав пожертви серед української молоді. Із зібраних 11 злотих 10 від відправив на адресу Богдана Антківа, члена ОУН з Острова, який перебував у в'язниці у Станіславові з травня 1937 р. [40, арк. 61]

Серед тих, хто допомагав та підтримував політичних в'язнів було чимало релігійних громад та священиків, які симпатизували чи були членами ОУН. Серед них варто згадати о. Е. Ковча. Про його діяльність згадувала Наталя Олійник: “Ковч був добрим пастирем і дбав про своїх ягнят. Доказом того був той факт, що його дочки і її милість дружина отця варили у себе на кухні разом з іншими дівчатами й жінками із гуртка Союзу українок, що діяв при матері – Просвіті, обіди для політичних в'язнів. Обіди відносило 6 осіб у відрах і каструлях за вуха [355] .

На думку Наталі Олійник, о. Еміліян розділяв позицію організації і по-християнськи поставився до її вихованців: “Добрий пастир подбав, щоб ті хто, попав у тюремну камеру – кошару, мали що їсти, а цих по-біблійному названих овечок, представляли молоді, здорові, відважні хлопці Перемишлянщини” [355].

Діячі українських партій, Церкви, націоналісти докладали чимало зусиль для організації допомоги голодуючим в УРСР у 1932–33 рр. та руху протесту проти більшовицького режиму. У Львові, Станіславі, Тернополі та інших містах відбувались жалібні сходини товариства “Луг”. Українські послы до польського сейму взяли участь у сотнях народних віч, де збиралися кошти на допомогу голодуючим, приймалися резолюції протесту. У зв'язку з підписанням радянсько-польського договору влада обмежувала, а часто й забороняла схожі акції. За виголошену проповідь про голод в УРСР о. Ковч був засуджений на три тижні арешту [221, с. 39].

Активністю в організації акції протесту відзначались мешканці Перемишлянського повіту. 30 липня 1933 р. у с. Боршів під час богослужіння місцевий священик (очевидно, що це був Е. Ковч, член ОУН) зачитав звернення керівництва УГКЦ і виголосив проповідь відповідного змісту. 1 серпня відбулись збори українських установ, де ухвалили резолюцію, яка була взірцем для складання подібних документів антирадянського змісту: “Підписані установи Боршева, перемишлянського повіта, прилучаючися до відозви своїх

Владик, протестують проти русифікаційної рабунково–виголоджуючої політики Москви на Україні й висказують своїм Братам на Україні глибоке співчуття. Всіх українців у краї і на еміграції, що досі орієнтувалися в своїх політичних міркуваннях–стремліннях на большевиків, закликають відцуратися цієї орієнтації, а стати на ґрунті національним” [245, с. 191].

Отже, пропагандистська та видавнича діяльність ОУН були одними з основних в діяльності ОУН. Пропаганда відображала поточний стан розвитку ідей в ОУН, реакцію на зовнішні події. Діяльність ОУН у цьому напрямку вирізнялась широким спектром залучених проблем. Найбільш резонансними акціями були антишкільна та антимонопольна.

Протягом 1930-х років ОУН намагалась синтезувати власний культ героїв. Спочатку він формувався на основі подій, пов’язаних із Першою світовою війною, згодом до нього цілком органічно доєднався культ героїв ОУН. Серед них варто відзначити імена О. Басараб, Ю. Головінського, В. Біласа, Д. Данилишина, Я. Пришляка, П. Голояда, Є. Коновальця.

Поширеними були акції збору фінансових коштів, насипання символічних могил, вивішування українських національних символів. Пропагандистська та видавнича діяльність стали ефективним інструментом для набирання нових членів та формування й гартування їх світогляду.

4.2. Вишкільна та бойова діяльність ОУН

Поруч із пропагандистською роботою, одним із найважливіших напрямків для ОУН була діяльність вишкільна та бойова. Хоча ці вектори розвитку проходили паралельно та часто переплітались, бойова діяльність ОУН потребує окремого та детальнішого розгляду.

Початки вишкільної діяльності у Тернопільському воєводстві тісно пов’язані з першим керівником Тернопільської ОЕ В. Турковським. Так, 13 серпня 1931 р. у будинку “Просвіти” в Гримаїлові відбулись збори студентської секції. Присутні провели таємну нараду ОУН і екскурсію до місцевості

Козачизна біля села Паївки. У зустрічі брали участь Федір та Іван Панаси, В. Турковський, Я. Букатий і Ф. Хоростій з Гримайлова, Р. Тербушко з Малих Бірок, В. Качара з Пізнанки–Гетьманської, П. Стадник і П. Голояд з Магдалівки [125, с. 155]. Через місяць, 13 вересня Ф. Панас, В. Турковський і Й. Добровода у лісі поблизу с. Паївка вправлялись у стрільбі в ціль із пістолета В. Турковського. А 20 вересня 1931 р. відбулась нарада ОУН в с. Лежанівка, під час освячення “Народного дому”. У ній взяли участь В. Турковський, О. П’ясецький, брати Панаси [125, с. 156].

Розслідуючи подібні акції, поліція влітку 1932 р. відзначала, що ОУН тимчасово припинила бойові акції і зосередилась на проведенні у кожному повіті ідеологічних курсів. Кожна трійка мала збиратись щонайменше двічі на тиждень. Під час цього референти планували провести навчання учасників курсів щодо устрою Радянської Росії та пояснити програми найбільших політичних партій. Референт вишколу під час курсу мусив вишколити кожную трійку щонайменше 5 разів. Після курсу передбачався екзамен у вигляді дискусії на тему програм політичних партій. На основі цього референт мав проаналізувати успіхи учасників і найкращих з них залучати до підпільної діяльності [317, с. 70].

Приблизно у той же період вишкіл ОУН у Тернопільському воєводстві поділявся на три групи:

- ідеологічний – навчання проводилось для всіх;
- організаційний – відбувалось лише після ідеологічного;
- технічно–військовий, де провідники станиць отримували знання після організаційного вишколу.

Провідники мали завдання укласти про членів анкету, яка містила би таку інформацію: 1) ім’я та прізвище, 2) день народження, 3) освіта, 4) служба у війську, 5) погані риси, 6) коли вступив до ОУН, 7) де роблено збірки, 8) який матеріал опрацьовано, 9) яким шляхом відбувались збірки, 10) як член зрозумів

викладений матеріал 11) чи має зброю, якої марки, 12) чи є місце на магазин (склад) зброї [51, арк. 44].

У звіті поліції від 17 січня 1932 р. також збереглися дані про те, що члени ОУН для ідеологічного вишколення збираються на т. зв. “сходини”, які відбуваються з військовою дисципліною. Темою одного з встановлених вишколів була брошура: “Постанови Віденського Конгресу 1929 р”. У зв’язку з річницею смерті Ю. Головінського, на сходинах було обговорено його життя і заслуги. Обговорювалось проведення сходин у зимовий період. Провідники станиць отримували завдання опрацювати реферат “Потреба акції у нас”. У ньому йшла мова про необхідність саботажної акції та її моральний і фізичний вплив на маси. Найближчим часом у селах повинні бути створені “ідеологічні гуртки”, кожен із яких повинен очолити член ОУН. У них мали читатись про історію України у 1919 р. – “З визвольних змагань” та “Націоналізм” Донцова [49, арк. 3].

Окремим видом вишколів ОУН було прийняття присяги у нових членів. У поліційних матеріалах збереглися дані про те, що 11 березня 1933 р. Іван Багрій з с. Шили прийняв присягу у свого односельчанина Василя Мартинчука. В. Мартинчук складав присягу на револьвері й на портреті Тараса Шевченка. Про цю подію він розповів поліції, оскільки з січня 1933 р. був її конфідентом [52, арк. 141–142].

Члени ОУН із Тернопільського воєводства брали участь у вишколах у Карпатах. За донесенням конфідента “Дуба”, від 18 березня 1934 р. на тритижневий вишкіл ОУН у горах мали відправитись Тарас Чеховський, Корнель Шевчук, Петро Войтович, Іван Пшоняк, всі – з 7 класу приватної гімназії у Чорткові [30, арк. 43].

Внаслідок донесення конфідента поліція заарештувала 5 серпня 1934 р. Т. Чеховського, який був провідником Юнацтва ОУН у Чорткові. Він наказав комендантам п’ятирок у своїх районах вибрати у кожному селі одну людину на посаду розвідника, яка мала скласти список військових–українців, резервістів.

До такої роботи потрібно залучати осіб, які мають доступ до гмінних канцелярій. Також керівники районів мали скласти списки осіб, які не задіяні в ОУН, але які могли б взяти участь в боротьбі у разі вибуху революції у Польщі [29, арк. 161].

У Тернопільській ОЕ ОУН в цей період, 24 червня 1934 р. відбувся піший марш–вишкіл членів ОУН через села Березовиця, Товстолуг, Великі Гаї. У ньому брало участь 25 осіб, членів Сокола, якими керував Й. Павлишин та відомий член ОУН з Тернополя Стефан Кутовий [29, арк. 123–125].

Активізація проведення вишколів відбулась вже наприкінці 1930-х років. КЕ ОУН зреагувала на посилення репресій навесні 1939 р. збільшенням членства та переходом активних діячів у підпілля. Зокрема, у 10–ти населених пунктах Збараського повіту в ОУН вступили 69 осіб [276, с. 84]. Загалом, весь 1939 р. характеризується значним збільшенням бойових вишколів ОУН.

Так, 31 січня 1939 р. у районі Шибалина близько 50 осіб проводили військові навчання. Поліція намагалась їм завадити, але зчинилась сутичка, були один вбитий та кілька поранених. В українців був револьвер марки Стеєр та три австрійські гвинтівки Манліхер [134, с. 37–38].

Вбитим біля Шибалина виявився Іван Хоровський з села Козівка, у праву руку був поранений Василь Марків, в обидві ноги і груди Мартин Кобель, Еміль Бучинський, Козак. Усі затримані відмовлялись визнати вину та стверджували, що їздили по дрова. Під час огляду території, яка була позначена прапорцями, як під час військових навчань, поліція встановила що в ту ніч вишколювались два відділи з 32 і 26 осіб [134, с. 40].

Від 29 липня до вересня 1939 р. КЕ ОУН розпочала інтенсивні військові вишколи. У Тернопільському воєводстві вони відбулись у селах Мужилів (25 осіб), Шумляни (25), Лиса (20), Вербів (20), Затурин (12) [276, с. 89].

У 1939 р. члени ОУН у Тернопільському воєводстві отримали наказ переховуватись у лісах у випадку мобілізації та проводити диверсійні акції. На

терені воєводства проводились збройні вишколи. У липні 1939 р. у воєводстві з'явилась інструкція для партизанських відділів [317, с. 350].

Подальші події розгортались на Бережанщині. 10 серпня 1939 р. провідник Бережанської ОЕ Григорій Голяш зустрівся з Б. Івашковим, якому розповів про наказ КЕ ОУН провести пробну мобілізацію членства у випадку війни і розвалу Польщі [276, с. 90]. Наприкінці серпня відбулось надзвичайне засідання КЕ ОУН, де вирішено оголосити мобілізацію. ОУН зробила це на два дні швидше, ніж польська адміністрація, що зберегло сили та врятувало багато членів та симпатиків ОУН від непотрібних жертв [276, с. 92].

Вишкільна діяльність ОУН свідчить про високу мотивацію членів ОУН та розуміння необхідності якісного розвитку знань та вмінь. Вишколи набували двох основних форм – або під прикриттям діяльності легальних установ, або нелегально у віддалених місцевостях.

З моменту утворення ОУН зайняла різку негативну позицію щодо Польської держави. Націоналісти для досягнення своїх цілей використовували різні форми та методи боротьби. Найбільш радикальними діями були замах та вбивства з політичною метою. Найвідомішими серед них є справа В. Біласа–Д. Данилишина, атентат М. Лемика, вбивство Е. Чеховського, вбивство Б. Перацького. Перелік є неповним без справи Я. Пришляка і П. Голояда, страта яких у квітні 1932 р. викликала широкий резонанс. Ця сторінка діяльності ОУН залишається маловивченою попри те, що Пришляк і Голояд були першими страченими оунівцями. Їхня справа, поряд із чином Біласа і Данилишина, була важливою складовою ідеологічного виховання націоналістичних кадрів.

ОУН, яка діяла в умовах тиску з боку польської держави, використовувала у деяких випадках терористичні акти. Такі акції були спрямовані проти особливо небезпечних і агресивних поліцейних працівників, адміністраторів, конфідентів–інформаторів.

Справи, які стосувалися донощиків, вирішувались по-різному. Спочатку оунівці їх попереджували, завдавали тілесних ушкоджень. Якщо надалі

донощики продовжували агентурну роботу, їх засуджували до смертної кари. Згідно із твердження П. Мірчука ОУН не застосовувала смертну кару проти українців за їхні політичні погляди, лише в разі доведеної активної співпраці з ворожими чинниками [234, с. 365].

Агентату Я. Пришляка–П. Голояда передували арешти провідних членів ОУН – В. Турковського, Т. Панаса, П. Стадника. Після цих подій Скалатський повітовий провід ОУН вирішив застосувати терор супроти осіб, що підозрювалися у співпраці з польською поліцією. Було вирішено виконати агентати на Яна Маруцака, Василя Затирку і коменданта поліції в Гримайлові Михайла Ковалю. Здійснити акцію мали Яків Пришляк, Павло Голояд на Яна Маруцака, Олександр Метельський на В. Затирку.

29 березня 1932 року П. Голояд учинив замах на Я. Маруцака, внаслідок якого він загинув. Вночі 31 березня О. Метельський виконав замах на В. Затирку, вистріливши йому в голову. Проте, він, незважаючи на рану, добрався до свого дому та встиг повідомити, що у нього стріляв Метельський. Наступного дня поліція арештувала виконавців [92, арк. 5; 3, арк. 11].

Розслідування поліцією цієї справи відбувалась наступним чином. Польська поліція вважала, що Павло Голояд був безпосереднім виконавцем вбивства Яна Маруцака і мала у цій справі неспростовні докази. Підозрювали також Антона Олійника, його арештували. За підозрами, він мав брати участь у підпільно–саботажній діяльності братів Голоядів. Також була інформація, що він був вороже налаштований щодо Яна Маруцака. Згодом Олійника випустили, бо він “в даній справі участі не брав” [3, арк. 5].

Яна Маруцака визнавали за особу, що “на кожному кроці паралізувала сепаративний рух українців, і тим самим накликала на себе ненависть з сторони місцевих русинів, зокрема, зі сторони Павла Голояда” [3, арк. 2].

Під час оперативних дій поліція встановила, що після виконання вбивства виконавець на місці скоєння замаху розсипав велику кількість перцю, аби убезпечитись перед можливим використанням поліцейською собакою, потім утік

[3, арк. 2]. На підставі знайденої гільзи і кулі на місці події слідчий Краковський з початком розслідування дійшов до висновку, що ініціатива виконання вбивства на особу Яна Марущака могла вийти тільки від Павла Голояда і це тому, що 27 лютого було затримано Василя Турковського, який їхав зі Львова безпосередньо до дому Голоядів. У нього було вилучено 22 набої до пістолета Парабеллум, незважаючи на те, що такої зброї при Турковському не було, тому револьвер, очевидно, мав знаходитись у Голоядів.

З цих міркувань негайно було затримано П. Голояда і під час обшуку поліцейський Піестрак знайшов пару старих черевиків, що належали П. Голояду, на лівій халяві яких знайдено сліди свіжого пошкодження від колючого дроту. Сліди від них були ідентичними з слідами на місці злочину [3, арк. 3].

На підставі зібраних даних слідчі дійшли висновку, що безпосереднім виконавцем вбивства був П. Голояд. Йому ніхто не допомагав, а мотивом була помста за арешт братів Володимира і Мирослава. Хоча братів арештували у зв'язку з затриманням Василя Турковського, а не за донесенням жертви.

У ході слідства під час допитів Я. Пришляка і О. Метельського поліція з'ясувала, що основним організатором був П. Голояд. Він заперечував, що виконував замах, передавав револьвери, зустрічався з Я. Пришляком і О. Метельським, віддавав накази про вбивство [3, арк. 5].

П. Голояд стверджував, що він цілий день був у Скалаті, звідки повернувся перед заходом сонця і з того часу нікуди з дому не виходив, за винятком вечери біля 20.30 та коли виходив на подвір'я, щоб погодувати коней [3, арк. 5].

В домі Голоядів була місцева читальня "Просвіти", де кожної неділі збиралась місцева молодь, але серед них не виявлено осіб, що могли б допомагати Голоядові у виконанні атентату. Слідчі двічі обшукували обійстя Голоядів, але зброї так і не знайшли [3, арк. 6]. Зібрані дані поліцією передано до суду.

27 квітня 1932 року суд у Тернополі виніс смертний вирок трьом членам ОУН: О. Метельському, Я. Пришляку, П. Голояду. Президент Польщі першого з них помилував, а Пришляка і Голояда страчено 28 квітня 1932 р. [234, с. 366].

Страта Пришляка і Голояда набула значного резонансу на Тернопільщині та за її межами. У всьому краї проводились заупокійні служби, а Тернопільська Окружна Екзекутива ОУН випустила в день страти 2000 листівок “Страта героїв Я. Пришляка і П. Голояда”. 27 травня 1934 року відбулась масова процесія до могил січових стрільців у Тернополі. При цьому частину вінків з написами антипольського змісту члени ОУН намагались поставити на могилу Я. Пришляка і П. Голояда. За такі дії їх арештовували [43, арк. 19]. Після цього молодь розбилась на маленькі групи, намагаючись зібратись біля могили страчених та провести віче. Польська поліція цього не допустила [43, арк. 20]. Постійно виходили відозви з нагоди річниці страти. У 1933 р. вийшла листівка ОУН “У річницю геройської смерті селян-революціонерів Павла Голояда і Якова Пришляка” [21, арк. 15], а у 1938 р. в Чортківському повіті також з’явилась листівка, присвячена цій події: “У Страсний Четвер, шість років тому, дня 28 квітня 1932 р., у годині пів до другої вполудні повісив на шибениці ляхський кат двох Твоїх Синів–Героїв: славної пам’яті П. Голояда і Я. Пришляка. “За Україну гинемо” – були їхні останні слова. Для України воїни жили, для Неї і загинули. По лицарськи загинули! Слава Героям! Бо з геройської смерти родиться нове життя” [65, арк. 32].

“Справа Я. Пришляка–П. Голояда” не була єдиною збройною акцією в Тернопільському воєводстві. Так, 13 березня 1934 р. в с. Токи Збарзького повіту члени ОУН Петро Флінта і Олександр Литвин вбили працівника польської поліції Йозефа Глов’яка [280, с. 57]. П. Флінта вступив до ОУН завдяки Євгенові Костецькому, який наказав йому бути конфідентом та давати неправдиві дані. У травні 1933 р. П. Флінта завербував Олександра Литвина. Восени того ж року Є. Костецький повідомив їх, що члени ОУН не можуть бути конфідентами, тому аби виправдати себе П. Флінта і О. Литвин повинні убити

Й. Глов'яка [30, арк. 44–46. У ході слідства поліція підозрювала у співучасті ряд осіб: Якова Флінта, Івана Яворського, Віру Яворську, Євгенію Жук, Олену Флінт, Ольгу Петрицію, Івана Шечука, доктора Даніеля Сеника, доктора Івана Яворського, Ольгу Кривошию [88]. У Тернополі у 1933 р. Члени ОУН планували замах на начальника постерунку поліції Ковальського і господаря Юристовського [20].

Ще один схожий випадок трапився у Бережанському повіті, де 8 травня 1934 р. суд виніс вирок – 12 років ув'язнення Миколі Бею за вбивство конфідента поліції Михайла Скаскова, що відбулось 27 вересня 1933 р [234, с. 280].

Польська поліція поряд із безпосереднім стеженням за підозрілими особами використовувала конфідентів. Конфідентами були звичайні люди, які стежили за підозрілими особами і доносили поліції [108, арк. 21]. Конфіденти поділялись на два типи: ідейні та випадкові. При тому ідейні отримували гроші за свою роботу [297]. Зокрема, навесні 1934 р. Дмитро Баран вказав на кількох членів ОУН, розконспірувавши їх. Д. Баран твердив у поліції, що відчуває себе поляком і зв'язався з націоналістами, бо був молодий і дурний [30, арк. 5].

Випадки боротьби з конфідентами були зафіксовані у Золочівському повіті. Так, у с. Юшківці 23 березня 1934 р. Михайло Габа важко поранив ножом Володимира Ручку, вважаючи, що останній був конфідентом постерункового поліції Черкавського. До того М. Габа вже був покараний 10 місяцями тюрми за поширення листівок ОУН. Під час розслідування цього інциденту польська поліція виявила станицю ОУН в Юшківцях у складі: Михайло Габа, Павло Габа, Стриковський, Василь Петрів, Володимир Гнід, Ярослав Гнід, Шах [30, арк. 10–10 зв.]. Було організовано напад і на старшого постерункового Петра Черкавського, який члени ОУН здійснили у Золочеві 3 березня 1934 р [30, арк. 11].

Як виявилось під час розслідування цієї справи, замах на старшого постерункового Петра Черкавського і постерункового Тадеуша Гнядка з с.

Олекси, Золочівського повіту вчинив Степан Гнід із товаришами. Причина замаху – затримання П. Габи і товаришів, помста за них [30, арк. 85–86].

До бойової діяльності ОУН варто віднести збирання даних про польські військові та поліційні підрозділи та здобуття зброї для потреб ОУН. У Підгаєцькому повіті член ОУН Остап Гуцало зі Слов'ятина вивідував стан озброєння поліцейських, амуніцію та чи володіють вони власною зброєю. У Тернопільському повіті цим мав займатися керівник ОЕ Б. Філінський. Важливий факт зареєстрований у Золочівському повіті, де місцева ПЕ у 1933 р. реєструвала колишніх вояків українських армій, здатних до військової служби. Заходами члена ПЕ Осипа Безпалька за наказом бойового референта Романа Кравчука реєстрація була проведена у Золочеві, Контах, Юшківцях, Олесько, Підгірцях, Почапах, Плугові, Белжці, Фірлеївці і Зозулях. В інших повітах воєводства такої діяльності поліція не зафіксувала [29, арк. 161 зв.]. Також у цей період члени ОУН планували підпал військових казарм [48].

Члени ОУН часто зберігали у себе вогнепальну зброю; такі дані знаходимо у звітах поліції. Так, станом на 8 серпня 1934 р. у членів ОУН у Тернопільському повіті було вилучено 45 револьверів [29, арк. 110].

У звітах поліції у серпні 1934 р. також містилась інформація про те, що кілька керівників РЕ отримали наказ від ОЕ відібрати у своєму районі 4 членів ОУН, готових до акцій. Важливіші акції мали відбутись після 1-го вересня, коли розпочнеться навчання. Також ОЕ видала наказ про те, щоб встановити чи має поліція у постерунку карабіни, чи зброя перебуває в іншому місці поза відділком [29, арк. 126].

У 1935 р. у Підгаєцькому повіті поліція дізналась, що у Мужиліві майже у всіх членів ОУН є вогнепальна зброя, близько 20 штук. У Марковій було 5 членів ОУН, усі мали зброю. Про це розповів конфідентові Олекса Катериняк [215, с. 201–204].

Спроби здобуття зброї були різними, аж до викрадення з військових частин. Так, 30 червня 1939 р. у Бродах відбулась крадіжка зброї та амуніції у

22 уланському полку. Поліція затримала Івана Галамагу та Лева Смутка. Іван Галамага був арештований за переховування улана–втікача Еліяша Гіщака, який украв карабін. Він також вишколював Тимка Копота. У ході слідства Л. Смутко зізнався, що належав до звена ОУН – разом із уже затриманими Іваном Романишином, Миколою Копотем, Т. Копотем [97, арк. 2].

У контексті бойової діяльності варто відзначити боївки у складі Бережанської ОЕ. Як згадує про це С. Левицький, у важливіших селах діяли спецбоївки з 2–4 членів, які були суворо законспіровані. Їм було заборонено брати участь у культурних заходах. У с. Бишки їх було 3 або 4, у с. Конюхи – 2, у с. Ценів – 2. У 1936–37 рр. було проведено 5 чи 6 каральних акцій щодо солтисів у селах Конюхи, Потік, Бишки, Ценів, а також у Кальному (Зборівщина). Один озброєний бойовик тримав стійку на дворі, а 2–3 входила до будинку солтиса, виголошували його провини перед українським населенням чи ОУН, після чого карали палицями, 25 буків. Після цього погрожували, що карою за подальші проступки буде розстріл. Це завжди допомагало. До менших покарань, які використовували проти недисциплінованих українців належали: скошування конопель, видирання картоплі з грядок або менша порція кийв.

За спогадами члена ОУН С. Левицького, члени ОУН виконали атентат на польського чиновника у с. Августівка восени 1937 р. Озброєний поляк, зібравши у селян протягом тижня чимало грошей, мав у суботу від'їхати до Бережан. Бойовики ОУН застали його у будівлі громадського уряду, разом із солтисом і священником. Троє оунівців залишились на вулиці, а двоє зайшли у приміщення. Скомандувавши: “Руки вгору. Повернутись до стіни!”, забрали у чиновника револьвер та 2300 злотих, які були передані до КЕ ОУН у Львові. У акції взяли участь: С. Левицький як провідник, Петро Бідний з Конюхова, Ф. Голяш, І. Безкорвайний і Богдан з Конюхова. Нікого викрито не було, за що боївка отримала схвалення, а її провідник – годинник “Докса”. Окрім цього, С. Левицький і Потєгач–“Зелений” з с. Дрищів виконали напад у с. Гаї біля Львова

[160, с. 348]. Поліція активно збирала відомості про діяльність С. Левицького та інших членів ОУН [78; 83; 84].

Ще один випадок бойової діяльності був зафіксований у Бережанському повіті. У Бережанській тюрмі ключник Ґрох знущався над в'язнями українцями, бив їх в'язкою ключів при будь-якій нагоді. Провід ОУН наказав здійснити атентат. Наказ виконав бойовик Думик з с. Потутори у 1935 або 1936 р. (за бандитські напади Думика пізніше, на початку 1940-х рр., після трьох попереджень, застрелили згідно з наказом ОУН) [317, с. 350]

У 1935 р. було виконано замах на вйта С. Мартиновича у с. Купчинці. У червні 1937 р. у с. Таврів (Бережанський пов.) застрелено Адольфа Чубу, коменданта "Зв'язку Стрілецького" [234, с. 351]. 20 червня 1937 р. у двох постерункових під час об'їзду (Бережанський повіт), стріляли двоє невідомих [39, арк. 2].

Члени ОУН використовували бойові виступи також для здобуття грошей, проте не завжди вдало. Так, 24 вересня 1935 р. відбувся невдалий напад бойовиків ОУН на кооператив у Вербові [215, с. 201–204].

Влітку 1937 року на території Бережанської ОЕ відбулось ще кілька акцій. Так, 10 липня 1937 р. заарештовано Стефана Мединського, у справі побиття поляків у Рогачині (Бережанський пов.) [39, арк. 14]. У липні 1937 р. члени ОУН організували бойкот польських розважальних атракціонів. Арештовано Дмитра Барана і Василя Гальковича за те, що під час греко-католицького відпусту організували доти незнайомих осіб, з якими влаштували бойкот атракціонів. Бойкот проводили у той спосіб, що обступили каруселі Ядвіги Щесної, не пускаючи туди нікого. Хто силою хотів скористатись каруселями, того побили [39, арк. 19].

У липні 1937 р. Стефан-Мечислав Добровольський, біля 22 години їхав велосипедом з Загаєць до Бекерова, почув 2 постріли у свій бік. Було темно, тому нікого не зауважив. Він підозрював, що це зробили українці, які вважали

його конфідентом поліції та таким, що має стосунок до польських організацій. У липні 1937 р. також зафіксовано побиття польських стрільців [1, арк. 21, 24].

У Золочівському повіті у 1937 р. було зафіксовано два виступи ОУН із застосуванням сили:

1) 4 лютого 1937 р. – Іван Майба з Острова (вбитий під час нападу на Ясінських), побив Миколу Павлишина з Золочева, голову товариства Сокіл, за надмірну лояльність та вислови проти ОУН.

2) 6 травня 1937 р. – справа Ясінських [32, арк. 13 зв.].

Арешти під час справи Ясінських дали змогу польській поліції виявити посади керівників ОУН. Вдалось встановити, що Гілярій Кук займав посаду провідника РЕ в Красному, а Ярослав Почапський референта пропаганди Золочівської ПЕ [32, арк. 14 зв.].

Цей епізод потребує детальнішого розгляду. Так, 6 травня відбувся напад на фільварок Марії та Мечислава Ясінських у Белзці (Золочівський пов.) П'ятеро осіб, один з яких був у поліційній уніформі, провели у них вдома обшук, після чого наказали їхати до поліційної станиці. У дорозі Ясінських застрелили. Поліція почала переслідувати нападників, вбивши одного з них [234, с. 352]. Ним виявився Іван Майба, член ОУН [123, арк. 13 зв.]. Виявилось, що члени ОУН у Золочівському повіті, всупереч забороні, вирішили експропріювати приватне майно. Незабаром їх арештовано і віддано до суду [234, с. 352].

У червні 1937 р. у справі вбивства Ясінських був затриманий Теодор Оленчак, член ОУН. Поліція затримала Т. Оленчака, бо в його чоботи був узутий один з нападників [39, арк. 5].

15 березня 1938 р. трибунал виніс вирок учасникам нападу: Гілярію Кукові та Володимиру Качору – смертна кара, Петру Цицеві – довічне ув'язнення, Ярослав Дзядига, Василь Галапа, Володимир Івахів – 2 роки в'язниці. Василь Кук зумів утекти і перебував у підпіллі аж до припинення

існування польської держави. Президент помилував В. Качора, а Г. Кука повішено 25 серпня 1938 р. у львівській тюрмі Бригідки [234, с. 352].

Попри заборону проводу ОУН експропріювати приватне майно, згадувані члени ОУН її порушили, виконавши “екс” та здійснили кримінальний злочин.

У 1937 р. відбулась ще одна значна бойова акція, яка отримала назву “антиколонізаційна”. Вона охопила здебільшого Радехівський повіт. У 1936–1937 рр. у Галичині польський уряд вживав заходів, що були спрямовані на збільшення чисельності польських колоністів. Такі дії викликали значне невдоволення українського населення, якому було заборонено купувати землю збанкрутілих поміщиків. Натомість уряд купував і селив на цій землі польських колоністів [234, с. 353].

У 1937 р. мережа ОУН у повіті отримала завдання від І. Климівка – організувати протиколонізаційну акцію у селах Кривому і Щуровичах [154, с. 23].

Підготовка акції тривала півроку, виступ був призначений на 15 квітня 1937 р. Члени ОУН підпалювали скирти, виголошували промови проти колонізації, насипали могили борцям за волю, погрожували колоністам, які, опинившись у небезпечних умовах, поспішно виїжджали (польська колонія поблизу с. Дмитрова). Важливим фактом є те, що члени ОУН під час акції роззброїли на дорозі авто, у якому перебував польський комісар Войтар. Його відпустили живим після закінченням акції [154, с. 24–27].

Наступного дня вранці у повіт прибули значні сили поліції з Золочева, Тернополя, Мостів [234, с. 353]. У справі антиколонізаційної акції відбулись масові арешти. Затримані районні провідники Дубенко та Лис. Арештовано близько ста осіб, серед яких 20 членів ОУН [154, с. 27–30].

У зв’язку з антиколонізаційною акцією поліція вважала Б. Казанівського повітовим провідником, а загалом було обвинувачено 54 особи. Згідно з вироком суду Б. Казанівський засуджений на 12 років і на 20 років позбавлення

громадянських прав, Д. Кушинський – 11 років, Дубенко 10 років, інші від 5 до 8 років [154, с. 41-46].

У 1938 р. зафіксовано три випадки бойової діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві. 1 липня 1938 р. окружний суд в Бережанах засудив за діяльність в ОУН та винесення вироку смертної кари гайовому (охоронець лісового господарства – І. С.) Онищуків: Петра Паньківа на 10 років, Петра Швачку на 8 років, Атанасія Швачку на 6 років в'язниці [234, с. 280].

2 листопада 1938 р. між селами Плотича і Будилів боївка ОУН здійснила напад на поштовий віз, який перевозив гроші. Нападників було четверо, проте листоноша Казимир Пончек почав відстрілюватись, був важко поранений і помер у лікарні. Оунівці забрали гроші, поліція не змогла відшукати виконавців [234, с. 353].

Згідно спогадів члена ОУН С. Левицького, у 1937 р. окружний комендант польської поліції В. Коґачевський застрелив у с. Урмань (Бережанський пов.) підрайонового провідника ОУН Івана Когута, який у той час виходив з читальні Просвіти. Боївка отримала наказ убити поліцейського. Потегач “Зелений” здійснив необхідну розвідку, а безпосередньо атентат виконали С. Левицький і Гриць Голяш–“Бульба”. Це відбулось у лютому або березні 1939 р. Бойовики зустріли В. Коґачевського під будинком солтиса. Коли вони зайшли на подвір'я, поліцейський разом із колегою та собакою виходили з будинку. У Г. Голяша заклинив пістолет, проте С. Левицький кілька разів вистрілив у Коґачевського. Його напарник утік до будинку, а собака кинулась на нападників, проте була застрелена [160, с. 350].

Інше датування події знаходимо у архівних документах, де подається, що 27 вересня 1938 р. у с. Дрищів застрелено коменданта посту в Урмані, В. Коґачевського, який близько 19 год. перебував у старости с. Дрищів. Це була помста ОУН за події в Урмані, бо націоналісти вважали, що українця Когута застрелив комендант, а не водій. Під час оперативних дій було арештовано шестеро осіб [154, с. 44].

1939 р. був особливо напруженим у історії ОУН [27; 28; 68; 69]. Продовжувалась практика вибиття вікон, паління скирт. Так, 27 лютого 1939 р. у с. Козівка Бережанського повіту члени ОУН вибили вікна у будинку місцевої вчительки, а 2–3 березня 1939 р. у Літятині Бережанського повіту полякові Каролеві Войчеховському спалили три стирти зерна [134, с. 48].

У той самий час відбувались масові акції. Ще 23 жовтня 1938 р. у Бережанах відбулась маніфестація проти Польщі і Угорщини. Прибула поліція з усього повіту, що впустила до міста лише небагатьох охочих із навколишніх сіл. Під час Богослужіння радикально налаштовані поляки напали на дід священика, а після Служби почали кидати каміння в жінок і дітей. Українці кинулись в бій, долучилась поліція. Результатом стало вбивство 10 селян, та 100 арештованих. Також вбито трьох поліцейських, а через тиждень українці розпочали систематичні акції – підпал колоній, стирт, напади на поліцейських, вбивство поштаря та колоністів [106, арк. 40–40 зв.; 77].

15 березня 1939 р. у Бережанах близько сотні поляків пройшли ходою по місту. Вони несли чорну труну з написом “Україна вмерла”. Хода зупинилась перед Українським домом, де учасники вибили 30 шиб. Поліція розігнала мітинг, проте невідомий встиг кинути “петарду” в будинок Осипа Домощака, поранивши останнього [134, с. 64].

Випадки вбивства членами ОУН польських державних службовців та поліцейських, як і загибель членів ОУН фіксуються й у 1939 р.

Так, 20 квітня 1939 р. у с. Дичків було застрелено А. Слабого – коменданта поліційної станиці у с. Великі Бірки. У ході слідства арештовано О. Зварича, який був поранений під час перестрілки з А. Слабим [234, с. 445]. Згодом, 23 липня троє невідомих напали на помешкання підсолтиса с. Яргорів Петра Худого [97, арк. 49].

У березні 1939 р. у с. Вимислівка вбили члена Стрілецького Союзу М. Федоровського. Під час пошуків за виконавцями, 2 липня 1939 р. на полі між селами Вимислівкою і Будиловом поліція виявила трьох осіб, які почали

відстрілюватись. Один із них сховався у будинку Гната Назаревича [97, арк. 10]. Перестрілка тривала кілька годин, поліція стягнула додаткові сили. Один з поліцейських, вважаючи, що у бойовика немає набоїв, зайшов у будинок, проте був застрелений. Поліція підпалила хату, бойовик намагався втекти і був застрелений [234, с. 444].

Ним виявився Данило Пукало (1917 р.н.) з Вимислівки [97, арк. 10]. Він був членом ОУН та підозрюваним у справі вбивства М. Федоровського [234, с. 444; 246].

Можливо останній випадок бойової діяльності ОУН у міжвоєнному періоді зафіксований наприкінці серпня 1939 р., коли Іван Караїм побачив підпільників, які йшли полями у напрямку хутора Степанівка і повідомив у постерунок поліції в Лопатині. Близько сотні поліцейських оточила двох підпільників у stodолі, але вони відстрілювались. Тоді підпалили stodолу, але оунівці застрелились. Це були Микола Лисак і Володимир Білостоцький. Через тиждень члени ОУН застрелили І. Караїма [163, с. 274].

Таке протистояння продовжилось навіть після вересня 1939 р. У реєстрі слідчих справ камери народніх слідчих Бережанського повіту Тернопільської області знаходимо дані про те, що у грудні 1939 р. вбито колишнього лісника (підозрюваний у вбивстві Василь Танчук) та колишнього солтиса (підозрюваний Василь Потягач) [110, арк. 2].

Таким чином, аналізуючи силові дії ОУН у Тернопільському воєводстві варто відмітити два головні вектори боротьби – поліційний та економічний. У першому випадку націоналісти протистояли поліції та конфідентам, у другому – завдавали матеріальної шкоди польським державним установам та приватним господарствам. Ескалація конфлікту зростала протягом усього десятиріччя існування ОУН у Польській державі. Протягом 1929–1939 років члени ОУН у Тернопільському воєводстві вбили не менше 12 представників польської влади, конфідентів і приватних осіб. Польська влада винесла 3 смертних вироки

членам ОУН та застосовувала репресивні акції для нейтралізації діяльності підпілля.

4.3. Протидія та репресивні акції польської влади у 1929–1939 рр.

Наростання радикальних настроїв серед активної частини українського суспільства у 1929–1939 роках не залишилось непоміченим. Польські державні органи, особливо поліція, до чиеї компетенції входила боротьба з антидержавними настроями, постійно моніторила стан та активність українських організацій. Особливо це стосувалось підпільної ОУН, яка декларувала прагнення створити незалежну Українську державу.

Ще у 1920-х роках польські репресивні органи переслідували членів УВО та інших націоналістичних організацій, тому не дивно, що подальша боротьба у 1930-х роках ставала все більш драматичною та непримиренною.

У Тернопільському воєводстві репресії проти членів та симпатиків ОУН розпочались відразу ж із 1929 року. Проте, варто зауважити, що на зламі 1920–30-х років у поліції не існувало чіткого розмежування між УВО та ОУН. Більше того, таке чітке розмежування не завжди існувало у самих членів підпільних організацій. Практично до 1932 р. у документах польських державних органів знаходимо вживання назви як УВО, так ОУН. Тому, незважаючи на перехідний період у вживанні термінології, вважаємо, що дії польської влади у Тернопільському воєводстві у 1929–1932 роках були спрямовані проти єдиної оунівської мережі, що перебувала у процесі інституційного становлення.

Наймасовіші арешти у перші роки діяльності ОУН відбулись у Бережанському, Чортківському, Тернопільському повітах, менш значні у Перемишлянському, Заліщицькому, Зборівському повітах. За період 1929–1930 рр. у воєводстві було заарештовано чи засуджено щонайменше 85 осіб за звинуваченнями у саботажах, членстві в УВО чи зневагу до Польської держави [234, с. 119–124].

Так, зокрема, 12 грудня 1930 р. бережанський суд за вбивство поліційного конфідента С. Тагуньчака з Підкаменя (Бережанський пов.) засудив Володимира Хамулу до довічного ув'язнення, а Євгена Мороза до 6 років в'язниці [234, с. 279], а 12 лютого цього ж року затримали М. Мединського за постріли в поліцейського у Лісниках Бережанського повіту [362, с.7].

З січня 1931 р. до червня 1932 р. оунівців судили у Перемишлянському, Збаразькому, Заліщицькому, Бережанському, Тернопільському повітах. При цьому основна частка арештів припала на два останніх, де не менше 77 осіб були арештовані чи засуджені [234, с. 220–223]. У другому півріччі 1932 р. простежується тенденція до збільшення кількості арештованих у воєводстві. Близько 60 осіб потрапили під слідство у зв'язку з діяльністю ОУН [234, с. 229–232]. Серед цих процесів варто згадати засудження 6 селян з Богатковець і Купчинців за поширення летючок УВО [366, с.11]. Судячи з цих даних, польська держава обрала шлях арештів та судових процесів, як оптимальний для розв'язання проблеми ОУН.

Значною проблемою у цьому контексті були українці, які служили у польському війську, адже вони отримували доступ до військових ресурсів, проходили професійне навчання. Промовистим фактом є справа Володимира Пришляка, члена УВО з с. Заставча Підгаєцького повіту від 20 січня 1931 р. При його затриманні було знайдено лист від Василя Барана, який походив з с. Рай та служив у Станіславові. Зі змісту листа виходило, що В. Баран через В. Пришляка мав передати дуже важливий пакунок для своєї рідні. У ньому виявились військові підручники, лекції про вишкіл артилерії, списки офіцерів і рядових, список військових відділів, що перебувають у Львові й Станіславові. В. Баран зізнався, що у 1929 р. його стриєчний брат Осип Баран переконав вступити до війська, щоб дізнаватись військові таємниці та використовувати їх для вишколу людей для майбутньої української армії. Окрім того він мав спостерігати за кількістю військ, їхнім розташуванням та переміщенням. [46,

арк. 70]. Як бачимо, члени ОУН із початку 1930-х років шукали різних способів для збору інформації про польські військові відділи.

Також великих обсягів набула тенденція засудження осіб за зберігання нелегальних матеріалів. Це засвідчують, наприклад, події 16–20 березня 1931 р. в окружному суді у Чорткові, де вирішувалась справа Юліяна Думного з с. Дзвиняч та 10 товаришів, які були членами УВО. Основними доказами проти підсудних були друковані матеріали: “Сурма”, брошури УВО, інструкція УВО “Поведінка в підпіллі на селі”, а також володіння револьверами. Згідно з вироком суду Мирослав Чорненький був засуджений на 4 р., Микола Кузмяк – 4 р., Ю. Думний, Любомир Прокопович, Олекса Ганкевич – 1 р., Осип Романів – 9 міс., Володимир Періх, Петро Опиханий – 7 міс. [46, арк. 70–71].

У першій половині 1932 р. відбувається активізація арештів у Бережанській окрузі. На терені Підгаєцького повіту 7 лютого 1932 р. невідомі розклеїли відозви ОУН. Листівки були випущені з нагоди річниці утворення УНР. У с. Беневі поліція затримала виконавців акції: Миколу Кулецького, Івана Кравця, В. Данилюка, Я. Якимця [215, с. 106]. Через два місяці, 2 травня 1932 р. У справі поширення листівок ОУН в с. Угринові було проведено обшук у 8 осіб. У Йосифа Мандибура поліція знайшла 6 відозв ОУН (4 друковані типографським способом, 2 – на друкарській машинці) та два аркуші з “Сурми”. Поліція інкримінувала йому державну зраду, визначену 58 статтею кримінального кодексу, оскільки він, як член ОУН, метою якої є відторгнення Галичини від Польщі, розкидав на подвір’ях поляків в Угринові відозви ОУН. Через 10 місяців після арешту Й. Мандибура окружний суд у Бережанах засудив його за статтею 98 на 2 роки ув’язнення та згідно зі статтею 44 позбавив громадянських прав на 5 років. [215, с. 107–108]. Проте такі події у окремо взятих селах не були справою таких однаків, як Й. Мандибура. Промовистим прикладом може служити с. Тростянець, де у 1932 р. поліція та місцеві поляки знищили могилу борцям за волю України. При цьому під час конфлікту було арештовано 69 осіб, із яких 15 засуджено [228, с. 25].

Чергове збільшення арештів у Тернопільському воєводстві простежуємо після ревізії 10–11 жовтня 1932 р. у Академічному домі у Львові, де поліція знайшла склад антипольської літератури та архів КЕ ОУН. У зв'язку з цим до Тернопільського воєводства було надіслано наказ про проведення обшуку у 72 осіб практично з усіх повітів [51, арк. 26–29].

Відгомін цих подій знаходимо на території Копичинецького повіту, де перший процес за приналежність до ОУН відбувся 16–19 грудня 1932 р. Шестеро підсудних із Копичинець були членами Просвіти та Лугу. Троє з них засуджені на 3 р., 1,5 р., 1 р. в'язниці [153, с. 312].

У тому ж 1932 р. польська поліція викрила клітину ОУН у с. Дзвиняч Заліщицького повіту. У ході слідства було арештовано 24 учні гімназії, а судовий процес тривав з лютого до травня 1933 р. Результатом стало засудження Романа Мигаля, Євгена Онищука, Ярослава Комарницького, Дмитра Потятиника на 4 р. в'язниці [153, с. 731]. У цьому ж селі у 1933 р. було арештовано члена ОУН Миколу Фіголя [230, с. 11].

Період від січня 1933 р. до грудня 1934 р. характеризувався подальшим наростанням протистояння між членами та симпатиками ОУН і польською владою. У цей період у Львові 9–15 лютого 1933 р. відбувся процес у справі 16 українців із Скалатського повіту, які звинувачувались у членстві в ОУН, виготовленні та поширенні підпільної літератури. Головним обвинуваченим у цій справі був Василь Турковський. У цій справі суд виніс вирок ув'язнення від 6 місяців до 4 років 11 особам [234, с. 313]. Окрім цієї резонансної справи за ці два роки у Тернопільському воєводстві не менше 260 осіб були оштрафовані, арештовані чи ув'язнені за антипольську діяльність чи членство в ОУН [234, с. 312–324].

Серед них варто згадати, зокрема, масові арешти у Теребовлянському повіті, що відбулись у 1933 р. Було затримано керівника Теребовлянської ПЕ Володимира Гриніва і його брата Теодозія та 13 членів Теребовлянської ОУН, серед яких був Євген Зілінський – теолог, керівник клітини ОУН у Семенові.

[140, с. 64]. Також дуже активними у цей період були підпільники Золочівського повіту [20, арк. 35; 22, арк. 130; 23, арк. 26, 27].

Також у цей період знаходимо дані про невдало організований вишкіл ОУН, який був запланований на серпень 1933 р. у Карпатах. Оунівці з різних місцевостей були арештовані в серпні 1933 р., а у липні 1934 р. отримали вирок за членство в ОУН, транспортування і переховування зброї, агітацію і поширення нелегальної літератури. Було засуджено 16 осіб, серед яких В. Мороза (Підгаєцький пов.) на 10 р., В. Заставецького (Підгаєцький пов.), В. Бідулу (Бережанський пов.) на 10 р. в'язниці [234, с. 294].

Очевидно, що з цими подіями пов'язана також чергова хвиля арештів, яка відбувалась того ж літа, коли у червні 1933 р. Були затримані Іван Школьний, вже згаданий Микола Фіголь, Василь Гринчишин, Василь Якимишин, Василь Дерев'яно. Судовий процес відбувся 22–24 січня 1934 р. у Чорткові, де І. Школьного засуджено на 1,5 роки, інших до 6 місяців в'язниці [153, с. 187].

Промовистим фактом цього періоду є те, що українці в селах отримували покарання не лише за серйозні порушення на кшталт зберігання зброї чи розповсюдження листівок, але й на перший погляд, цілком безневинних, як от спів пісень. Так, 14 червня 1933 р. до коменданта постерунку поліції у с. Скорики звернувся Петро Токарчук, який розповів, що Конрад і Дмитро Добровольські, Павло Бурлак, Василь Красносельський з Хаток Мединських ходять вулицею і співають українську пісню “Сурма грає”. Усі чоловіки, які співали цю пісню, були покарані 10 днями арешту [44, арк. 2–5]. За аналогічне порушення також було оштрафовано В. Цебровського з Золочівського повіту за спів “Не пора” і “Ми гайдамаки” [363, с. 8]. А у 1938 р. У Бучачі конфіскували тексти 11 українських пісень з антидержавним змістом [64, арк. 1–4].

Для українців Тернопільського воєводства проблемним був не лише спів пісень, але й участь у молодіжних товариствах. Наприклад, у м. Перемишляни під проводом студента Петра Савчинського молодь об'єдналась у пластовий гурток. Е. Ковч, місцевий парох та член ОУН став опікуном Пласту. Проте

учням, які навчались у місцевій польській гімназії було заборонено належати до Пласту, тому Е. Ковч підтримував їх та захищав від дирекції гімназії та поліції. Пластові сходи́ни відбувались на церковному кладовищі чи в Народному Домі під виглядом “катехизації” [208, с. 28]. У справі підпільного Пласту парох Перемишлян перебував під слідством і судом [71, арк. 1–34]. Його виправдали у 1931 р. [234, с. 707]. Наслідком такого протистояння у повіті стало те, що підпільна діяльність мережі ОУН збільшилась, що можемо побачити крізь призму активізації арештів у Перемишлянському повіті, які стають помітними у жовтні 1933 р. Так, у Перемишлянах 28 жовтня 1933 р. арештовано студентів: Теодора Барана, Луку Залипського, Володимира Бучацького, Антона Липського, Антона Галечка. У селах повіту у той же час затримано Василя Криницю, Василя Ковальського, Михайла Трача, Михайла Притулу [234, с. 317].

Загалом, як свідчать джерела, у справах українських націоналістичних організацій було проведено 134 судових процеси з загальної кількості 237 процесів у 1929–1933 рр. З 1332 обвинувачених, трактувались як українські націоналісти 631 особа [72, арк.14]. Водночас поліція активно збирала дані про осіб, які могли діяти в ОУН [58, арк. 3–35; 75; 93].

Наступна інтенсивність арештів час від часу змінювалась та мала свої піки і спади активності [36, арк. 92; 38]. Одним з апогеїв арештів українських націоналістів став березень 1934 року.

Так, 6 березня 1934 р. Завершився процес у II відділі окружного суду в Тернополі, який виніс вирок Тарасові Цимбалістому, Максимові Шуранові, Іванові Зайцю. Вони звинувачувались у тому, що у 1933 р. належали до Збараської повітової структури ОУН. Поліція встановила, що 23 листопада 1933 р. вони розповсюджували листівки ОУН у с. Добромірка, Гуцанка, Лозівка. Кара для Т. Цимбалістого становила 5 років ув'язнення, для М. Шурана і І. Зайця – по 6 років [30, арк. 12–16].

Наступного дня, 7 березня 1934 р., розгорнулись активні події поблизу іншого центру ОУН у воєводстві – Бережанах. Тут кількох осіб з с. Бишки

поліція звинувачувала у злочині проти держави та побитті Олекси Кобрини. Внаслідок цієї справи Іван Гураль отримав 4 р. в'язниці, Петро Галушка – 3 р., Федько Гураль – 6 місяців [30, арк. 21].

8 березня не зафіксовано жодних подій, проте вже 9 березня карний відділ окружного суду в Тернополі виніс вирок Василю Солонинці (1912 р.н.) з с. Довжанка, який був слухачем права I року в університеті Яна Казимира у Львові та Стефану Маркізу (1909 р.н.) з с. Довжанка, який служив артилеристом у Познані. Поліція вважала, що з 1933 р. обвинувачені перебували в ОУН. Згідно з їхніми даними, В. Солонинка 16 вересня 1933 р. привіз до Цеброва відозви і брошури ОУН, а С. Маркіза через два дні, 18 вересня перевіз їх з Цеброва до Єлизаветівки. Суд виніс вирок В. Солонинці – 8 років ув'язнення, С. Маркізі – 2 роки [30, арк. 18–19].

Наступного тижня, 15 березня 1934 р., суд у Бережанах виніс вирок хлопцям із села Подусільна за участь в ОУН, розповсюдження “Сурми” та листівок – Василеві Івахову – 2,5 роки, Петрові Цапові і Миколаю Солтису – 6 місяців, Олексі Захаріву – 1,5 роки [30, арк. 39].

Того ж продуктивного для суду і невдалого для ОУН дня 15 березня суд у Бережанах виніс вирок: 3 роки позбавлення волі Миколі Маланчукові з с. Маркова, який на Йорданські свята роздавав листівки ОУН. Микола Зацухний, з с. Завалова, учень 5 класу гімназії у Бережанах, 20 вересня 1933 р. був затриманий як кур'єр, що переносив літературу ОУН. Його затримали на дорозі, що вела до с. Заставча. М. Зацухний отримав вирок – 8 років в'язниці [30, арк. 42]. Завершальним акордом вироків Бережанського суду стало 21 березня 1934 р., коли на 3 роки позбавлення волі засуджений Павло Семак з с. Маркова, за кольпортаж листівок ОУН [30, арк. 71]. Наведені факти не залишають сумнівів, що ОУН у Бережанській окрузі у 1933–1934 роках була однією з найактивніших.

Після вбивства Б. Перацького у червні 1934 року та, відповідно, масових арештів членів ОУН, відбулась реорганізація структури та зміна тактики

організації. Головним напрямом діяльності ОУН стала відмова від активних дій і бойових акцій та зосередження на розбудові організаційної структури. Така зміна відбувалась на тлі офіційної польсько–української “нормалізації”, яка була основною стратегією співпраці легальних українських організацій з польськими державними органами у 1935–1938 рр. Однак, незважаючи на це, члени ОУН, зазвичай з власної ініціативи та без узгодження з КЕ ОУН, проводили свою діяльність, наслідком якої були арешти та ув’язнення.

Ще будучи відлунням літніх арештів, у жовтні 1934 р. відбувся арешт 5 учнів Чортківської гімназії, 3 з яких було засуджено. Під час слідства арештованих жорстоко побили, одному з них, що мав довге волосся, вирвали з голови цілі пасма. Іншого підсудного били по стопах так, що зламали ліщинову різку. Потерпілий кілька тижнів не міг стояти на ногах [153, с. 104–106; 74].

Згодом, у березні 1935 року у Бережанах відбувся наступний процес у Тернопільському воєводстві над учнями місцевої гімназії. Їх звинувачували у діяльності в Юнацтві ОУН. Двох учнів було звільнено, а іншим винесено вирок 2 роки в’язниці. Найсуворіше покарання отримав Михайло Вербовецький – 3,5 роки в’язниці [234, с. 324–325].

У Тернопільській окрузі ОУН у березні також відбувались подібні події, проте дещо меншого масштабу. У Теребовлянському повіті у доносі від 9 березня 1935 р. було подано список 39 осіб, яких підозрювали у діяльності в ОУН, серед яких першим значився господар з Іванівки Петро Ковальський [140, с. 63].

Важливим у даному контексті арештів є те, що члени ОУН у цей період не лише протистояли польській державній владі, але конфліктували з ліворадикальним підпіллям [5, арк. 21]. Промовистим фактом є дії боївки комуністів 30 серпня 1936 р., яка напала на захід у читальні “Просвіти” в с. Настасів (Тернопільський повіт), що був організований націоналістами. Михайло Лапчак у бою отримав смертельні ножові поранення, важкі рани

отримали С. Кураш, М. Зазуляк, Т. Базар. Внаслідок цих подій вісім членів та симпатиків ОУН були засуджені від 9 місяців до 7 років в'язниці [234, с. 343].

Окрім таких кривавих подій на території воєводства відбулось кілька арештів, проте вже пізніше, у 1937 році. Так, Василь Колосовський (1918 р.н.), активний член ОУН з с. Івачів Долішній був засуджений у 1937 р. на 3 р. в'язниці [134, с. 132–144]. У с. Шутроминці у 1937 р. поліція провела багато арештів. Ще у 1936 р. на 15 р. в'язниці було засуджено жителя села Володимира Тишковського. З 1937 р. Якова Николина, з 1938 р. – Петра Кметюка без винесення вироку утримували у Чортківській тюрмі до вересня 1939 р. [186, с. 858]. Навесні 1937 р. почались арешти і на Радехівщині, проте через 3 місяці організаційна сітка була відновлена та поповнена [161, с. 38].

Підсумовуючи, у період з січня 1935 до грудня 1937 р. арештовано, оштрафовано чи ув'язнено не менше 126 членів та симпатиків ОУН. Найактивнішим у цей період був Бережанський повіт, менші протестні спалахи зафіксовані у Радехівському, Тернопільському, Бродівському, Золочівському, Чортківському повітах [234, с. 354–361]. Зауважимо, що цей період характеризується відносним спокоєм та затишшям, порівнюючи з попередніми чи наступними подіями.

Наступний виток насильства та протистояння розпочався з середини 1938 року, на тлі наростання конфліктних ситуацій у Європі загалом. Від 15 вересня 1938 р. до 15 березня 1939 р. у Східній Галичині зафіксовано 397 демонстрацій, 47 саботажів і 34 терористичних акти [317, с. 342].

Разом із такою діяльністю продовжились і арешти членів ОУН. Так, у 1938 р. за діяльність в ОУН ув'язнили жителів с. Дзвиняч Миколу Зубика, Степана Вороха, Василя Дерев'янка. У с. Стара Ягільниця арештовано Корнила Шевчука, Михайла Білоуса, Федора Коцюлима, Петра Хруставку [230, с. 11].

Активність ОУН почала значно зростати наприкінці весни – на початку літа 1939 року. Це засвідчують події 12 травня 1939 р. у Чорткові, де відбувся судовий процес над учнями місцевої гімназії. Степана Вороха засудили на 1,5

роки в'язниці, Івана Запотічного на 14 місяців, Миколу Зубика відпустили під нагляд поліції [230, с. 13]. Згідно з іншими даними, процес відбувся 14 липня 1939 р. [153, с. 114]. Це була не перша справа проти учнів гімназії, бо ще у 1933–1934 рр. фіксується спалах активності, що призвів до судового процесу. Захисником гімназистів виступав доктор М. Росляк, завдяки якому вирок було пом'якшено [230, с. 13]. У цей час поліція продовжує активно збирати інформацію про активних членів ОУН [80; 81; 82].

Дуже напруженим у протистоянні поліції та ОУН був травень 1939 р., коли відбулось відразу кілька замахів на життя членів ОУН. Так, 14 травня 1939 р. Фелікс Кодогні, комендант постерунку поліції у Соснові Підгаєцького повіту, застрелив члена ОУН. Того ж самого дня у Шибалині поліція натрапила на дорозі на двох осіб, які почали втікати. Одного з них – Івана Лапуньку, члена ОУН з Потутор, смертельно поранили. У ніч з 13 на 14 травня 1939 р. у Рудниках Підгаєцького повіту застрелено члена ОУН Івана Лапчинського. У червні 1939 р. біля с. Вага Підгаєцького повіту застрелено повітового провідника Юнацтва ОУН Богдана Ріка [317, с. 341].

У січні–травні 1939 р. у Тернопільському воєводстві зафіксовано 5 масових демонстрацій. Найбільша відбулась 27 березня 1939 р. у Божикові, де люди намагались відбити у поліції осіб, яких підозрювали у причетності до ОУН. Після цього повітове староство у Підгайцях заборонило діяльність українських товариств у селі та вислало підкріплення з Раю у кількості 20 поліцейських. Жителі села переховувались у лісах та сусідніх селах, було затримано 22 особи [317, с. 342]. Загалом, варто відзначити діяльність ОУН у с. Божиків у Бережанській окрузі в цей період. Ще на початку 1937 р. тут активно створювалась юнацька сітка ОУН. Примітною акцією молоді було те, що у тридцятий день атентату на Є. Коновальця о 12 год. ночі у Божикові та всіх селах Підгаєччини задзвонили дзвони. Польський тиск значно посилювався у 1939 р., коли на католицьке Різдво поляки били вікна на головній вулиці села, а наприкінці березня 1939 р., відбулись масові арешти членів ОУН та симпатиків

(18 осіб). На початку квітня поліція влаштувала масову ревізію, арештовано 70 молодих чоловіків та юнаків віком від 16 р. [136, с. 302]. Конфлікти між ідейно налаштованими та ідеологічно ворожими поляками і українцями не були поодинокими, як у Божикові. Також влітку 1939 р. у с. Коропець поляки спиляли хрест на могилі борцям за волю і кинули в Дністер. Місцеві витягнули його і встановили на могилі [228, с. 25].

У світлі попередніх фактів виглядає закономірним, що влітку 1939 року активізувалась діяльність ОУН, спрямована проти польських колоністів. Так, 26 червня 1939 р. відбувся підпал будинків у колонії Плетениці. За даними, які знаходимо у П. Мірчука, колонію атакувало 12 бойовиків ОУН, які поранили польського сторожа, а потім втекли, відстрілюючись [234, с. 445]. Згідно з поліційною інформацією, на колонію напало 6 осіб, один із яких був босий. У зв'язку з цією справою поліція провела ряд арештів. Так, у Полюхові затримано 2 особи, у Подусові 5 осіб, постерунок у Дунаєві затримав ще 3 особи та 6 осіб з Перемишлян. Більшість визнали членство в ОУН [97, арк. 5–14].

Серед усієї діяльності ОУН особливо небезпечним для Польської держави вважалося збирання оунівцями розвідувальних даних, інформації про війська. У червні 1939 р. у Тернополі члени ОУН провели акцію збору інформації для військових цілей – чисельність та роди військ, кількість та місце розташування зброярень, складів. Також збиралась інформація про поліцію, її стан та озброєння, імена та псевдо конфідентів [317, с. 345].

Протистояння і напруга продовжували збільшуватись у липні 1939 року.

У той час були затримані Антон Огороднік з товаришами, серед яких: Філіп Омелян, Андрій Омелян, Василь Стасюк. Також затримано ще 11 членів ОУН у селах Іванчани, Дичків, 9 осіб з с. Кобилля. У звіті за 7 липня 1939 р. поліцією подано інформацію про арешт 14 осіб. Апогеєм першої декади липня у воєводстві стало 8–9 липня 1939 р., коли поліція провела облаву у Бережанському повіті, провівши 223 ревізії. Внаслідок цього було затримано 32 особи, з яких 19 звільнено [97, арк. 13–19].

У цей період продовжилась попередня практика затримань за спів пісень. У звіті поліції від 24 липня 1939 р. про діяльність ОУН у Золочівському повіті міститься інформація про затримання Луця Процака, Теодора Косціва, Миколи Салабая, Гринька Салабая, членів Просвіти в Кропивній за те, що співали заборонених пісень. У Буцацькому повіті Дмитро Кіндрат затриманий у Чорткові за те, що мав співаник з забороненими піснями [97, арк. 46]. На цьому фоні достатньо обґрунтованою виглядає ревізія у членів ОУН в Ласківцях, яка відбулась 3 липня 1939 р., внаслідок чого арештовано 4 осіб (Ярослав Кораль, Антоній Гаврилишин, Павло Статкевич, Йозеф Бойців). У них знайдено реферати, вірші, 2 фото з похорону Є. Коновальця. Через тиждень, 10 липня 1939 р. було затримано ще 5 осіб [97, арк. 15].

Кілька смертей членів ОУН фіксуємо на території Радехівського повіту. Так, оунівця Івана Дідика у 1939 р. поліція замордувала дорогою до Радехова у Пукачівському лісі [154, с. 99]. А у серпні у присілку Степанівка с. Руденко, Радехівського повіту, польська поліція вистежила трьох оунівців: Івана Войтовича (с. Завидче), Миколу Лисака (с. Щуровичі), Володимира Білостоцького (с. Руденко). Після бою, опинившись у безвихідній ситуації, підпільники застрелилися, співаючи при тому національний гімн [276, с. 81].

У 1939 р. у Тернопільському воєводстві найбільше арештів зафіксовано у Чортківському повіті, дещо менше у Золочівському, Тернопільському, Бережанському повітах. До різних термінів ув'язнення засуджено щонайменше 31 особу [234, с. 446–447]. У цей період влада, продовжуючи нарощування репресій, збільшувала повноваження поліції при обшуках [104, арк. 1].

Отже, динаміка збільшення кількості та інтенсивності репресивних дій польської влади щодо ОУН, від грошових штрафів до навмисних вбивств, від обшуків до відправлення у Березу Картузьку та вбивств має декілька причин. Передусім варто зауважити, що внаслідок зовнішньополітичних обставин і поляки, і українці відчували наближення масштабного військового конфлікту. Польська держава безпосередньо межувала з Німеччиною та СРСР, відчуваючи

загрозу з боку обох. Відбувався поступовий перехід до внутрішньої політики з ознаками авторитаризму, коли таких внутрішніх опонентів як ОУН, звинувачували у співпраці з можливим зовнішнім агресором. ОУН, у свою чергу, сподівалась війни, яка мала б допомогти у реалізації основної мети – створення незалежної української держави. На території Тернопільського воєводства у цьому протистоянні репресії польської влади торкнулись як керівників і рядових членів, так і цілих сіл, які підтримували ОУН.

Підсумовуючи, зазначимо, що ОУН у Тернопільському воєводстві зосереджувала свою увагу на видавничій, пропагандистській, вишкільній та бойовій діяльності. Пропаганда допомагала членам ОУН здобувати прихильність населення та набирати нових членів підпілля. Основною метою діяльності ОУН було створення української держави, тому вся діяльність підпорядковувалась цій ідеї.

Члени ОУН висвітлювали значну кількість тем у своїй пропаганді: критику легальних політичних партій, потребу навчання, відмову від алкоголю, проблеми історії України, здобуття незалежності. Своїми силовими діями ОУН намагалась протистояти державній політиці та поліції, вживаючи насилля у відплатних чи політичних акціях. Найгучнішою і першою стратою членів ОУН стала справа Я. Пришляка і П. Голояда, яка відіграла важливу роль в історії Тернопільського воєводства у 30–хх. рр.

Заходи польської держави проти членів ОУН розпочались з 1929 року. Найбільш масові арешти відбулись у Бережанському, Чортківському, Тернопільському повітах. За період 1929–1939 рр. у Тернопільському воєводстві не менше тисячі осіб були оштрафовані, арештовані чи ув'язнені за антипольську діяльність чи членство в ОУН.

ВИСНОВКИ

Здійснивши комплексне дослідження історії діяльності ОУН у Тернопільському воєводстві, можна зробити наступні висновки:

1. У дисертації запропоновано новий підхід до класифікації історіографії ОУН. Виокремлено чотири основних напрями: апологетичний, негативістський, аффірмативний, нейтралістський. Кожен напрям характеризується своїми особливостями. Проаналізовано основні праці, які належать до кожної з груп. Представники апологетичного напрямку інтерпретують історію ОУН лише у позитивному ключі. Негативістський напрям пропонує застарілі концепції та політичні оцінки. Аффірмативний напрям розвинувся у середовищі українських істориків, які розглядають ОУН як адекватний вияв українського народу, проте критично підходять до історії ОУН. Нейтралістський напрям найбільш репрезентативний у національному вимірі (українці, поляки, американці). Автори об'єктивних напрямків намагаються розглядати явище ОУН максимально неупереджено. Показано, що усі історіографічні напрями продовжують розвиватися, проте досліджувана тема не знайшла належного висвітлення у наукових працях та не стала предметом вивчення. У науковій літературі знайшли відображення лише окремі її аспекти.

У дослідженні проаналізовано широку джерельну базу різних за походженням і змістом документів і матеріалів. Опрацьовані джерела об'єднано в групи: 1) документи польських державних, судових та правоохоронних органів; 2) документи ОУН (листівки, кличі, відозви, реферати); 3) документи радянських державних органів; 4) мемуари та епістолярні матеріали; 5) матеріали газет та періодичних видань. Їхнє виявлення, систематизація та аналіз забезпечили достатньо репрезентативну документальну основу для висвітлення означеної проблеми.

2. У дослідженні висвітлено громадсько-політичний рух на теренах Тернопільського воєводства. Польща, яка утворилась після закінчення I

Світової війни увібрала у себе цілий спектр проблем, породжених Версальською системою мирних договорів та впродовж міжвоєнного часу продукувала інші негаразди, що так чи інакше відбивались на стані українського середовища. Політика урядових сил сприяла негації української етнічної меншості. На становищі українців у Польщі негативно позначались явища осадництва та культурної асиміляції. Українцям у Галичині сприяла історія ЗУНР, яка залишила нащадкам досвід існування незалежної держави. Покоління українців, яке воювало у Першій світовій війні, зуміло дати поштовх для розвитку як легального так і підпільного національного руху.

Легальні українські політичні, культурні та економічні об'єднання теж декларували бажання здобути незалежну державу, проте не виходили за рамки офіційної державної політичної матриці. Найбільшою політичною партією була УНДО, яке адаптувалось до нових політичних обставин. Найактивнішими легальними товариствами були Просвіта, Рідна школа, Пласт, Луг, Сокіл. Широко розповсюдженим став кооперативний рух, який об'єднував економічно активних селян.

Зафіксовано традицію широких контактів між ОУН та легальними товариствами, тому підпільна боротьба націоналістів не була сепарованою від офіційно дозволених українських суспільних інститутів. ОУН вважала першочерговим завданням отримати вплив на легальні організації. Націоналісти розглядали їх як середовище для формування нових кадрів для підпілля. ОУН демонструвала набагато більшу мотивацію, тому протягом 1929–1939 рр. отримувала усе більше прихильників та активістів у середовищі легальних товариств. Польська держава вживала комбіновані заходи для знешкодження ОУН та зменшення її активності.

3. Встановлено, що структурно–інституційна модель ОУН була запозичена в УВО. Ідеологічно–культурні ідеї та смисли продукували представники молодшого покоління, більшість з яких вийшли з рядів СУНМ. Підпільні автори намагались синтезувати спадок минулого, яке вони вважали

героїчним у певну цілість, яка б допомогла аргументувати основну мету ОУН – створення незалежної держави.

Поділ УВО включав Тернопільський, Бережанський, Золочівський та Чортківський округи, які охоплювали територію Тернопільського воєводства. Найвідомішими діячами УВО старшого покоління у воєводстві були В. Бемко, Н. Гірняк, О. Сенік, Д. Ладика, О. Яворський. Найбільшими акціями УВО були: замах на тернопільського воєводу, повстанський рейд у жовтні 1922 р. під керівництвом четарів УГА Степана Мельничука і Павла Шеремети, підпали та саботажі у 1922 та 1930 (частково) рр. Значну роль УВО приділяла поширенню газети “Сурма”.

Організація СУНМ виникла у середовищі студентської та гімназійної молоді, діяла у гімназіях в Тернополі та Бережанах. Активними учасниками були Я. Стецько, Р. Паладійчук, Я. Старух, Д. Мирон та ін. Члени СУНМ найбільше уваги приділяли ідеологічному та військовому вишколу.

Внаслідок масових підпалів та саботажів у Тернопільському воєводстві влітку 1930 р. поліція провела масштабну операцію, яка отримала назву “ліквідація УВО”. Було арештовано понад 440 осіб, які підозрювались і діяльності в УВО. Незважаючи на чисельні арешти та виявлення організаційних клітин, націоналістичне підпілля продовжило існування.

4. Охарактеризовано перебіг пацифікації у Тернопільському воєводстві. Повіти Тернопільського воєводства були одними з найбільш постраждалих від каральної операції. Акція пацифікації у серпні–жовтні 1930 року була проведена в руслі радикалізації правлячого польського уряду та його прямування до авторитаризму. Не зумівши провести дієвих реформ, що вирішували б проблеми національних меншин, влада застосувала військову силу супроти цивільного населення. Результат виявився протилежним очікуванням. Відбулось тимчасове утихомирення, але українське суспільство значно радикалізувалось, ОУН знаходила дедалі більше прихильників.

Українське національне життя відродилось з новою силою, а напруга у протистоянні зростає.

5. Визначено, що головною віссю організаційної побудови ОУН у воєводстві стали міста Тернопіль і Бережани. На початку діяльності ОУН серед усіх округ у Тернопільському воєводстві діяли Тернопільська та Бережанська ОЕ. Кожна ОЕ поділялась на повіти, райони та села. У 1937–1939 рр. кількість членів ОУН збільшувалась, що стало поштовхом до зміни структури. Було створено нові окружні езекутиви, центрами яких стали найбільші повітові міста. У Тернопільському воєводстві утворено Золочівська ОЕ, Чортківська ОЕ.

До Тернопільської ОЕ входили Тернопільський, Збаразький, Скалатський, Зборівський, Терехівський повіти, до Бережанської ОЕ – Бережанський, Підгаєцький, Рогатинський, Перемишлянський повіти. Члени ОУН з Бережанської округи активно організовували підпілля у Буцацькому повіті. До Золочівської ОЕ належали Золочівський та Бродівський повіти. У Чорткові у 1935 р. існувала підокруга ОУН, згодом Чортків став центром ОЕ, яка охоплювала Чортківський, Заліщицький, Борщівський повіти. Структура ОУН пройшла тривалу еволюцію від дрібних гуртків у середовищі гімназистів та студентів до широкої і розгалуженої мережі напередодні Другої світової війни.

У Тернопільському воєводстві в структурі ОУН двигуном та середовищем формування нових кадрів було Юнацтво ОУН, яке діяло передусім у великих гімназіях, де зосереджувалась молодь з ближніх містечок та сіл. Серед них варто відзначити Чортківську, Тернопільську та Бережанську гімназії.

6. Подано характеристику керівного складу та чисельності ОУН у Тернопільському воєводстві. Першим провідником Тернопільської ОЕ став В. Турковський. Найбільш детальний стан структури ОУН у Тернопільському воєводстві відображено у матеріалах поліції станом на літо 1934 р., під час активної боротьби з ОУН після вбивства Б. Перацького. Згідно з цими даними у Тернопільській ОЕ до ОУН належали понад 400 осіб. До керівних кадрів в ОУН ставились високі вимоги. Повітові провідники були зобов'язані організаційно

охопити увесь повіт, вишколювати мужів довір'я, проводити патріотичне виховання та збирати інформацію про діяльність усіх легальних організацій. У дисертації з'ясовано прізвища та посади кількох десятків керівників ОУН різних рівнів, від провідників сіл до керівників ОЕ.

Базовою одиницею структури виступали трійки та п'ятірки, проте чисельність клітин могла коливатись. Присягу члени організації складали на ножах, хрестах, револьверах чи портретах видатних діячів та іконах. Основна маса нових членів набиралась із сільської молоді.

Точна чисельність ОУН на початку свого існування у Тернопільському воєводстві не була відома навіть керівникам вищої ланки, які орієнтувались лише приблизно. Чисельність ОУН зростала у арифметичній прогресії протягом 1929–1939 рр. Основними поштовхами до збільшення чисельності були пацифікація, Варшавський та Львівський процеси ОУН, створення Карпатської України. Серед загальних процесів варто відмітити складну економічну ситуацію, аграрне перенаселення, прогресуючий тиск польського уряду, відсутність шляхів для самореалізації галицької молоді, напружена міжнародна ситуація. Можна стверджувати що в перші роки діяльності чисельність членів ОУН у Тернопільському воєводстві становила триста–чотириста осіб, а наприкінці 1930-х рр. не менше як дві тисячі з прихильниками та членами Юнацтва ОУН включно.

7. Розкрито роль пропагандистської та видавничої діяльності ОУН. Листівки ОУН відзначались різкою і категоричною тональністю у ставленні до польської держави та демонстрували різні ступені емоційної напруги. Першою матеріалом ОУН у Тернопільському воєводстві стала листівка “Про науку і навчання”. Знайдено та опрацьовано листівки ОУН, які торкались різних тем, від критики українських політичних партій до закликів до здобуття незалежності. ОУН у Тернопільському воєводстві налагодила мережу виготовлення, копіювання та розповсюдження листівок, газет та рефератів. У

1929–1934 рр. важливу роль у цьому відіграли члени ОУН Скалатського повіту на чолі з В. Турковським.

Середовище націоналістів прихильно відгукувалось на публіцистику Дмитра Донцова, ідеї якого знайшли добрий ґрунт серед шкільної та студентської молоді. Дмитро Донцов співпрацював з відомими публіцистами Тернопільського воєводства.

Потужними пропагандистськими акціями ОУН у Тернопільському воєводстві стали антишкільна та антимонопольна. Найбільшого розмаху антишкільна акція набрала у Бережанській ОЕ. Антимонопольна акція проходила під гаслом загальнолюдських ідеалів відмови від куріння та вживання алкоголю заради збереження здоров'я. Такі заходи ОУН розхитували становище польського уряду в освітній та економічній сфері, що викликало жорстку реакцію. Найбільшим спротивом утворенню польських поселень була антиколонізаційна акція у Радехівському повіті у 1937 р.

У Тернопільському воєводстві зафіксовані масові патріотичні збори, які, згідно з класифікацією поліції, переростали у політичні маніфестації. Найчастіше вони припадали на великі релігійні свята або річниці подій, що входили до ідеологічного канону націоналістів.

ОУН використовувала різні шляхи для збору коштів. Члени ОУН збирали гроші біля церков, продавали дрібні речі, влаштовували фестини та імпрези. Поширеним був збір коштів для допомоги українським політичним в'язням. У цьому руслі ОУН співпрацювала з Греко–Католицькою Церквою. Один із видатних церковних діячів Еміліян Ковч був членом ОУН.

8. Прослідковано розвиток бойової та вишкільної діяльності ОУН. Найгучнішою і першою стратою членів ОУН стала справа Я. Пришляка і П. Голояда, яка відіграла важливу роль в історії Тернопільського воєводства у 1930–х рр. Вона засвідчила напружені відносини між польськими державними органами та ОУН. Польська сторона, у власних інтересах, використовувала інститут конфідентів для боротьби з українським підпіллям. ОУН намагалась

боротись проти цього, зокрема збройними методами. Наслідком були як вбивства донощиків, так і страта виконавців–оунівців. Справа Пришляка і Голояда увійшла в колективну пам'ять населення Галичини та ідеологію ОУН.

Іншими бойовими акціями були убивство працівника поліції Йозефа Глов'яка у березні 1934 р., вбивство Адольфа Чуби у червні 1937 р., справа нападу на маєток Ясінських та інші. У липні 1939 р. у Бережанському повіті під час сутички з поліцією загинув член ОУН Данило Пукало.

У силових діях ОУН простежується два головні вектори боротьби – поліційний та економічний. У першому випадку націоналісти протистояли поліції та конфідентам, у другому – завдавали матеріальної шкоди польським державним установам та приватним господарствам. Своїми силовими акціями члени ОУН намагались протистояти державній політиці та поліції, вживаючи насилля у відплатних чи політичних акціях.

Вишколи ОУН поділялися на: ідеологічні, організаційні та технічно–військові. Вишколи стали ефективним інструментом для підвищення якісного складу членів ОУН.

9. Охарактеризовано зусилля польських державних органів, спрямовані на нейтралізацію ОУН. У Тернопільському воєводстві контрзаходи польського уряду проти членів та симпатиків ОУН розпочались із 1929 року. Найбільш масові арешти відбулись у Бережанському, Чортківському, Тернопільському повітах, менш значні у Перемишлянському, Заліщицькому, Зборівському повітах. За період 1929–1939 рр. у Тернопільському воєводстві не менше тисячі осіб були оштрафовані, арештовані чи ув'язнені за антипольську діяльність чи членство в ОУН.

Отже, Організація українських націоналістів у 1929–1939 рр. була військово–політичною структурою, метою якої було відновлення незалежної Української держави та встановлення української влади на територіях, заселених українцями. Виникнення ОУН було реакцією найбільш активних прошарків населення – військових старшин і студентської молоді, яких не

влаштовувала поточна політична ситуація. Діяльність ОУН можна охарактеризувати як політичну боротьбу з елементами насильства задля здобуття нових прихильників та досягнення власних цілей. ОУН виступала категорично проти польських державних органів безпеки, поліції, судочинства та освіти. ОУН користувалась активною та пасивною допомогою прихильників, зі збільшенням активної частки протягом 1930–х рр.

ОУН у міжвоєнний період у Тернопільському воєводстві була системним історичним явищем, органічною частиною тривалого феномену українського визвольного націоналізму, який почав формуватись при створенні УВО та, через ОУН, вилився у діяльність УПА.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архівні джерела

Державний архів Тернопільської області

Фонд 3 «Тернопільське повітове староство»

1. Спр. 276. Донесення органів поліції про діяльність окремих членів ОУН; 18.01.1932–14.05.1932, 105 арк.
2. Спр. 239 Донесення органів поліції про діяльність окремих членів ОУН; 02.1932–07.1933, 28 арк.
3. Спр 308. Донесення слідчого відділу команди поліції в м. Тернополі в справі розслідування діяльності Павла Голяда, Олекси Метельського та Якова Пришляка, 04.1932–08.1932, 15 арк.

Фонд «4 Збаразьке повітове староство»

4. Спр. 49. Переписка з повітовою командою та з постерунками поліції про розповсюдження нелегальної літератури ОУН; 30.05–14.11.1933 р., 17 арк.
5. Спр. 190. Інформації слідчого відділу команди поліції про діяльність ОУН; 01.09–31.12.1934 р., 47 арк.
6. Спр. 251. Інформації уряду воєводського в м. Тернополі про діяльність ОУН; 01.01–31.12.1937 р., 121 арк.

Фонд 6 «Борщівське повітове староство»

7. Спр. 3. Донесення органів поліції про діяльність окремих членів ОУН; 09–12.1933 р., 18 арк.

Фонд 7 «Бережанське повітове староство», оп. 1.

8. Спр.192. Донесення постерунку поліції в с. Козова Бережанського повіту про діяльність ОУН. 01–03.1933 р., 25 арк.
9. Спр. 213. Донесення слідчого відділу команди поліції в м. Бережани. 09–12.1933 р., 25 арк.

Фонд 231 «Тернопільське воєводське управління», оп. 1.

10. Спр.1214. Інформації Тернопільського воєводського управління. 01–04.1929 р., 123 арк.
11. Спр. 1222. Бюлетні і брошури, які видавали ОУН і УВО; 1929–1931 рр., 123 арк.
12. Спр. 1531. Інформації міністерства внутрішніх справ; 1930 р., 107 арк.

13. Спр.1543. Донесення постерунків поліції Золочівського повіту; 09–12.1930 р., 55 арк.
14. Спр.1579. Скарги керівників читалень товариства “Просвіта” на утиски зі сторони тернопільського старости; 1930–1931 р., 23 арк.
15. Спр. 1591. Інформації Тернопільського воєводського управління; 01.1932–03.1932 р., 23 арк.
16. Спр. 1605 Донесення повітових староств про діяльність українських товариств на території воєводства; 06.1930–12.1930 р., 10 арк.
17. Спр. 1629. Скарги про зловживання польської офіційної влади і польської поліції під час пацифікації; 09.1930–06.1931 р., 23 арк.
18. Спр. 1662. Інформації повітових староств Тернопільського воєводства про еміграцію українських націоналістів за кордон; 1931 р., 57 арк.
19. Спр.1738. Інформації Тернопільського повітового старости про діяльність членів ОУН; 03.1933–13.1933 р., 157 арк.
20. Спр. 1820 Донесення повітових староств і слідчого управління про діяльність ОУН на терені воєводства; 01.12.1932–27.02.1933 рр., 135 арк.
21. Спр. 1821 Донесення повітових староств і слідчого управління про діяльність ОУН на терені воєводства; 28.02.–18.07.1933 рр., 111 арк.
22. Спр. 1822 Донесення повітових староств і слідчого управління про діяльність ОУН на території воєводства, т.3; 19.07.–16.09.1933 рр., 131 арк.
23. Спр. 1823. Донесення повітових староств і слідчого управління про діяльність ОУН на терені воєводства; 01.09.–01.12.1933 рр., 166 арк.
24. Спр. 1828. Періодична агітаційна література і листівки ОУН та УВО; 01-12.1932 р., 77 арк.
25. Спр. 1891 Донесення повітових староств про діяльність членів та керівників ОУН; 1932–1934 рр., 44 арк.
26. Спр. 1905 Інформації поліції про діяльність ОУН у Збараському повіті; 01-31.07.1932 р., 12 арк.
27. Спр. 1942. Інформації повітових староств про конфіскацію і заборону друкованих видань на території воєводства; 1932 р., 101 арк.
28. Спр. 1979. Інформації повітових староств про конфіскацію і заборону друкованих видань на території воєводства; 1933 р., 117 арк.
29. Спр. 2167 Інформації, донесення поліційних органів і повітових староств про діяльність ОУН на території Тернопільського воєводства. Том I; 30.01.1934–17.12.1934 рр., 195 арк.

30. Спр. 2168 Інформації, донесення поліцейних органів і повітових староств про діяльність ОУН на території Тернопільського воєводства. Том II; 1.03.1934–30.04.1934 рр., 193 арк.
31. Спр. 2169. Інформації, донесення поліцейних органів і повітових староств про діяльність ОУН на території Тернопільського воєводства. Том III; 1.05.1934–30.06.1934 рр., 189 арк.
32. Спр. 3066 Донесення повітових староств про націоналістичну діяльність ОУН та її окремих членів; 18.02.1937–03.09.1937 рр., 128 арк.
33. Спр. 3996. Інформації воєводського управління про політичний і суспільний стан у воєводстві за 1939 р.; 1939 р., 32 арк.
34. Спр. 4353. Списки українських націоналістичних організацій і довідки про їхню діяльність.; 1939 р., 103 арк.
35. Спр. 4424. Перелік українських товариств, діяльність яких була заборонена у 1931–1933 рр.; 1931–1933 рр., 16 арк.
36. Спр. 4435. Інформації воєводського управління про політичний і суспільний стан у воєводстві за 1934 р.; 1934 р., 126 арк.
37. Спр.4940. Донесення Скалатського повітового старости до уряду воєводського в м. Тернополі; 05–07.1933 р., 42 арк.

Фонд 274 «Тернопільська воєводська команда державної поліції», м. Тернопіль

38. Спр. 211. Щоденні рапорти слідчого управління про політичний стан і громадський порядок на території Тернопільського воєводства; 1933–1934 рр., 138 арк.
39. Спр. 280 Щоденні рапорти Тернопільського слідчого управління про політичне положення , безпеку і громадський порядок; 1–31. 07.1937, 46 арк.
40. Спр. 290 Щоденні рапорти слідчого управління про організацію поліції, політичне становище, стан суспільної безпеки і громадського порядку на території Тернопільського воєводства; 1938 р., 169 арк.
41. Спр. 294.Облікові картки з короткою біографією на осіб, що належать до українсько-націоналістичних партій та організацій; 1939 р., 14 арк.
42. Спр. 296. Щоденні рапорти слідчого управління про політичний стан і громадський порядок на території Тернопільського воєводства; 1939 р., 62 арк.

Фонд 275 «Тернопільський міський комісаріат державної поліції».

43. Спр. 749 Рапорти Тернопільського слідчого відділу, що відображають політичне життя населення, кримінальні злочини та інші випадки на території Тернопільського повіту; 11.05.1934–07.12.1934, 168 арк.

Фонд 276 «Збаразька повітова команда державної поліції», оп. 1.

44. Спр.126 Переписка з постерунком поліції у Скориках з приводу притягнення до кримінальної відповідальності Добровольського Конрада і його співучасників за спів пісень націоналістичного змісту; 19.06.1933–21.02.1934 рр., 5 арк.
45. Спр. 590 Розпорядження слідчого управління і повітової команди про надання інформації про осіб, які підозрюються в приналежності до УВО і донесення постерунків з цього питання; 09.10.1929, 12 арк.
46. Спр. 629 Інформація і дані слідчого управління повітової команди і постерунків поліції про діяльність українських націоналістичних організацій (ОУН, УВО, УНДО); 08.01.1930–17.10.1930, 89 арк.
47. Спр. 630 Інформації і відомості слідчого управління повітових команд і постерунків поліції про діяльність українських націоналістичних організацій (УНДО, УВО, ОУН); 08.01.1930–24.01.1931, 95 арк.
48. Спр. 668 Інформації воєводської і повітової команд поліції та постерунків поліції про політичну діяльність ОУН; 21.02.1931–16.12.1931, 178 арк.
49. Спр. 685. Інформації слідчого управління воєводської і повітових команд та постерунків поліції про організаційно–політичну діяльність ОУН; 16.01.1932–31.03.1932, 143 арк.
50. Спр. 686 Інформації слідчого управління воєводської, повітових команд поліції і постерунків поліції про організаційно–політичну діяльність ОУН; 5.04.1932–24.11.1932, 123 арк.
51. Спр. 687 Інформації слідчого управління воєводства, повітових команд поліції і постерунків поліції про організаційно–політичну діяльність ОУН; 01.04.1932–18.01.1933, 137 арк.
52. Спр. 705 Розпорядження та інформації слідчого управління, повітової команди поліції і свідчення постерунків поліції про діяльність українських націоналістичних організацій; 3.01.1933–18.04.1933, 165 арк.
53. Спр. 706 Розпорядження та інформації слідчого управління, повітової команди поліції та дані постерунків про діяльність українських націоналістичних організацій; 02.04.1933–18.06.1933, 163 арк.
54. Спр. 709 Розпорядження повітової команди і постерунків поліції про політичну діяльність ОУН; 16–25.05.1933, 15 арк.

55. Спр. 732 Донесення постерунків поліцій на осіб, що підозрюються у приналежності до ОУН; 8.10.1934–1.09.1935, 15 арк.

Фонд 282 «Підгаєцька повітова команда державної поліції», оп. 1.

56. Спр. 341 Розпорядження Тернопільської воєводської і донесення повітової команди про перетворення свята “Української молоді Христової” на антипольську демонстрацію з участю греко-католицького духовенства; 8.06.1933–20.07.1933, 18 арк.
57. Спр. 342. Донесення коменданта поліції до повітового старости; 01.02.1934–12.03.1934 рр, 54 арк.

Фонд 284 «Буцацька повітова команда державної поліції».

58. Спр. 5. Реєстраційні картки на членів ОУН, 1929–1934 рр, 75 арк.
59. Спр. 8 Інформації поліційних органів про діяльність членів ОУН; 1932–1939 р, 225 арк.
60. Спр. 12 Звіти, свідчення, донесення постерунків державної поліції Буцацького повіту про діяльність ОУН; 01.1933–12.1936 рр, 106 арк.
61. Спр. 107 Інформації слідчого управління, повітових комітетів і постерунків поліції про приналежність окремих осіб до ОУН; 2.01.1932–17.01.1933 рр, 53 арк.
62. Спр. 132 Інформації слідчого управління, повітових комітетів і постерунків поліції про приналежність окремих осіб до ОУН; 01–06.1935 р, 29 арк.
63. Спр. 161 Інформації слідчого управління, повітових комітетів і постерунків поліції про приналежність окремих осіб до ОУН; 01.01–24.12.1937 р, 23 арк.
64. Спр. 192. Інформація слідчого управління і повітової команди, донесення постерунків поліції про агітаційну діяльність ОУН, листівки, поширені оунівцями. Том 1; 09.01.1938–08.04.1938 рр, 76 арк.
65. Спр. 193 Інформація слідчого управління і повітової команди, донесення постерунків поліції про агітаційну діяльність ОУН, листівки, поширені оунівцями. Том 2; 09.04.1938–26.08.1938 рр, 86 арк.
66. Спр. 199 Інструкції ОУН: “Обов’язки повітового провідника”, “По збору націоналістами свідчень про політичне і суспільне життя повіту”; 1930–1937 рр, 5 арк.

Фонд 316 «Постерунки державної поліції Тернопільського воєводства і Кременецького повіту Волинського воєводства»

67. Спр. 1177. Інформація слідчого відділу команди поліції в м. Чорткові; 10.09.1931–15.12.1931 р, 16 арк.
68. Спр. 1184. Розпорядження команди поліції в м. Чорткові; 02.1930–11.1930 р, 5 арк.
69. Спр. 1212. Інформація слідчого відділу команди поліції в м. Тернополі; 06.1933–12.1933 р, 78 арк.
70. Спр. 1232. Інформації слідчого відділу команди поліції в м. Тернополі; 15.01.1929–15.12.1931 р, 35 арк.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів

Фонд 205 «Прокуратура апеляційного суду м. Львів».

71. Спр. 1031. Звинувачувальний висновок у справі адвоката Свистеля, священика Ковча в Перемишлянах в організації товариства “Пласт”; 1930-1932 рр., 34 арк.
72. Спр. 1038 Статистичні звіти про проведення судових процесів у справах членів українських націоналістичних організацій; 1934–1939 рр, 14 арк.
73. Спр. 1039 Справа обвинувачення членів ОУН Стешина Олександра, Тимківа Василя та ін. у розповсюдженні націоналістичної літератури, агітації проти польської держави; 25.06.1934–19.07.1935 рр., 101 арк.
74. Спр. 1046 Справа учнів Чортківської гімназії, звинувачених у розповсюдженні націоналістичної літератури; 02.1934–05.1935, 47 арк.
75. Спр. 1047 Інформації про осіб, приналежних до ОУН; 1934–1936, 78 арк.
76. Спр. 1055 Справа Владики М., Лисого П., Короля С. з села Романівка Чортківського р-ну, звинувачених у приналежності до ОУН; 02.1933–07.1937 рр, 76 арк.
77. Спр. 1074 Інформація про демонстрацію націоналістів у Бережанах; 1938-1939 рр, 24 арк.
78. Спр. 1077 Інформація про напад на будинок поліції в с. Гаї; 1938-1939 р, 7 арк.
79. Спр. 1078 Діяльність ОУН у Золочеві; 1938–1939 р, 45 арк.
80. Спр. 1088 Іменні списки осіб, приналежних до ОУН; 01–06.1939 р, 33 арк.
81. Спр. 1089 Іменні списки осіб, приналежних до ОУН; 1.04-30.06.1933 р., 45 арк.
82. Спр. 1094 Інформація про діяльність Гулива В. з Золочева; 02–06.1939 р., 12 арк.
83. Спр. 1095 Інформація про діяльність С. Левицького та І. Миколина у Бережанах; 03–07.1939 р, 32 арк.

84. Спр. 1096 Інформація про напад в с. Гаї та участь у ньому Фединського і Гайвача; 02–08.1939, 23 арк.
85. Спр. 3120 Діяльність Білинського, Мерського, членів ОУН у с. Журавинці Чортківського повіту; 04–07.1934 р., 12 арк.

Фонд 358 «Шептицький Андрей 1865-1944». оп. 1.

86. Спр. 44 Інформація про зловживання уланів під час паціфікації; 1928–1933 р, 40 арк.
87. Спр. 46 Список греко-католицьких священників, звинувачених у антидержавній діяльності; 01–06.1938 р., 24 арк.

Фонд 371 «Шухевич Степан, адвокат, громадський і військовий діяч, публіцист».

88. Спр. 10 Матеріали по справі Костецького Євгена, Литвина Олександра та ін., обвинувачених у приналежності до ОУН; 20.03.1933–04.04.1935 рр., 285 арк.
89. Спр. 62 Справи про притягнення до судової відповідальності осіб, звинувачених к приналежності до УВО у Збаразькому повіті; 1930–1931 рр., 67 арк.
90. Спр. 80 Матеріали по справі Балацького Володимира, Онищука Степана та ін., обвинувачених в приналежності до ОУН; 09.1933–01.1934 рр., 60 арк.
91. Спр. 113 Матеріали по справі Стешина Олександра, Тимка Василя та ін., обвинувачених приналежності до ОУН; 20.03.1934–17.09.1935 рр., 194 арк.
92. Спр. 115. Матеріали по справі Турковського Василя; 01.1931-04.1933 р, 24 арк.

Державний архів Львівської області

Фонд 121 «Львівське воєводське управління державної поліції», оп. 3.

93. Спр. 499 Інформації повітових управлінь поліції про діяльність ОУН; 1929–1932 р, 103 арк.
94. Спр. 629 Інформації про закриття української гімназії у Тернополі; 06.1930–02.1931 р., 25 арк.
95. Спр. 717 Інструкції про боротьбу з КПЗУ, ОУН; 1933-1937 рр., 45 арк.
96. Спр. 848 Рапорти начальника слідчого відділу Тернопільського воєводського управління поліції про діяльність політичних партій, організацій, а також про кримінальні злочини за IV квартал 1933 р., 01.10.1933–30.12.1933 р, 195 арк.

97. Спр. 1010 Рапорти слідчих відділів воєводського управління державної поліції в Тернополі про діяльність політичних партій і організацій. 1.07. – 8.09.1939 р., 124 арк.
98. Спр. 1026 Листування в справі селян Гавриляка Івана, Озарківа Омеляна і Вульчина Рудольфа в справі приналежності до УВО у повіті Бережани; 4.08–17.09.1932 р, 34 арк.
99. Спр. 3111 Листування в справі селян Гринчука Михайла, Зарицького Ілька в справі приналежності до УВО у повіті Чортків; 20.03–05.08.1932 р, 26 арк.
100. Спр. 3117 Листування в справі селян Шкільного Івана, Фіголя Павла та інших в справі приналежності до УВО у повіті Чортків; 28.05.1933–24.01.1934 р, 31 арк.

Hoover Institution Archive, Stanford, USA

«Collection 800/36/0 Ambasada Polski w Stanach Zjednoczonych».

101. Box 95. Folder 5 Ukraine and Ukrainians, Alphabetical file, National organizations (OUN, UVO, ODRU) and activity; 1935–1937, 69 k.

Archiwum Akt Nowych

Zespół 9 «Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie», czesc V.

102. Sygn. 100 Geneza i rozwój ukraińskiego ruchu nacjonalistycznego; 1933, 23 k.

Zespół 1180 «Urząd Wojewódzki w Tarnopolu».

103. Sygn. 35 Sytuacja narodowościowo–polityczna na terenie wojew. tarnopolskiego (z lat 20–tych); 1929–1930, 5 k.

Zespół 2005 «Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Tarnopolu».

104. Nr. 393 Rozkaz Komendanta Wojewodzkiego Policji Państwowej w Tarnopolu z dnja 13 lutego 1939 r.; 13.02.1939, 2 ark.

Zespół 2008 «Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Podhajcach».

105. Sygn. 51 Inwigilacja działaczy politycznych i społecznych na terenie powiatu podhajckiego, rozwiązanie Ukraińskiego Gimnazjum Państwowego w Tarnopolu. Wykazy, korespondencja; 01.1930–12.1930, 45 k.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ

Фонд 3833 «Краєвий провід Організації українських націоналістів на Західно–українських землях».

106. Спр. 10 Матеріали до націоналістичних українських журналів і газет (статті, доповіді, заяви, відозви); 25.05.1936 – 17.06.1938 рр., 60 арк.
107. Спр. 45 Копії листа крайового провідника ОУН Легенди до голови Проводу ОУН про організаційну роботу на ЗУЗ; 05–07.1941 р., 5 арк.
108. Спр. 58 Українські націоналісти про структуру і діяльність НКВД та польської поліції; 1940–1941 рр., 25 арк.
109. Спр. 59 Повідомлення КУНу від лютого 1929 року у Відні про створення ОУН; 02.1929, 2 арк.
110. Спр. 115 Реєстр слідчих справ камери народніх слідчих Бережанського повіту Тернопільської області; 1939–1940 рр., 6 арк.

Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України.

Фонд 13. Збірка документів про структуру і характер антирадянської діяльності «Організації українських націоналістів – ОУН і Української повстанської армії – УПА, методи і прийоми агентурної діяльності органів Державної Безпеки по ліквідації організованого підпілля ОУН і збройних банд УПА на території республіки в період 1941–1954 рр».

Спр. 372.

111. Том 3. Документи, які характеризують організаційну побудову, функції, завдання, сферу діяльності та інші питання антирадянській діяльності ОУН- УПА в період 1943–1946 рр.; 315 арк.
112. Том 11. Документи, які характеризують ідеологію ОУН, програмні положення, тактичні завдання, перспективи, форми і методи антирадянської діяльності українських націоналістів в період 1943–1953 рр.; 1003 арк.
113. Том 16. Документи, які характеризують міри і способи банд оунівського підпілля в посиленні конспірації, використанні шифрів, бункерів та інші способи в період 1944–1953 рр.; 399 арк.
114. Том 64. Документи, які характеризують організаційні форми і прийоми оперативного використання військ, загальні принципи легендування, компрометування ватажків ОУН, застосування оперативно-

технічних засобів, проведення профілактичних заходів та їх значення; 451 арк.

115. Том 70. Документи, які характеризують організацію і хід розробки т. зв. Членів центрального “проводу” ОУН “Орлана” і “Леміша” (аг. справа “Капкан”) на території Тернопільської та Хмельницької областей в 1953–1955 рр.; 315 арк.

«Towarzystwo Naukowe im. Szewczenki»

116. Archiwum Dmytra Doncowa, mf. 83983.

Архів Центру дослідження вивольного руху

Ф. 1 «Збірка документів Василя Кука»

117. Свідоцтво про народження та хрещення Василя Кука, 1 арк.

Приватний архів Саківського Ігоря

118. Архівно-кримінальна справа Вітер Олени Василівни [копія]; 55 арк.
119. Ліквідація Окружної Екзекутиви ОУН в Тернополі [копія]; 1932–1934 рр., 8 арк.
120. Стецько Я. Спогади [Копія]; 62 арк.

2. Опубліковані документи та матеріали

121. Бібліотека Українського Підпільника. Видання Закордонних частин ОУН / ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр. (Збірка документів), 1955. – Ч. 1. – 372 с.
122. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / Іван Білас. У двох книгах. Кн. друга. – К.: Либідь–Військо України, 1994. – 688 с.
123. З таємних документів польської окупації Західної України / [Вступ, переклад і пояснення З. Книша]. – Торонто: Срібна Сурма, 1983. – 288 с.
124. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. Т.1. 1927–1930. – К.: Вид-во ім. О.Теліги, 2005. – 480 с.
125. За тебе, Україно. З архіву в'язнів концтабору Береза Картузька (1934–35 рр.) часів II Речі Посполитої / О. Ільїн, С. Шандрук, П. Мазур, А. Гудима. – Тернопіль : Терно–граф, 2010. – 254 с.
126. Кокін С. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах державного архіву СБУ / С. Кокін. Державний архів Служби безпеки України. – К., 2000. – Випуск 1. – 214 с.

127. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р. : Документи і матеріали / Упоряд. В. Муравський; НАН України. ЛНБ ім.В. Стефаника; Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2006. – 420 с.; іл.
128. Коновалець Є. “Я б’ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки...”. Невідомі документи Організації українських націоналістів. Рік 1930: Документально-наукове видання / Передм. А. Кентія, В. Лозинського. – Київ : Темпора, 2003. – 272 с.
129. Літопис УПА. Том 20: Воєнна округа УПА “Лисоня” 1943–1952. Документи і матеріали / Упорядники: С. Воляннюк, В. Мороз. – Київ–Торонто, 2012. – 846 с.
130. Літопис УПА. Том 21 : Ярослав Старух : Документи і матеріали / Упорядник : В. Мороз. – Київ–Торонто, 2012. – 1008 с.
131. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. – Б.м., 1955. – 371 с. – (Бібліотека Українського Підпільника; Ч.1.).
132. Україна – Польща 1920 – 1939 рр. : з історії дипломатичних відносин УРСР з Другою Річчю Посполитою : Документи і матеріали; упорядкування, коментарі, вступна стаття: Н. С. Рубльова, О. С. Рубльов. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. – 624 с.
133. Из докладной записки 5-го отдела погранвойск НКВД УССР о возникновении и деятельности ОУН на территории Польши, Чехословакии, Германии и СССР. 02.07.1940 // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 1. : 1939 – 1943 / под ред. А.Н. Артизова. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – 878 с.: ил.
134. Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы : в 2 т. Т. 1. : 1939 – 1943 / под ред. А.Н. Артизова. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – 878 с.

3. Історико-краєзнавча і мемуарна література

135. Бандера С. Мої життєписні дані / С. Бандера // Московські вбивці Бандери перед судом / За ред. Д. Чайковського. – Мюнхен, 1965. – С. 439–448.
136. Бережанська земля: книга пам’яті. Т. 3 / ред.–уряд. Василь Савчук. – Тернопіль : Збруч, 2006 – 795 с.
137. Болюх М. Оглянувшись в минуле / М. Болюх. – Гадяч : Видавництво “Гадяч”, 2004. – 260 с.

138. Броди і Брідщина. Збірник споминів, статей і матеріалів. / Наукове товариство ім. Шевченка. Комісія регіональних дослідів і публікацій, Український Архів, т. XLVII. – Торонто, 1988. – 671 с.
139. Бурнашов Г. Григорій Голяш – “Бей” / Григорій Бурнашов. – Івано-Франківськ, 1998. – 20 с.
140. Буртник В. Шлях до волі : нариси нац.-визвольної боротьби на Тербовлянщині / В.Буртник. – Т. : Підручники і посібники, 2007. – 432 с.
141. Витвицький Стефан. Галичина в міжнародній політиці, 1914–1923 // Український історик. Том XXXII, 1995. – С. 100-119.
142. Волонтер Свободи (Дмитро Клячківський) // Реабілітовані історією. – Тернопіль : Збруч, 2006. – (Редакція обласної Книги Пам'яті Тернопільщини і Книги “Реабілітовані історією”). – С. 29–32.
143. Галаса В. Наше життя і боротьба. Спогади / В. Галаса. – Львів : Видавництво “Мс”, 2005. – 270 с.
144. Гірняк Н. Моя праця в „Рідній школі” в 1922–1939 і 1941–1944 (спогади й рефлексії) // Шляхами золотого Поділля. – Філядельфія, Видання Комітету „Тернопільщина”, 1960. – 290 с.
145. Голяш С. Віддані справі визволення України // Бережанська гімназія : сторінки історії : ювілейна книга. – Бережани : Джура, 2007. – С. 494–495.
146. Голяш С. За волю України. Боротьба УПА в повіті Броди / Степан Голяш // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник/ Під ред. Я. Чумака. – Торонто, 1988. – С. 184–186.
147. Голяш С. Три однокласники Бережанської Гімназії // Макар В. Бойові друзі. – Торонто, 1993. – Ч. II. – С. 247–250.
148. Джулей-Гаврилюк Ольга. Нескорені. // Макар В. Спомини та роздуми : Зібрання творів : У 4 т. Т.3 : Бойові друзі. Кн. 2 / Володимир Макар ; Ред. Микола Кулик, Роман Кулик. – К.; Торонто : Б.в., 2001. – С. 446–451.
149. Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен : Фондація ім. Євгена Коновальця, 1974. – 1019 с.
150. Збаражчина. Збірник споминів, статей і матеріалів. / Наукове товариство ім. Шевченка. Комісія регіональних дослідів і публікацій, Український Архів, т. XVII. – Канада, 1980. – 682 с.
151. Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи. Історично-мемуарний і літературний збірник. Видання Комітетів Зборівщини. – Торонто-Нью-Йорк-Париж-Сідней, 1985. – 1056 с.

152. Золочівщина. Її минуле і сучасне / Упоряд. В. Болюбаш. – Нью-Йорк–Торонто–Канберра : Вид-во Гомін України, 1982. – 662 с.
153. Історично мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1974. – 922 с.
154. Казанівський Б. Шляхом Легенди / Б. Казанівський. – Лондон : Українська видавнича спілка, 1975. – 292 с.
155. Книш З. Варшавський процес ОУН. На підложжі польсько-українських стосунків тієї доби / З. Книш. – Торонто : Срібна сурма, 1986. – 674 с.
156. Книш З. Власним руслом / Зиновій Книш. – Торонто : Срібна сурма, 1966. – 184 с.
157. Книш З. Становлення ОУН / Зиновій Книш. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1994.– 128 с.
158. Коссак, Охрімович, Тураш – Торонто : Ліга визволення України, 1968. – 190 с.
159. К.В. УВО в Тернополі // Шляхами золотого Поділля. Т.3. – Філадельфія, Видання Комітету „Тернопільщина”, 1983. – 846 с. – С. 112–114.
160. Левицький–“Кліщ” Семен. Бойові дії ОУН у Бережанщині і на Поліссі // Макар В.Спомини та роздуми : / Зібрання творів у чотирьох томах. Т.3. – Бойові друзі. Кн. 2 / В.Макар. – Київ, 2013. – С. 347–350.
161. Лобай Володимир. З моїх переживань / Макар В. Спомини та роздуми : / Зібрання у чотирьох томах. Т.3. – Бойові друзі. Кн. 2 / В.Макар. – Київ, 2013. – С. 27–118.
162. Макар В. Спомини та роздуми : Зібрання творів : У 4 т. Т.3. : Бойові друзі. Кн.2 / Володимир Макар ; Ред. Микола Кулик, Роман Кулик. – К.; Торонто : Б.в., 2001. – 511 с.
163. Мандрика Роман. Пам’яті друга “Чорноморця”. // Макар В. Спомини та роздуми : Зібрання творів : У 4 т. Т.3. : Бойові друзі. Кн.2 / Володимир Макар ; Ред. Микола Кулик, Роман Кулик. – К.; Торонто : Б.в., 2001. – С. 270–277.
164. Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. : Спогади та матеріали до історії та передісторії українського організованого націоналізму / В. Мартинець. – Вінніпег, 1949. – 349 с.
165. На зов Києва : Український націоналізм у Другій світовій війні : Зб. ст., спог. і док. – Торонто; Нью-Йорк, 1985. – 542 с.

166. Національно–визвольна боротьба ОУН та УПА на території Зборівського району // Зборівщина : історія і сьогодення : Історико–краєзнавчий нарис / Укл. М. Б. Бігус. – Тернопіль : Воля, 2008. – 480 с.
167. Нескорена Зборівщина : у 2 т. (серія “Реабілітовані історією”) / [ред. обл. Кн. Пам’яті]. – Тернопіль : Принтер–інформ, 2001. – Т. 1. – 262 с.
168. Організація Українських Націоналістів. 1929–1954 : Збірник статей у 25–ліття ОУН. – На чужині : Видання першої української друкарні у Франції, 1955. – 448 с.
169. Павлишин Л. “На грані двох світів...” : спогади військовика–бандерівця / Л. Павлишин; літ. запис Василя Щеглюка. – Львів : СПОЛОМ, 2010. – 320 с.
170. Підгайчани в боротьбі за волю України : історико-мемуарний збірник / гол. ред. Василь Ліщинецький. – Тернопіль : “Горлиця”, 2000. – 622 с.
171. Ребет Л. Світла і тіні ОУН / Лев Ребет. – Мюнхен : Вид–во “Український самостійник”, 1964. – 131 с.
172. Село Конюхи : Козацьке гніздо (Бережанська земля) / за ред. Я. Івахіва. Нью-Йорк : Видання Комітету с. Конюхи. 1992. – 366 с.
173. Семенів В.О. Божиків – село на перехресті століть. / В.О. Семенів. Божиків. – Львів : Друкарські куншти, 2010. – 700 с.
174. Таланчук Кость. Моя участь в українській військовій службі. // Макар В. Спомини та роздуми : Зібрання творів : У 4 т. Т.3 : Бойові друзі. Кн.2 / Володимир Макар ; Ред. Микола Кулик, Роман Кулик. – К.; Торонто : Б.в., 2001. – С. 439–445.
175. Тербовлянська земля : історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1988. – 357 с.
176. Турко Василь. Спогади з Радехівщини. / Макар В. Спомини та роздуми : Зібрання творів : У 4 т. Т.3 : Бойові друзі. Кн.2 / Володимир Макар ; Ред. Микола Кулик, Роман Кулик. – К.; Торонто : Б.в., 2001. – 511 с.
177. Федорів О., Федорів І. Розвідник “Дальнич” // Бережанська гімназія : сторінки історії : ювілейна книга; Бережани : Джура, 2007. – 1027 с.
178. Чортківщина (1918–1939) / [Вівчар П.В, Возьний В.І., Бех М.С., Кульчицький Р.В. та ін..] – Чортків–Тернопіль, 2005. –152 с.
179. Шухевич С. Моє життя. Спогади / Степан Шухевич. – Лондон, 1991. – 619 с.

4. Монографії, брошури, статті та матеріали конференцій

180. Алексієвець Л. М. Новітня історія Польщі (1918–1939) / Л.М. Алексієвець. – Київ–Тернопіль : Астон, 2002. – 320 с.
181. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1992. – 79 с.
182. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух (історія та ідеї) / Олег Баган. – Дрогобич : Вид-во “Відродження”, 1994. – 192 с.
183. Бедрій А. ОУН і УПА / Анатолій Бедрій. – Нью-Йорк–Лондон–Мюнхен–Торонто : Українська центральна інформаційна служба, 1983. – 65 с.
184. Біля витоків УВО : військово–політична діяльність Є. Коновальця у 1920–1921 рр. / М. Ковальчук // Український визвольний рух : наук. зб. – Львів, 2006. – Збірник 7. – С. 5–78.
185. Виздрік В. Політика колонізації та “пацифікації” Польщею західноукраїнських земель в 30–х рр. ХХ ст. / В.Виздрік. –Львів.–Держава та армія : [збірник наукових праць], Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2000. – 200 с.
186. Волянюк С. Омелян Польовий. – “Остап” : / Серія УПА «Події і люди». Кн.24 / С. Волянюк. – Львів : “Літопис УПА”, 2012. – 125 с.
187. В’ятрович В. Ставлення ОУН до євреїв : формування позиції на тлі катастрофи. / В. В’ятрович. – Львів : Видавництво “Мс”, 2006. – 144 с.
188. В’ятрович В. Друга польсько–українська війна. 1942–1947 / В. В’ятрович. – Київ : Видавничий дім “Києво–Могилянська академія”, 2011. – 368 с.
189. Гаврилів І. Західна Україна у 1921–1941 роках : нарис історії боротьби за державність / І. Гаврилів. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 472 с.
190. Гаврилів І., Зінкевич Л. Методи діяльності УВО-ОУН в Західній Україні у міжвоєнний період // Вісник Державного університету “Львівська політехніка”. – № 309 : Вісник українознавства / Відп. ред. Л. Дещинський. – Львів : Видавництво Державного університету “Львівська політехніка”, 1996. – С. 29–34.
191. Галайко Б. Військово–політичне становище на українських землях на початку 1920–х рр. та створення Української військової організації / Б. М. Галайко // “Вісник нац. університету Львівська Політехніка”. – 2013. — № 752. – С. 129–135.
192. Галайко Б. Судові процеси над членами Української військової організації та їх суспільний резонанс / Б. М. Галайко // “Вісник нац. університету Львівська Політехніка”. – 2012. – № 724. – С. 169–173.

193. Галамай С. Боротьба за визволення України 1929–1989 / С. Галамай. – Репр. вид. – Л. : Каменяр, 1993. – 343 с.
194. Галевич Н. Митрополит Андрей Шептицький та УВО–ОУН / Н. Галевич // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2014. – Вип. 24. – С. 119–133.
195. Герасименко М.П. Боротьба трудящих Західної України за воз'єднання з Радянською Україною (1921–1939) / М.П. Герасименко, Б.К. Дудикевич. – К., 1955. – 242 с.
196. Гнатюк О. Між літературою і політикою. Есеї та інтермедії / О. Гнатюк. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА. – 2012. – 368 с.
197. Гордасевич Г. Степан Бандера – людина і міф / Г. Гордасевич. – Л. : Піраміда. – 2001. – 140 с.
198. Гривул Т. Чисельність підпільної мережі ОУН на території УРСР в 1940–1941 роках / Т. Гривул // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2012. – Вип. 22. – С. 260–268.
199. Гава П. Діяльність УВО й ОУН міжвоєнного періоду в західній Україні : сучасна польська історіографія / П. Гава // Галичина. – 2013. – Ч. 24. – С. 249–256.
200. Даниленко С.Т. Дорогою ганьби і зради / С.Т. Даниленко. – К., 1970. – 356 с.
201. Дарованець О. Експропріаційна діяльність УВО у 1924–1929 рр. // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Збірник наукових праць. – Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – Вип. 4. – С. 205–213.
202. Дерев'яний І. Життя та діяльність Григорія Ґоляша (1910–1950) / Ігор Дерев'яний // Український націоналізм : Історія та ідеї. Науковий збірник. Вип. 2 / Ред. упор. О. Баган, В. Ільницький. – Дрогобич, 2014. – С. 183–192.
203. Дерев'яно С., Панчук М. Всупереч інтересам народу. Антикомуністична діяльність оунівців у тридцяті роки / С. Дерев'яно, М. Панчук. – Під прапором ленінізму. – 1990. – № 11. – С. 55–58.
204. Дмитрук К. Безбатченки / К. Дмитрук. – Львів, 1972. – 223 с.
205. Дрозд Р. Історія українців у Польщі в 1921–1989 роках / Р. Дрозд. – Харків, Золоті сторінки, 2013. – 270 с.
206. Дужий П. Роман Шухевич – Політик, Воїн, Громадянин / П. Дужий. – Л. : Галицька видавнича спілка, 1997. – 384 с.

207. Дужий П. Степан Бандера – символ нації : Ескізний нарис про життя та діяльність Провідника ОУН : у 2 ч. – Ч.1 / П. Дужий. – Львів : Галицька видавнича спілка, 1997. – 192 с.; Ч. 2. – Л., 1998. – 384 с.
208. За Божі правди і людські права : збірник на пошану Еміліяна Ковча / Упоряд. Анна Марія Ковч–Баран. – Саскатун, 1994. – 182 с.
209. Зайцев О., Беген О., Стефанів В. Націоналізм і релігія : Греко–Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930–ті роки) / За заг. ред. О. Зайцева; Український Католицький Університет; Центр досліджень визвольного руху. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2011. – 384 с.
210. Зайцев О. Ідеологія і політична стратегія ОУН до 1939 року / О. Зайцев // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2012. – Вип. 22. – С. 47–65.
211. Зайцев О. Український інтегральний націоналізм (1920–ті – 1930–ті роки). Нариси інтелектуальної історії. [Монографія] / О. Зайцев. – Київ : Критика, 2013. – 488 с.
212. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі : Від найдавніших часів до наших днів / Наук. ред. Л. Зашкільняк. Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут історичних досліджень; Центр історичної полоністики. – Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. – 752 с.
213. Зуляк І. С. Діяльність “Просвіти” у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939) / І.С. Зуляк. – Тернопіль : Воля, 2005. – 946 с.
214. Єкельчик С. Історія України : становлення суч.нації / С. Єкельчик; авториз. пер. з англ.. А. Цимбал. – К. : Laugus, 2011. –376 с.
215. Іваськевич О. І. Національно–визвольний рух на Підгаєччині за часів польської окупації в 1919–1939 рр. / О. І. Іваськевич. – Тернопіль : Джура, 2007. – 260 с.
216. Кентій А. В. Збройний чин українських націоналістів. 1920-1956. Історико-архівні нариси. – Т. 1. : Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920–1942. / А. Кентій. – К., 2005. – 332 с.
217. Кентій А. В. Нариси історії організації українських націоналістів (1929–1941 рр.) / А. В. Кентій; НАН України. Ін–т історії України. – К., 1998. – 200 с.
218. Коковін, О. В. Товариство "Рідна школа" на Бережанщині (1903–1939) / О. В. Коковін. – Тернопіль : Вектор, 2011. – 260 с.

219. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття / Юрій Киричук. – Львів : ЛДУ імені Івана Франка, 2000. – 305 с.
220. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж–Нью–Йорк–Львів, 1993. – 659 с.
221. Кугутяк М. Голодомор 1933–го і Західна Україна (трагедія Наддніпрянщини на тлі суспільних настроїв західноукраїнської громадськості 20–30 рр.) / М. Кугутяк. – Івано–Франківськ, 1994. – 70 с.
222. Кугутяк М. В. Історія української націонал–демократії (1918–1929) / М. В. Кугутяк. – К. – Івано–Франківськ : Плай, 2002. – Т. 1. – 536 с.
223. Кук В. Генерал Роман Шухевич – Головний Командир Української Повстанської Армії (УПА) / В. Кук. – К. : Бібліотека українця, 1997. – 110 с.
224. Лисяк–Рудницький І. Націоналізм / І.Лисяк–Рудницький // Історичні есе. В 2 т. – Т.2. – К., 1994. – 573 с.
225. Лихомет Є. Становище селянства Західної України в період світової економічної кризи 1929–1933рр. // Український історичний журнал. 1997. – С. 116–122.
226. Магочій П. Ілюстрована історія України / П. Магочій; авториз.пер. з англ. С.Біленький. – К. : Критика, 2012. – 448 с.
227. Мельничук Б., Сагайдак М., Уніят В. Великий українець з Тернопілля. Ярослав Стецько : життєвий шлях Провідника ОУН / Б. Мельничук, М. Сагайдак, В. Уніят. – Тернопіль : Астон, 2010. – 176 с.
228. Мизак Н. За тебе, свята Україно. Бучацький повіт у боротьбі ОУН, УПА. Книга четверта / Н.Мизак. – Чернівці : Букрек, 2004. – 400 с.
229. Мизак Н. За тебе, свята Україно. Південне Надзбруччя у визвольних змаганнях ОУН–УПА / Н.Мизак. – Чернівці, 1998. – 477 с.
230. Мизак Н. За тебе, свята Україно. Чортківський надрайон ОУН. Книга друга / Н.Мизак. – Чернівці, 2000. – 416 с.
231. Мизак Н. За тебе, свята Україно. Заліщицький повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА. Книга третя / Н. Мизак. – Чернівці : Золоті литаври 2002. – 420 с.
232. Мірчук П. Євген Коновалець (У 20–річчя смерті) / П. Мірчук. – Торонто : Ліга визволення України, 1958. – 106 с.
233. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Т.1. : 1920–1939 / П. Мірчук; за ред. С. Ленкавського. – Мюнхен–Лондон–Нью–Йорк : Українське видавництво, 1968. – 597 с.

234. Мірчук П. Нариси історії ОУН 1920–1939. Видання третє, доповнене / П. Мірчук. – Київ : Українська видавнича спілка, 2007. – 1006 с.
235. Мірчук П. Степан Бандера – символ революційної безкомпромісовости. /П. Мірчук. – Нью-Йорк – Торонто : Ліга визволення України, 1961. – 160 с.
236. Мірчук П. Роман Шухевич (ген. Тарас Чупринка). Командир армії безсмертних / П. Мірчук. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон : Товариство Колишніх Вояків УПА в ЗСА, Канаді і Європі, 1970. – 268 с.
237. Мудрик–Мечник С. Шляхами підпілля революційної ОУН : Причинки до історії / С. Мудрик–Мечник. – Львів : Універсум, 1997. – 111 с.
238. Націоналістичний рух 1920–1930 рр. (матеріали до біографічного довідника) / Мірчук П. Нариси історії ОУН 1920–1939. Видання третє, доповнене / П. Мірчук. – Київ : Українська видавнича спілка, 2007. – С. 611–857.
239. Окаринський В. М. Пласт в українському національно–визвольному русі (1911–1939 рр.) : Монографія / В.М. Окаринський. – Тернопіль, 2006. – 222 с.
240. Окаринський В. М. Пластовий рух на Тернопільщині (від початків до сьогодення) / В.М. Окаринський. – Тернопіль : Астон, 2006. – 64 с.
241. Організаційні початки УВО та формування її структури (1920–1922) / О. Дарованець // Український визвольний рух : наук. зб. – Львів, 2007. – Збірник 11. – С. 5–60.
242. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси. – К. : Інститут історії України НАН України, 2005. – 496 с.
243. Остап'юк Б. Давній Тернопіль / Б. Остап'юк. – Маямі–Торонто, 1984. – 208 с.
244. Панченко В., Формування економічної платформи українського націоналістичного руху у 120–1950-х роках. / В. Панченко. – Дніпропетровськ : Свідлер А. Л., 2009. – 304 с.
245. Папуга Я. Б. Західна Україна і Голодомор 1932–1933 років : Морально–політична і матеріальна допомога постраждалим / Я.Б. Папуга. – Львів : Астролябія, 2008. – 248 с.
246. Патриляк І. К. “Встань і борись! Слухай і вір...” : українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.) :

- Монографія / Іван Патриляк / Центр досліджень визвольного руху. – Львів : Часопис, 2012. – 592 с.
247. Патриляк І. Перемога або смерть : український визвольний рух 1939–1960 роках / Іван Патриляк / Центр дослідження визвольного руху. – Харків : Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”; Львів : “Часопис”, 2015. – 512 с.
248. Паціфікація. На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі. — Нью-Йорк, 1978. – 150 с.
249. Перепічка Є. Феномен Степана Бандери / Євген Перепічка. – Львів : Сполом, 2006. – 736 с.
250. Поліщук О. Реакційна сутність концепції держави в ідеології українського буржуазного націоналізму / О. Поліщук. – К. : Вища шк., 1981. – 157 с.
251. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929–1939 рр. / М. Посівнич. – Львів, 2010. – 368 с.
252. Посівнич М.. Антипольська діяльність ОУН в Західній Україні (лютий-серпень 1939 р.) // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17 : Українсько-польсько-білоруське сусідство : ХХ століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; голова редколегії Ярослав Ісаєвич, упорядники Микола Литвин, Василь Футала. – Львів, 2008. – С. 346–355.
253. Посівнич М. Військова підготовка Організації Українських Націоналістів у 1929–1939 роках // Визвольний шлях. – 2004. – Кн. 4. – С. 83–100.
254. Посівнич М. Експропріаційна діяльність Організації Українських Націоналістів 1929–1939 рр. // Визвольний шлях. – 2005. – Кн. 4. – С. 96–103.
255. Посівнич М. Формування військової доктрини ОУН // Український визвольний рух. – Зб. 1. – Львів : Мс, 2003. – С. 35–44.
256. Примаченко Я. Північноамериканська історіографія ОУН і УПА / Яна Примаченко. – К. : Інститут історії НАН України, 2010. – 182 с.
257. Римаренко Ю. Жовто-блакитний “месія” (про шовіністичну суть українського буржуазного націоналізму) / Юрій Римаренко. – К., 1969. – 163 с.
258. Романюк М. Створення та діяльність Золочівської округи ОУН (1937–1941) / М. Романюк // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2012. – Вип. 22. – С. 347–363.

259. Ротшильд Дж. Східно–Центральна Європа між двома світовими війнами / Д. Ротшильд; пер з англ. В. Канаш. – К. : Мегатайп, 2001. – 496 с.
260. Русначенко А. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках / Анатолій Русначенко. – К. : Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. – 519 с.
261. Савченко О. О. Польські репресії проти народу Галичини в 30–х роках ХХ ст. / О.Савченко // Львів. – Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Держава та армія. – 2010. – № 670. – 212 с.
262. Скакун Р. «Пацифікація» : Польські репресії 1930 року в Галичині / Р.Скакун. – Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2012. – 172 с.
263. Скочиляс І. Історія Борщівської «Просвіти» (до 100–річчя з часу заснування) // Літопис Борщівщини. – 1993. – Випуск другий. – С. 21–31.
264. Ставлення ОУН до спроб українсько–польського порозуміння (1929–1934) / О. Зайцев // Україна–Польща : історична спадщина і суспільна свідомість. – 2012. – Вип. 5. – С. 57–70.
265. Тернопільський Енциклопедичний Словник / Передм. Г. Яворського. – Тернопіль : ВАТ ТПВК “Збруч”, 2004. – Т. 1.: А–Й. – 696 с.
266. Трофим’як Б. Гімнастично–спортивні організації у національно–визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ ст. – перша пол. ХХ ст.) / Б. Трофим’як. – Тернопіль, 2001. – 134 с.
267. Уніят В. Никифор Гірняк. Життєвий шлях отамана. / В. Уніят. – Тернопіль, Астон. – 2010. – 232 с.
268. Федевич К. Галицькі українці у Польщі. 1920–1939/ К. Федевич. – К. : Основа, 2009. – 280 с.
269. Чоповський В. Пацифікація: [з історії західноукраїнських землях земель] // Дзвін. – 1991. – № 10. – С. 30–41.
270. Швагуляк М. «Пацифікація». Польська репресивна акція в Галичині 1930 р. і українська суспільність / М. Швагуляк. – Львів, 1993. – 53 с.
271. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси : проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини 1919–1939 рр. // Сучасність. – 1994. – № 2. – С. 77–82.
272. Швагуляк М. Суспільно–політична ситуація у Західній Україні на початку 30–х рр. ХХ ст. / М. Швагуляк // Записки НТШ. – Т.ССХХІІ. – Львів, 1991. – С. 111–145.

273. Шептицька, Л. Деякі аспекти діяльності УНДО на Тернопільщині у міжвоєнний період / Л. Шептицька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Історія / за заг. ред. І. С. Зуляка ; редкол. : М. Алексієвець, Л. Алексієвець, М. Бармак [та ін.]. – Тернопіль, 2010. – Вип. 2. – С. 127–130.
274. Шкільний В. Володимир Герета і його час / В. Шкільний. – Тернопіль : Лілея, 1996. – 12 с.
275. Шкільний В. Лев Зацний / В. Шкільний. – Тернопіль : Лілея, 1996. – 12 с.
276. Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій “Лопатинський” / В. Шпіцер, В. Мороз. – Львів : Афіша, 2004. – 256 с.
277. Штокало В. Родина Ярослава Старуха // Українська Ідея і Чин. – 1998. – № 3. – С. 92-97.
278. Штокало В. Українська Військова Організація : документи польської влади (за фондами Центрального державного історичного архіву України у Львові) / В. Штокало // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність : Зб. наук. пр. – Львів : Інститут українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2008. – Вип. 17. – С. 548–552.
279. Шумський І. Ідея української державності в молодіжному русі на західноукраїнських землях у міжвоєнну добу (1930–1939) / І. Шумський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Вип. 7. Серія : Історія : зб. наук. пр. / за заг. ред. М.М. Алексієвця. – Тернопіль, 1998. – С. 78–89.
280. Юрик Ю.З. Діяльність Організації Українських націоналістів у Тернопільському воєводстві в 1929–1939 рр. [Дипломна робота] / Ю.З.Юрик. – Тернопіль, 1999. – 132 с.
281. Юрик Ю. Протистояння ОУН і польської держави (1929–1935 рр.) / Ю. Юрик // Проблеми історії України : Факти, судження, пошуки : Міжвід. зб. наук. пр. – Вип. 13 / НАН України. Ін-т історії України/ Відп. ред. С. В. Кульчицький. 2005. – 448 с.
282. Яковенко Н. Вступ до історії / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2007. – 376 с.

5. Іншомовні видання

283. Armstrong J.A. Ukrainian nationalism, 1939–1945 / J.A. Armstrong. – Littleton, 1980. – 361 p.

284. Brzezany – hetmanskie miasto // Stanislaw Slawomir Nicieja. Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych. T.1. – Wydawnictwo MS, 2012. – 288 s. – S. 159–199.
285. Budurowycz Bohdan. Poland and the Ukrainian Problem, 1921–1939 / B. Budurowycz // Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes, Vol. 25, No. 4 (December 1983). – P. 473–500.
286. Budurowycz Bohdan. The Greek Catholic Church in Galicia, 1914–1944 / B. Budurowycz // Harvard Ukrainian Studies, Vol. 26, No. 1/4, Ukrainian Church History (2002–2003). – P. 291–375.
287. Chojnowski Andrzej. Koncepcje polityki narodowosciowej rzadow polskich w latach 1921–1939 / A. Chojnowski. – Wroclaw, 1979. – 260 s.
288. Guide to the analysis of insurgency / U.S. Central Intelligence Agency. – Published by the US Government, 2012 – 29 p.
289. Grott B. Nacjonalizm Organizacji Ukrainskich Nacjonalistow jako faszyzm // B. Grott. Różne oblicza nacjonalizmow : polityka–religia–etos. – Krakow : Zakład Wydawniczy Nomos, 2010. – S. 257–268.
290. Himka John–Paul. Western Ukraine between the Wars / J. P. Himka // Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes, Vol. 34, No. 4 (December 1992). – P. 391–412.
291. Himka John Paul. Western Ukraine in the interwar period. / J. P. Himka // Nationalities Papers : The Journal of Nationalism and Ethnicity, Vol. 22, No.2 (1994). – P. 347–363.
292. Jurys R. Pitaval polityczvy. 1918–1939 / R. Jurys, T. Szafar. – Warszawa, 1972. – 245 s.
293. Kulińska L. Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939 / L. Kulińska. – Krakow : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, 2009. – 743 s.
294. Łada K. Pomiedzy wypędzeniem a eksterminacją : nacjonałiści ukraińscy wobec Polakow na Kresach / K.Łada // Partacz Cz., Łada K. Polska wobec ukraińskich dążeń niepodległościowych w czasie II wojny światowej. – Toruń : CEE Centrum Edukacji Europejskiej, 2003. – S.69–95.
295. Lagzi G., The Ukrainian Radical National Movement in Inter–War Poland – the Case of Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) // Regio, Minorities, Politics, Society 2004. – No.1. – P. 194–206.
296. Litwinski Robert. Korpus policji w II Rzeczypospolitej : służba i życie prywatne / R. Liywinski // Lublin : Wydaw. UMCS, 2007. – 583 s.

297. Litwinski Robert. Policja wobec UWO i OUN w II Rzeczypospolitej / Buletyn Instytutu Pamięci Narodowej. 2010. – №12(121). – S. 80–89.
298. Marples R. David. Heroes and Villains : Creating National History in Contemporary Ukraine / D. R. Marples // Central European University Press, 2007. – 386 p.
299. Mazur G. Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r. / G.Mazur // Zeszyty Historyczne. – 2001. – №135. – S. 3–39.
300. Motyl Alexander J. The Rural Origins of the Communist and Nationalist Movements in Wołyń Województwo, 1921–1939 / A. J. Motyl // Slavic Review, Vol. 37, No. 3 (Sep., 1978). – P. 412–420.
301. Motyl A. J. The Turn to the Right : The Ideological Origins and Development of Ukrainian Nationalism. 1919 – 1929 / A. Motyl. – Boulder; New York, 1980. – 212 p.
302. Motyka Grzegorz. Ukraińska partyzanka 1942–1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii / G. Motyka // Warszawa: Wydawnictwo RYTM, 2015. – 719 s.
303. Papierzyńska–Turek M. Sprawa ukraińska w drugiej Rzeczypospolitej, 1922–1926 [Text] / M. Papierzyńska-Turek. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1979. – 390 s.
304. Polska i Ukraina : sojusz 1920 roku i jego następstwa. Redakcja naukowa Z. Karpus, W. Rezmer, E. Wiszka. – Wydawn. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1997. – 562 s.
305. Polacy i Ukraińcy dawniej i dziś / pod red. Bogumiła Grotta. – Kraków : UJ, 2002. – 221 s.
306. Poliszczuk W. Gorzka prawda – zbrodnicość OUN–UPA” / W. Poliszczuk. – Wydawnictwo : światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Toronto, 1994. – 422 p.
307. Polska–Ukraina : trudne pytania, t. 1–2 : Materiały II międzynarodowego seminarium historycznego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1918–1947”. – Warszawa, 1998 – 260 s.
308. Tomaszewski Jerzy. Ojczyzna nie tylko Polaków : mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939 / J. Tomaszewski // Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1985. – 223 s.
309. Sorokowski Andrew. The Lay and Clerical Intelligentsia in Greek Catholic Galicia, 1900–1939 : Competition, Conflict, Cooperation / A. Sorokowski // Harvard Ukrainian Studies, Vol. 26, No. 1/4, Ukrainian Church History (2002–2003). – P. 261–290.

310. Srokowski Stanislas and H. E. Kennedy. The Ukrainian Problem in Poland: A Polish View. / S. Srokowski, H. E. Kennedy // *The Slavonic and East European Review*, Vol. 9, No. 27 (Mar., 1931). – P. 588–597.
311. Sycz Mirosław. Polish Policy toward the Ukrainian Cooperative Movement, 1920–1939 / M. Sycz // *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 23, No. 1/2 (June 1999). – P. 25–45.
312. Szota W. Zarys rozwoju Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Armii Powstanczej // *Wojskowy Przegląd Historyczny*. – 1963. – Nr. 1. – S. 163–218.
313. Szczesniak A. Szota W. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce / A. Szczesniak, W. Szota – Warszawa, 1973. – 583 s.
314. Torzecki R. Kwestia ukraińska w polityce III Rzeczy. 1933–1945 / R. Torzecki. – Warszawa, 1972. – 375 p.
315. Tarnopol – stolica Podola // Stanisław Sławomir Nicieja. *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*. T.1. – Wydawnictwo MS, 2012. – 288 s. – S. 119–159.
316. *The Cambridge History of Poland : From Augustus II to Pilsudski (1697-1935)* / Ed. by Reddaway, W.F. and J.H. Penson, O. Halecki, R. Dyboski, Editors. Cambridge University Press; Second Edition edition (1941). – 630 p.
317. Wysocki R., *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939*/ R. Wysocki.– Lublin, 2003. – 433 s.
318. Żeleński W. Zabójstwo ministra Pierackiego / W.Żeleński. – Warszawa : Iskry, 1995. – 176 s.
319. Zięba A. Lobbings dla Ukrainy w Europie międzywojennej. Ukraińskie Biuro Prasowe w Londynie oraz jego konkurenci polityczni (do roku 1932) / A.Zięba. – Krakow : Księgarnia Akademicka, 2010. – 790 s.
320. Черняк Е. Жандармы истории / Е. Черняк. – М. : Международные отношения, 1969. – 424 с.

6. Автореферати дисертаційних досліджень

321. Бондаренко К. П. Діяльність Організації Українських Націоналістів напередодні і під час другої світової війни (1938-1945) : політичний та військовий аспекти : автореф. дис... канд. іст. наук : 20.02.22 / Костянтин Петрович Бондаренко; Держ. ун-т Львівська політехніка. – Львів, 1997. – 24 с.

322. Виздрик В. Військово–патріотична діяльність УВО–ОУН серед української молоді Галичини : (1920–1939) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 20.02.22 / В. Виздрик; Нац. ун–т “Львів. політехніка”. – Л., 2004. – 18 с.
323. Галайко Б. М. Вишкіл молоді в діяльності Української військової організації : автореф. дис... канд. іст. наук : 20.02.22 / Б. М. Галайко; Нац. ун–т "Львів. політехніка". – Л., 2009. – 20 с.
324. Дарованець О.Я. Політика польської влади щодо Української Військової Організації та Організації Українських Націоналістів на Волині (1927–1939) : автореф. дис.... канд іст. наук : 07.00.01 / О. Дарованець; Львівський нац. ун–т ім. І. Франка. – Львів, 2007. – 23 с.
325. Ліпкан А.Г. Українське питання в радянсько–польських стосунках 20–50–х років ХХ ст. : військово–історичний аспект : автореф. дис.... канд. іст. наук : 20.02.22 / А.Г. Ліпкан, Нац. ун–т “Львів. політехніка”. – Л., 2003. – 20 с.
326. Лісіна С.О. Джерела до вивчення військово–організаційної діяльності ОУН у 1929–1939 рр. //Вісник НУ «Львівська політехніка» “Держава та армія” / відп. ред. Л.Є. Дециньський. – № 693. – 2011. – С. 170–175.
327. Мандрик М.В. Становлення ідеології інтегрального націоналізму в інтелектуальній спадщині української еміграції (1920–1930 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.01 / М. Мандрик; Нац. пед. ун–т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2004. – 21 с.
328. Мизак Н. С. Південне галицьке Надзбруччя у визвольній боротьбі і ОУН, УПА у 1939–1953 рр. : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Нестор Степанович Мизак; Чернівецький держ. ун–т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2000. – 19 с.
329. Полянський Ф. І. Німецький окупаційний режим і рух Опору на Тернопіллі (1941–1944 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Федір Іванович Полянський; Львів. нац. ун–т імені І. Франка. – Львів, 2009. – 22 с.
330. Старка В. В. Рух опору в Галичині в 1941–1944 рр. : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Володимир Васильович Старка; Львів. нац. ун–т імені І. Франка. – Львів, 2006. – 21 с.
331. Ходак В.Я. Суспільно–політична діяльність Організації українських націоналістів (1929–1934 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. Ходак; Прикарпатський нац. ун–т ім. В. Стефаника. – Івано–Франківськ, 2005. – 20 с.

332. Юрик Ю.З. Стратегія і тактика ОУН в українському національно-визвольному русі Західної України в 1929–1935 рр. : автореф. дис.... канд. іст. наук : 20.02.22 / Ю.З. Юрик, Нац. ун-т “Львів. політехніка”. – Л., 2005. – 18 с.

7. Електронні ресурси

333. Decision taken by the conference of ambassadors regarding the eastern frontiers of Poland. Paris, March 15, 1923. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19230315-1.pdf>

Internetowy System Aktow Prawnych

334. Dekret Naczelnika Państwa o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej Dz.U. 1918 nr 17 poz. 41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19180170041>
335. Dekret naczelnego dowódcy Józefa Piłsudskiego z dnia 14 listopada. Dz.U. 1918 nr 17 poz. 40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19180170040>
336. Orędzie Rady Regencyjnej w przedmiocie rozwiązania Rady Regencyjnej i przekazania Najwyższej Władzy Państwowej naczelnemu dowódcy wojsk polskich Józefowi Piłsudskiemu. Dz.U. 1918 nr 17 poz. 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19180170039>
337. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19 stycznia 1934 r. o zaliczeniu gminy Chorostków w powiecie kopyczyńskim, województwie tarnopolskim do rzędu miast. Dz.U. 1934 nr 14 poz. 116 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19340140116>
338. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 marca 1934 r. o zaliczeniu gmin: Tłuste Miasto w powiecie zaleszczyckim i Mielnica w powiecie borszczowskim, województwie tarnopolskim do rzędu miast. Dz.U. 1934 nr 25 poz. 186 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19340250186>
339. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 maja 1934 r. o zmianie granic powiatów zborowskiego i brodzkiego w województwie tarnopolskim. Dz.U. 1934 nr 47 poz. 412 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19340470412>
340. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 1925 r. o wyłączeniu gminy Kozłów z powiatu brzeżańskiego i włączeniu do powiatu

tarnopolskiego. Dz.U. 1925 nr 65 poz. 456 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19250650456>

341. Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy. Dz.U. 1920 nr 117 poz. 768 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19201170768>

342. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 1921 nr 44 poz. 267 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19210440267>

Jagiellonian Digital Library

343. Tarnopolski Dziennik Wojewódzki [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication?id=83850&tab=3>

Podlaska Digital Library

344. Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej : opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych. T. 15, Województwo tarnopolskie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=3115&from=publication>

345. Treaty of peace between the Allied and associated powers and Austria. Signed at Saint-Germain-En-Laye, September 10, 1919. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1919/TS0011.pdf>

8. Преса

346. Автономія на експорт та її похорони // Діло. – 1933. – Ч. 40. – С. 1.

347. Бороніть прав української мови навчання в школах // Діло. – 1933. – Ч. 234. – С. – 3

348. В Бережанській тюрмі // Діло. – 1930. – Ч. 234. – С. 3.

349. Конституційна дебата в соймі // Діло. – 1929. – Ч. 45. – С. 4.

350. Ляхи про “пацифікацію” // Сурма. – 1931. – Ч. 3(42). – С. 4-5.

351. “Ми” й ”вони” // Діло. – 1929. – Ч. 187. – С. 3.

352. На роздоріжжях національної думки // Діло. – 1934. – Ч. 144. – С. 2.

353. Настрої серед українців // Діло. – 1938. – Ч. 72. – С. 3.

354. Нормалізація чи ненормальність // Діло. – 1938. – Ч. 125. – С. 3.

355. Олійник Наталя. Мої спомини про всечаснішого отця Омеляна Ковча. // “Галицький шлях” (Перемишляни). – 1995. – 15 квітня.
356. Останній виступ УВО, його причини та наслідки // Сурма. – 1931. – Ч. 1(40). – С. 2.
357. Польща у 1929 році. // Діло. – 1930. – Ч. 8. – С. 1.
358. Спогад Богдана Кордюка “Ісповідник віри Христової” // “Галицький шлях” (Перемишляни). – 1993. – 27 квітня.
359. Українська непоправність : ставка на міжнародного коня // Діло. – Ч. 39. – С. 2.
360. Українська справа – це одна з найбільших проблем Європи // Діло. 1935. – Ч. 139. – С. 3
361. Український день у польському соймі // Діло. – 1932. – Ч. 30. – С. 5.
362. Хроніка // Сурма. – 1930. – Ч. 3(30). – С. 7.
363. Хроніка // Сурма. – 1930. – Ч. 4(31). – С. 8.
364. Хроніка // Сурма. – 1930. – Ч. 8(35). – С. 11.
365. Хроніка // Сурма. – 1930. – Ч. 10(37). – С. 11.
366. Хроніка // Сурма. – 1932. – Ч. 5-6(56). – С. 11.
367. Хроніка // Сурма. – 1932. – Ч. 7(57). – С. 7.
368. Ще одна програма національної політики в Польщі // Діло. – 1932. – Ч. 121. – С. 1.

ДОДАТКИ

Карта адміністративного поділу Тернопільського воєводства

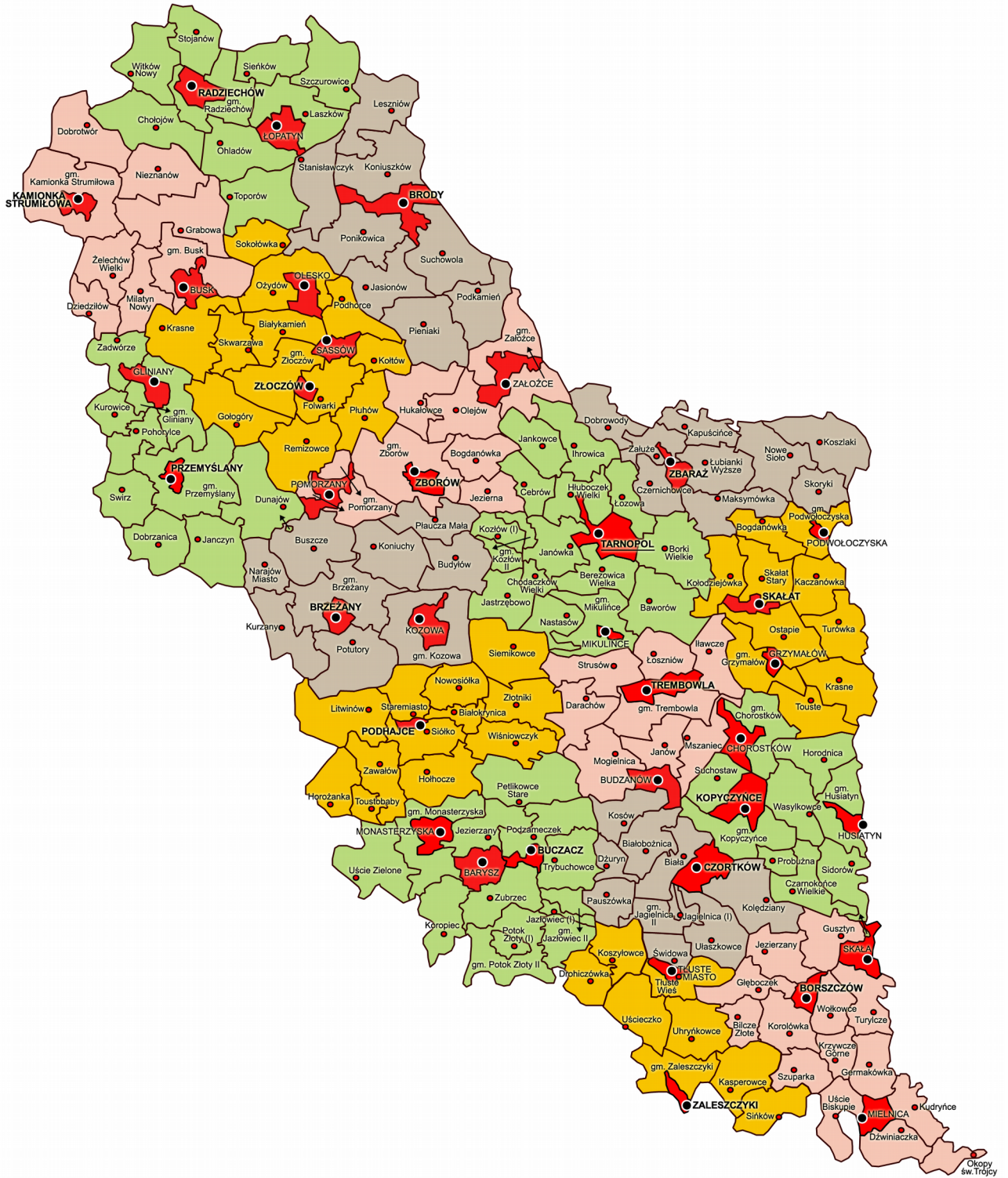
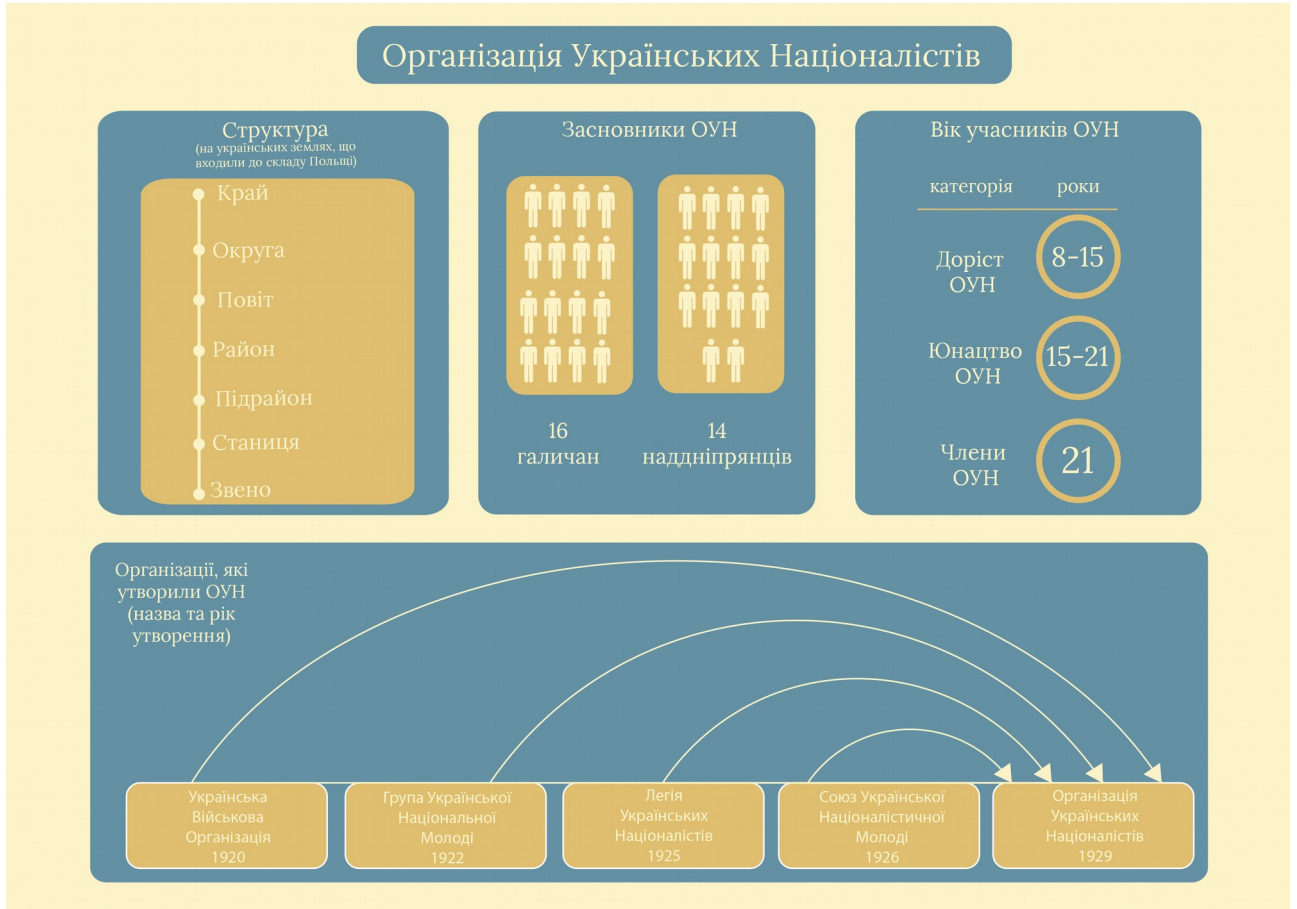
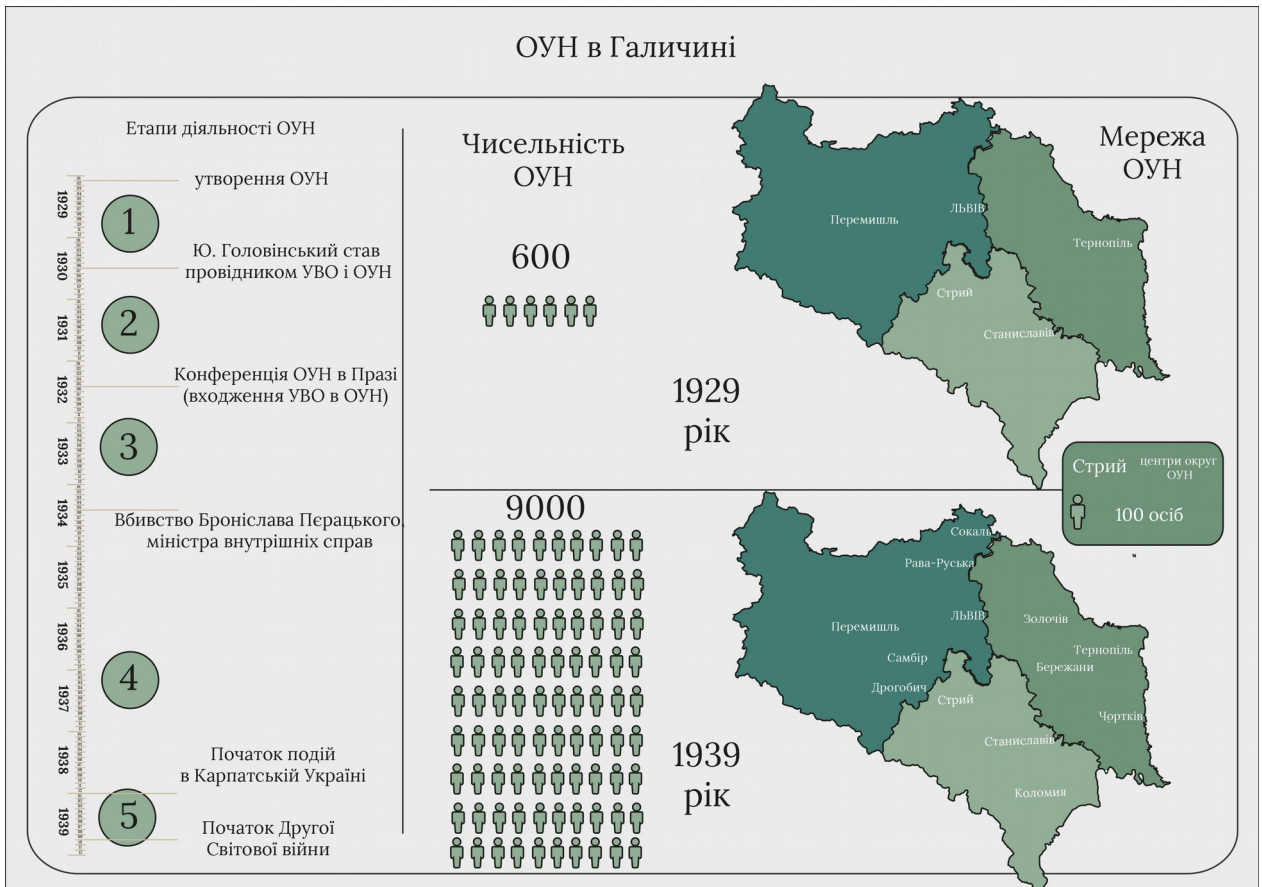

Схема утворення ОУН

Етапи діяльності та ріст структури ОУН у Галичині

Порівняння кількості акцій у воєводствах у 1933-1936 рр.

Діяльність ОУН

У Галичині в 1930-х рр. основною рушійною силою в ОУН була студентська та шкільна молодь. Найпоширенішими акціями ОУН були антишкільна, анти монопольна, насипання могил українським воїнам, політичні демонстрації, збройні напади, атентати, розповсюдження та зберігання націоналістичної літератури.

Львівське воєводство

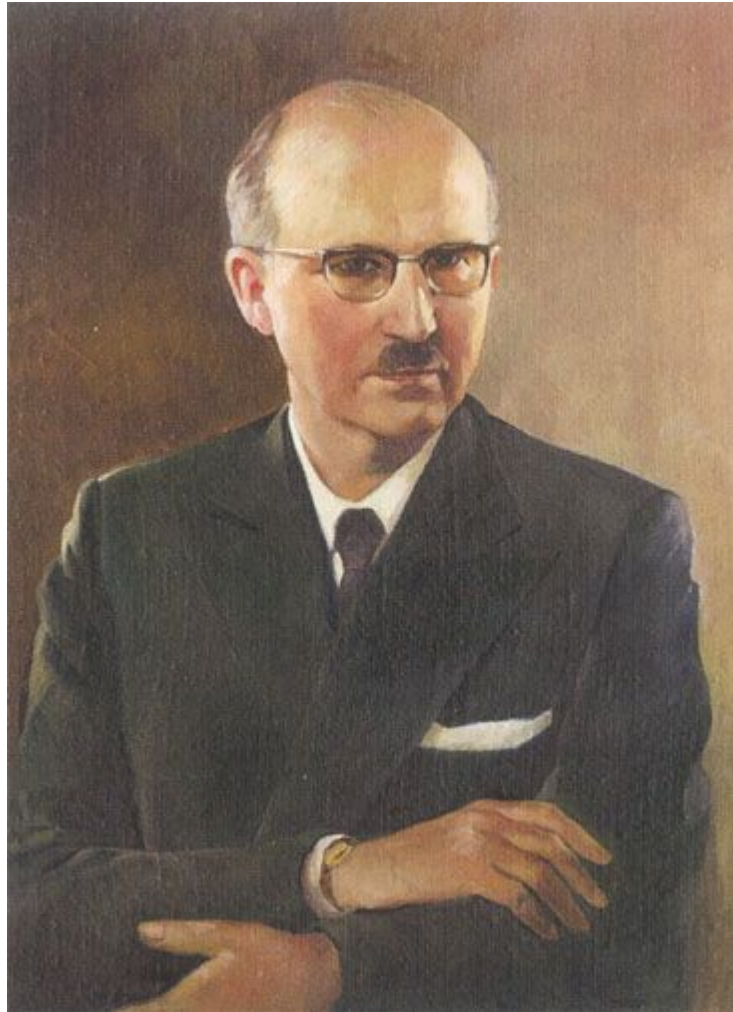
Тернопільське воєводство

Станіславське воєводство

Ярослав Стецько — керівник Тернопільської ОЕ у 1929 р

Василь Охримович — керівник Тернопільської ОЕ у 1936-1937 рр.

